UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris
CZU 343.37:343.222(043.3)

BĂBĂLĂU Denis

RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU PRACTICAREA ILEGALĂ A ACTIVITĂȚII DE ÎNTREPRINZĂTOR

Specialitatea 554.01 – Drept penal și execuțional penal

Teză de doctor în drept

Conducător ştiinţific ULIANOVSCHI Gheorghe,
doctor în drept

Autor:

Chişinău, 2017

© BĂBĂLĂU Denis, 2017

CUPRINSUL

ADNOTARE **5**

LISTA ABREVIERILOR **8**

INTRODUCERE **9**

1. ANALIZA SITUAŢIEI ÎN ŞTIINŢA DREPTULUI PENAL PRIVIND RĂSPUNDEREA PENTRU INFRACŢIUNILE DE PRACTICARE ILEGALĂ A ACTIVITĂŢII DE ÎNTREPRINZĂTOR **16**

1.1. Analiza materialelor ştiinţifice la tema tezei, publicate în Republica Moldova 16

1.2. Analiza materialelor ştiinţifice la tema tezei, publicate în alte state 28

1.3. Concluzii la Capitolul 1 38

2. OBIECTUL INFRACȚIUNILOR DE PRACTICARE ILEGALĂ A ACTIVITĂȚII DE ÎNTREPRINZĂTOR **39**

2.1. Obiectul juridic al infracțiunilor de practicare ilegală a activității de întreprinzător 40

2.2. Obiectul imaterial și produsul infracțiunilor de practicare ilegală a activității de întreprinzător 75

2.3. Concluzii la Capitolul 2 82

3. LATURA OBIECTIVĂ A INFRACȚIUNILOR DE PRACTICARE ILEGALĂ A ACTIVITĂȚII DE ÎNTREPRINZĂTOR **85**

3.1. Fapta prejudiciabilă în ipoteza infracțiunilor de practicare ilegală a activității de întreprinzător 85

3.2. Urmările prejudiciabile în cazul infracțiunilor de practicare ilegală a activității de întreprinzător 118

3.3. Legătura de cauzalitate în ipoteza infracțiunilor de practicare ilegală a activității de întreprinzător 127

3.4. Concluzii la Capitolul 3 130

4. LATURA SUBIECTIVĂ ȘI SUBIECTUL INFRACȚIUNILOR DE PRACTICARE ILEGALĂ A ACTIVITĂȚII DE ÎNTREPRINZĂTOR **133**

4.1. Latura subiectivă a infracțiunilor de practicare ilegală a activității de întreprinzător 133

4.2. Subiectul infracțiunilor de practicare ilegală a activității de întreprinzător 141

4.3. Săvârșirea infracțiunii de două sau mai multe persoane 147

4.4. Săvârșirea infracțiunii cu folosirea situației de serviciu 153
4.5. Concluzii la Capitolul 4 156

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI 158

BIBLIOGRAFIE 161

ANEXĂ. Demersul Facultății de Drept a USM din 28.10.2016 /
Răspunsul Ministerului Afacerilor Interne din 15.11.2016 185

DECLARAŢIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII 188

CURRICULUM VITAE 189

ADNOTARE

Băbălău Denis, „Răspunderea penală pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător", teză de doctor în drept la specialitatea 554.01 – Drept penal şi execuţional penal. Chişinău, 2017

Teza cuprinde: Introducere, 4 capitole, concluzii generale şi recomandări, bibliografia din 354 titluri, 160 pagini text de bază. Rezultatele obţinute sunt publicate în 9 lucrări ştiinţifice.

Cuvinte-cheie: practicarea ilegală a activității de întreprinzător; profit; venituri; înregistrare; genuri de activitate interzise de legislaţie; mărci; coduri fiscale; două sau mai multe persoane; folosirea situației de serviciu.

Domeniul de studiu. Lucrarea este axată pe una dintre cele mai complexe şi actuale probleme ale Părţii Speciale a Dreptului penal: răspunderea penală pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător.

Scopul tezei de doctorat: aprofundarea concepţiei de aplicare a răspunderii pentru infracţiunile prevăzute la art. 241 CP RM.

Obiectivele: identificarea conținutului noțiunii „activitate de întreprinzător" utilizate în art. 125 și 241 CP RM; relevarea ipotezelor în care subiectul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM are o calitate specială; determinarea condițiilor în care devin aplicabile dispozițiile de la lit. b) și c) alin. (2) art. 241 CP RM etc.

Noutatea ştiinţifică şi originalitatea rezultatelor obţinute. Caracterul novator al lucrării este determinat de faptul că în cadrul acesteia sunt propuse noțiuni, teze, concepții, care pun într-o nouă lumină unele dintre cele mai controversate probleme ce ţin de aplicarea răspunderii în baza art. 241 CP RM. Originalitatea rezultatelor obţinute de autor constă în faptul că sunt investigate cele mai controversate probleme ale ştiinţei şi practicii dreptului penal cu privire la faptele infracţionale incriminate la art. 241 CP RM.

Problema ştiinţifică importantă rezolvată rezidă în interpretarea prevederilor art. 241 CP RM, ceea ce a condus la clarificarea pentru practicienii și teoreticienii din domeniul dreptului penal a condițiilor în care acest articol devine aplicabil, în vederea calificării corecte a faptelor în corespundere cu art. 241 CP RM.

Importanţa teoretică şi valoarea aplicativă a lucrării. În baza investigațiilor efectuate s-a constatat existenţa unor hiaturi și carenţe de ordin normativ, precum şi numărul redus de lucrări consacrate materiei cercetate, fapt ce împiedică aplicarea şi interpretarea corectă a prevederilor art. 241 CP RM. În vederea înlăturării acestor neajunsuri, comunităţii ştiinţifice îi sunt înaintate concluzii şi recomandări de perfecţionare a cadrului normativ.

Implementarea rezultatelor ştiinţifice. Acestea sunt aplicabile în activitatea practică a organelor de drept, în special în ce privește interpretarea și aplicarea corectă a prevederilor art. 241 CP RM. De asemenea, ele pot fi utile la elaborarea de publicaţii ştiinţifice cu caracter de îndrumare pentru cadrele didactice, studenţi, masteranzi, doctoranzi.

РЕЗЮМЕ

Бэбэлэу Денис, «Уголовная ответственность за незаконное занятие предпринимательской деятельностью», диссертация на соискание ученой степени доктора права. Специальность 554.01 – Уголовное право и уголовно-исполнительное право. Кишинэу, 2017

Диссертация содержит: Введение, 4 главы, общие выводы и рекомендации, библиографию из 354 наименований, 160 страниц основного текста. Полученные результаты опубликованы в 9 научных работах.

Ключевые слова: незаконное занятие предпринимательской деятельностью; прибыль; доходы; регистрация; виды деятельности, запрещенные законодательством; товарные знаки; фискальные коды; двое или более лиц; использование служебного положения.

Область исследования. Работа посвящена исследованию одной из самых сложных и актуальных проблем Особенной части Уголовного права: уголовной ответственности за незаконное занятие предпринимательской деятельностью.

Цель исследования заключается во всестороннем рассмотрении концепции применения ответственности за деяния, предусмотренные ст. 241 УК РМ.

Задачи исследования: определение содержания понятия «предпринимательская деятельность», используемого в ст. 125 и 241 УК РМ; определение ситуаций, в которых субъект преступлений, предусмотренных ст. 241 УК РМ, является специальным и т.д.

Научная новизна и оригинальность полученных результатов. Инновационный характер работы определяется тем, что она содержит понятия, тезисы, концепции, которые представляют в новом свете некоторые из наиболее дискуссионных вопросов относительно применения ст. 241 УК РМ. Оригинальность полученных результатов состоит в том, что исследованы наиболее спорные вопросы, касающиеся данных преступлений.

Научная задача особой важности нашедшая решение заключается в толковании положений ст. 241 УК РМ, что способствовало уяснению, так необходимому теоретикам и практическим работниками в сфере уголовного права, условий при которых может применяться данная статья, с целью правильной квалификации преступных деяний в соответствии со ст. 241 УК РМ.

Теоретическая значимость и практическая применяемость. Ценность диссертации состоит в предложенных выводах и рекомендациях законодательного характера, разработка которых направлена на оптимизацию деятельности в сфере установления и применения уголовной ответственности за преступления, предусмотренные ст. 241 УК РМ.

Апробация результатов диссертационного исследования. Полученные результаты используются в учебном процессе, а также могут быть применены в практической деятельности правоохранительных органов, особенно при квалификации деяний, предусмотренных ст. 241 УК РМ.

ANNOTATION

Babalau Denis, „Penal liability for illegal practice of entrepreneurial activity", doctoral thesis in law on specialty 554.01 – Penal and penal executional law. Chisinau, 2017

The thesis includes: Introduction, 4 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 354 titles, 160 basic text pages. The achieved results are published in 9 scientific papers.

Keywords: the illegal practice of entrepreneurial activity; profit rate; income; registration; activities prohibited by law; brands; tax codes; two or more persons; using official position.

Field of study. This paper focuses on one of the most actual and complex issue of the Special Part of the Penal law: the penal liability for illegal practice of entrepreneurial activity.

The purpose of the doctoral thesis: expending the concept of applying the penal liability for offences referred to at art. 241 PC RM.

Objectives: to identify the content elements of the concept of „entrepreneurial activity" used in art. 125 and art. 241 PC RM; presenting the suppositions which underlie the subject of the offences referred to at art. 241 PC RM to have a special quality; to establish the conditions under which the provisions of lett. b) and lett. c) par. (2) art. 241 PC RM become applicable etc.

The scientific novelty and the originality of the achieved results. The novelty of the paper is determined by the fact that within are proposed notions, theses, concepts that put in a new light some of the most controversial issue related to the application of penal liability for offences set forth at art. 241 PC RM. The originality of the obtained results consists in the necessity of investigating the most controversial issues of the penal law science and practice with regard to the offences in question.

The important scientific problem resolved consists in interpretation of the provisions of art. 241 PC RM, which led to the clarification for theorists and practitioners in the field of penal law on the applicability terms of this article, in order to make sure the offences are qualified properly in accordance with the provisions of art. 241 PC RM.

The theoretical importance and the applicability value of the paper. Based on the conducted investigations, there was revealed several shortages and deficiencies of regulatory nature, as well as the inadequacy of scientific works dedicated to the investigated matter. This situation prevents the correct application and interpretation of the provisions of art. 241 PC RM. To overcome these shortcomings, to the scientific community are submitted a series of conclusions and recommendations to improve the regulatory framework.

The implementation of the obtained scientific results. The results are applicable in the practice of law enforcement bodies, in particular with regard to the interpretation and proper application of art. 241 PC RM. Also, the obtained results can be considered in the development of scientific works as guidelines for teachers, students, master and doctoral students.

LISTA ABREVIERILOR

alin.	– alineat
art.	– articol
CP RM	– Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002
CP RM din 1961	– Codul penal al Republicii Moldova din 24.03.1961
lit.	– literă
n.a.	– nota autorului
pct.	– punct

INTRODUCERE

Actualitatea şi importanţa problemei abordate

În Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Foii de parcurs pentru ameliorarea competitivităţii Republicii Moldova, nr. 4 din 14.01.2014 [95], se menționează, printre altele: „Crearea unui mediu de afaceri, care ar stimula, ar susţine şi recompensa performanţa întreprinderilor competitive, este principalul obiectiv al politicii economice”. În acest mod, se recunoaște, implicit, că activitatea de întreprinzător constituie o garanție a securității economice a întregului angrenaj social, iar desfășurarea liberă a acestei activități are un impact benefic asupra calității vieții tuturor membrilor societății.

Conform lit. b) alin. (2) art. 126 din Constituția Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 29.07.1994 [47], „statul trebuie să asigure... libertatea... activităţii de întreprinzător...”. În legătură cu aceasta, V. Iacuboi afirmă, pe bună dreptate: „Libertatea activităţii de întreprinzător, care îşi găseşte expresia prin normele de drept civil, nu este o libertate absolută. Influenţată de interesele publice, această libertate este corectată prin intermediul normelor de drept penal... În alţi termeni, relativ la sfera activităţii de întreprinzător, sarcina de bază a statului constă în statuarea unui sistem de raporturi juridice care ar permite ca interesele private să fie sincronizate reglementar cu spectrul intereselor publice” [107].

Lipsa unei astfel de sincronizări determină practicarea activității de întreprinzător în condiții de ilegalitate. Astfel, în Republica Moldova, numărul de infracțiuni prevăzute la art. 241 CP RM, înregistrate în ultimii ani, se cifrează la: 83 – în anul 2004; 40 – în anul 2005; 40 – în anul 2006; 20 – în anul 2007; 19 – în anul 2008; 25 – în anul 2009; 22 – în anul 2010; 22 – în anul 2011; 35 – în anul 2012; 20 – în anul 2013; 46 – în anul 2014; 44 – în anul 2015; 45 – în primele nouă luni ale anului 2016 (*a se vedea* Anexele). Astfel, după descreșterea din anii 2005-2007, numărul de infracțiuni înregistrate s-a menținut la nivelul de 19-25 pe an. În anul 2012, s-a atestat o creștere de aproximativ 60 %. În anul 2013 numărul de infracțiuni înregistrate a revenit pentru scurt timp la nivelul dinaintea creșterii din 2012. În ultimii ani dinamica este ascendentă, fiind înregistrate câte 44-46 infracțiuni pe an.

Cei care comit infracțiunile specificate la art. 241 CP RM se autoexclud din sfera raporturilor juridice desfășurate în sfera activității de întreprinzător. Astfel, pericolul social al respectivelor infracțiuni constă nu în aceea că făptuitorul obține un profit, dar în aceea că făptuitorul se eschivează de la controlul din partea statului. Are dreptate L.S. Aistova când susține: „Pierderea de către stat a controlului asupra activității de întreprinzător duce la aceea că statul nu poate evalua obiectiv care produse sunt fabricate, care este volumul operațiunilor comerciale, care este

numărul persoanelor antrenate în sfera activității de întreprinzător etc. În lipsa unor astfel de date, statul nu poate realiza o politică economică, financiară şi fiscală echilibrată" [211, p. 21].

Legea penală se numără printre mijloacele juridice de reglementare a activității de întreprinzător. Ne referim nu doar la legea penală autohtonă. Articole similare cu art. 241 CP RM găsim în legile penale ale tuturor statelor care sunt sau au fost membre ale CSI (cu excepția Ucrainei), ale Republicii Populare Chineze, Mongoliei, dar şi în ale unor state membre ale Uniunii Europene (Slovaciei, Letoniei, Estoniei, Lituaniei etc.). Din legea penală ucraineană a fost exclus articolul care corespundea cu art. 241 CP RM. Considerăm că, în contextul legii penale a Republicii Moldova, o asemenea dezincriminare ar fi inoportună.

Posibilele cauze ale comiterii infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM rezultă implicit din textul Legii pentru aprobarea Strategiei naţionale de dezvoltare „Moldova 2020", adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 11.07.2012 [142]: „La etapa desfăşurării afacerii, întreprinzătorii se confruntă cu o serie de condiţii obligatorii impuse diferitelor genuri de activităţi şi suportă bariere şi costuri administrative legate de: numărul mare al inspecţiilor de stat; frecvenţa şi modalitatea de prezentare a rapoartelor şi a informaţiilor obligatorii; modalitatea de achitare a impozitelor şi, respectiv, consumul de timp; obţinerea unui număr impunător de acte permisive pentru construcţii, instalaţii, echipamente, materii prime, produse şi servicii, inclusiv pentru cele importate şi exportate; formalităţi, proceduri şi reguli anevoioase şi netransparente în administrarea vamală şi în asigurarea declarării vamale la importul şi la exportul de mărfuri şi servicii etc." Considerăm că, până la soluționarea tuturor acestor probleme, este justificată păstrarea în Codul penal a articolului 241.

Este cunoscut că economia tenebră constituie una dintre cauzele principale ale şomajului, ale scăderii nivelului de trai al populației, ale emigrării forței de muncă etc. La rândul său, practicarea ilegală a activității de întreprinzător stimulează proliferarea economiei tenebre. Considerăm că interpretarea și aplicarea prevederilor art. 241 CP RM în conformitate cu principiul legalității se numără printre factorii esențiali care contribuie la prevenirea și combaterea acestui fenomen. Cu siguranţă, studiul detaliat, având ca obiect răspunderea pentru infracţiunile prevăzute la art. 241 CP RM, va înlesni identificarea căilor de depăşire a deficienţelor ce împiedică interpretarea și aplicarea corectă a acestui articol.

Scopul şi obiectivele tezei

Scopul tezei de față constă în aprofundarea concepţiei de aplicare a răspunderii pentru infracţiunile prevăzute la art. 241 CP RM, în condiţiile în care statul încearcă să stimuleze și să susțină sectorul afacerilor, iar apărarea penală a practicării legale a activităţii de întreprinzător contribuie la diminuarea nivelului economiei tenebre, la adaptarea la presiunile competitive

internaţionale, precum și la încurajarea spiritului inovator. La fel, scopul preconizat se exprimă în identificarea punctelor nevralgice ale sistemului actual de protecţie penală a ordinii de drept împotriva infracţiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, urmând a fi elaborate şi propuse măsuri concrete privind eficientizarea cadrului reglementar în materie.

Atingerea scopului propus presupune realizarea următoarelor obiective:

- stabilirea caracteristicilor obiectului juridic și ale obiectului imaterial în cazul infracţiunilor prevăzute la art. 241 CP RM;
- identificarea conținutului noțiunii „activitate de întreprinzător" utilizate în art. 125 și 241 CP RM;
- relevarea formei și conținutului faptei prejudiciabile specificate la art. 241 CP RM prin prisma prevederilor de la lit. a)-d) art. 125 CP RM;
- profilarea particularităților ce caracterizează consumarea infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM;
- identificarea formei și tipului vinovăției manifestate la săvârșirea infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM;
- elucidarea aspectelor legate de vârsta minimă a răspunderii penale pentru faptele incriminate la art. 241 CP RM;
- relevarea ipotezelor în care subiectul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM are o calitate specială;
- determinarea condițiilor în care devin aplicabile dispozițiile de la lit. b) și c) alin. (2) art. 241 CP RM;
- elucidarea criteriilor de delimitare a infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM de infracţiunile prevăzute la art. 190, 241[1], 242, 244, 244[1] și altele din Codul penal;
- evidenţierea convergenţelor și divergenţelor dintre art. 241 CP RM şi unele norme nepenale, relevabile în procesul de apărare a ordinii de drept împotriva practicării ilegale a activității de întreprinzător;
- relevarea deficienţelor de ordin tehnico-legislativ de care suferă dispoziţiile art. 125 și 241 CP RM, precum și ale art. 263 din Codul contravențional;
- formularea de recomandări menite să contribuie la îmbunătățirea calitativă a dispoziţiilor art. 125 şi 241 CP RM.

Noutatea ştiinţifică a rezultatelor obţinute. Caracterul novator al rezultatelor obţinute este determinat de faptul că lucrarea de față se numără printre primele încercări de a efectua o

investigare a infracţiunilor prevăzute la art. 241 CP RM. Pe acest suport au fost formulate concluzii şi recomandări teoretice în vederea îmbunătăţirii continue a legislaţiei.

Considerăm că aportul nostru la ridicarea gradului de investigaţie a celor mai controversate probleme ale ştiinţei şi practicii dreptului penal vizând infracţiunile prevăzute la art. 241 CP RM se exprimă în: stabilirea conţinutului obiectului juridic şi al obiectului imaterial ale infracţiunilor în cauză; identificarea conţinutului laturii obiective a infracţiunilor specificate la art. 241 CP RM; relevarea trăsăturilor ce caracterizează vinovăţia, motivul şi scopul acestor infracţiuni; circumstanţierea caracteristicilor subiectului infracţiunilor prevăzute la art. 241 CP RM; identificarea criteriilor de disociere a infracţiunilor specificate la art. 241 CP RM în raport cu faptele infracţionale incriminate la art. 190, 241[1], 242, 244, 244[1] şi altele din Codul penal etc.

În scopul perfecţionării legislaţiei, au fost formulate următoarele recomandări *de lege ferenda*: 1) substituirea în art. 241 CP RM a sintagmei „unui profit" cu sintagma „unor venituri"; 2) reformularea dispoziţiei de la lit. b) art. 125 CP RM după cum urmează: cuvintele „desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie" să fie înlocuite cu „desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără licenţă, în cazul când aceasta este obligatorie"; 3) excluderea din dispoziţia de la lit. d) art. 125 CP RM a îmbinării de cuvinte „comerciale şi de fabrică"; 4) excluderea sintagmei „sau bancară" din art. 242 CP RM; 5) excluderea din partea finală a dispoziţiei de la alin. (1) art. 263 din Codul contravenţional a cuvintelor „ori cu act de înregistrare declarat nevalabil"; 6) excluderea alineatului (8) din art. 263 din Codul contravenţional; 7) excluderea art. 290 din Codul contravenţional.

Problema ştiinţifică importantă rezolvată rezidă în interpretarea prevederilor art. 241 CP RM, ceea ce a condus la clarificarea pentru practicienii şi teoreticienii din domeniul dreptului penal a condiţiilor în care acest articol devine aplicabil, în vederea calificării corecte a faptelor infracţionale în corespundere cu art. 241 CP RM.

Importanţa teoretică şi valoarea aplicativă a lucrării

Importanţa teoretică a prezentei teze se exprimă în: 1) definirea bazelor conceptuale ale studiului de drept penal al răspunderii pentru infracţiunile prevăzute la art. 241 CP RM; 2) sistematizarea abordărilor teoretice referitoare la stabilirea elementelor constitutive şi a circumstanţelor agravante ale infracţiunilor specificate la art. 241 CP RM; 3) acumularea unui vast material teoretic şi practic pentru dezvoltarea unor direcţii actuale şi complexe ale investigării infracţiunilor prevăzute la art. 241 CP RM; 4) trasarea unor noi perspective asupra cadrului teoretico-metodologic al temeiului real şi al temeiului juridic ale răspunderii penale pentru infracţiunile specificate la art. 241 CP RM.

Caracterul aplicativ al tezei de față constă în următoarele: 1) interpretarea noţiunilor şi termenilor ce apar în art. 125 şi 241 CP RM este importantă pentru aplicarea reuşită a acestor norme în practica judiciară, precum şi pentru dezvoltarea ulterioară a concepţiilor ştiinţifice; 2) interpretarea celor mai controversate aspecte ce caracterizează infracţiunile prevăzute la art. 241 CP RM va avea o contribuţie certă la dezvoltarea polemicii ştiinţifice; 3) concluziile şi recomandările făcute în teză pot facilita procesul de înfăptuire a justiţiei penale, precum şi procesul educaţional în instituţiile cu profil juridic, în acelaşi rând procesul de perfecţionare profesională continuă a avocaţilor, procurorilor, judecătorilor şi a altor specialişti în domeniu; 4) critica neajunsurilor, de care, în opinia noastră, nu sunt dispensate art. 125 și 241 CP RM, poate fi luată în considerare de către legiuitor în procesul de perfecţionare a acestor norme.

Aprobarea rezultatelor. Concepţiile şi concluziile de bază ale tezei au fost expuse în cadrul a 9 publicaţii ştiinţifice. De asemenea, ele au constituit subiectul discuţiilor purtate la şedinţele Departamentului Drept Penal al Universităţii de Stat din Moldova în anii 2014-2016. În acelaşi timp, unele idei ce constituie rezultatul cercetării au fost prezentate la: cea de-a XVI-a Conferință științifică internațională „Studiile științifice actuale în lumea modernă” (Pereiaslav-Hmelnițki, Ucraina, 26-27 august 2016); Conferinţa ştiinţifică cu participare internaţională „Integrare prin cercetare şi inovare” (Chişinău, 28-29 septembrie 2016).

Sumarul compartimentelor tezei

În **Capitolul 1** ***„Analiza situației în știința dreptului penal privind răspunderea pentru infracțiunile de practicare ilegală a activității de întreprinzător”*** este efectuată analiza materialelor ştiinţifice la tema tezei publicate în ţară şi peste hotare. O atenţie deosebită se acordă publicaţiilor din ultimii ani. Examinarea se face în consecutivitate cronologică. La concret, au fost analizate lucrările următorilor autori: L.S. Aistova, P.S. Iani, Ia.E. Ivanova, M.M. Malikov, A.V. Silaev, M.N. Urda, E.S. Voteakova *(Federaţia Rusă)*; O.O. Dudorov, Ia.O. Lantinov, R.O. Movcean, O.V. Skvorțova, V.A. Zaeț *(Ucraina)*; E.N. Bodilovskaia, M.E. Denisiuk, A.Makarenko *(Republica Belarus)*. Un spaţiu aparte se acordă analizei materialelor ştiinţifice la tema tezei publicate în Republica Moldova. Acestea aparţin autorilor: T. Andronic, V. Berliba, A. Borodac, S. Brînza, R. Cojocaru, L. Gîrla, V. Iacuboi, V. Spalatu, V. Stati, Iu. Tabarcea.

În concluzie la analiza efectuată, se afirmă că problema răspunderii pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător deocamdată nu este îndeajuns cercetată în ştiinţa dreptului penal, iar gradul de elaborare a concepţiei privind răspunderea pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător nu poate fi recunoscut pe deplin evoluat.

Capitolul 2 *„Obiectul infracțiunilor de practicare ilegală a activității de întreprinzător”* este dedicat analizei obiectului juridic, a obiectului imaterial și a produsului infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM. *Inter alia*, se argumentează că fiecare dintre semnele constitutive ale noțiunii „activitate de întreprinzător”, în sensul art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 03.01.1992 [115], are un caracter necesar, dar nu și suficient. Se stabilește că comercializarea mărfurilor, activităţile bancare, de investiţii, operaţiunile cu titluri de valoare, de editare sau de asigurare intră sub incidența definiției noțiunii „activitate de întreprinzător” formulate la art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi. Se arată că obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la practicarea legală a activităţii de întreprinzător: a) soldată cu obţinerea unui profit în proporţii mari (în ipoteza infracțiunii specificate la alin. (1) art. 241 CP RM) *sau* b) soldată cu obţinerea unui profit în proporţii deosebit de mari (în situația infracțiunii prevăzute la lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM).

Se ajunge la concluzia că, deși activitatea bancară este un gen al activității de întreprinzător, răspunderea pentru practicarea ilegală a activității bancare scapă incidenței art. 241 CP RM. Calificarea faptei conform art. 241 CP RM exclude aplicarea art. 244 CP RM. Produsele fabricate în rezultatul practicării ilegale a activității de întreprinzător constituie nu obiectul material al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, ci produsul acestora. Actele sau informaţiile neautentice (false), prezentate de către făptuitor în vederea înregistrării de stat a activității de întreprinzător, nu pot reprezenta nici obiectul material (imaterial) al infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM, nici mijlocul de săvârșire a acestora. Infracțiunile specificate la art. 241 CP RM nu au nici obiect material, nici victimă.

Capitolul 3 *„Latura obiectivă a infracțiunilor de practicare ilegală a activității de întreprinzător”* este consacrat investigării faptei prejudiciabile, a urmărilor prejudiciabile și a legăturii de cauzalitate în ipoteza infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM. Printre altele, se relevă că infracțiunile specificate la art. 241 CP RM (privite prin prisma lit. a), c) sau d) art. 125 CP RM) nu pot forma un concurs ideal cu infracțiunea prevăzută la art. 242 CP RM. În prezența modalităților normative consemnate la lit. a), c) sau d) art. 125 CP RM nu este posibilă concurența dintre art. 241 și 242 CP RM. Se stabilește că situațiile prevăzute la alin. 2 și 3 art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi urmează a fi disociate de situația consemnată la alin. 1 art. 10 al aceleiași legi. Se demonstrează că ipoteza de desfăşurare a unor genuri de activitate, permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat, nu se regăsește în dispoziţia de la lit. b) art. 125 CP RM şi, implicit, în dispoziţia art. 241 CP RM.

Se ajunge la concluzia că doar în ipoteza specificată la lit. b) art. 125 CP RM făptuitorul desfășoară activitatea de întreprinzător care nu este pasibilă de înregistrare de stat. Dimpotrivă, în ipotezele consemnate la lit. a) și c) art. 125 CP RM făptuitorul desfășoară activitatea de întreprinzător care este pasibilă de înregistrare de stat. Cât privește ipoteza prevăzută la lit. d) art. 125 CP RM, făptuitorul desfășoară activitatea de întreprinzător deja după ce a parcurs procedura de înregistrare de stat. Dacă subiectul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM are intenţia determinată simplă de a obține un profit în proporţii mari sau deosebit de mari, intenţie pe care nu o poate realiza din cauze independente de voinţa lui, atunci fapta trebuie calificată ca tentativă la una dintre infracțiunile specificate la alin. (1) sau la lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM, indiferent de mărimea profitului obținut în realitate.

Capitolul 4 ***„Latura subiectivă și subiectul infracțiunilor de practicare ilegală a activității de întreprinzător”*** este axat pe analiza elementelor constitutive subiective ale infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM. La fel, sunt examinate agravantele infracțiunilor în cauză. Se demonstrează că intenția indirectă și imprudența nu pot caracteriza vinovăția manifestată în ipoteza infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM. Se stabilește că scopul acestor infracțiuni constă în asigurarea unei surse permanente de venituri. Se relevă că în cazurile în care subiectul infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM are o calitate specială circumstanța agravantă prevăzută la lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM presupune doar ipoteza săvârşirii infracţiunii de doi sau mai mulţi coautori. Se demonstrează că practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător, soldată cu obţinerea unui profit în proporţii mari, săvârșită de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală, trebuie calificată în baza lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM. Se argumentează de ce nu întotdeauna răspunderea persoanelor, care comit infracțiunea specificată la lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM, poate fi pusă în dependenţă de mărimea integrală a profitului obținut de întregul grup, în toate episoadele infracționale.

Se ajunge la concluzia că persoana juridică cu scop nelucrativ, care desfășoară activitatea de întreprinzător, poate fi subiect al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM. Vârsta minimă a persoanei pasibile de răspundere în baza art. 241 CP RM este în unele cazuri de 16 ani, iar în alte cazuri de 18 ani. Numai în unele cazuri subiectul infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM are o calitate specială. În ipoteza prevăzută la lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM, subiect al infracţiunii poate fi doar acea persoană publică care posedă calitatea de persoană cu funcţie de răspundere.

1. ANALIZA SITUAŢIEI ÎN ȘTIINȚA DREPTULUI PENAL PRIVIND RĂSPUNDEREA PENTRU INFRACȚIUNILE DE PRACTICARE ILEGALĂ A ACTIVITĂȚII DE ÎNTREPRINZĂTOR

Acest capitol conţine analiza temeinică a materialelor ştiinţifice la tema tezei publicate în ţară şi peste hotare. O atenţie deosebită va fi acordată publicaţiilor din ultimii ani.

1.1. Analiza materialelor ştiinţifice la tema tezei, publicate în Republica Moldova

Efectuând examinarea în succesiune cronologică, vom începe cu lucrarea elaborată de un grup de autori – *A. Barbăneagră, V. Berliba, M. Bârgău şi alţii* [44], ce datează din anul 2003. Autorul comentariului la art. 241 CP RM este V. Berliba.

Prin prisma prevederilor Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi se face interpretarea art. 125 și a art. 241 CP RM. În paralel, este efectuată analiza elementelor constitutive și a circumstanțelor agravante ale infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM.

În special, V. Berliba dă definiția noțiunilor „activitate de întreprinzător”, „filială”, „reprezentanță”, „marcă comercială”, „cod fiscal”, „profit” etc. Este stabilit conținutul obiectului juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM: relațiile sociale din domeniul antreprenoriatului. În continuare, sunt examinate cele patru modalități normative ale infracțiunilor analizate, specificate la art. 125 CP RM. Sunt concretizate caracteristicile urmărilor prejudiciabile nominalizate în art. 241 CP RM. Autorul caracterizează latura subiectivă și subiectul infracțiunilor specificate la acest articol. Nu în ultimul rând, analizează circumstanțele agravante ale acestor infracțiunii.

De asemenea, atrag atenția unele concluzii pe care le formulează V. Berliba. De exemplu, dânsul afirmă: „Problema vizând posibilitatea recunoașterii activității de întreprinzător se soluționează în fiecare caz concret în funcție de continuitatea și intensitatea actelor săvârșite, de profitul obținut și de alți factori. Nu este considerată activitate de întreprinzător activitatea care constă în acordarea de servicii întâmplător, în semn de răsplată vizând reparația autovehiculelor persoanelor cunoscute” [44, p. 513-514]. Prin aceasta se sugerează că nu oricare activitate de fabricare a produselor, de executare a lucrărilor sau de prestare a serviciilor reprezintă o activitate de întreprinzător. La fel, din punctul de vedere precitat putem deduce că o tranzacție singulară sau chiar o pluralitate de tranzacții singulare nu trebuie confundată cu activitatea de

întreprinzător, care este practicată sistematic, pentru a-i asigura întreprinzătorului o sursă permanentă de venituri.

La tema tezei de față se referă și lucrarea lui *A. Borodac*, datând din anul 2004 [20]. Un interes primordial pentru studiul de față prezintă compartimentul 2.1 „Practicarea ilegală a activității de întreprinzător" din § 2 „Infracțiuni economice cu caracter general" din Capitolul XI „Infracțiuni economice" al respectivei lucrări.

Referitor la modalitatea normativă prevăzută la lit. b) art. 125 CP RM, autorul invocă activitățile interzise (producerea, comercializarea şi propagarea materialelor pornografice; deschiderea şi întreţinerea caselor de toleranţă; comerţul în scop de contrabandă) specificate în anexa nr. 1 la Hotărârea Guvernului cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova, nr. 888 din 19.09.1997 [92]. În opinia lui A. Borodac, practicarea unor asemenea activități, ca și a activității de întreprinzător supuse licențierii, în lipsa licenței, formează conținutul modalității normative prevăzute la lit. b) art. 125 CP RM. *Infra*, în compartimentul 3.1 al tezei de față, vom explica de ce desfășurarea activității de întreprinzător supuse licențierii, în lipsa licenței, nu poate fi calificată în baza art. 241 CP RM.

Prezintă interes definițiile unor noțiuni utilizate de legiuitor la lit. d) art. 125 CP RM: coduri fiscale străine sunt cele înregistrate pe numele unei alte persoane; coduri fiscale plastografiate sunt cele falsificate. În acest mod, este facilitat demersul de interpretare a art. 125 CP RM și, implicit, a art. 241 CP RM.

Caracterizând latura subiectivă a infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, A. Borodac se referă, printre altele, la scopul de profit. Autorul nu relevă caracteristicile unui asemenea scop. Presupunem că acestea nu diferă de cele ale scopului de profit, reliefat în cazul infracțiunilor săvârșite prin sustragere [20, p. 171]. În compartimentul 4.1 al tezei vom explica de ce scopul de profit nu poate caracteriza infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM.

Din 2005 datează lucrarea elaborată de *S. Brînza, X. Ulianovschi, V. Stati, I. Țurcan* și *V. Grosu* [25].

Pentru teza de față este relevabil § 1 „Practicarea ilegală a activității de întreprinzător" din Secțiunea a III-a „Infracțiuni săvârșite în sfera activității de întreprinzător" a Capitolului XI „Infracțiuni economice" al acestei lucrări. Analiza respectivei subdiviziuni este realizată de V. Stati.

În special, caracterizând obiectul juridic special al infracțiunii, autorul vorbește despre relațiile sociale privitoare la practicarea legală a activităţii de întreprinzător. Interpretând noțiunea „reînregistrare", folosită la lit. a) art. 125 CP RM, V. Stati menționează: „În cazul reorganizării întreprinderii sau al operării modificărilor şi completărilor în documentele de constituire a

acesteia, este necesară reînregistrarea întreprinderii" [25, p. 445]. În vederea disocierii ilicitului penal de ilicitul contravențional, autorul susține: „Dacă practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător nu poate să implice producerea consecinţelor sub forma obţinerii unui profit în proporţii mari, cele comise pot fi calificate potrivit art. 162 din Codul cu privire la contravenţiile administrative, adoptat de Sovietul Suprem al RSSM la 29.03.1985 [34]" [25, p. 448].

Din anul 2005 datează lucrarea elaborată de un grup de autori: *A. Barbăneagră, V. Berliba, C. Gurschi și alții* [5]. Comentariul având ca obiect art. 241 CP RM aparține lui V. Berliba. Dânsul reproduce, în mare parte, ideile conturate în lucrarea pe care am analizat-o anterior, ce datează din 2003.

În același timp, își găsesc dezvoltare și alte idei. De exemplu, autorul afirmă că incriminarea de la art. 241 CP RM apără „relațiile sociale care asigură legalitatea desfășurării activității de întreprinzător în sfera producției, comerțului, acordării de servicii etc." [5, p. 367]. Referitor la pericolul social al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, V. Berliba menționează: „Pericolul social... constă în faptul că... sunt încălcate interesele generale ale antreprenoriatului legal, interesele consumatorilor și ale altor contragenți, precum și interesele financiare ale statului, deoarece drept rezultat al activității ilegale de întreprinzător se creează posibilitatea de obținere a unor venituri necontrolate de către stat și de către organele fiscale ale acestuia, statul fiind astfel limitat în posibilitatea de a-și acumula veniturile necesare la buget și de a opera cu acestea" [5, p. 367].

Următoarea publicație științifică la tema tezei de față aparține lui *V. Spalatu*, fiind elaborată în 2006 [182].

Autorul își propune scopul de a examina în plan comparat reglementările corespondente cu art. 241 CP RM din legile penale ale Franței, Austriei, Germaniei, României, Bulgariei, Poloniei, Federaţiei Ruse, Letoniei, Ucrainei și Bielorusiei.

În rezultatul analizei, V. Spalatu ajunge la concluzia că în legile penale ale unor state (României, Poloniei, Austriei etc.) nu există norme care să fie similare cu art. 241 CP RM. De asemenea, autorul scoate în evidență asemănările și deosebirile privind reglementarea în Republica Moldova și în alte state a răspunderii pentru infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător. Concluzia generală a studiului efectuat de V. Spalatu merită atenție: „În condiţiile social-economice de astăzi, atât legislaţia penală a unor ţări din fosta U.R.S.S., cât şi cea a Republicii Moldova, nu poate să se dezică de răspunderea penală pentru practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător" [182].

În cele ce urmează vom supune analizei articolele științifice elaborate de *V. Iacuboi* în anii 2007-2008 [106; 107; 108; 109; 110].

În primul din articolele sale științifice, pentru a argumenta oportunitatea protejării penale a relațiilor sociale cu privire la activitatea de întreprinzător supusă licențierii autoarea recurge la metoda comparativă și la interpretarea sistemică. Remarcând lacuna ce caracterizează dispoziția art. 125 CP RM, V. Iacuboi susține: „Nu există nicio justificare de a acorda atenţie apărării penale a relaţiilor sociale cu privire la licenţierea acordării asistenţei medicale şi a activităţii farmaceutice (prin incriminarea faptei de la art. 214 CP RM) şi de a ignora apărarea penală a relaţiilor sociale cu privire la licenţierea celorlalte genuri de activitate supuse licenţierii (prin neincriminarea, la art. 241 CP RM, a faptei de desfăşurare ilegală a unei activităţi de întreprinzător ce necesită licenţă). Gradul prejudiciabil este acelaşi în ambele ipoteze. În concluzie, recomandăm completarea lit. b) art. 125 CP RM cu următoarele cuvinte: „ori desfăşurarea activităţii de întreprinzător în lipsa licenţei în cazurile când aceasta e obligatorie, sau cu încălcarea cerinţelor sau condiţiilor de licenţiere” [106].

Într-o altă publicație a sa, V. Iacuboi examinează problema privind pericolul social al faptelor săvârșite în sfera activității de întreprinzător. În acest sens, autoarea afirmă: „Libertatea activităţii de întreprinzător, care îşi găseşte expresia prin normele de drept civil, nu este o libertate absolută. Influenţată de interesele publice, această libertate este corectată prin intermediul normelor de drept penal... În alţi termeni, relativ la sfera activităţii de întreprinzător, sarcina de bază a statului constă în statuarea unui sistem de raporturi juridice care ar permite ca interesele private să fie sincronizate reglementar cu spectrul intereselor publice. În acest plan, gradul unei asemenea sincronizări trebuie să fie determinat de „binele public”... Corelarea dintre normele de drept civil şi cele de drept penal în reglementarea activităţii de întreprinzător este diferită la fiecare etapă de dezvoltare a societăţii. Pe cale de consecinţă, doar priorităţile politice, economice şi sociale pot determina identificarea formulei de echilibru între cele două ramuri de drept aplicabile sferei activităţii de întreprinzător” [107]. Continuându-și ideea, V. Iacuboi menționează că incriminarea faptelor săvârșite în sfera activității de întreprinzător nu trebuie să depășească limitele dincolo de care libera inițiativă economică nu mai este în siguranță: „Limitele şi caracterul răspunderii penale, aplicabile întreprinzătorilor neoneşti... trebuie să corespundă realităţilor vieţii sociale şi nivelului de conştiinţă juridică socială. Totodată, trebuie luată în considerare experienţa acelor state avansate (înainte de toate, a SUA, Italiei, Spaniei etc.) care au atins rezultate în prevenirea şi combaterea infracţionalităţii legate de activitatea de întreprinzător. În fine, politica penală, alături de alte politici raportabile activităţii de întreprinzător, trebuie să-i stimuleze pe oamenii de afaceri „să iasă din umbră”. În caz contrar, normele penale, menite să apere sfera activităţii de întreprinzător, nu vor funcţiona. Iar toate încercările de a le aplica vor avea un efect invers celui aşteptat de societate” [107].

În cadrul unui alt articol științific, V. Iacuboi supune analizei reglementarea răspunderii pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător conform codurilor penale ale unor state din spaţiul post-sovietic (Federația Rusă, Ucraina, Armenia). Printre altele, sunt stabilite avantajele și dezavantajele: 1) utilizării în legile penale ale acestor state a termenului „venituri” (și nu a termenului „profit”) pentru desemnarea urmărilor prejudiciabile ale infracţiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător; 2) apărării prin intermediul legilor penale ale acestor state a relațiilor sociale cu privire la practicarea activității de întreprinzător supuse licențierii. Această analiză a contribuit la formarea propriului nostru punct de vedere vizavi de oportunitatea efectuării unor remanieri în art. 125 și 241 CP RM.

Într-o altă publicație, V. Iacuboi întreprinde o analiză a aspectelor legate de delimitarea infracţiunilor prevăzute la art. 241 CP RM de faptele prevăzute la art. 162 din Codul cu privire la contravenţiile administrative. Astfel, au fost realizate următoarele sarcini: a) stabilirea prevederilor art. 162 din Codul cu privire la contravenţiile administrative care sunt complementare cu prevederile art. 125 CP RM; b) identificarea criteriilor de delimitare a infracţiunilor specificate la art. 241 CP RM de faptele contravenționale conexe, sub aspectul caracteristicilor faptei prejudiciabile; c) recomandarea de a fi înlăturate imperfecţiunile de ordin tehnico-legislativ care marchează dispoziţiile art. 125 și 241 CP RM, precum şi ale art. 162 din Codul cu privire la contravenţiile administrative.

Un alt articol științific, elaborat de V. Iacuboi, este consacrat examinării caracteristicilor valorilor sociale specifice (şi relaţiilor sociale aferente) care suferă atingere în urma săvârşirii infracţiunilor prevăzute la art. 241 CP RM. În urma analizei detaliate a multiplelor puncte de vedere asupra naturii juridice a obiectului juridic special al acestor infracţiuni, autoarea ajunge la următoarea concluzie: faptele incriminate la art. 241 CP RM lezează sau pun în pericol relațiile sociale cu privire la practicarea legală a activităţii de întreprinzător.

Următoarea publicație la tema prezentei teze, la care ne vom referi, este elaborată în coautorat de *V. Berliba* și *R. Cojocaru.* Aceasta face parte dintr-o ediție specială din 2008-2009 [17].

În cadrul acesteia sunt examinate obiectul și latura obiectivă a infracţiunilor specificate la art. 241 CP RM. După analiza mai multor puncte de vedere referitoare la conținutul obiectului juridic special al respectivelor infracțiuni, autorii ajung la concluzia că acest obiect îl constituie „relațiile sociale din sfera antreprenoriatului, a căror existență și normală desfășurare sunt condiționate de respectarea ordinii stabilite de organele statale pentru practicarea activității de întreprinzător” [17]. De asemenea, comportă interes opinia expusă de V. Berliba și R. Cojocaru, conform căreia relațiile sociale din domeniul fiscal nu suferă atingere în rezultatul săvârșirii

infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM. Nu poate fi trecută cu vederea nici opinia acestor autori cu privire la caracteristicile modalităților normative specificate la art. 125 CP RM, precum și la alte aspecte vizând latura obiectivă a infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM.

În continuare, vom acorda spațiu unui alt articol științific al lui *V. Spalatu*, apărut de sub tipar în 2009 [183].

În cadrul acestei publicații se analizează urmările prejudiciabile ale infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM. În special, autorul întreprinde o exegeză a opiniilor doctrinare privitoare la conținutul noțiunilor „profit" și „venituri". Se ajunge la concluzia că prin „profit", în sensul art. 241 CP RM, se are în vedere „venitul total, care este obţinut independent de cheltuielile suportate ca urmare a desfăşurării activităţii de întreprinzător" [183]. De asemenea, merită atenție propunerea autorului de a fi exclusă din art. 241 CP RM mențiunea cu privire la obținerea profitului. Aceasta deoarece, în opinia lui, noțiunea „profit" este o parte integrantă a noțiunii „activitate de întreprinzător" în sensul art. 241 CP RM și al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi. În legătură cu aceasta, vom remarca doar că în definiția noțiunii „activitate de întreprinzător" din această lege legiuitorul utilizează termenul „venituri", și nu „profit".

O altă publicație la tema prezentei teze este cea avându-i ca autori pe *A. Barbăneagră, Gh. Alecu, V. Berliba și alții*, datând din 2009 [6]. Autori ai comentariului la art. 241 CP RM sunt V. Berliba și R. Cojocaru.

În cea mai mare parte, aceștia reproduc ideile exprimate în articolul științific la care sunt coautori, examinat *supra*. Referindu-se la noțiunea „activitate de întreprinzător" în sensul art. 241 CP RM și al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, cei doi autori afirmă că sub incidența acesteia intră: „1) producerea mărfurilor; 2) executarea lucrărilor; 3) prestarea serviciilor. Această listă poate fi extinsă la activitatea de comercializare a mărfurilor şi a produselor" [6, p. 504]. Suntem de părere că activitatea de comercializare a mărfurilor este un exemplu al activității de întreprinzător (la concret, un exemplu de prestare de servicii). *Infra*, în compartimentul 2.2 al tezei de față, vom prezenta argumentele de rigoare. De asemenea, este de reținut aserțiunea care contribuie considerabil la perceperea naturii juridice a noțiunii „activitate de întreprinzător" în sensul art. 241 CP RM și al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi: „Activitatea de antreprenoriat trebuie să fie permanentă, şi nu întâmplătoare; o activitate ocazională nu-i va asigura întreprinderii beneficii permanente. Prin urmare, aplicativitatea art. 241 CP RM este condiţionată de stabilirea măsurii în care activitatea realizată de făptuitor se subînscrie activităţii de întreprinzător avute în vedere de legislaţia civilă. În ipoteza lipsei unuia dintre semnele ce caracterizează activitatea economică de antreprenoriat, printre care se înscrie şi cea de obţinere a unui venit permanent, fapta nu poate fi încadrată în baza art. 241 CP RM" [6, p. 505-506].

O altă lucrare de referinţă este cea aparţinând lui *L. Gîrla* şi *Iu. Tabarcea*, ce datează din 2010 [235]. Ne focalizăm atenția asupra compartimentului 3.1 „Practicarea ilegală a activității de întreprinzător” din § 3 „Infracțiuni săvârșite în sfera activității de întreprinzător” din Capitolul XI „Infracțiuni economice” al respectivei lucrări.

Autorii propun propria definiție a noțiunii „activitate de întreprinzător”: „activitatea independentă, desfășurată pe risc propriu, îndreptată spre obținerea sistematică a veniturilor de pe urma folosirii bunurilor, a comercializării mărfurilor, a executării lucrărilor sau a prestării serviciilor de către persoanele înregistrate în calitate de întreprinzători în ordinea stabilită de lege” [235, p. 618]. Această interpretare vine în dezacord cu definiția noțiunii „activitate de întreprinzător” din Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi. Ea nu poate fi susținută și dintr-o altă cauză: sub incidența ei nu intră activitatea de întreprinzător în sensul art. 125 și 241 CP RM. În opinia noastră, noțiunea „activitate de întreprinzător”, utilizată în legea penală, are același înțeles ca și noțiunea „activitate de întreprinzător”, folosită în reglementările de drept civil.

De asemenea, ridică semne de întrebare o altă opinie exprimată de L. Gîrla și Iu. Tabarcea: „În vederea aplicării art. 241 CP RM, este necesar să se stabilească că scopul făptuitorului a constat în obținerea sistematică a profitului, adică a diferenței dintre venituri și cheltuieli” [235, p. 624-625]. În compartimentul 4.1 al prezentei teze vom argumenta că scopul acestor infracțiuni constă în asigurarea unei surse permanente de venituri.

În cele ce urmează, obiectul analizei noastre îl va constitui articolul științific elaborat în coautorat, în 2010, de *T. Andronic* și *V. Spalatu* [3].

În cadrul acestei publicații atenția autorilor este axată pe evoluția istorică a reglementărilor referitoare la practicarea ilegală a activității de întreprinzător pe teritoriul actual al Republicii Moldova. Analiza juridico-istorică începe cu examinarea reglementărilor în materie, aplicate în Imperiul Rus și în Regatul României, și se încheie cu exegeza privitoare la art. 164 „Practicarea ilegală a activității de întreprinzător” din Codul penal, adoptat de Sovietul Suprem al RSSM la 24.03.1961 [35] (în continuare – CP RM din 1961). În rezultatul studiului efectuat, T. Andronic și V. Spalatu ajung la următoarea concluzie: „Analiza sub aspect istoric a legislaţiei penale ne permite să evidenţiem împrejurările care l-au determinat pe legiuitor să stabilească măsurile de răspundere penală pentru practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător, contribuind astfel la formularea unor practici adecvate, iar existenţa unei bune baze legislative nu înseamnă şi soluţionarea tuturor problemelor economice ce ţin de activitatea de întreprinzător; dimpotrivă, aceste probleme persistă. În principiu, datorită unei retrospective istorice, putem trage concluzia că activitatea de întreprinzător desfăşurată în limitele regulilor stabilite reprezintă o valoare social-economică importantă” [3].

Din anul 2011 datează lucrarea elaborată de *S. Brînza* şi *V. Stati* [26]. Un interes firesc pentru teza de față prezintă § 1 „Practicarea ilegală a activității de întreprinzător" din Secțiunea III „Infracțiuni săvârșite în sfera activității de întreprinzător" din Capitolul XI „Infracțiuni economice" al respectivei lucrări.

În cadrul acesteia este identificat, pentru prima dată, obiectul imaterial al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM: în situaţia consemnată la lit. d) art. 125 CP RM acest obiect constă în: 1) codul fiscal străin, adică codul fiscal autentic aparţinând unui alt contribuabil, care practică legal activitatea de întreprinzător; 2) codul fiscal plastografiat (fals).

De asemenea, se explică de ce art. 241 şi art. 244 CP RM nu se află în concurență: desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără înregistrare nu poate fi privită ca o modalitate specifică de tăinuire a obiectelor impozabile: subiectului infracţiunii îi lipseşte calitatea de persoană care este sau reprezintă un contribuabil. De aceea, în astfel de cazuri, art. 241 şi art. 244 CP RM nu pot fi privite ca norme concurente, nici ca norme care stabilesc răspunderea pentru infracțiuni aflate în concurs. În consecință, este aplicabil numai art. 241 CP RM.

Se accentuează că trebuie considerate distincte următoarele trei ipoteze: 1) desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie; 2) desfăşurarea unor genuri de activitate permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat; 3) desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără licenţă. În legătură cu prima din aceste ipoteze, se afirmă: activităţile interzise nu trebuie să fie prevăzute de norme speciale penale (de exemplu, de art. 165, 206, 208^1, 217^1-217^3, 219, 220 sau altele din Codul penal) ori contravenţionale (de exemplu, de art. 89, 90, 356 sau altele din Codul contravenţional). Aplicarea unor asemenea norme speciale exclude necesitatea aplicării art. 241 CP RM, privit ca normă generală.

În contextul examinării modalității normative consemnate la lit. d) art. 125 CP RM, se menționează: codul fiscal, ca informaţie documentară, este parte a unui document fiscal. Reiese că utilizarea unor coduri fiscale plastografiate presupune folosirea unor documente false. Iată de ce, în ipoteza utilizării unor coduri fiscale plastografiate se atestă concurenţa dintre parte (art. 361 CP RM, în situaţia folosirii documentelor oficiale false) şi întreg (art. 241 CP RM). Drept urmare, în acord cu regula fixată la art. 118 CP RM, aplicabil va fi numai art. 241 CP RM.

În continuare, vom acorda atenţie lucrării elaborate de un grup de autori – *M. Poalelungi, I. Dolea, T. Vîzdoagă şi alţii*, care a apărut de sub tipar în 2013 [161]. Atenția noastră o suscită compartimentul „Practicarea ilegală a activității de întreprinzător" din § 9 „Infracțiuni economice" din Titlul 8 „Particularitățile examinării unor categorii de cauze" al respectivei lucrări. Autorii textului corespunzător sunt Gh. Nicolaev și V. Stati.

În această lucrare se relevă, pentru prima dată, că în art. 241 CP RM sub denumirea marginală de practicare ilegală a activităţii de întreprinzător sunt reunite două variante-tip de infracțiuni şi o singură variantă agravată de infracțiune. De asemenea, se arată că, datorită specificului lor, infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM nu au victimă. Într-un alt context, Gh. Nicolaev şi V. Stati stabilesc relația dintre art. 241 şi art. 241^1 CP RM: „În cazul în care este săvârşită practicarea activității financiare fără înregistrare, art. 241^1 CP RM este o normă specială în raport cu alin. (1) art. 241 CP RM. În aceste condiții, urmează a fi aplicat numai art. 241^1 CP RM. Explicația constă în următoarele: activitatea financiară (în sensul art. 241^1 CP RM) este o activitate de prestare a serviciilor financiare, privită ca gen al activității de întreprinzător" [161, p. 806]. La fel, autorii afirmă: pentru desfăşurarea unei activităţi de întreprinzător fără licenţă răspunderea se aplică în baza alin. (4) art. 263 din Codul contravenţional. În ipoteza dată, nu poate fi aplicat alin. (1) art. 241 CP RM, chiar dacă făptuitorul va reuşi să obţină un profit în proporţii mari. Se stabilește deosebirea principală dintre desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără utilizarea mărcilor comerciale şi de fabrică, în cazul când folosirea lor este prevăzută de legislaţie (în sensul prevederii de la lit. d) art. 125 CP RM), şi infracțiunea de concurenţă neloială, în modalitatea specificată la lit. d) art. 246^1 CP RM (atunci când aceasta presupune ipoteza folosirii mărcii comerciale într-o manieră care să producă confuzie cu cele folosite legitim de un alt agent economic). Nu în ultimul rând, se arată că în situația utilizării unor coduri fiscale străine cele săvârşite urmează a fi calificate suplimentar conform art. 196 CP RM sau art. 106 din Codul contravențional. În astfel de situații, victimă este contribuabilul de bună-credință al cărui cod fiscal îl utilizează făptuitorul. În aceste condiții, victima în cauză suferă daune materiale, întrucât achită impozite în locul făptuitorului.

În cele ce urmează, obiectul analizei noastre îl va constitui un articol ştiinţific al cărui autor este *V. Stati*, elaborat în 2014 [192].

În acest articol sunt propuse criteriile de delimitare a infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM de infracțiunile prevăzute la art. 185^2, 241^1, 244, 246^1, 361 şi altele din Codul penal, precum şi de faptele adiacente de factură contravențională sau fiscală. De asemenea, îşi găsesc dezvoltare ideile conturate în alte publicații elaborate de V. Stati, la care ne-am referit anterior.

Astfel, se menționează că la lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM este consemnată nu o circumstanță agravantă a infracțiunii specificate la alin. (1) art. 241 CP RM. De fapt, la alin. (1) şi la lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM sunt prevăzute infracțiuni de sine stătătoare. Aceste infracțiuni se pot afla între ele în concurs. Explicația acestui fapt constă în următoarele: nu există o componență „de bază" de practicare ilegală a activității de întreprinzător, componență care: 1) nu ar presupune obţinerea unui profit în proporţii mari sau a unui profit în proporții deosebit de mari *şi*

2) pe care s-ar grefa în calitate de circumstanțe agravante obţinerea unui profit în proporţii mari sau a unui profit în proporții deosebit de mari. Iată de ce, obţinerea unui profit în proporţii deosebit de mari nu poate fi privită ca circumstanță agravantă pentru infracțiunea prevăzută la alin. (1) art. 241 CP RM, infracțiune care presupune obţinerea unui profit în proporţii mari. Or, obţinerea unui profit în proporţii deosebit de mari nu poate fi privită ca apendice, ca adaos, ca supliment, ca anexă la componența de infracțiune specificată la alin. (1) art. 241 CP RM, care deja presupune obţinerea unui profit în proporţii mari.

De asemenea, se insistă asupra necesității de a deosebi ipoteza de desfăşurare a unor genuri de activitate interzise de legislaţie (prevăzute la lit. b) art. 125 CP RM), pe de o parte, de ipoteza de desfăşurare a unor genuri de activitate permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat și de ipoteza de desfăşurare a activităţii de întreprinzător fără licenţă (care nu sunt specificate la lit. b) art. 125 CP RM). În acest scop, V. Stati recurge la metoda istorică: în Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova, nr. 859 din 13.08.1998 [93] (abrogată), erau stabilite distinct două liste: 1) lista genurilor de activitate interzise pe teritoriul Republicii Moldova (anexa nr. 1 la respectiva hotărâre); 2) lista genurilor de activitate ce necesită autorizare prin licenţe (anexa nr. 2 la respectiva hotărâre). Astfel, de exemplu, lista genurilor de activitate interzise pe teritoriul Republicii Moldova cuprindea: 1) producerea, comercializarea şi propagarea materialelor pornografice; 2) deschiderea şi întreţinerea caselor de toleranţă; 3) comerţul în scop de contrabandă; 4) alte genuri de activitate interzise de legislaţia în vigoare, tratatele şi convenţiile internaţionale la care Republica Moldova este parte. În timpul în care Hotărârea cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova, nr. 859 din 13.08.1998, era în vigoare se aplica art. 164 „Practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător” din Codul penal al Republicii Moldova din 1961. Nota la acest articol prevedea: „Prin „desfăşurarea ilegală a activităţii de întreprinzător”, în sensul prezentului articol, se înţelege: ... desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie, precum şi desfăşurarea fără licenţă a unor activităţi ce necesită autorizarea prin licenţă...”. În nota la art. 164 CP RM din 1961 (care îndeplinește un rol similar cu cel al art. 125 CP RM) desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie este diferențiată în raport cu desfăşurarea fără licenţă a unor activităţi ce necesită autorizarea prin licenţă. Luând în considerare contextul istoric în care au fost incriminate faptele reunite sub denumirea marginală de practicare ilegală a activităţii de întreprinzător, nu există niciun temei de a se afirma că, în contextul art. 125 CP RM (și, implicit, al art. 241 CP RM), noțiunea „desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie” ar fi supraordinată în raport cu noțiunile „desfăşurarea unor genuri de activitate permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat” și „desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără licenţă”.

În altă privință, V. Stati supune unei analize consistente agravantele consemnate la lit. b) și c) alin. (2) art. 241 CP RM.

Astfel, referitor la circumstanţa agravantă consemnată la lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM autorul menţionează că săvârşirea de două sau mai multe persoane a infracţiunii specificate la alin. (1) art. 241 CP RM presupune nu o singură ipoteză, dar trei ipoteze: 1) săvârşirea infracţiunii de doi sau mai mulţi coautori; 2) săvârşirea infracţiunii de către o persoană, care întruneşte semnele subiectului infracţiunii, în comun cu una sau cu mai multe persoane, care nu întrunesc aceste semne (de exemplu, nu au atins vârsta răspunderii penale, sunt iresponsabile etc.); 3) săvârşirea infracţiunii de către o persoană, care întruneşte semnele subiectului infracţiunii, prin intermediul unei persoane, care nu întruneşte aceste semne (de exemplu, nu a atins vârsta răspunderii penale, este iresponsabilă etc.).

Se stabileşte că lipsa sau prezenţa înţelegerii prealabile dintre făptuitori nu poate influenţa calificarea celor săvârşite în baza lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM, dar poate fi luată în considerare la individualizarea pedepsei.

De asemenea, V. Stati afirmă că în cazul infracţiunii prevăzute la lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM făptuitorii pot realiza simultan şi integral latura obiectivă a infracţiunii. Dar, la fel de posibil este ca făptuitorii s-o realizeze succesiv şi parţial. Important este ca aceşti făptuitori să participe la săvârşirea, chiar şi parţială, a infracţiunii prevăzute la alin. (1) art. 241 CP RM. Noţiunea „de două sau mai multe persoane”, în sensul consemnat la lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM, presupune pluralitatea de făptuitori. Iar aceşti făptuitori trebuie să aibă calitatea de autori mijlociţi (mediaţi) sau de autori nemijlociţi (imediaţi) ai infracţiunii. Un autor – mediat sau imediat – al infracţiunii, alături de o altă persoană având calitatea de organizator, instigator sau complice, nu formează conţinutul noţiunii „de două sau de mai multe persoane”.

În continuare, autorul susține: „În prevederea de la lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM legiuitorul nu indică cerinţa participării în comun la săvârşirea infracţiunii specificate la alin. (1) art. 241 CP RM. De aceea, comiterea acestei infracţiuni de către o persoană, care întruneşte semnele subiectului infracţiunii, prin intermediul unei persoane, care cu bună ştiinţă nu este pasibilă de răspundere penală (din cauza vârstei, a iresponsabilităţii sau din alte cauze prevăzute de legea penală), intră sub incidenţa agravantei examinate. În situaţia dată, deşi infracţiunea prevăzută la alin. (1) art. 241 CP RM nu e săvârşită împreună, se consideră totuşi săvârşită de două sau de mai multe persoane”.

În cele ce urmează analizei este supusă agravanta consemnată la lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM. Se relevă că, în această ipoteză, subiect al infracţiunii este, după caz: 1) persoana cu funcţie de răspundere; 2) persoana care gestionează o organizaţie comercială, obştească sau altă

organizaţie nestatală. Persoanele care nu au astfel de calități speciale, dar care au luat parte la comiterea infracțiunii împreună cu subiecţii speciali sus-menționați, trebuie să răspundă nu în calitate de coautori, dar în calitate de organizatori, instigatori sau complici la infracțiunea prevăzută la lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM.

Se menționează că, în sensul dispoziției de la lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM, prin „folosirea situaţiei de serviciu" se înţelege săvârşirea unor acţiuni sau inacţiuni care decurg din atribuţiile de serviciu ale făptuitorului şi care sunt în limitele competenţei lui de serviciu. Folosirea situaţiei de serviciu se poate exprima în utilizarea, după caz, a: 1) informaţiei deţinute în virtutea competenţei de serviciu; 2) semnificaţiei şi autorităţii funcţiei ocupate; 3) subordonării pe scară ierarhică faţă de alte persoane etc. Totodată, sub incidenţa noţiunii „folosirea situaţiei de serviciu" nu intră folosirea relaţiilor de rudenie, de afinitate sau de amiciţie, atunci când acestea nu au legătură cu funcţia ocupată.

Din 2014 datează o altă lucrare elaborată de *V. Stati* [193]. Un interes primordial pentru teza de față comportă compartimentul 1 „Practicarea ilegală a activității de întreprinzător" din Tema 4 „Infracțiuni săvârșite în sfera activității de întreprinzător" a respectivei lucrări.

În mare parte, în cadrul acestei lucrări sunt reproduse ideile conturate în publicația aceluiași autor, examinată imediat *supra*.

Printre altele, se stabilește că nu intră sub incidenţa art. 241 CP RM prezentarea spre înregistrare de acte sau informaţii neautentice (false). O asemenea faptă este sancţionată conform alin. (8) art. 263 din Codul contravenţional. De asemenea, nu se aplică art. 241 CP RM în situaţia în care activitatea se desfăşoară în baza licenţei de avocat, de notar, de executor judecătoresc, de mediator sau în baza patentei de întreprinzător fără a fi înregistrat ca plătitor de contribuţii de asigurări sociale de stat în termen de 10 zile lucrătoare din momentul obţinerii dreptului de a desfăşura activitatea. O asemenea faptă este sancţionată potrivit alin. (2) art. 263 din Codul contravenţional.

La fel, se stabilește deosebirea dintre desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără utilizarea mărcilor comerciale şi de fabrică, în cazul când folosirea lor este prevăzută de legislaţie (în sensul prevederii de la lit. d) art. 125 CP RM) și infracţiunea specificată la alin. (2) art. 185^2 CP RM (în cazul utilizării fără consimţământul titularului a mărcii protejate sau a unui semn care, din cauza identităţii ori similitudinii cu marca înregistrată şi a identităţii ori similitudinii produselor sau serviciilor acoperite de semn şi de marcă, generează riscul de confuzie în percepţia consumatorului).

Din 2015 datează lucrarea autorilor *S. Brînza* și *V. Stati* [29]. Un interes aparte pentru studiul de față prezintă § 1 „Practicarea ilegală a activității de întreprinzător" din Secţiunea V

„Infracţiuni săvârşite în sfera activității de întreprinzător” a Capitolului XI „Infracţiuni economice” din această lucrare.

În cadrul ei își găsesc dezvoltare concepțiile formulate de V. Stati în publicațiile sale analizate *supra*. Reperele conceptuale ale studiului asupra infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM le constituie: conţinutul legal al infracţiunilor examinate; gradul de pericol social al faptelor incriminate; obiectul juridic special; obiectul imaterial; conţinutul faptei (acţiunii sau inacţiunii) prejudiciabile; urmările prejudiciabile ale infracţiunii şi legătura cauzală; indicarea tipului componenței de infracțiune în funcție de rezultatul infracțiunii (componenţă materială); momentul de consumare a infracţiunii; forma şi tipul vinovăţiei; motivul; condiţiile generale (şi speciale) ale subiectului infracţiunii; circumstanţele agravante.

1.2. Analiza materialelor ştiinţifice la tema tezei, publicate în alte state

Din anul 2002 datează lucrarea elaborată de *L.S. Aistova* [210].

Este de menționat punctul de vedere al acestei autoare, potrivit căruia infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător pot avea la bază teama făptuitorului de a-și asuma statutul de întreprinzător. Argumentele prezentate sunt următoarele: „Situația în domeniul activității de întreprinzător este de o asemenea natură, încât întreprinzătorul este ca și cum poziționat între două părți care urmăresc să se înavuțească pe seama lui: factorii de decizie corupți *și* criminalitatea organizată” [210, p. 181-182]. Cu adevărat, nu putem exclude o asemenea abordare, mai ales din perspectiva prezenței în art. 125 CP RM a dispoziției de la litera a). Or, este posibil ca desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate să aibă la bază tocmai teama făptuitorului de a-și asuma statutul de întreprinzător.

De asemenea, prezintă interes opinia expusă de L.S. Aistova, din care deducem că subiect al infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător poate fi doar persoana care desfășoară nemijlocit activitatea de întreprinzător: „Fondatorii şi acţionarii nu pot fi supuşi răspunderii penale pentru practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător, dacă ei nu participă nemijlocit la desfăşurarea activităţii de întreprinzător” [210, p. 181-182]. O asemenea opinie, care își găsește confirmare în art. 4 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, ne ajută să răspundem la întrebarea: este oare necesar ca subiectul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM să aibă o calitate specială?

Totodată, nu agreăm poziția lui L.S. Aistova, potrivit căreia activitatea de întreprinzător nu poate fi practicată niciodată unipersonal; ea reprezintă o activitate organizată a două sau a mai multor persoane [210, p. 216]. Considerăm prea categorică această afirmație. Infracțiunile specificate la art. 241 CP RM nu sunt infracţiuni presupunând o pluralitate naturală de făptuitori (așa cum este, de exemplu, infracțiunea prevăzută la art. 246 CP RM). Argumentele de rigoare le vom prezenta în compartimentul 4.3 al tezei de față.

Ia.O. Lantinov este autorul unei lucrări ieșite de sub tipar în 2004 [276].

În opinia acestui autor, impunerea, prin intermediul legii penale, a interdicției de a încălca ordinea de practicare a activității de întreprinzător sau bancare este necesară doar în perioada de tranziție la economia de piață. De asemenea, Ia.O. Lantinov analizează gradul de corespundere a art. 202 „Încălcarea ordinii de practicare a activității de întreprinzător sau bancare" din Codul penal al Ucrainei [271] cu temeiurile și principiile de incriminare. Se ajunge la concluzia că această corespundere este una parțială. De aceea, autorul propune operarea unor modificări în art. 202 din Codul penal al Ucrainei. Din punctul de vedere al lui Ia.O. Lantinov, dacă încălcarea ordinii de practicare a activității de întreprinzător sau bancare presupune obținerea unui profit, atunci, în plan secundar, se aduce atingere relațiilor sociale cu privire la obținerea unor venituri în rezultatul activității de întreprinzător. La fel, autorul consideră că veniturile obținute reprezintă obiectul material al infracțiunilor prevăzute la art. 202 din Codul penal al Ucrainei.

Următoarea publicaţie, la care ne vom referi, este articolul ştiinţific al lui *E.N. Bodilovskaia* elaborat în 2005 [219].

Printre altele, în acest studiu se relevă pericolul social și oportunitatea incriminării faptelor specificate la art. 233 „Activitatea de întreprinzător ilegală" din Codul penal al Republicii Belarus [330]. Se arată că faptele în cauză comportă un pericol considerabil pentru interesele economice ale întregii societăți. Ele cauzează prejudicii persoanelor și statului, subminând sistemul financiar și contribuind la stratificarea pe criterii patrimoniale a membrilor societății. Se argumentează că activitatea de întreprinzător ilegală a reprezentat întotdeauna o încălcare a ordinii stabilite de desfășurare a activității economice, impunând aplicarea nu doar a unor măsuri sancționatorii cu caracter economic, dar și răspunderea penală sau contravențională.

În continuare, sunt examinate cele două modalități normative ale faptei prejudiciabile prevăzute la art. 233 din Codul penal al Republicii Belarus: 1) desfășurarea activității de întreprinzător fără înregistrarea de stat; 2) desfășurarea activității de întreprinzător fără licență, în cazul în care aceasta este obligatorie. Se acordă atenție și caracteristicilor noțiunii „venituri", care desemnează urmările prejudiciabile specificate în acest articol.

O altă lucrare la tema tezei vede lumina tiparului în 2005 [211]. Autoarea acesteia, *L.S. Aistova,* îşi axează studiul pe delimitarea infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător de infracțiunile conexe.

Printre altele, L.S. Aistova afirmă: „Nu este posibil concursul ideal dintre infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător și infracțiunea de pseudoactivitate de întreprinzător. Aceasta se datorează diferențelor de esență ce caracterizează latura obiectivă a infracțiunilor comparate. Astfel, în cazul pseudoactivității de întreprinzător, făptuitorul legalizează activitatea de întreprinzător prin înregistrarea acesteia. Totuși, acest caracter legal al activității de întreprinzător este doar de aparență. În ce privește infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător, în cazul acestora se desfășoară o activitate de întreprinzător *de facto* utilă societății, deși fără respectarea procedurilor legale. În ipoteza acestor infracțiuni, activitatea de întreprinzător este chiar desfășurată. În opoziție, în cazul pseudoactivității de întreprinzător, întreprinderea creată de făptuitor fie nu desfășoară în genere niciun fel de activitate, fie este folosită ca paravan pentru desfășurarea unor activități ilegale" [211, p. 75].

Considerăm că o astfel de opinie nu ține seama de nuanțele de natură juridică care diferențiază modalitățile normative specificate la lit. a)-d) art. 125 CP RM. Drept urmare, infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM (privite prin prisma lit. a) art. 125 CP RM (și prin prisma lit. c) și d) art. 125 CP RM)) nu pot forma un concurs ideal cu infracțiunea specificată la art. 242 CP RM. Or, în contextul acestei din urmă infracțiuni făptuitorul practică activitatea de întreprinzător. Nu este posibil să n-o practice. În caz contrar, nu s-ar produce urmările prejudiciabile descrise în art. 242 CP RM. Însă, pseudoîntreprinzătorul practică nu activitatea de întreprinzător în sensul lit. a), c) și d) art. 125 CP RM, când ilegală este doar forma, nu și conținutul. Pseudoîntreprinzătorul practică genurile activității de întreprinzător ilicite. Acestea sunt ilegale după conținut, deși, după formă (fiind acoperite de întreprinderea având rolul de paravan), acestea sunt legale. O asemenea incompatibilitate de esență face imposibilă și concurența dintre art. 241 și art. 242 CP RM.

Infra, în compartimentul 3.1 al prezentei teze, vom analiza situația când art. 241 CP RM (coroborat cu lit. b) art. 125 CP RM) se află într-o relație de concurență dintre parte și întreg cu art. 242 CP RM. Doar în această situație este posibilă concurența dintre art. 241 și art. 242 CP RM.

În altă ordine de idei, L.S. Aistova susține: „Dacă persoana desfășoară o activitate care nu este pasibilă de înregistrare de stat, ea nu ar trebui să răspundă potrivit normei care incriminează faptele reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător. Răspunderea ar trebui să i se aplice doar în cazul în care activitatea respectivă se concretizează într-o infracțiune

de sine stătătoare" [211, p. 20]. Luând în considerare punctul de vedere exprimat de L.S. Aistova, suntem de părere că normele penale, cărora practicienii le atribuie un conținut „inventat", nu-și au locul în cadrul legii penale. Practic, toate activitățile de întreprinzător interzise, care au fost nominalizate în anexa nr. 1 la Hotărârea Guvernului cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova, nr. 859 din 13.08.1998, intră sub incidența unor norme penale sau contravenționale. Ne referim la astfel de activități ca: 1) producerea, comercializarea şi propagarea materialelor pornografice; 2) deschiderea şi întreţinerea caselor de toleranţă; 3) comerţul în scop de contrabandă. Cât privește locuțiunea „alte genuri de activitate interzise de legislaţia în vigoare, tratatele şi convenţiile internaţionale la care Republica Moldova este parte", specificată la pct. 4 al anexei nr. 1 la Hotărârea de Guvern menționată *supra*, considerăm că nu este necesară prezența în legea penală a unei norme „de rezervă" față de art. 165, 206, 208^1, 217^1-217^3, 219, 220 sau altele din Codul penal ori față de art. 89, 90, 356 sau altele din Codul contravenţional. În cazul în care practicarea activității de întreprinzător nu este incriminată în niciuna din astfel de norme, ar trebui să deducem că ea este permisă.

În acest mod, opinia exprimată de L.S. Aistova ne-a ajutat să conchidem că dispoziția de la lit. b) art. 125 CP RM ar trebui modificată după cum urmează: cuvintele „desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie" să fie înlocuite cu „desfășurarea activității de întreprinzător fără licență, în cazul când aceasta este obligatorie".

În continuare, vom lua în atenţie autoreferatul tezei de doctor în drept susţinute în 2005 de *M.M. Malikov* [282].

În special, autorul menționează: „Dacă practicarea ilegală a activității de întreprinzător presupune neachitarea impozitelor, atunci ea are un obiect juridic secundar, și anume – relațiile sociale cu privire la achitarea impozitelor" [282, p. 7]. Nu putem susține o astfel de poziție. În compartimentul 2.2 al tezei de față vom demonstra că relaţiile sociale cu privire la formarea bugetului public naţional pe calea îndeplinirii de către întreprinderile, instituţiile sau organizaţiile contribuabile a obligaţiunilor fiscale nu pot constitui obiectul juridic secundar (sau obiectul juridic facultativ) al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM.

Nu putem face abstracție nici de următoarea opinie a lui M.M. Malikov: „Înregistrarea de stat a întreprinzătorului, efectuată în baza unor documente care conțin informații vădit false, are din start un caracter ilegal. De aceea, activitatea desfășurată după o asemenea înregistrare constituie o activitate de întreprinzător ilegală" [282, p. 7]. Ar putea oare săvârșirea faptei prevăzute la alin. (8) art. 263 din Codul contravenţional să fie succedată de comiterea uneia dintre infracțiunile specificate la art. 241 CP RM (privite prin prisma lit. a) și c) art. 125 CP RM)? Considerăm că nu ar putea, în cazul în care scopul faptei prevăzute la alin. (8) art. 263 din Codul

contravenţional constă fie în desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate, fie în desfăşurarea activităţii de întreprinzător prin intermediul filialelor, reprezentanţelor, sucursalelor, secţiilor, magazinelor, depozitelor, unităţilor comerciale sau altor unităţi neînregistrate în modul stabilit de legislaţie. Cu alte cuvinte, săvârşirea infracţiunilor specificate la art. 241 CP RM (privite prin prisma lit. a) şi c) art. 125 CP RM) nu trebuie să reprezinte scopul faptei prevăzute la alin. (8) art. 263 din Codul contravenţional.

În altă privință, luăm în vizor autoreferatul tezei de doctor în drept susţinute în 2006 de către *I.A. Efimenko* [240].

Din punctul de vedere al acestui autor, interesele activității de întreprinzător sunt cele care constituie obiectul juridic special al infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător. *Infra,* în compartimentul 2.2 al prezentei teze, vom argumenta de ce nu putem sprijini o astfel de opinie.

În același timp, prezintă interes lista de modalități faptice ale modalității normative de desfăşurare a activităţii de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate, propusă de I.A. Efimenko. *In concreto,* se au în vedere următoarele situații: 1) făptuitorul se eschivează să urmeze procedura de înregistrare (reînregistrare) la organele autorizate; 2) făptuitorul începe să desfășoare activitatea de întreprinzător înainte de încheierea procedurii de înregistrare (reînregistrare) la organele autorizate; 3) făptuitorul continuă să desfășoare activitatea de întreprinzător după anularea înregistrării (reînregistrării); 4) făptuitorul continuă să desfășoare activitatea de întreprinzător după încetarea sau suspendarea acestei activități.

În continuare, vom acorda atenţie lucrării lui *P.S. Iani* apărute de sub tipar în 2009 [354].

În cadrul acesteia autorul se axează pe compatibilitatea terminologică a reglementărilor penale referitoare la infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător, precum și a reglementărilor extrapenale de referință. P.S. Iani consideră că aparatul noțional al respectivelor reglementări penale se inspiră necesarmente din noțiunile care se conțin în reglementările extrapenale de referință. Legiuitorul trebuie să respecte această regulă atunci când adoptă o normă penală. Compatibilizarea terminologică a reglementărilor de ambele tipuri ar face inutilă discuția cu privire la prioritatea unuia dintre acestea. În lipsa unei coliziuni dintre reglementările penale și cele extrapenale, acestea s-ar completa armonios, reglementând împreună relațiile sociale cu privire la practicarea legală a activității de întreprinzător.

În principiu, suntem de acord cu aceste teze. Or, noțiunea „activitate de întreprinzător”, utilizată în legea penală, are același înțeles ca și noțiunea „activitate de întreprinzător”, folosită în reglementările de drept civil.

Considerăm notabil pentru investigaţia noastră articolul ştiinţific al cărui autor este *M.N. Urda,* publicat în 2010 [339].

Conform opiniei acestui autor, „în ipoteza în care lipsesc trăsăturile de conținut ale activității de întreprinzător (printre care se numără trăsătura privitoare la scopul obținerii sistematice a veniturilor), activitatea nu poate fi considerată activitate de întreprinzător. Însă, dacă lipsește trăsătura de formă a activității de întreprinzător (și anume – înregistrarea persoanei care o practică în calitate de întreprinzător), atunci activitatea va fi considerată activitate de întreprinzător. Aceasta deși, după formă, respectiva activitate va avea un caracter ilegal" [339]. Această afirmație ne ajută să ajungem la concluzia că semnul constitutiv „cu scopul de a-şi asigura o sursă permanentă de venituri" este obligatoriu în vederea stabilirii conținutului sintagmei „activitate de întreprinzător" utilizate în art. 241 CP RM. În afară de aceasta, M.N. Urda ne sugerează că, după conținutul său, activitatea de întreprinzător ilegală nu se deosebește cu nimic de activitatea de întreprinzător legală.

Același autor consideră că dispozițiile normelor penale, care incriminează faptele reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător, se complinesc din contul dispozițiilor normelor extrapenale de referință. La fel, din aceste din urmă norme putem afla dacă activitatea de întreprinzător este legală sau ilegală.

În alt context, vom supune analizei autoreferatul tezei de doctor în drept susţinute de *Ia.E. Ivanova* în 2010 [248].

Printre altele, această autoare susține: „Nu este corect a vedea pericolul social al practicării ilegale a activității de întreprinzător în cauzarea daunelor materiale statului sub formă de neachitare a impozitelor pe veniturile obținute din activitatea de întreprinzător. Or, interesul financiar al statului, condiționat de vărsarea în buget a impozitelor, constituie obiectul juridic special al unor infracțiuni fiscale" [248, p. 11]. Această aserțiune ne ajută să ajungem la concluzia că relațiile sociale cu privire la formarea bugetului public naţional pe calea îndeplinirii de către întreprinderile, instituţiile sau organizaţiile contribuabile a obligaţiunilor fiscale nu pot constitui obiectul juridic secundar (sau obiectul juridic facultativ) al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM.

De asemenea, argumentele prezentate de Ia.E. Ivanova sugerează implicit că excluderea literei e) „în proporții deosebit de mari" din alin. (2) art. 241 CP RM a fost una justificată: „Producerea daunelor în proporții mari, specificată în art. 171 din Codul penal al Federației Ruse, nu are o legătură directă cu procesul de desfășurare a activității de întreprinzător. Aceasta întrucât, în cazul analizat, lipsește legătura de cauzalitate... Practicarea ilegală a activității de întreprinzător nu reprezintă condiția necesară a producerii daunelor în proporții mari și nu creează pericolul producerii acestora. Pot fi cauzate daune unor persoane în rezultatul violării drepturilor sau

intereselor acestora ocrotite de lege, în legătură cu desfășurarea activității de întreprinzător (de exemplu: neachitarea datoriilor contractuale; prestarea unor servicii necalitative sau executarea unor lucrări necalitative etc.). Însăși desfășurarea activității de întreprinzător nu poate cauza niciun fel de daune" [248, p. 17-18].

În cele ce urmează vom acorda atenţie autoreferatului tezei de doctor susţinute de *A.V. Silaev* în 2011 [312].

Din punctul de vedere al acestui autor, relațiile sociale, care asigură ordinea stabilită de lege de desfășurare a activității de întreprinzător, sunt cele care constituie obiectul juridic special al infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător. În compartimentul 2.2 al tezei vom explica de ce nu putem sprijini o astfel de părere.

De asemenea, A.V. Silaev susține: „Activitatea de întreprinzător, practicată în lipsa autorizării din partea statului, are un caracter ilicit. Pentru comparație, în cazul evaziunii fiscale, activitatea întreprinderilor și a întreprinzătorilor individuali este conformă legii" [312, p. 25]. Această opinie ne ajută să conchidem că aplicarea art. 241 CP RM exclude calificarea suplimentară a faptei în baza art. 244 CP RM. Această soluție se datorează nu concurenței dintre o parte și un întreg. Articolul 244 CP RM nu este o parte în întregul reprezentat de art. 241 CP RM.

Continuăm examinarea materialelor ştiinţifice publicate în alte state cu analiza lucrării elaborate de *M.E. Denisiuk* ce datează din anul 2011 [236].

Lucrarea este axată pe problema privind conținutul urmărilor prejudiciabile produse în rezultatul comiterii infracțiunilor prevăzute la art. 233 „Activitatea de întreprinzător ilegală" din Codul penal al Republicii Belarus [330]. În special, este criticată neconcordanța dintre acest articol (care conține noțiunea „venituri") și definiția noțiunii „activitate de întreprinzător" din art. 1 din Codul civil al Republicii Belarus [232]: „Activitate de întreprinzător constituie activitatea independentă a persoanelor juridice sau a persoanelor fizice, desfășurată de către acestea în cadrul circuitului civil, pe risc propriu și sub răspunderea lor patrimonială, îndreptată spre obținerea sistematică a profitului în rezultatul folosirii bunurilor, al comercializării mărfurilor produse, prelucrate sau procurate de persoanele sus-menționate în scop de comercializare, al executării lucrărilor sau al prestării serviciilor, dacă de aceste lucrări sau servicii vor beneficia alte persoane decât cea care execută lucrări sau prestează servicii". Observăm că această definiție a noțiunii „activitate de întreprinzător" conține termenul „profit", și nu „venituri" ca în art. 233 din Codul penal al Republicii Belarus. În consecință, M.E. Denisiuk propune ca termenul „venituri" din acest articol să fie substituit prin termenul „profit", astfel asigurându-se armonizarea legii penale cu legea civilă.

În compartimentul 3.2 al prezentei teze, tocmai în vederea asigurării armonizării acestui articol cu art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi (care conține definiția noțiunii „activitate de întreprinzător"), vom demonstra de ce este oportună substituirea sintagmei „unui profit" din art. 241 CP RM prin sintagma „unor venituri".

Următoarea publicaţie, la care ne vom referi, este articolul ştiinţific aparţinând lui *E.S. Voteakova*, ce datează din anul 2012 [223].

Acest articol are ca obiect analiza juridico-istorică a prevederilor penale cu privire la infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător, aplicate pe teritoriul actual al Federației Ruse. Exegeza respectivelor prevederi începe cu examinarea prevederilor în materie aplicate în sec. al XVII-lea și se încheie cu analiza dispozițiilor art. 162.4 din Codul penal al Republicii Sovietice Socialiste Federative Ruse [332]. Acest din urmă articol a constituit un model legislativ pentru art. 164 „Practicarea ilegală a activității de întreprinzător" din Codul penal al Republicii Moldova din 1961. Din acest punct de vedere, investigația lui E.S. Voteakova prezintă suficientă relevanță pentru studiul de față.

În alt context, în vederea stabilirii conținutului obiectului juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, considerăm pertinentă apelarea la următorul punct de vedere: „Ilegalitatea activității de întreprinzător presupune că activitatea desfășurată posedă toate trăsăturile caracteristice activității de întreprinzător, cu excepția trăsăturii formale. Această din urmă trăsătură implică desfășurarea activității de întreprinzător în corespundere cu ordinea stabilită de lege, în lipsa unor interdicții cu privire la desfășurarea acesteia" [223]. Prin aceasta, ne convingem încă o dată că, după conținutul său, activitatea de întreprinzător ilegală nu se deosebește cu nimic de o activitate de întreprinzător legală. În plus, conchidem că, dacă antijuridicitatea (care este una dintre trăsăturile esențiale ale infracțiunii) este reprezentată de practicarea ilegală a activității de întreprinzător, atunci este şi firesc ca juridicitatea (care este una dintre trăsăturile esențiale ale ordinii de drept) să fie reprezentată de practicarea legală a activității de întreprinzător. La fel, E.S. Voteakova sugerează că noțiunea „activitate de întreprinzător", utilizată în legea penală, are acelaşi înțeles ca și noțiunea „activitate de întreprinzător", folosită în reglementările de drept civil.

La tema investigată se referă şi articolul ştiinţific publicat în 2013, al cărui autor este *A. Makarenko* [281].

Acest autor abordează problema ce vizează forma faptei prejudiciabile atestate în cazul infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător. La concret, A. Makarenko menționează: „Aplicarea răspunderii pentru infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală de activitate de întreprinzător își are temeiul în practicarea ilegală de către

făptuitor a activității de întreprinzător; o asemenea activitate se poate exprima doar în acțiune" [281]. În ce ne privește, considerăm că forma faptei prejudiciabile, atestate în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, trebuie stabilită diferențiat, cu referire la fiecare din cele patru modalități normative specificate în art. 125 CP RM. În compartimentul 3.1 al prezentei teze vom argumenta că, sub aspectul formei faptei prejudiciabile: modalitatea normativă consemnată la lit. a) art. 125 CP RM presupune săvârșirea unei inacțiuni, succedată de comiterea unei acțiuni; modalitatea normativă specificată la lit. b) art. 125 CP RM presupune săvârșirea unei acțiuni; modalitatea normativă prevăzută la lit. c) art. 125 CP RM presupune săvârșirea unei inacțiuni, succedată de comiterea unei acțiuni; modalitatea normativă consemnată la lit. d) art. 125 CP RM presupune îmbinarea acțiunii cu inacțiunea sau cu altă acțiune.

O altă publicaţie ştiinţifică consemnabilă este cea aparţinând lui *V.A. Zaeț,* publicație ce datează din 2013 [245].

Autorul acesteia susține cu argumente excluderea art. 202 „Încălcarea ordinii de practicare a activității de întreprinzător sau bancare" din Codul penal al Ucrainei [271]. Astfel, V.A. Zaeț menționează că, pe această cale, ar putea fi redus numărul faptelor de încălcare a ordinii de practicare a activității de întreprinzător sau bancare. De asemenea, autorul susține că dezincriminarea respectivelor fapte ar putea permite protejarea celor care altădată erau condamnați la pedeapsa cu închisoare, împotriva influenței negative a mediului penitenciar. Pentru încălcarea ordinii de practicare a activității de întreprinzător sau bancare este mai potrivită stabilirea răspunderii contravenționale (care presupune aplicarea unor amenzi ce ating mărimi suficient de mari). În acest mod, întreprinzătorii vor urmări să respecte legea, investind bani în proiecte pe termen lung și evitând să interacționeze cu cei din economia tenebră.

În același timp, V.A. Zaeț punctează dezavantajele ce caracterizează dezincriminarea faptelor care au fost specificate în art. 202 din Codul penal al Ucrainei: 1) lipsa unei ideologii de stat, care ar stabili scopurile și obiectivele dezvoltării societății, presupune riscul că nu toți beneficiarii legii penale vor înțelege adecvat raționamentele excluderii art. 202 din Codul penal al Ucrainei; 2) este posibil ca unii să perceapă această dezincriminare ca pe un mesaj din partea statului de a permite încălcarea ordinii de practicare a activității de întreprinzător sau bancare, ceea ce ar putea duce la proliferarea unor astfel de fapte.

Cu alte cuvinte, acest autor sugerează că nu oricare stat cu economie în tranziție își poate permite să renunțe la incriminarea faptelor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător. Doar în prezența unor condiții sociale, economice și juridice prielnice devine oportună o asemenea remaniere legislativă.

Tot în 2013 a apărut de sub tipar lucrarea elaborată de *O.V. Skvorțova* [313].

Ca și V.A. Zaeț, aceasta pune pe tapet chestiunea privind excluderea art. 202 din Codul penal al Ucrainei. O.V. Skvorțova afirmă că respectiva remaniere legislativă se înscrie în strategia de umanizare a legii penale ucrainene. Totuși, nu se poate susține că mărimea amenzilor contravenționale stabilite pentru încălcarea ordinii de practicare a activității de întreprinzător sau bancare este proporțională cu cuantumul daunelor produse. Autoarea ajunge la concluzia că aplicarea unor astfel de amenzi, alături de aplicarea măsurii de confiscare a bunurilor, obținute în urma încălcării ordinii de practicare a activității de întreprinzător sau bancare, ar veni în contradicție cu unele prevederi din Constituția Ucrainei [264] și ar putea determina creșterea gradului de inechitate socială. Pe cale de consecință, este necesară intervenția legiuitorului ucrainean, în vederea modificării unora dintre dispozițiile legislative prin care au fost dezincriminate faptele prevăzute la art. 202 din Codul penal al Ucrainei.

Nu în ultimul rând, ne vom referi la lucrarea elaborată în coautorat de *O.O. Dudorov* și *R.O. Movcean,* publicată în 2015 [238].

Și acești autori se referă la problema ce vizează excluderea art. 202 din Codul penal al Ucrainei. La concret, se relevă că dezincriminarea încălcării ordinii de practicare a activității de întreprinzător sau bancare a avut ca efect imposibilitatea reacționării adecvate la proliferarea așa-numitelor „piramide financiare”. Or, în Codul penal al Ucrainei lipsește un articol similar cu art. 241^1 CP RM. Tocmai art. 202 din Codul penal al Ucrainei era cel care se aplica în cazul desfășurării activității financiare ilegale de către așa-numitele „piramide financiare”.

O.O. Dudorov și R.O. Movcean consideră că este incorect a privi apărarea penală a relațiilor sociale din sfera activității de întreprinzător ca pe o reminiscență a sistemului sovietic de dirijare planificată a economiei. Se ajunge la concluzia că, sub aspectul apărării penale a acestor relații sociale, politica penală promovată în Ucraina se caracterizează prin schimbarea frecventă a vectorilor. Deseori, amendamentele legislative operate în normele penale în materie sunt contradictorii, lipsindu-le fundamentarea teoretică și raționalitatea practică. Concluzia generală formulată de acești autori este că, la etapa actuală de dezvoltare a relațiilor sociale, în Ucraina lipsește o strategie eficientă de apărare penală a relațiilor sociale din sfera activității de întreprinzător. În consecință, ei propun anumite soluții în vederea redresării situației atestate.

1.3. Concluzii la Capitolul 1

Făcând o concluzie generală pe marginea materialelor ştiinţifice examinate în compartimentele **1.1.** şi **1.2.**, deducem:

1) Printre oamenii de știință care au cercetat problema privind răspunderea penală pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător se numără: T. Andronic, V. Berliba, A. Borodac, S. Brînza, R. Cojocaru, L. Gîrla, V. Iacuboi, V. Spalatu, V. Stati, Iu. Tabarcea *(Republica Moldova)*; L.S. Aistova, P.S. Iani, Ia.E. Ivanova, M.M. Malikov, A.V. Silaev, M.N. Urda, E.S. Voteakova *(Federaţia Rusă)*; O.O. Dudorov, Ia.O. Lantinov, R.O. Movcean, O.V. Skvorțova, V.A. Zaeț *(Ucraina)*; E.N. Bodilovskaia, M.E. Denisiuk, A.Makarenko *(Republica Belarus)* etc. Lucrările acestor autori consacraţi reprezintă baza teoretică a investigaţiei. Prezenta lucrare vine să întregească studiile întreprinse anterior în domeniu, evidenţiind unele tendinţe şi aspecte noi, specifice pentru etapa actuală de dezvoltare a societăţii.

2) Contribuția adusă de autorii nominalizați mai sus ne-a fost de un real folos în planul formulării mai multor concluzii de o deosebită importanță pentru studiul de față: a) fiecare dintre semnele constitutive ale noțiunii „activitate de întreprinzător”, în sensul art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi, are un caracter necesar, dar nu și suficient. Absenţa oricăruia dintre aceste semne presupune că activitatea nu poate fi considerată activitate de întreprinzător; b) calificarea desfăşurării activităţii de întreprinzător fără licenţă în baza art. 241 CP RM (coroborat cu lit. b) art. 125 CP RM) ar însemna nu altceva decât aplicarea prin analogie a legii penale, interzisă de alin. (2) art. 3 CP RM; c) doar în ipoteza specificată la lit. b) art. 125 CP RM făptuitorul desfășoară activitatea de întreprinzător care nu este pasibilă de înregistrare de stat. Dimpotrivă, în ipotezele consemnate la lit. a) și c) art. 125 CP RM făptuitorul desfășoară activitatea de întreprinzător care este pasibilă de înregistrare de stat. Cât privește ipoteza prevăzută la lit. d) art. 125 CP RM, făptuitorul desfășoară activitatea de întreprinzător deja după ce a parcurs procedura de înregistrare de stat; d) pentru atestarea consumării infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, este necesară întrunirea următoarelor două condiții: i) să fie comise toate actele care alcătuiesc seria de acte preconizate, cuprinse de intenția făptuitorului; ii) să fie obținut în întregime profitul în proporţii mari sau deosebit de mari preconizat, cuprins de intenția făptuitorului; e) aplicarea, pentru activităţile interzise pe teritoriul Republicii Moldova, a sancțiunii stabilite la alin. 4 art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi trebuie să excludă aplicarea art. 241 CP RM (coroborat cu lit. b) art. 125 CP RM) etc.

3) În literatura de specialitate autohtonă și în cea străină problemelor privind răspunderea penală pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător nu întotdeauna li s-a acordat o

atenţie corespunzătoare, iar materialele ştiinţifice publicate la tema tezei sunt încă numeric reduse, având o conotaţie preponderent exegetică şi critică.

4) Monitorizarea gradului de studiere a temei investigate ne permite să afirmăm că nivelul de elaborare a concepţiei privind răspunderea pentru infracţiunile prevăzute la art. 241 CP RM nu poate fi recunoscut pe deplin satisfăcător. Această stare de lucruri are următoarele cauze: nu au fost suficient elucidate criteriile de delimitare a infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM de infracţiunile prevăzute la art. 190, 241^1, 242, 244, 244^1 și altele din Codul penal; nu au fost puse pe deplin în evidenţă convergenţele și divergenţele dintre art. 241 CP RM şi unele norme nepenale, relevabile în procesul de apărare a ordinii de drept împotriva practicării ilegale a activității de întreprinzător etc.

5) Problema ştiinţifică importantă rezolvată rezidă în interpretarea prevederilor art. 241 CP RM, ceea ce a condus la clarificarea pentru practicienii și teoreticienii din domeniul dreptului penal a condițiilor în care acest articol devine aplicabil, în vederea calificării corecte a faptelor infracționale în corespundere cu art. 241 CP RM.

6) Direcţiile de soluţionare a acestei probleme sunt orientate spre aprofundarea concepţiei de aplicare a răspunderii pentru infracţiunile prevăzute la art. 241 CP RM, în condiţiile în care statul încearcă să stimuleze și să susțină sectorul afacerilor, iar apărarea penală a practicării legale a activităţii de întreprinzător contribuie la diminuarea nivelului economiei tenebre, la adaptarea la presiunile competitive internaţionale, precum și la încurajarea spiritului inovator. De asemenea, direcţiile de soluţionare a problemei ştiințifice importante rezidă în identificarea punctelor nevralgice ale sistemului actual de protecţie penală a ordinii de drept împotriva infracţiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, urmând a fi elaborate şi propuse măsuri concrete privind eficientizarea cadrului reglementar în materie.

În acest sens, ne propunem să realizăm următoarele: să stabilim caracteristicile obiectului juridic și ale obiectului imaterial în cazul infracţiunilor prevăzute la art. 241 CP RM; să identificăm conținutul noțiunii „activitate de întreprinzător” utilizate în art. 125 și 241 CP RM; să stabilim forma și conținutul faptei prejudiciabile specificate la art. 241 CP RM prin prisma prevederilor de la lit. a)-d) art. 125 CP RM; să evidențiem particularitățile ce caracterizează consumarea infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM; să identificăm forma și tipul vinovăției manifestate la săvârșirea infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM etc. Astfel, concepția de aplicare a răspunderii pentru infracțiunile prevăzute în art. 241 CP RM presupune stabilirea temeiului juridic al acestei răspunderi, analizându-se componenţele de infracţiuni prevăzute la art. 241 CP RM. Conform acestei concepții, în acord cu alin. (2) art. 51 CP RM, răspunderii pentru infracțiunile în cauză este supusă numai persoana vinovată de săvârşirea lor.

2. OBIECTUL INFRACȚIUNILOR DE PRACTICARE ILEGALĂ A ACTIVITĂȚII DE ÎNTREPRINZĂTOR

2.1. Obiectul juridic al infracțiunilor de practicare ilegală a activității de întreprinzător

Din interpretarea sistemică a art. 15, alin. (1) art. 25 și a alin. (4) art. 243 CP RM reiese că obiectul infracțiunii, alături de latura obiectivă a infracțiunii, latura subiectivă a infracțiunii și subiectul infracțiunii, constituie cele patru elemente constitutive ale infracțiunii.

În funcție de ierarhizarea valorilor sociale care fac obiectul infracţiunii, deosebim obiectul juridic general, obiectul juridic generic şi obiectul juridic special.

Din alin. (1) art. 2 CP RM reiese că relațiile sociale cu privire la întreaga ordine de drept – reprezentată de persoană, de drepturile şi libertăţile acesteia, de proprietate, de mediul înconjurător, de orânduirea constituţională, de suveranitatea, independenţa şi integritatea teritorială a Republicii Moldova, de pacea şi securitatea omenirii, precum și de alte asemenea valori sociale – formează ***obiectul juridic general*** al infracțiunilor prevăzute de Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova (inclusiv al infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM). În acest sens, susținem opinia exprimată de A. Boroi, M. Gorunescu și M. Popescu: „Ordinea de drept, care se statornicește în relațiile sociale ca urmare a respectării stricte a legilor de către cetățeni și de către organele de stat, constituie o valoare socială fundamentală a orânduirii noastre și este apărată de legea penală” [21, p. 300].

Din obiectul juridic general al infracțiunii derivă obiectul juridic generic al infracțiunii. Acesta din urmă se referă la fiecare din cele optsprezece grupuri de infracțiuni prevăzute de Capitolele I-XVIII ale Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova. Articolul 241 face parte din Capitolul X „Infracțiuni economice” al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova. Din denumirea acestui capitol se poate deduce că relațiile sociale cu privire la economia naţională formează ***obiectul juridic generic*** al infracțiunilor economice. Această opinie își găsește susținere în doctrina penală națională [204, p. 46; 151; 153, p. 76; 163, p. 119; 203, p. 142; 86, p. 75; 158, p. 70].

În alin. (1) art. 126 din Constituție legiuitorul relevă caracteristicile de bază ale economiei naționale: „Economia Republicii Moldova este economie de piaţă, de orientare socială, bazată pe proprietatea privată şi pe proprietatea publică, antrenate în concurenţă liberă”. Astfel caracterizată, economia națională, privită drept componentă a ordinii de drept, evoluează în calitate de

valoare socială fundamentală apărată împotriva infracțiunilor prevăzute în Capitolul X „Infracțiuni economice” al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova.

În legile penale ale altor state atestăm o concepție asemănătoare privitoare la obiectul juridic generic al infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător. În cadrul acestor legi, articolele corespondente cu art. 241 CP RM fac parte din compartimente alcătuite în baza unor criterii similare cu cel aplicat la constituirea Capitolului X din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova. De exemplu, în Partea Specială a Codului penal al Republicii Slovace [206], art. 251 „Activitatea de întreprinzător ilegală” se află în Capitolul V „Infracțiuni economice”. În Partea Specială a Codului penal al Republicii Estonia [111], art. 148 „Activitatea de întreprinzător ilegală” face parte din Capitolul 7 „Infracțiuni economice”. În Partea Specială a Codului penal al Republicii Letonia [112], art. 207 „Activitățile ilegale desfășurate fără înregistrare sau permisiune (licență)” se află în Capitolul XIX „Infracțiuni de natură economică”. În Partea Specială a Codului penal al Republicii Lituania [148], art. 202 „Activitatea ilegală economică, comercială, financiară sau profesională” face parte din Capitolul XXXI „Crime și delicte în sfera activității economice și a activității de întreprinzător”. În Partea Specială a Codului penal al Republicii Georgia [199], art. 192 „Activitatea de întreprinzător ilicită” se află în Capitolul XXVI „Infracțiuni contra activității de întreprinzător sau a altei activități economice”. În Partea Specială a Codului penal al Federației Ruse [333], art. 171 „Activitatea de întreprinzător ilegală” face parte din Capitolul 22 „Infracțiuni săvârșite în sfera activității economice”. În Partea Specială a Codului penal al Republicii Belarus [330], art. 233 „Activitatea de întreprinzător ilegală” se află în Titlul VIII „Infracțiuni contra proprietății și a ordinii de desfășurare a activității economice”. În Partea Specială a Codului penal al Republicii Armenia [329], art. 188 „Activitatea de întreprinzător ilegală” face parte din Capitolul 22 „Infracțiuni contra activității economice”. În Partea Specială a Codului penal al Republicii Azerbaidjan [201], art. 192 „Activitatea de întreprinzător ilegală” se află în Capitolul 24 „Infracțiuni săvârșite în sfera activității economice”. În Partea Specială a Codului penal al Republicii Kârgâzstan [327], art. 180 „Activitatea de întreprinzător ilegală” face parte din Capitolul 22 „Infracțiuni săvârșite în sfera activității economice”. În Partea Specială a Codului penal al Republicii Kazahstan [331], art. 214 „Activitatea de întreprinzător ilegală, activitatea bancară ilegală” se află în Capitolul 8 „Delicte penale săvârșite în sfera activității economice”. În Partea Specială a Codului penal al Republicii Tadjikistan [256], art. 259 „Activitatea de întreprinzător ilegală” face parte din Capitolul 27 „Infracțiuni săvârșite în sfera activității economice”. În Partea Specială a Codului penal al Republicii Turkmenistan [335], art. 239 „Activitatea de întreprinzător ilegală” se află în Capitolul 27 „Infracțiuni contra ordinii de desfășurare a activității economice”.

Din obiectul juridic generic al infracțiunii derivă obiectul juridic special al infracțiunii. În literatura de specialitate, opiniile cu privire la conținutul obiectului juridic special al infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător variază.

De exemplu, N.A. Lopașenko este de părere că acest obiect îl constituie principiul legalității activității economice. Acest principiu presupune că activitatea economică este inițiată și desfășurată în corespundere cu reglementările normative aparținând de diverse ramuri de drept, fără a contraveni acestora. Organizarea, ordinea și garanțiile de desfășurare a activității economice sunt suficient reglementate de normele dreptului. În cazul în care nu este interzisă, această activitate are un caracter legal [279, p. 255].

Este cunoscut că un principiu juridic constituie o regulă juridică, o normă juridică de maximă generalitate. După S. Brînza, „norma de drept reprezintă o „scară tipizată", un ideal de conduită dezirabilă pentru stat, ideal cu care oamenii trebuie să-şi proporţioneze faptele, pentru a nu intra în conflict cu statul. Evident, însuşi idealul respectiv rămâne neschimbat şi nu suferă nicio daună, indiferent de faptul dacă este sau nu respectat" [24, p. 38]. Suntem de acord cu acest argument: oricât de multe infracțiuni ar fi săvârșite, principiul legalității activității economice va rămâne același. În afară de aceasta, nu poate fi acceptată confundarea obiectului apărat de legea penală cu unul dintre principiile care statuează apărarea în cauză.

Din punctul de vedere al lui L.D. Gauhman și S.V. Maximov, obiectului juridic special al infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător îl formează relațiile sociale care asigură interesele activității economice în sfera activității de întreprinzător [228, p. 139]. Considerăm defectuoasă reflectarea de către acești autori a coraportului dintre noțiunile „activitate de întreprinzător" și „activitate economică". Așa cum se va putea vedea *infra*, între aceste două noțiuni există un coraport de tip „parte-întreg". Sub acest aspect, coraportul dintre ele este reflectat mai reușit în următoarea opinie: obiectul juridic special al infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător îl constituie relațiile sociale care asigură interesele activității de întreprinzător ca gen al activității economice [323, p. 341]. Cu toate acestea, atât această din urmă poziție, cât și cele reproduse în continuare, sunt criticabile. Potrivit acestora, obiectul juridic special al infracțiunilor analizate îl formează: relaţiile sociale ce asigură libertatea activităţii de întreprinzător, controlul de stat asupra acestei activităţi, precum şi securitatea întregului domeniu economic împotriva atentatelor din sfera antreprenoriatului [185, p. 55]; relațiile sociale care reglementează ordinea de desfășurare a activității de întreprinzător [325, p. 108]; relațiile sociale care asigură ordinea stabilită de lege de desfășurare a activității de întreprinzător [312, p. 9]; relațiile sociale care reglementează ordinea de

înregistrare a activității de întreprinzător, precum și desfășurarea nemijlocită a activității de întreprinzător [318, p. 9].

Nu sprijinim aceste păreri, situându-ne pe aceleași poziții cu V. Stati: „De vreme ce o relaţie socială este, în esenţă, o legătură între oameni, ea nu poate să reglementeze sau să asigure ceva... Reglementarea sau asigurarea unei activităţi nu reprezintă o funcţie a relaţiei sociale. Mai mult, relaţia socială nu dispune de un mecanism care să-i permită a reglementa sau a asigura ceva. Totodată, o relaţie socială poate să formeze obiectul de reglementare şi asigurare a unor norme de drept. Funcţiile de reglementare şi asigurare a relaţiilor sociale revin normelor de drept... În contextul dreptului penal, obiectul reglementării *(stricto sensu)* îl formează relaţiile sociale regulate pe calea realizării răspunderii penale în cadrul raporturilor de drept penal; obiectul asigurării îl formează relaţiile sociale, în a căror păstrare, consolidare şi dezvoltare este interesat statul” [187, p. 30]. De asemenea, S. Prodan susține: „O sumă de raporturi economice nu pot stabili raporturi legale. Dimpotrivă, activitatea economică evoluează ca obiect de reglare (reglementare), şi anume: ca obiect de reglementare juridică” [163, p. 20]. Cu alte cuvinte, este inadmisibil a confunda obiectul reglementării/asigurării juridice cu factorul de reglementare/ asigurare juridică.

Din punctul de vedere al lui I.A. Efimenko, interesele activității de întreprinzător sunt cele care constituie obiectul juridic special al infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător [240, p. 15]. Nu putem sprijini nici această opinie. În context, apelăm la argumentele invocate de S. Brînza: „Interesul nu constituie obiectul apărării penale, ci un element structural al acestuia... Interesul nu este decât conţinutul relaţiei sociale, deci, doar unul dintre elementele structurale ale relaţiei sociale. Conţinutul relaţiei sociale formează, împreună cu subiectele relaţiei sociale şi obiectul relaţiei sociale, sistemul relaţiei sociale... Interesul, ca componentă a sistemului relaţiei sociale, fiind extras din acest sistem, nu poate în mod automat să reflecte la justa valoare esenţa relaţiei sociale ca sistem” [24, p. 78, 79, 81]. Așadar, apărarea doar a intereselor legitime ar presupune neglijarea altor elemente structurale ale relației sociale, care, de rând cu valoarea socială specifică, alcătuiesc obiectul juridic special al infracțiunii.

În aceste condiții, par a fi mai fundamentate următoarele puncte de vedere privind conținutul obiectului juridic special al infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător: relațiile sociale, reglementate de lege și de alte acte normative, cu privire la practicarea activității de întreprinzător [216, p. 155]; relațiile sociale din sfera activității de întreprinzător [321, p. 301]; relațiile sociale din sfera de practicare a activității de întreprinzător [272, p. 587; 269, p. 186; 235, p. 618]; relaţiile sociale din domeniul antreprenoriatului [44, p. 510; 45].

Totuși, aceste viziuni sunt prea largi. Or, pe lângă infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM, există alte infracțiuni săvârşite în sfera activităţii de întreprinzător. Ne referim la infracțiunile specificate la art. 241^1, 242, 242^1 și 242^2 CP RM. Fiecare dintre aceste infracțiuni are propriul obiect juridic special. A afirma că toate aceste infracțiuni au același obiect juridic special ar însemna a echivala obiectul juridic special al infracțiunii cu obiectul juridic de subgrup al infracțiunii (care este o „categorie intermediară între obiectul juridic generic și obiectul juridic special" [191]). Ceea ce nu poate fi acceptat. Așa cum am menționat anterior, obiectul juridic special al infracțiunii derivă din obiectul juridic generic al infracțiunii. În cazul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, obiectul juridic special trebuie să derive din relațiile sociale cu privire la economia națională, dar și din relațiile sociale cu privire la activitatea de întreprinzător (care constituie obiectul juridic de subgrup al infracțiunilor specificate la art. 241, 241^1, 242, 242^1 și 242^2 CP RM). Totodată, să nu uităm că din relațiile sociale cu privire la economia națională derivă obiectul juridic de subgrup al infracţiunilor săvârşite în sfera activităţii de întreprinzător [8].

În acest plan, nu putem agrea ideea exprimată de V.M. Egorșin și V.V. Kolesnikov: „Este plauzibil a percepe activitatea economică în calitate de activitate de întreprinzător, precum și infracționalitatea în sfera economică în calitate de infracționalitate în sfera activității de întreprinzător" [239, p. 73].

Potrivit art. 1 al Legii privind protecţia consumatorilor, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 13.03.2003 [127], consumator este „orice persoană fizică ce intenţionează să comande sau să procure ori care comandă, procură sau foloseşte produse, servicii pentru necesităţi nelegate de activitatea de întreprinzător (sublinierea ne aparține – *n.a.*) sau profesională". În această definiție legislativă, prin „consumator" se înțelege persoana care ia parte la activitatea economică, însă care nu participă la activitatea de întreprinzător. Reiese că noțiunea „activitate de consum" constituie una dintre diferențele specifice care permite a afirma că noțiunea „activitate economică" este mai largă decât noțiunea „activitate de întreprinzător".

O asemenea abordare își găsește susținere în doctrina juridică. Astfel, V. Stati opinează: „Activitatea de întreprinzător (activitatea de afaceri, activitatea comercială) este unul dintre tipurile de activitate economică" [187, p. 20]. La rândul lor, N. Roșca și S. Baieș susțin: „Noțiunea „activitate de întreprinzător" este mai restrânsă decât cea de activitate economică, deoarece nu include activitatea salariaţilor, a liberilor profesionişti şi nici actele de consum al bunurilor materiale... Reglementarea juridică a relaţiilor economice se impune pentru reducerea sau chiar eliminarea efectelor negative ale antagonismului intereselor pe care le au diferitele categorii de participanţi la circuitul economic. Se manifestă conflict de interese între principalii actori ai pieţei: întreprinzătorii, pe de o parte, şi consumatorii, pe de alta. Interesul primilor se raportează

la obţinerea de profit, cel al consumatorilor – la obţinerea de preţuri avantajoase la mărfuri calitative şi inofensive pentru viaţă şi sănătate" [169, p. 43, 48]. După A. Blanovschi, „întreprinzătorii angajează factorii de producţie, îi antrenează în activităţi, care răspund unor nevoi de consum manifestate în societate" [18]. Din punctul de vedere al lui S.A. Plotnikov, „activitatea economică trebuie considerată activitate de întreprinzător doar în acele cazuri când din lege sau din alte acte normative nu rezultă contrariul" [298, p. 6]. În opinia lui V.V. Laptev, „activitatea economică reprezintă activitatea de fabricare a produselor, de executare a lucrărilor și de prestare a serviciilor. În condițiile moderne, o astfel de activitate este, în mare parte, activitate de întreprinzător. Însă, există tipuri ale activității economice care nu posedă toate caracteristicile activității de întreprinzător. Astfel, activitatea economică a instituțiilor social-culturale, a organizațiilor obștești, religioase sau a altor organizații necomerciale nu este îndreptată spre obținerea veniturilor. O asemenea activitate are un caracter auxiliar și are drept scop contribuirea la realizarea obiectivelor de bază ale respectivelor entități necomerciale" [303, p. 17]. L.S. Aistova menționează: „Noțiunile „activitate economică" și „activitate de întreprinzător" nu sunt echipolente. Aceasta întrucât nu oricare activitate economică este orientată spre obținerea unor venituri. Este posibil ca activitatea economică să fie desfășurată în vederea asigurării condițiilor de existență a societății, persoanei și statului" [209, p. 13]. După O.A. Belareva, „trăsătura caracterizantă de bază, ce deosebește activitatea de întreprinzător de o activitate economică de alt tip, se exprimă în orientarea primei spre obținerea veniturilor" [217, p. 14-15]. Nu în ultimul rând, I.V. Șișko susține: „Activitatea economică este o noțiune mai largă decât noțiunea de activitate de întreprinzător. Nu oricare activitate economică urmărește obținerea unor venituri sistematice sau chiar a unui venit singular" [351, p. 300].

În opinia lui S. Brînza, la care ne raliem, la stabilirea obiectului juridic special al infracţiunii o deosebită atenţie trebuie acordată următoarelor aspecte: a) să se ţină cont de scopurile adoptării normei penale, care are sub protecţie obiectul corespunzător; b) uneori chiar în textul articolului se face o indicare directă asupra obiectului apărării penale; c) în multe cazuri, concluzia cu privire la obiectul juridic special al apărării penale poate fi făcută pe baza obiectului juridic generic, care este menţionat în denumirea capitolului corespunzător din Codul penal; d) concluzia cu privire la obiectul infracţiunii trebuie făcută în baza analizei dispoziţiilor normelor penale, chiar dacă acestea nu conţin o consemnare directă cu privire la caracteristicile obiectului infracţiunii [24, p. 91-92].

Probabil, luând în considerare astfel de aspecte, unii autori au încercat să stabilească cu mai multă precizie conținutul obiectului juridic special al infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător.

Astfel, după I.Ș. Borciașvili, în ipoteza acestor infracțiuni, obiectul juridic special îl formează relațiile sociale cu privire la practicarea activității de întreprinzător normale, întemeiate pe lege [257, p. 224]. În general, o asemenea opinie poate fi acceptată. Totuși, provoacă reticențe tautologia pe care o admite I.Ș. Borciașvili: dacă se afirmă că practicarea activității de întreprinzător este normală (deci, corespunde unor norme), mai este oare necesar să se menționeze că această activitate este întemeiată pe lege?

De aceea, considerăm mai exact următorul punct de vedere: obiectul juridic special al infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător îl constituie relaţiile sociale cu privire la practicarea legală a activităţii de întreprinzător [193, p. 123; 1, p. 100]. Apropiate de această poziție sunt următoarele opinii: „Activitatea de întreprinzător cunoaște două forme: 1) activitatea de întreprinzător legală (legitimă); 2) activitatea de întreprinzător ilegală (nelegitimă). Activitatea de întreprinzător legală (legitimă) reprezintă obiectul apărării penale” [251]; „Activitatea de întreprinzător, practicată în limitele regulilor stabilite, constituie o importantă valoare social-economică” [300]; „Obiectul juridic special al acestor infracțiuni (adică, al infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător – *n.a.*) îl formează relațiile sociale care apar în sfera practicării legale a activității de întreprinzător” [295, p. 16].

Nu pot fi trecute cu vederea nici următoarele păreri: „Activitate de întreprinzător legală este activitatea practicată în limitele ordinii stabilite de legislație” [244]; „Caracterul legal al activității de întreprinzător îl confirmă acel fapt că persoanei care practică o asemenea activitate i s-a conferit statutul corespunzător. Ceea ce înseamnă că respectiva persoană a înregistrat şi practică activitatea de întreprinzător permisă de lege” [317]; „Caracterul legal al activității de întreprinzător presupune că întreprinzător poate fi considerat doar persoana înregistrată în această calitate în ordinea stabilită de lege” [348, p. 14, 15]; „Activitatea de întreprinzător constituie o formă socialmente utilă a activității sociale. Însă, activitatea de întreprinzător poate fi legală doar cu condiția respectării anumitor reguli, a căror încălcare poate servi drept temei pentru aplicarea răspunderii penale” [314]; „Ilegalitatea activității de întreprinzător presupune că această activitate posedă toate trăsăturile de conținut ale activității de întreprinzător. Lipsește doar trăsătura formală, care implică practicarea activității de întreprinzător în conformitate cu ordinea stabilită de lege sau de alte acte normative” [223].

Fără a întrerupe firul logic, punem în atenție polemica dintre E.B. Eminov și O.G. Karpovici. Primul din acești autori susține: „Activitate de întreprinzător legală trebuie considerată o asemenea activitate a persoanelor juridice sau fizice, care corespunde următoarelor condiții: 1) este practicată independent; 2) este practicată pe propriul risc; 3) este îndreptată spre obținerea

veniturilor; 4) este îndreptată spre obținerea unor venituri sistematice; 5) este practicată în oricare din următoarele forme: folosirea bunurilor; comercializarea mărfurilor; executarea lucrărilor; prestarea serviciilor; 6) este practicată de o persoană juridică sau fizică înregistrată oficial în calitate de întreprinzător; 7) este practicată în corespundere cu ordinea normativă stabilită și cu condițiile de înregistrare. Din punctul de vedere al dreptului civil, absența oricăreia dintre aceste condiții exclude posibilitatea de a considera o activitate drept activitate de întreprinzător. Din aceasta rezultă că sintagma „activitate de întreprinzător ilegală" nu este reușită. Aceasta deoarece o activitate poate fi denumită „activitate de întreprinzător" doar atunci când este legală" [352, p. 10]. În replică, O.G. Karpovici afirmă: „Componenta economică a definiției noțiunii „activitate de întreprinzător" este caracterizată de primele cinci condiții specificate de către E.B. Eminov. Acestea sunt obligatorii pentru a considera o activitate economică drept activitate de întreprinzător. La rândul său, componenta juridică a definiției noțiunii „activitate de întreprinzător" este caracterizată de ultimele două condiții specificate de către E.B. Eminov. Prezența acestora este facultativă, nu obligatorie" [251].

Nu putem fi de acord cu E.B. Eminov. Activitatea de întreprinzător poate fi legală sau ilegală. Legea penală apără practicarea legală a activității de întreprinzător (și relațiile sociale aferente) împotriva infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător. Sub acest aspect, ne raliem punctului de vedere exprimat de V. Iacuboi: „Anume practicarea legală a activităţii de întreprinzător este acea valoare socială specifică ce suferă atingere în urma săvârşirii infracţiunilor prevăzute la art. 241 CP RM. Această valoare se află în conexiune de derivaţie organică cu valorile sociale care reprezintă obiectul juridic generic şi obiectul juridic general al numitei infracţiuni: economia naţională şi, respectiv, ordinea de drept. În plus, respectiva valoare socială specifică se prezintă ca un antipod, ca o imagine inversă a infracţiunii prevăzute la art. 241 CP RM, imagine care îşi găseşte reflectare în denumirea acestui articol – „Practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător". Esenţialmente, ce, dacă nu practicarea <u>legală</u> a activităţii de întreprinzător, suferă atunci când este săvârşită practicarea <u>ilegală</u> a activităţii de întreprinzător?" [109].

În alți termeni, dacă antijuridicitatea (care este una dintre trăsăturile esențiale ale infracțiunii) este reprezentată de practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător, atunci este firesc ca juridicitatea (care este una dintre trăsăturile esențiale ale ordinii de drept) să fie reprezentată de practicarea legală a activităţii de întreprinzător.

În esență, practicarea legală a activităţii de întreprinzător presupune că activitatea în cauză este practicată în condițiile legii (în sensul larg al cuvântului). În acest context, prin „practicarea în condițiile legii" avem în vedere respectarea atât a interdicției impuse de art. 241 CP RM, cât și

a dispozițiilor normative extrapenale de referință la care face trimitere acest articol. Pe parcursul analizei noastre ulterioare ne vom referi la toate aceste norme extrapenale de referință.

Totodată, pentru a stabili conținutul noțiunii „practicare legală a activităţii de întreprinzător", este necesar să examinăm conținutul noțiunii subordonate „activitate de întreprinzător". O astfel de examinare este indispensabilă în vederea relevării caracteristicilor atât ale obiectului juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, cât și ale laturii obiective a acestor infracțiuni. Or, așa cum s-a exprimat, cu drept cuvânt, V. Iacuboi, practicarea legală a activităţii de întreprinzător este nu altceva decât antipodul practicării ilegale a activităţii de întreprinzător.

Definițiile noțiunii „activitate de întreprinzător", formulate în literatura de specialitate, se deosebesc în anumite privințe: „Activitatea de întreprinzător constituie activitatea legată de obținerea sistematică a veniturilor în rezultatul executării lucrărilor sau al prestării serviciilor" [298, p. 6]; „Pentru activitatea de întreprinzător sunt caracteristice următoarele trăsături: 1) caracterul independent al activității desfășurate, alături de desfășurarea acesteia pe propriul risc; 2) obținerea sistematică a veniturilor ca scop al acestei activități; 3) folosirea bunurilor, comercializarea mărfurilor, executarea lucrărilor sau prestarea serviciilor ca surse ale veniturilor obținute" [223]; „Activitate de întreprinzător poate fi considerată doar acea activitate care îndeplinește următoarele condiții: independență; practicarea pe propriul risc; orientarea spre obținerea sistematică a veniturilor; desfășurarea prin intermediul uneia dintre următoarele forme economice alternative: folosirea bunurilor; comercializarea mărfurilor; executarea lucrărilor; prestarea serviciilor" [220, p. 12]; „Pentru a fi considerată activitate de întreprinzător, activitatea trebuie să fie: 1) practicată pe propriul risc; 2) independentă; 3) îndreptată spre obținerea sistematică a veniturilor în rezultatul folosirii bunurilor, al comercializării mărfurilor, al executării lucrărilor sau al prestării serviciilor" [354]; „În esență, activitate de întreprinzător este activitatea economică de inițiativă a oamenilor, îndreptată spre obținerea veniturilor, însoțită de risc, care este practicată sub răspunderea patrimonială a acestora" [233]; „Activitate de întreprinzător constituie acel tip al activității economice independente, îndreptate spre obținerea sistematică a veniturilor de pe urma folosirii bunurilor, fabricării sau comercializării produselor (mărfurilor), prestării serviciilor sau a unei alte activități legale, care este prestată pe propriul risc" [299, p. 11]; „Activitate de întreprinzător reprezintă activitatea care presupune o pluralitate de acțiuni realizate independent și pe propriul risc, în scopul atât al satisfacerii unor necesități concrete ale consumatorilor și ale societății, cât și al obținerii unor venituri sistematice, în rezultatul creării și derulării propriei afaceri (adică, al comercializării mărfurilor, executării lucrărilor, prestării serviciilor etc.)" [312, p. 9]; „Trăsăturile ce caracterizează activitatea de întreprinzător sunt: 1) independență; 2) practicarea pe propriul risc; 3) orientarea spre obținerea sistematică a veniturilor în oricare din următoarele forme

economice: a) folosirea bunurilor; b) comercializarea mărfurilor; c) executarea lucrărilor; d) prestarea serviciilor" [282, p. 7]; „Activitate de întreprinzător poate fi considerată doar acea activitate a persoanelor juridice sau fizice, care se caracterizează prin următoarele trăsături: 1) este practicată independent; 2) este practicată pe propriul risc; 3) este îndreptată spre obținerea veniturilor; 4) este îndreptată spre obținerea unor venituri sistematice; 5) este practicată în oricare din următoarele forme economice: folosirea bunurilor; comercializarea mărfurilor; executarea lucrărilor; prestarea serviciilor" [252, p. 11]; „Activitate de întreprinzător constituie activitatea de fabricare a produselor, de executare a lucrărilor sau de prestare a serviciilor, care se caracterizează prin următoarele trăsături: obținerea veniturilor reprezintă scopul acestei activități; independență; caracterul riscant al activității de întreprinzător; răspunderea patrimonială a persoanei care desfășoară respectiva activitate" [303, p. 20].

Din examinarea tuturor acestor definiții reiese că obținerea veniturilor (sistematice) reprezintă scopul activității de întreprinzător. În toate definițiile precitate se conține enumerarea – limitativă sau exemplificativă – a surselor din care urmează a se obține venituri (sistematice). Ce-i drept, nu există o unanimitate de opinii în legătură cu conținutul listei în care sunt enumerate astfel de surse. Unii autori menționează ca surse ale veniturilor, din care urmează a se obține venituri (sistematice): fabricarea produselor; executarea lucrărilor; prestarea serviciilor. Alți autori completează această listă cu: folosirea bunurilor; comercializarea mărfurilor. Cele mai multe dintre definițiile enunțate mai sus conțin referirea la asemenea trăsături ale activității de întreprinzător, ca: practicarea acesteia pe propriul risc; caracterul independent al activității de întreprinzător. În fine, unele dintre definițiile reproduse mai sus conțin referirea la răspunderea patrimonială a persoanei care desfășoară activitatea de întreprinzător, ca trăsătură a acestei activități.

Având în vedere diferența de opinii referitoare la anumite trăsături ale noțiunii de activitate de întreprinzător, considerăm necesar să recurgem la un reper a cărui autoritate nu poate fi pusă la îndoială. Ne referim la reperul legislativ, mai precis – la definiția noțiunii „activitate de întreprinzător" din art.1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 03.01.1992 [115]. Conform acestei definiții, „antreprenoriat este activitatea de fabricare a produselor, de executare a lucrărilor sau de prestare a serviciilor, desfăşurată de cetăţeni ori de asociaţiile acestora în mod independent, din proprie iniţiativă, în numele lor, pe riscul propriu şi sub răspunderea lor patrimonială, cu scopul de a-şi asigura o sursă permanentă de venituri".

În această definiție legislativă, definitul (*definendum*; obiectul definiţiei) este desemnat prin termenul „antreprenoriat". Considerăm mai potrivit nu acest termen, ci sintagma „activitate de întreprinzător". Or, în Constituție (la lit. b) alin. (2) art. 126), precum şi în Codul civil, adoptat

de Parlamentul Republicii Moldova la 06.06.2002 [39] (în alin. (4) art. 2, alin. (3) art. 20, art. 26, alin. (1) art. 104, alin. (1) art. 121, alin. (1) art. 136, alin. (6) art. 258 etc.) se utilizează tocmai sintagma „activitate de întreprinzător". Termenul „antreprenoriat" nu este folosit în aceste două acte legislative care (nelipsit de importanță) sunt ierarhic superioare față de Legea cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi. Este de menționat că în Codul civil şi în Legea cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi termenul „antreprenor" este utilizat cu semnificații diferite: în Codul civil – ca subiect al contractului de antrepriză (reglementat de art. 946-969), iar în Legea cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi – ca întreprinzător. Pe lângă aceasta, chiar în textul Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi (în alin. 5 art. 12, alin. 1 art. 18, alin. 4 şi 7 art. 30) se recurge la sintagma „activitate de întreprinzător". Însă, ceea ce este mai important, sintagma „activitate de întreprinzător" este folosită în Codul penal (în art. 125, 185^1, 241, 242, 244^1 şi 246^1). Termenul „antreprenoriat" nu este cunoscut Codului penal [9, p. 42-47].

Luând în considerare toate aceste argumente, în cele ce urmează vom utiliza sintagma „activitate de întreprinzător", nu termenul „antreprenoriat".

După această clarificare, ne vom focaliza atenția asupra definitorului *(definiens)* din cadrul definiției date noțiunii „activitate de întreprinzător" în art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi: „activitatea de fabricare a produselor, de executare a lucrărilor sau de prestare a serviciilor, desfăşurată de cetăţeni ori de asociaţiile acestora în mod independent, din proprie iniţiativă, în numele lor, pe riscul propriu şi sub răspunderea lor patrimonială, cu scopul de a-şi asigura o sursă permanentă de venituri". Acest definitor cuprinde următoarele opt semne constitutive, care au un caracter obligatoriu: 1) „activitatea de fabricare a produselor, de executare a lucrărilor sau de prestare a serviciilor"; 2) „desfăşurată de cetăţeni ori de asociaţiile acestora"; 3) „în mod independent"; 4) „din proprie iniţiativă"; 5) „în numele lor"; 6) „pe riscul propriu"; 7) „sub răspunderea lor patrimonială"; 8) „cu scopul de a-şi asigura o sursă permanentă de venituri".

Absenţa oricăruia dintre aceste semne presupune că activitatea nu poate fi considerată activitate de întreprinzător. Revenind la opinia lui E.B. Eminov în legătură cu definirea noțiunii „activitate de întreprinzător", atragem atenția asupra următorului aspect: în art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi nu se menționează că activitatea de întreprinzător: a) este practicată de o persoană juridică sau fizică înregistrată oficial în calitate de întreprinzător; b) este practicată în corespundere cu ordinea normativă stabilită şi cu condițiile de înregistrare. Ceea ce demonstrează că aceste două condiții sunt obligatorii pentru a defini noțiunea „activitate de întreprinzător legală", nu noțiunea „activitate de întreprinzător".

Mai consemnăm că definiția noțiunii „activitate de întreprinzător” din art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi are un caracter universal, fiind aplicabilă atât raporturilor de drept privat, cât și raporturilor de drept public (inclusiv raporturilor de drept penal). Din această perspectivă, suntem de acord cu V. Berliba: în ipoteza lipsei unuia dintre semnele ce caracterizează activitatea de întreprinzător, fapta nu poate fi calificată în baza art. 241 CP RM [16, p. 202].

După aceste precizări, în continuare vom lua în atenție două dintre cele opt semne constitutive ale noțiunii „activitate de întreprinzător” în sensul art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi: „activitate de fabricare a produselor, de executare a lucrărilor sau de prestare a serviciilor” *și* „cu scopul de a-şi asigura o sursă permanentă de venituri”. Aceasta deoarece le considerăm mai importante în planul perceperii esenței juridice a obiectului juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM.

Vom începe această analiză cu semnul constitutiv *„activitatea de fabricare a produselor, de executare a lucrărilor sau de prestare a serviciilor”*.

După N. Roșca și S. Baieș, „prin definiţia dată la art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi, legiuitorul stabileşte trei categorii de activităţi: fabricarea producţiei, executarea lucrărilor şi prestarea serviciilor, a căror eficienţă permite obţinerea de beneficiu. În definiţie nu a fost indicată activitatea cel mai des utilizată la etapa actuală de către întreprinderile private: comercializarea mărfurilor şi a produselor. Există şi alte tipuri de activităţi reglementate de legislaţie, cum ar fi: activităţile bancare, de investiţii, operaţiunile cu titluri de valoare, de editare, de asigurare etc.” [169, p. 55].

Cu toate acestea, la art. 256 CP RM, de exemplu, legiuitorul utilizează sintagma „prestarea unor servicii în sfera comerţului”. De asemenea, la art. 3 al Legii cu privire la comerţul interior, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 23.09.2010 [137], se conține următoarea definiție: „serviciu comercial – activitatea oferită cu prilejul actului de vânzare (prestare), care asigură avantaje şi satisfacţii consumatorului, fără a antrena un schimb fizic sub formă de bunuri materiale”. Din aceste reglementări putem deduce că activitatea de comercializare a mărfurilor este un tip al activității de prestare a serviciilor; deci, este un subtip al activității de întreprinzător. Această concluzie o confirmă altă definiție din art. 3 al Legii cu privire la comerţul interior: „activitate de comerţ – activitate de întreprinzător iniţiată în baza raporturilor stabilite în domeniul comercializării mărfurilor produse, prelucrate sau procurate, precum şi în domeniul executării diverselor lucrări şi prestării serviciilor aferente vânzării mărfurilor, având ca scop satisfacerea intereselor economice private şi asigurarea unei surse de venit”.

De asemenea, pot fi considerate subtipuri ale activității de întreprinzător: activităţile bancare; activitățile de investiţii; operaţiunile cu titluri de valoare; activitățile de editare; activitățile de asigurare. Astfel, potrivit alin. (1) art. 26 al Legii instituţiilor financiare, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 21.07.1995 [117], băncile pot desfăşura, în limita licenţei acordate, printre altele, următoarele activităţi: acordarea de servicii de decontări şi încasări; acordarea de servicii aferente la credit; acordarea de servicii ca agent sau consultant financiar; acordarea de servicii fiduciare; acordarea de servicii de gestionare a portofoliului de investiţii. În acord cu art. 3 al Legii cu privire la investiţiile în activitatea de întreprinzător, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 18.03.2004 [128], activitate investiţională este activitatea de efectuare a investiţiei şi de desfăşurare a activităţii de întreprinzător în legătură cu această investiţie, pentru a se obţine venit. Conform lit. a) alin. (1) art. 4 al Legii privind piaţa de capital, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 11.07.2012 [141], serviciile şi activităţile financiare reglementate de această lege vizează valorile mobiliare. Potrivit lit. d) și e) alin. (3) art. 14 al Legii cu privire la activitatea editorială, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 20.04.2000 [121], editorul este în drept: să ofere servicii redacţional-editoriale; să efectueze operaţiuni de cumpărare-vânzare a producţiei editoriale în scop de profit, să ofere servicii subiecţilor activităţii de întreprinzător în comerţ. În fine, la alin. (1) art. 43 al Legii cu privire la asigurări, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 21.12.2006 [130], se folosește noțiunea „servicii de asigurare”. În afară de aceasta, în conformitate cu Aranjamentul de la Nisa privind clasificarea internaţională a produselor şi serviciilor în vederea înregistrării mărcilor, adoptat la 15.06.1957 [4] (ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova pentru aderarea Republicii Moldova la Aranjamentul de la Nisa privind clasificarea internaţională a produselor şi serviciilor în scopul înregistrării mărcilor, nr. 1251 din 10.07.1997 [101]), serviciile se clasifică în: 1) publicitate şi afaceri; 2) asigurări şi finanţe; 3) construcţii şi reparaţii; 4) comunicaţii; 5) transport şi depozitare; 6) prelucrare de materiale; 7) educaţie şi recreere; 8) diverse.

În concluzie, comercializarea mărfurilor, activităţile bancare, de investiţii, operaţiunile cu titluri de valoare, de editare sau de asigurare intră sub incidența definiției noțiunii „activitate de întreprinzător” formulate în art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi.

După această clarificare, este necesar să răspundem la întrebarea: care este conținutul noțiunilor „fabricarea produselor”, „executarea lucrărilor” și „prestarea serviciilor”? Răspunsul la această întrebare rezultă implicit din definițiile unor noțiuni formulate în art. 1 al Legii privind protecţia consumatorilor.

Astfel, potrivit acestui articol, produs este bunul destinat consumului sau utilizării individuale; producător este agentul economic care fabrică un produs finit, o parte componentă a unui

produs sau materie primă. În acest context, N. Roșca și S. Baieș afirmă: „Fabricarea producţiei este un gen de activitate economică cu caracter general, care are ca obiect transformarea materiilor prime şi materialelor în produse noi, cu o valoare mai mare” [169, p. 56].

Potrivit art. 1 al Legii privind protecţia consumatorilor, serviciu reprezintă activitatea, alta decât cea din care rezultă produse, desfăşurată în scopul satisfacerii unor necesităţi ale consumatorilor; prestator este orice persoană juridică sau fizică autorizată pentru activitate de întreprinzător, care prestează servicii. În această ordine de idei, N. Roșca și S. Baieș menționează: „Prestarea de servicii este un gen de activitate economică prin care o întreprindere se obligă să satisfacă anumite necesităţi ale persoanelor fizice şi juridice prin acordarea de servicii consultative, informaţionale, de transport de persoane şi de mărfuri, de deservire socială, de publicitate, marketing, de asigurare etc.” [169, p. 57].

În fine, în acord cu același articol, lucrare constituie ansamblul de acţiuni prin care se obţine un produs sau se modifică caracteristicile acestuia; executant este orice persoană fizică sau juridică, autorizată pentru activitate de întreprinzător, care efectuează lucrări în relaţiile cu consumatorii. În acest registru, N. Roșca și S. Baieș susțin: „Executarea de lucrări este un gen de activitate economică prin care o întreprindere se obligă să îndeplinească, într-un anumit termen, o anumită lucrare, fie din propriul material, fie din materialul beneficiarului. Ca exemple pot servi: construcţia imobilelor de orice destinaţie, inclusiv a drumurilor, a conductelor de gaz; instalarea de utilaje” [169, p. 57].

În legătură cu analiza semnului constitutiv „activitatea de fabricare a produselor, de executare a lucrărilor sau de prestare a serviciilor”, este util să examinăm următoarea speță din practica judiciară: „*F.G. a fost condamnată în baza alin. (1) art. 241 CP RM. În fapt, la 02.01.2005, aceasta a luat cu împrumut de la P.P. suma de 2500 de lei, cu condiția de a restitui suma împrumutată şi dobânda în mărime de 5% lunar într-un termen de 12 luni. În februarie 2005 şi în ianuarie 2006, F.G. a luat cu împrumut de la T.T. suma de 30.000 de lei şi, respectiv, de 110.000 de lei, cu aceleași condiții. La 17.01.2006, F.G. a luat cu împrumut de la N.V. suma de 76.000 de lei, cu condiția de a restitui suma împrumutată şi dobânda în mărime de 5% lunar într-un termen de 12 luni. La 01.09.2006, F.G. a luat cu împrumut de la V.L. suma de 10.000 de lei, iar în ianuarie şi iunie 2007 suma de 2566 de dolari SUA, cu condiția de a restitui suma împrumutată şi dobânda în mărime de 4% şi, respectiv, de 5% lunar într-un termen de 12 luni. La 12.02.2007, F.G. a luat cu împrumut de la C.G. suma de 4000 de euro, cu condiția de a restitui suma împrumutată şi dobânda în mărime de 4% lunar într-un termen de 12 luni. În iulie 2007, F.G. a luat cu împrumut de la D.A. suma de 1500 de euro, iar în noiembrie 2007 suma de 1000 de euro, cu aceleași condiții. La 01.08.2007, F.G. a luat cu împrumut de la B.A. suma de*

10.000 de euro, cu condiția de a restitui suma împrumutată şi dobânda în mărime de 4% lunar într-un termen de 12 luni. La 12.09.2007, F.G. a luat cu împrumut de la O.V. suma de 5200 de dolari SUA, cu aceleași condiții. La 28.12.2007, F.G. a luat cu împrumut de la I.I. suma de 20.000 de lei, iar la 05.02.2008 suma de 76.000 de lei, cu condiția de a restitui suma împrumutată şi dobânda în mărime de 5% lunar într-un termen de 12 luni. La 03.01.2008, F.G. a luat cu împrumut de la S.V. suma de 15.750 de euro, cu condiția de a restitui suma împrumutată şi dobânda în mărime de 4% lunar într-un termen de 12 luni. În perioada ianuarie-martie 2008, F.G. a luat cu împrumut de la F.L. suma de 30.000 de lei, cu condiția de a restitui suma împrumutată şi dobânda în mărime de 5% într-un termen de 12 luni. Pe parcursul anilor 2007-2008, F.G. a luat cu împrumut de la S.N. suma de 6085 de euro și 5200 de dolari SUA, cu condiția de a restitui suma împrumutată şi dobânda în mărime de 4% şi, respectiv, de 5% lunar într-un termen de 12 luni.

Sentința de condamnare a fost contestată cu recurs de către părțile vătămate F.L., N.V., S.V., V.L. și S.N. Aceștia au solicitat casarea sentinței cu rejudecarea cauzei şi pronunțarea unei noi hotărâri, prin care F.G. să fie recunoscută vinovată în comiterea infracțiunii prevăzute la lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM, fără aplicarea art. 55 și 79 CP RM. De asemenea, a fost solicitată: întreprinderea măsurilor necesare pentru a o împiedica pe F.G. să părăsească teritoriul Republicii Moldova fără a întoarce datoriile de milioane de lei pensionarilor, invalizilor şi altor persoane; restituirea banilor din averea pe care a înstrăinat-o F.G. prin contracte de donație către feciorul şi nepoata minoră ai acesteia" [50].

Nu este clar: ce activitate de fabricare a produselor, de executare a lucrărilor sau de prestare a serviciilor a desfășurat F.G.? Luând bani cu împrumut (nu dând bani cu împrumut), F.G. a beneficiat de serviciile de acordare a împrumuturilor, nu a prestat astfel de servicii. De asemenea, F.G. nici măcar nu a folosit bunurile victimelor pentru a obține astfel venituri. Or, din art. 867 din Codul civil reiese că contractul de împrumut este unul translativ de proprietate. În acest plan, sprijinim opinia lui A.V. Arendarenko: „În cazul contractului de împrumut, proprietarul acestei sume de bani obligă debitorul să-i restituie datoria la scadență, fără a-i conferi alte prerogative" [214, p. 361]. Lui F.G. nu i-a fost conferită prerogativa de folosire a banilor aparținând victimelor. O asemenea prerogativă se acordă în baza, de exemplu, contractelor de comodat, de locațiune sau de leasing. Or, din art. 859, 875 și 923 din Codul civil reiese că aceste contracte nu sunt translative de proprietate. În concluzie, nu există niciun temei de a califica fapta săvârșită de F.G. conform art.241 CP RM. În prezența scopului de sustragere, F.G. ar fi trebuit să răspundă în baza art. 190 CP RM.

Într-o altă speță din practica judiciară, în recursul declarat de inculpat se menționează: *„Din dispoziția art. 125 CP RM reiese că această normă cuprinde toate acţiunile care determină latura obiectivă a infracţiunii. Potrivit opiniei exprimate de partea acuzării, „activitatea ilicită de întreprinzător se exprimă în prestarea serviciilor de împrumut cu dobândă şi în procurarea-vânzarea imobilelor", acţiuni ce nu se încadrează în art. 125 CP RM... Astfel, se poate constata că lipseşte latura obiectivă a infracţiunii, iar fapta nu întruneşte elementele infracţiunii"* [83]. În opinia inculpatului, în textul art. 125 CP RM ar fi trebuit să existe o listă exhaustivă a tuturor genurilor de activități care formează conținutul noțiunii „activitate de întreprinzător". Bine-înțeles, o astfel de expunere cazuistică nu și-ar avea locul în legea penală. Interpretarea noțiunii „activitate de întreprinzător" se poate face doar prin analiza coroborată a art. 125 și art. 241 CP RM, precum și a reglementărilor extrapenale de referință la care fac trimitere aceste articole.

Totuși, care este conținutul factologic al noțiunii „activitatea de fabricare a produselor, de executare a lucrărilor sau de prestare a serviciilor" în sensul art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi?

După A.M. Terehov, în cazul infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător, activitatea de fabricare a produselor, de executare a lucrărilor sau de prestare a serviciilor se concretizează, de cele mai dese ori, în: prestarea serviciilor de reparare a tehnicii de uz casnic; transmiterea în locațiune a apartamentelor; comercializarea unor mărfuri etc. [316]. Studierea practicii judiciare privind aplicarea art. 263 din Codul contravențional ne ajută să dăm un răspuns mai consistent la întrebarea formulată mai sus: colectarea metalului uzat [76]; comercializarea pălăriilor din paie [54]; comercializarea de felicitări [62]; comercializarea ceaiului și a cafelei preparate [67]; comercializarea de produse de parfumerie [72]; comercializarea detergenților pentru veselă [70]; comercializarea produselor de uz casnic [69]; comercializarea de anvelope pentru autoturisme [57]; prestarea serviciilor de transportare a strugurilor [75]; prestarea serviciilor de reparație auto [53]; prestarea serviciilor de frizerie-coafură [73]. Este adevărat că aceste exemple din practica judiciară nu vizează infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM. Totuși, ele se referă la practicarea ilegală a activității de întreprinzător. În plus, aceste exemple prezintă suficientă relevanță sub aspectul stabilirii conținutului factologic al noțiunii „activitatea de fabricare a produselor, de executare a lucrărilor sau de prestare a serviciilor" în sensul art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi.

Luând în considerare și opinia lui A.M. Terehov, enunțată mai sus, ne întrebăm dacă transmiterea în locațiune a proprietății imobiliare poate fi considerată exemplu de prestare a serviciilor în sensul art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi. Menționăm că în

practica judiciară privind aplicarea art. 263 din Codul contravențional atestăm spețe în care s-a răspuns afirmativ la această întrebare [65; 61].

În alin. (3^4) art. 90^1 din Codul fiscal, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 24.04.1997 [36], găsim următoarea prevedere: „Subiecţii impunerii persoane fizice, care nu desfăşoară activitate de întreprinzător (sublinierea ne aparține – *n.a.*) şi transmit altor persoane decât cele specificate la art. 90 în posesie şi/sau în folosinţă (locaţiune, arendă, uzufruct) proprietate imobiliară, achită impozit în mărime de 5% din valoarea contractului". În aceeași ordine de idei, V. Stati afirmă: „Persoana fizică – care nu practică activitate de întreprinzător, care transmite proprietate imobiliară în posesie şi/sau în folosinţă (locaţiune, arendă, uzufruct) altor persoane decât cele specificate la alin. (1) art. 90 din Codul fiscal şi care nu achită lunar impozitul din darea în folosinţă a proprietăţii imobiliare – este obligată să prezinte declaraţia persoanei fizice cu privire la impozitul pe venit. Deci, o asemenea persoană fizică poate fi subiect al infracţiunii prevăzute la alin. (1) art. 244^1 CP RM" [190].

Așa cum reiese din art. 244^1 CP RM, subiect al infracțiunilor corespunzătoare este persoana fizică care nu practică activitate de întreprinzător. Rezultă că nu întotdeauna transmiterea în locațiune a proprietății imobiliare este un exemplu de prestare a serviciilor în sensul art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi. În concluzie, transmiterea în locațiune a proprietății imobiliare poate fi considerată activitate de întreprinzător doar atunci când presupune prezența tuturor celor opt semne constitutive ale noțiunii „activitate de întreprinzător" în sensul art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi. În cazul în care unul dintre aceste semne lipsește, transmiterea în locațiune a proprietății imobiliare nu poate fi considerată activitate de întreprinzător. De fapt, această concluzie este valabilă pentru oricare ipoteză de transmitere a proprietății imobiliare în posesie şi/sau în folosinţă (locaţiune, arendă, uzufruct).

Cu această ocazie, accentuăm încă o dată: fiecare dintre semnele constitutive ale noțiunii „activitate de întreprinzător", în sensul art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi, are un caracter necesar, dar nu şi suficient. Absenţa oricăruia dintre aceste semne presupune că activitatea nu poate fi considerată activitate de întreprinzător. De aceea, nu oricare activitate de fabricare a produselor, de executare a lucrărilor sau de prestare a serviciilor reprezintă o activitate de întreprinzător.

În altă ordine de idei, vom efectua analiza unui alt semn constitutiv al noțiunii „activitate de întreprinzător" în sensul art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi – *„cu scopul de a-şi asigura o sursă permanentă de venituri".*

Așa cum reiese din definiția noțiunii „activitate de întreprinzător” din art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi, cetăţenii sau asociaţiile acestora, care practică activitatea de întreprinzător, urmăresc obținerea unor venituri.

În această ordine de idei, prezintă interes opinia lui V.V. Laptev: „Activitatea de întreprinzător este îndreptată spre obținerea unor venituri. Aceasta constituie una dintre diferențele respectivei activități de alte tipuri ale activității economice. În condițiile economiei de stat planificate, obținerea veniturilor avea, de asemenea, o anumită relevanță. Însă, obținerea acestora conta doar ca indicator al eficacității activității economice, nu ca scop al acestei activități” [303, p. 19]. Din punctul de vedere ale lui O.G. Karpovici, „desfășurând activitatea de întreprinzător, persoana acționează pe propriul risc, urmărind să obțină venituri” [252, p. 22]. După E.Iu. Glincikova și M.S. Agafonova, „scopul suprem al activității de întreprinzător se exprimă în aceea ca rezultatele obținute să depășească cheltuielile. Ideal este atunci când obținerea unor venituri maxime asigură gradul sporit de rentabilitate” [230]. În opinia lui O.A. Beleaeva, „specificul activității de întreprinzător constă nu în obținerea *de facto* a unor venituri, dar în aceea că respectiva activitate este îndreptată spre obținerea de venituri. Chiar dacă în rezultatul practicării activității de întreprinzător nu vor fi obținute venituri, oricum activitatea va fi considerată activitate de întreprinzător” [218, p. 1]. Din punctul de vedere al lui V.V. Rovnâi, „veniturile privite ca rezultat nu sunt obligatorii și nu întotdeauna pot fi obținute de pe urma activității de întreprinzător. Or, rezultatul acestei activități poate îmbrăca și forma pierderilor” [308, p. 56]. Nu în ultimul rând, V. Tereşcenko menționează: „Trăsătura particularizantă a activității de întreprinzător constă în scopul de obținere a veniturilor. La rândul său, obținerea propriu-zisă a veniturilor constituie indicatorul eficacității activității de întreprinzător” [317].

Din analiza opiniilor prezentate mai sus rezultă că întreprinzătorul urmărește să obțină venituri. Nerealizarea acestui scop nu influențează asupra catalogării activității acestuia ca activitate de întreprinzător.

Totuși, este necesar să facem o precizare. Nu trebuie să uităm că, în funcție de gradul de pericol social al celor comise, se face diferențierea dintre infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM și faptele specificate la art. 263 „Desfășurarea ilegală a activității de întreprinzător” din Codul contravențional, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 24.10.2008 [42]. În ipoteza acestor fapte contravenționale, nu este obligatoriu ca făptuitorul să obțină venituri. Este posibil ca el doar să urmărească obținerea unor venituri. Pentru comparație, în ipoteza infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, este obligatoriu să se obțină profit (nu venituri). Mai mult, profitul obținut trebuie să se exprime în proporții mari sau deosebit de mari. Prin stabilirea acestor

diferențe, legiuitorul a conferit un grad de pericol social mai sporit infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM.

După această digresiune absolut necesară, revenim la examinarea celui de-al optulea semn constitutiv al noțiunii „activitate de întreprinzător”, pe care, alături de primul, îl considerăm mai important.

Nu în oricare condiții obținerea unor venituri reprezintă scopul activității de întreprinzător. Deloc întâmplător, caracterizând acest scop în art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi, legiuitorul recurge la sintagma „scopul de a-şi asigura o sursă permanentă de venituri”. În aceste condiții, este firesc să formulăm următoarea întrebare: care trebuie să fie numărul actelor care alcătuiesc activitatea de întreprinzător, pentru a se putea vorbi despre activitatea de întreprinzător?

Formulăm această întrebare, întrucât, într-o speță din practica judiciară în care a fost aplicată lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM argumentele din recursul declarat de apărător au constat în următoarele: *„Făptuitorul practica acordarea împrumuturilor băneşti nu ca pe o îndeletnicire, ci doar la insistenţa părţilor vătămate”* [83]. Într-o altă speță, *lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM a fost aplicată pentru procurarea unor medicamente în valoare de aproximativ 1.293.770 de lei, care, ulterior, au fost vândute, făptuitorul obținând astfel un profit de aproximativ 129.377 de lei* [179]. Într-o altă speță, *alin. (1) art. 263 din Codul contravențional a fost aplicat pentru aceea că, la 29.08.2015, în satul Cotiujeni, raionul Briceni, făptuitorul a procurat 3000 de mături, pe care le-a vândut ulterior în satul Cunicea, raionul Floreşti* [51].

Așadar, poate oare o tranzacție singulară (chiar dacă aceasta se soldează cu obținerea unui profit în proporții mari sau deosebit de mari) să-i asigure făptuitorului o sursă permanentă de venituri?

În încercarea de a răspunde la această întrebare, vom apela la opiniile unor teoreticieni. Astfel, N. Roșca și S. Baieș afirmă: „Legiuitorul nu stabilește expres regularitatea cu care întreprinzătorul trebuie să-şi practice activitatea. Faptul acesta rezultă din definiţia legală care prevede că activitatea trebuie să-i asigure autorului „o sursă permanentă de venituri”, care, de fapt, nu se obţin din activităţi ocazionale” [169, p. 53]. În opinia lui V. Spalatu, care se referă la infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM, „nu putem vorbi despre existenţa unei componenţe de infracţiune în cazul în care profitul este obţinut ca urmare a unei singure tranzacţii întâmplătoare” [185, p. 61]. Din punctul de vedere al lui E.I. Ghilmanova, „o tranzacție singulară nu poate fi considerată activitate de întreprinzător, chiar dacă aceasta este îndreptată spre obținerea unor venituri” [229]. După V.V. Laptev, „activitatea de întreprinzător este practicată cu regularitate. De aceea, o tranzacție singulară, chiar dacă este îndreptată spre obținerea unor venituri, nu este

suficientă pentru a fi raportată la activitatea de întreprinzător" [303, p. 21]. O părere apropiată este exprimată de N.I. Klein: „Doar activitatea practicată în calitate de ocupație de bază a persoanei poate fi considerată activitate de întreprinzător" [304, p. 19]. În același făgaș, V. Kotin și M.M. Malikov susțin: „Pentru săvârșirea unei tranzacții singulare, nu este necesară înregistrarea de stat în calitate de întreprinzător" [266; 282, p. 7]. De asemenea, P.P. Țitovici afirmă: „Actul săvârșit o singură dată, din întâmplare, nu poate forma activitatea de întreprinzător" [347, p. 83]. La rândul său, L.S. Aistova menționează: „Dacă activitatea economică nu este îndreptată spre obținerea sistematică a veniturilor, ea nu poate fi considerată activitate de întreprinzător" [212]. Nelipsită de interes este și poziția exprimată de B.V. Voljenkin: „Persoanele care încheie tranzacții singulare nu pot fi considerate întreprinzători și nu li se poate solicita înregistrarea de stat. Aceasta chiar dacă se vor atesta câteva cazuri de încheiere a unor astfel de tranzacții" [221, p. 89].

În concluzie, o tranzacție singulară sau chiar o pluralitate de tranzacții singulare nu trebuie confundată cu activitatea de întreprinzător, care este practicată sistematic, pentru a-i asigura întreprinzătorului o sursă permanentă de venituri.

Din aceste considerente, nu putem fi de acord cu V.S. Iani. Conform opiniei acestuia, noțiunea „activitate de întreprinzător", utilizată în legea penală, are un alt înțeles decât noțiunea „activitate de întreprinzător", folosită în reglementările de drept civil; iată de ce, dacă se încheie o tranzacție singulară, care se soldează cu obținerea unui profit în proporții mari sau deosebit de mari, răspunderea trebuie aplicată în baza art. 171 din Codul penal al Federației Ruse, pentru activitatea de întreprinzător ilegală [353, p. 188].

Ne raliem punctului de vedere exprimat de A.I. Fabricinâi: „Caracterul ilegal al activității de întreprinzător poate fi stabilit doar în rezultatul analizei normelor de referință de factură civilă, administrativă, financiară, fiscală etc. Aceasta determină gradul sporit de intercondiționare a construcțiilor juridice de drept penal și a construcțiilor juridice care țin de alte ramuri de drept" [344, p. 11]. În consonanță, V. Berliba afirmă: „La încadrarea juridică a infracțiunii, organul de drept, abilitat cu competenţe de aplicare a normelor juridico-penale, trebuie să ia în considerare accepţiunea legală a antreprenoriatului stabilită de legislaţia civilă şi semnele aferente acesteia, pentru a se stabili măsura în care acestea îşi găsesc reflectare în art. 241 CP RM... Nu este de domeniul dreptului penal de a institui reglementări în sfera dreptului privat. În acelaşi timp, normele de referință, prin care sunt descrise majoritatea infracţiunilor economice, inclusiv cea de practicare ilegală a activităţii de întreprinzător, trebuie aplicate în strictă conformitate cu actele normative la care acestea fac trimitere... Teza, conform căreia înfăptuirea o singură dată a unei operaţiuni economice nu se încadrează în sfera de aplicare a art. 241 CP RM, poate fi

dedusă şi din interpretarea gramaticală a termenului „activitate”, utilizat la descrierea elementului material al infracţiunii” [16, p. 201-202]. Nu poate fi trecută cu vederea nici părerea lui M.N. Urda: „În ipoteza în care lipsesc trăsăturile de conținut ale activității de întreprinzător (printre care se numără trăsătura cu privire la scopul obținerii sistematice a veniturilor), activitatea nu poate fi considerată activitate de întreprinzător. Însă, dacă lipsește trăsătura de formă a activității de întreprinzător (și anume – înregistrarea persoanei care o practică în calitate de întreprinzător), atunci activitatea va fi considerată activitate de întreprinzător. Aceasta deși, după formă, respectiva activitate va avea un caracter ilegal” [339].

În concluzie, noțiunea „activitate de întreprinzător”, utilizată în legea penală, are același înțeles ca și noțiunea „activitate de întreprinzător”, folosită în reglementările de drept civil. Pe cale de consecință, semnul constitutiv „cu scopul de a-şi asigura o sursă permanentă de venituri” este obligatoriu în vederea stabilirii conținutului sintagmei „activitate de întreprinzător” utilizate în art. 241 CP RM.

Supra am menționat că activitatea de întreprinzător este practicată sistematic tocmai pentru a-i asigura întreprinzătorului o sursă permanentă de venituri. Ce înseamnă „sistematic”?

Mai mulți autori oferă următorul răspuns la această întrebare: activitatea de întreprinzător este practicată sistematic în cazul în care ea este alcătuită din cel puțin trei acte succesive [252, p. 22-23; 290, p. 551; 288, p. 410, 416; 269, p. 187].

Nu putem trece cu vederea că termenul „sistematic” este utilizat chiar în textul legii penale. Astfel, de exemplu, la alin. (1) art. 150 „Determinarea la sinucidere” din Codul penal se menționează: „Determinarea la sinucidere sau la tentativă de sinucidere prin persecutare, clevetire, jignire sau înjosire sistematică (sublinierea ne aparține – *n.a.*) a demnității victimei de către cel vinovat”. Interpretând acest termen, S. Brînza şi V. Stati afirmă: „Spre deosebire de clevetire şi jignire, înjosirea sistematică a demnităţii victimei nu poate fi de executare instantanee, deoarece presupune o activitate sistematică (adică, actul de clevetire sau jignire se repetă de cel puţin trei ori (sublinierea ne aparține – *n.a.*))” [28, p. 346]. De asemenea, dispoziția de la alin. (1) art. 322 „Transmiterea ilegală a unor obiecte interzise persoanelor deţinute în penitenciare” din Codul penal stabilește: „Transmiterea tăinuită de la control sau încercarea de a transmite prin orice mijloace persoanelor deţinute în penitenciare a băuturilor alcoolice, a drogurilor, medicamentelor sau a altor substanţe cu efect narcotizant, precum şi a altor obiecte, a căror transmitere este interzisă, dacă această acţiune a fost săvârşită în mod sistematic (sublinierea ne aparține – *n.a.*) sau în proporţii mari”. În acest context, S. Brînza și V. Stati menționează: „Dacă parametrii valorici ai obiectului material al infracţiunii în cauză nu se caracterizează prin proporţii mari, atunci infracţiunea de transmitere ilegală a unor obiecte interzise persoanelor deţinute în penitenciare

trebuie să fie săvârşită în mod sistematic. Aceasta înseamnă că transmiterea tăinuită de la control sau încercarea de a transmite prin orice mijloace obiecte, a căror transmitere este interzisă, se repetă de cel puţin trei ori (sublinierea ne aparține – *n.a.*)" [29, p. 841-842].

Nu exprimăm acordul pentru o astfel de interpretare. Totuși, în literatura de specialitate au fost exprimate și alte opinii.

Astfel, L.S. Aistova susține: „Semnul constitutiv „cu scopul de a-şi asigura o sursă permanentă de venituri" se exprimă în aceea că activitatea de întreprinzător fie este sistematică, fie constă într-o tranzacție singulară complexă care permite obținerea sistematică a veniturilor" [209, p. 13]. La fel de controversată este opinia expusă de B. Abakarova și M.Z. Abdullaeva: „Activitate de întreprinzător constituie activitatea îndreptată spre obținerea sistematică a veniturilor. Aceasta presupune fie o activitate realmente sistematică, fie săvârșirea unei tranzacții singulare care este îndreptată spre obținerea sistematică a veniturilor" [208].

Anterior am accentuat: o tranzacție singulară sau chiar o pluralitate de tranzacții singulare nu trebuie confundată cu activitatea de întreprinzător, care este practicată sistematic, pentru a-i asigura întreprinzătorului o sursă permanentă de venituri. Din acest punct de vedere, considerăm nereușită contrapunerea de către L.S. Aistova, B.Abakarova și M.Z. Abdullaeva a noțiunilor „activitate de întreprinzător sistematică" și „tranzacție singulară îndreptată spre obținerea sistematică a veniturilor". Oricare activitate (inclusiv activitatea de întreprinzător) are un caracter sistematic. Nicio activitate nu poate fi realizată instantaneu, *uno ictu*. O activitate presupune întotdeauna o succesiune de acte care au la bază aceeași intenție. Nu este posibil ca activitatea să fie formată dintr-un singur act. În consecință, tranzacțiile singulare, având la bază intenții de sine stătătoare, nu pot alcătui o activitate.

Din această perspectivă, considerăm mai reușite următoarele puncte de vedere: „Caracterul sistematic vizează două componente ale activității de întreprinzător. În primul rând, însăși activitatea de întreprinzător reprezintă o activitate practicată sistematic. În al doilea rând, scopul respectivei activități trebuie să se exprime în obținerea sistematică a veniturilor" [2018, p. 1]; „Activitatea de întreprinzător constituie un proces, o săvârșire sistematică a unor acte omogene într-un domeniu sau altul de fabricare a produselor, de prestare a serviciilor sau de executare a lucrărilor, în scopul obținerii sistematice a veniturilor" [342; 343, p. 13].

Atunci când contrapun noțiunile „activitate de întreprinzător sistematică" și „tranzacție singulară îndreptată spre obținerea sistematică a veniturilor", L.S. Aistova, B. Abakarova și M.Z. Abdullaeva echivalează concursul de infracțiuni cu infracțiunea unică prelungită. Ceea ce este inadmisibil: infracțiunea unică prelungită are la bază o intenție unică, deși este săvârșită etapizat. Infracțiunile care formează un concurs presupun o pluralitate de intenții infracționale.

Cu această ocazie, amintim că – până la intrarea în vigoare a Legii pentru modificarea şi completarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 18.12.2008 [135] – la lit. a) alin. (2) art. 241 CP RM se prevedea răspunderea pentru săvârșirea repetată a infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 241 CP RM. Existența în acest articol a unei astfel de agravante a constituit o confirmare implicită a faptului că pluralitatea de infracțiuni nu poate fi echivalată cu infracțiunea unică prelungită. O asemenea echivalare nu poate fi făcută nici în conjunctura legii penale în vigoare. Aceasta reiese din interpretarea sistemică a art. 30, 32 și 33 CP RM. În dispoziția unei norme din Partea Specială a Codului penal este descrisă o infracțiune, nu o pluralitate de infracțiuni. Această regulă este valabilă și pentru dispozițiile art. 241 CP RM. În acord cu legea penală în vigoare, repetarea infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM trebuie tratată în calitate de concurs al acestor infracțiuni.

Accentuăm că la art. 241 CP RM sintagma „activitate de întreprinzător" desemnează nu pur și simplu o activitate. Ea desemnează o activitate care constituie o faptă, o singură faptă. Ar fi cu totul incorect ca art. 241 CP RM să fie aplicat doar atunci când s-ar comite trei sau mai multe infracțiuni prevăzute de acest articol.

Fără a întrerupe firul logic, îl vom cita pe S.A. Plotnikov: „Nu oricare activitate, îndreptată spre obținerea unor venituri sistematice, este o activitate de întreprinzător" [298, p. 8].

Considerăm că acest autor sugerează că activitatea de întreprinzător trebuie deosebită de activitatea profesională (avem în vedere tocmai activitatea profesională, nu activitatea de muncă). Implicit, o asemenea interpretare își are suportul în art. 1 al Legii privind protecţia consumatorilor: consumator – orice persoană fizică ce intenţionează să comande sau să procure ori care comandă, procură sau foloseşte produse, servicii pentru necesităţi nelegate de activitatea de întreprinzător sau profesională.

În legătură cu aceasta, menționăm că la pct. 88 al Hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova pentru controlul constituţionalităţii pct. 72 din Art. IX al Legii nr. 324 din 23 decembrie 2013 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative (evidenţa fiscală a unor persoane care desfăşoară activităţi liberale) (Sesizarea nr. 12a/2014) [88] sunt nominalizate următoarele categorii de persoane care exercită profesii liberale: notari; avocaţi; executori judecătoreşti; mediatori etc.

Cu privire la aceleași categorii de persoane, N. Roșca și S. Baieș susțin: „În activităţile economice practicate de liberii profesionişti sunt incluse prestaţiile acordate de avocaţi, medici, arhitecţi, notari, profesori, artişti etc. Exerciţiul activităţii libere constă în punerea la dispoziţia celor interesaţi a cunoştinţelor, competenţei şi abilităţilor contra unui onorar. Aşadar, activitatea liberului profesionist nu este legată de punerea în circuit a unor bunuri, iar autorul nu suportă

riscul la care este supus un întreprinzător [169, p. 62]. Într-un mod asemănător, N.A. Lopașenko menționează: „Nu poate fi considerată activitate de întreprinzător exercitarea activității profesionale de către notari, avocați, medici, repetitori, profesorii de muzică, dansuri, artă plastică etc.” [258, p. 356].

Într-adevăr, de exemplu, conform alin. (2) art. 1 al Legii cu privire la avocatură, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 19.07.2002 [125], activitatea avocatului nu este activitate de întreprinzător.

În corespundere cu art. 69^1-69^5 din Codul fiscal, activitatea notarială nu este activitate de întreprinzător şi nu cade sub incidenţa actelor normative ce reglementează această activitate. De asemenea, în conformitate cu alin. (6) art. 2 al Legii cu privire la notariat, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 08.11.2002 [126], activitatea notarială nu este activitate de întreprinzător şi nu poate fi raportată la o astfel de activitate, nu se realizează pe bază de întreprindere şi nu se află sub incidenţa actelor legislative şi altor acte normative ce reglementează activitatea de întreprinzător.

Potrivit art. 11 al Legii cu privire la exercitarea profesiunii de medic, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 27.10.2005 [129], profesiunea de medic poate fi exercitată independent (libera practică) sau în cadrul unei instituţii medicale de stat; exercitarea independentă a profesiunii de medic reprezintă activitatea profesională a medicului la o întreprindere persoană juridică sau la o persoană fizică agent al activităţii de întreprinzător, care prestează servicii medicale în baza licenţei şi acreditării.

În acord cu alin. (2) art. 2 al Legii privind executorii judecătoreşti, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 17.06.2010 [136], activitatea executorului judecătoresc nu este activitate de întreprinzător.

Potrivit alin. (1) art. 9 al Legii privind implementarea ghişeului unic în desfăşurarea activităţii de întreprinzător, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 22.07.2011 [138], serviciile acordate în cadrul ghişeului unic nu reprezintă activitate de întreprinzător, scopul prestării lor nefiind obţinerea de profit.

În corespundere cu alin. (1) art. 3 al Legii cu privire la administratorii autorizaţi, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 18.07.2014 [143], administratorul autorizat desfăşoară o activitate de liber profesionist de interes public, care nu este activitate de întreprinzător.

Conform alin. (1) art. 3 al Legii cu privire la mediere, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 03.07.2015 [144], mediatorul desfăşoară activitate de liber-profesionist, de interes public, care nu constituie activitate de întreprinzător şi nu poate fi raportată la o astfel de activitate.

Este de menționat că art. 54^1 din Codul contravențional stabilește răspunderea pentru „exercitarea fără drept a unei profesii sau activităţi pentru care este obligatorie deţinerea unei autorizaţii, precum şi exercitarea unei profesii sau activităţi în alte condiţii decât cele stabilite, dacă legea prevede că aceste acţiuni sunt ilicite”. Așadar, o asemenea faptă nu poate atrage răspunderea nici conform art. 241 CP RM, nici potrivit art. 263 din Codul contravențional.

În proiectul de modificare a art. 54^1 din Codul contravențional găsim o formulare mai tranșantă: „Practicarea unei profesii sau activități, alta decât activitatea de întreprinzător (sublinierea ne aparține – *n.a.*), fără deținerea unei licențe sau a unei altfel de autorizații, dacă legea prevede ca obligatorie deținerea acestora” [164]. La pct. 19 din Nota informativă la acest proiect se menționează: „Proiectul propune expunerea într-o nouă redacție a art. 54^1 din Codul contravențional, modificare justificată de necesitatea deosebirii faptei respective de cea prevăzută la alin. (1) art. 263 din Codul contravențional... În cazul faptei prevăzute la alin. (1) art. 263 din Codul contravențional, obiectul contravenției este activitatea de întreprinzător. Art. 54^1 din Codul contravențional face referire la o altă activitate decât cea de întreprinzător, cum ar fi activitatea notarilor, avocaților, executorilor judecătorești etc., care nu este, prin natura ei, activitate de întreprinzător” [155].

În unele state, faptelor, similare cu cea prevăzută la art. 54^1 din Codul contravențional, li s-a conferit ilicitate penală. De exemplu, art. 348 din Codul penal al României [43] prevede răspunderea pentru exercitarea, fără drept, a unei profesii sau activităţi pentru care legea cere autorizaţie ori exercitarea acestora în alte condiţii decât cele legale, dacă legea specială prevede că săvârşirea unor astfel de fapte se sancţionează potrivit legii penale. La rândul său, art. 436 din Codul penal al Olandei [205] stabilește răspunderea pentru: exercitarea activității profesionale licențiabile de către persoana care nu dispune de licența care i-ar permite să o exercite (alin. 1); exercitarea activității profesionale licențiabile cu încălcarea condițiilor stabilite de licență de către persoana care dispune de licența care-i permite să o exercite (alin. 2). Nu în ultimul rând, art. 202 din Codul penal al Lituaniei [148] prevede răspunderea pentru practicarea activității economice, comerciale, financiare sau profesionale în proporții mari, fie fără crearea întreprinderii sau pe altă cale ilegală, fie în lipsa licenței în cazurile în care aceasta este obligatorie.

Supra am analizat noțiunea „activitate de întreprinzător” în sensul art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi. Cu toate acestea, deocamdată nu este desăvârșită examinarea obiectului juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM. Anterior am menționat că dintre toate punctele de vedere privind conținutul obiectului juridic special al acestor infracțiuni mai exact este următorul: „relaţiile sociale cu privire la practicarea legală a activităţii de întreprinzător” [193, p. 123; 1, p. 100].

Totuși, nu putem trece cu vederea opinia exprimată de I. Selevestru: „Obiectul juridic special este diferit pentru fiecare dintre infracțiunile prevăzute de Partea Specială a Codului penal. Această regulă rămâne valabilă chiar dacă două sau mai multe infracțiuni sunt prevăzute de același articol al legii penale” [171, p. 62]. Pe cale de consecință, obiectul juridic special trebuie stabilit pentru fiecare dintre infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM. Acest obiect nu poate fi comun pentru infracțiunile în cauză. Dacă ar fi așa, nu s-ar mai numi „obiect juridic special”.

Susținem poziția lui V. Stati, conform căreia „în art. 241 CP RM, sub denumirea marginală de practicare ilegală a activităţii de întreprinzător sunt reunite două variante-tip de infracţiuni şi o singură variantă agravată de infracţiune. La concret, prima variantă-tip de infracțiune, specificată la alin. (1) art. 241 CP RM, se exprimă în practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător, soldată cu obţinerea unui profit în proporţii mari... Cea de-a doua variantă-tip de infracțiune, specificată la lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM, constă în practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător, soldată cu obţinerea unui profit în proporţii deosebit de mari... La lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM este consemnată nu o circumstanţă agravantă a infracţiunii specificate la alin. (1) art. 241 CP RM. De fapt, la alin. (1) şi la lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM sunt prevăzute infracţiuni de sine stătătoare. Aceste infracţiuni se pot afla între ele în concurs. Argumentele în favoarea unei asemenea abordări nu diferă principial de cele pe care le-am prezentat cu prilejul examinării infracţiunilor specificate la art. 238 CP RM” [193, p. 122].

Parafrazând aceste considerente, ajungem la următoarea concluzie: nu există o componență „de bază” de practicare ilegală a activității de întreprinzător, componență care: 1) nu ar presupune obţinerea unui profit în proporţii mari sau deosebit de mari *și* 2) pe care s-ar grefa în calitate de circumstanțe agravante obţinerea unui profit în proporţii mari sau deosebit de mari. Iată de ce obţinerea unui profit în proporţii deosebit de mari nu poate fi privită ca circumstanţă agravantă pentru infracțiunea prevăzută la alin. (1) art. 241 CP RM, infracțiune care presupune obţinerea unui profit în proporţii mari. Or, obţinerea unui profit în proporţii deosebit de mari nu poate fi privită ca apendice, ca adaos, ca supliment, ca anexă la componența de infracțiune specificată la alin. (1) art. 241 CP RM, care deja presupune obţinerea unui profit în proporţii mari.

În consecință, ***obiectul juridic special*** al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la practicarea legală a activităţii de întreprinzător: 1) soldată cu obţinerea unui profit în proporţii mari (în ipoteza infracțiunii specificate la alin. (1) art. 241 CP RM) *sau* 2) soldată cu obţinerea unui profit în proporţii deosebit de mari (în situația infracțiunii prevăzute la lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM). Această concepție de descriere a obiectului juridic special al infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM își are suportul în teza pe care am

formulat-o anterior: dacă antijuridicitatea (care este una dintre trăsăturile esențiale ale infracțiunii) este reprezentată de practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător, atunci este şi firesc ca juridicitatea (care este una dintre trăsăturile esențiale ale ordinii de drept) să fie reprezentată de practicarea legală a activităţii de întreprinzător.

În cele ce urmează ne vom referi la anumite genuri ale activităţii de întreprinzător care scapă incidenței art. 125 și 241 CP RM. În cazul practicării ilegale a unor asemenea activități, se aduce atingere nu relațiilor sociale cu privire la practicarea legală a activităţii de întreprinzător soldată fie cu obţinerea unui profit în proporţii mari, fie cu obţinerea unui profit în proporţii deosebit de mari. Deci, aplicabil va fi nu art. 241 CP RM.

Astfel, de exemplu, la art. 9^1 „Activităţi financiare ilegale" al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi se prevede: „Se interzice desfăşurarea de activităţi, altele decât cele înregistrate şi autorizate în modul prevăzut de legislaţie, prin care se propune persoanelor, prin ofertă publică, să depună ori să colecteze mijloace financiare rambursabile, indiferent cum se realizează această colectare" (alin. (1)); „Se interzice desfăşurarea de activităţi, altele decât cele înregistrate şi autorizate în modul prevăzut de legislaţie, prin care se propune persoanelor, prin ofertă publică, să depună ori să colecteze mijloace financiare sau să se înscrie pe liste cu promisiunea câştigurilor financiare rezultate din creşterea numărului de persoane recrutate sau înscrise, indiferent cum se realizează această colectare sau înscriere pe liste" (alin. (2)).

Acest articol face parte din Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi. Reiese că activitatea financiară (în sensul art. 9^1 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi) este o activitate de întreprinzător. Deși este așa, practicarea ilegală a unei astfel de activități va fi calificată nu potrivit art. 241 CP RM. Cauza constă în prezența în Codul penal a articolului 241^1.

Într-o speță din practica judiciară, *D.A. a fost condamnat în baza alin. (5) art. 42 și alin. (1) art. 241^1 CP RM. În acest caz, activitatea financiară ilegală, la a cărei săvârşire a contribuit D.A., a constat în crearea unei entități de tip „piramidă financiară" cu denumirea „F.R.M.". Această entitate era specializată în colectarea de la persoanele fizice şi persoanele juridice a depunerilor sub formă de mijloace băneşti, în schimbul unor pretinse dividende avantajoase. Entitatea „F.R.M." nu a fost înregistrată în Registrul de stat al întreprinderilor și nu a obținut statutul de persoană juridică. Prin aceasta au fost încălcate prevederile Legii instituţiilor financiare, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 21.07.1995* [117]*, ale Legii asociaţiilor de economii şi împrumut, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 21.06.2007* [131]*, ale Legii privind reglementarea prin licenţiere a activităţii de întreprinzător, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 30.07.2001* [123]*, precum și ale Legii privind piaţa de capital, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 11.07.2012* [141]. [176].

Precizăm că adoptarea art. 241^1 CP RM de către Parlamentul Republicii Moldova, la 08.06.2012, prin Legea pentru completarea unor acte legislative [140], a restrâns sfera de aplicare a art. 241 CP RM. Or, faptele, care acum sunt calificate conform art. 241^1 CP RM, erau calificate, înainte de apariția acestui articol, în baza art. 241 CP RM.

În legătură cu aceasta, agreăm punctele de vedere exprimate de V. Stati: „În cazul în care practicarea activităţii financiare este desfăşurată fără înregistrare, art. 241^1 CP RM este o normă specială în raport cu alin. (1) art. 241 CP RM. În aceste condiţii, urmează a fi aplicat numai art. 241^1 CP RM. Explicaţia constă în următoarele: activitatea financiară (în sensul art. 241^1 CP RM) este o activitate de prestare a serviciilor financiare, privită ca gen al activităţii de întreprinzător" [192]; „În cazul în care este săvârşită practicarea activităţii financiare fără înregistrare în modul prevăzut de legislaţie, art. 241^1 CP RM trebuie privit ca normă specială în raport cu art. 241 CP RM. Prin prisma prevederii de la lit. a) art. 125 CP RM, în această ipoteză atestăm desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate" [191].

După cum rezultă din dispoziția art. 241^1 CP RM, obiectul juridic special al infracțiunii de practicare ilegală a activităţii financiare îl formează relaţiile sociale cu privire la desfășurarea activităţii financiare în condiţii conforme cu legea, care presupun înregistrare şi autorizare. În mod firesc, concurența de norme pe care am evocat-o mai sus are un impact asupra conținutului obiectului juridic special. Astfel, remarcăm că locuțiunea „desfășurarea activităţii financiare în condiţii conforme cu legea, care presupun înregistrare şi autorizare" se află într-o relație de tip „parte-întreg" față de locuțiunea „practicarea legală a activităţii de întreprinzător".

Nu doar activitatea financiară (în sensul art. 9^1 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi) constituie genul activității de întreprinzător care scapă incidenței art. 241 CP RM. În special, ne referim la activitatea bancară.

Interpretând noțiunea „bancă", definită în art. 3 al Legii instituţiilor financiare, ajungem la concluzia că activitate bancară este activitatea de atragere de la persoanele fizice sau juridice a depozitelor sau echivalentelor acestora, transferabile prin diferite instrumente de plată, precum şi de utilizare a acestor mijloace total sau parţial pentru a acorda credite sau a face investiţii pe propriul cont şi risc.

În context, prezintă interes opinia exprimată de V. Iacuboi: „La 17.02.1996 a fost adoptat Codul penal-model al CSI [286]. Capitolul 29 „Infracţiuni contra ordinii de efectuare a activităţii de întreprinzător sau a unei alte activităţi economice" include reglementări care se aseamănă, sub anumite aspecte, cu art. 241 CP RM. Astfel, conform art. 255 din Codul penal-model al CSI, se prevede răspunderea pentru practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător. Iar conform art. 256

din Codul penal-model al CSI, este incriminată fapta de practicare ilegală a activităţii bancare. Astfel, putem observa că în legea penală a Republicii Moldova nu există o normă specială de genul art. 256 CP RM, în care să se prevadă distinct răspunderea penală pentru practicarea ilegală a activităţii bancare" [108].

Dezvoltând ideea, menționăm că art. 252 din Codul penal al Republicii Bulgaria [289] stabilește răspunderea pentru „fapta acelei persoane care, în lipsa autorizației corespunzătoare, realizează operațiuni bancare sau de asigurare ori alte operațiuni financiare care necesită autorizare". Precizăm că în legea penală bulgară nu există norme care ar stabili răspunderea pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător la general.

Un alt model legislativ care merită atenție este cel reprezentat de art. 202 „Încălcarea ordinii de practicare a activității de întreprinzător sau bancare" din Codul penal al Ucrainei [271]. Alineatul 1 al acestui articol prevedea răspunderea pentru desfășurarea activității de întreprinzător fără înregistrarea de stat, fără licență sau cu încălcarea condițiilor de licențiere, în cazul în care respectiva activitate este susceptibilă de licențiere, dacă această faptă s-a soldat cu obținerea unui venit în proporții mari. La rândul său, alin. 2 art. 202 din Codul penal al Ucrainei stabilea răspunderea pentru desfășurarea activității bancare, a operațiunilor bancare, a activităților profesioniste pe piața valorilor mobiliare sau a operațiunilor instituțiilor financiare nebancare, fie fără înregistrarea de stat ori fără autorizație specială (licență), în cazul în care aceasta este prevăzută de lege, fie cu încălcarea condițiilor de licențiere, dacă această faptă s-a soldat cu obținerea unui venit în proporții mari.

Este adevărat că art. 202 a fost exclus din Codul penal al Ucrainei prin Legea din 15.11.2011 cu privire la modificarea unor acte legislative în scopul umanizării răspunderii pentru încălcări în sfera activității economice [246]. Totuși, în Codul cu privire la contravențiile administrative al Ucrainei [255] a fost păstrată concepția de stabilire în norme diferite a răspunderii pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător la general și pentru practicarea ilegală a activității bancare. Astfel, fapta, care a fost incriminată la alin. 1 art. 202 din Codul penal al Ucrainei, se regăsește, în cea mai mare parte, în art. 164 „Încălcarea ordinii de practicare a activității de întreprinzător" din Codul cu privire la contravențiile administrative al Ucrainei. Totodată, fapta, care a fost incriminată la alin. 2 art. 202 din Codul penal al Ucrainei, se regăsește, în cea mai mare parte, în art. 166-8 „Încălcarea ordinii de practicare a activității de prestare a serviciilor financiare" din Codul cu privire la contravențiile administrative al Ucrainei.

Nu putem trece cu vederea nici modelul oferit de legiuitorul kazah. Astfel, art. 214 „Activitatea de întreprinzător ilegală, activitatea bancară ilegală" din Codul penal al Republicii Kazahstan [331] prevede răspunderea, printre altele, pentru practicarea activității de întreprinzător sau

bancare (a operațiunilor bancare), fie fără înregistrare, fie fără licență în cazul în care aceasta este obligatorie, fie cu încălcarea reglementărilor cu privire la autorizarea respectivelor activități, dacă această faptă fie a cauzat daune în proporții mari unui cetățean, unei organizații sau statului, fie s-a soldat cu obținerea unui profit în proporții mari.

Din analiza normelor străine, specificate mai sus, ar reieși că activitatea bancară nu este un gen al activității de întreprinzător. O asemenea idee este susținută și de către unii penaliști. De exemplu, în opinia lui E.M. Kulikov, activitatea bancară nu este un tip al activității de întreprinzător. Aceasta deoarece băncile pot îndeplini exclusiv operațiuni bancare, nu și activitatea permisă altor participanți la activitatea economică [274, p. 74-75].

Alți autori împărtășesc un punct de vedere diferit. De exemplu, P.V. Zotov afirmă că activitatea bancară este un gen specific al activității de întreprinzător. Această activitate se exprimă în desfășurarea operațiunilor bancare de către un subiect economic specific (instituția financiară) [247, p. 9]. De asemenea, B.V. Voljenkin este de părere că activitatea bancară ilegală este nu altceva decât un caz special de activitate ilegală de întreprinzător [221, p. 100].

În același făgaș, V. Iacuboi menționează: „Legiuitorul moldovean reiese din aceea că activitatea bancară este un tip al activităţii de întreprinzător, şi că ar fi impropriu a asigura o protecţie specială activităţii bancare, defavorizând oarecum celelalte tipuri ale activităţii de întreprinzător. Că activitatea bancară este un tip al activităţii de întreprinzător rezultă, de exemplu, din alin. 5 art. 13 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi, conform căruia „întreprinderile care practică activităţi bancare... se înfiinţează sub una dintre formele organizatorico-juridice arătate la lit. d), e) şi h) alin. 1 art. 13”... Art. 256 din Codul penal-model al CSI este o normă specială în raport cu art. 255 din Codul penal-model al CSI. De fapt, este un exemplu de cazuistică, o abuzare de principiul *„lex specialis derogat generali”*. De aceea, nu recomandăm legiuitorului moldovean adoptarea unei norme similare cu art. 256 din Codul penal-model al CSI. Din acest punct de vedere, este preferabilă concepţia unitară de ocrotire penală a practicării legale a activităţii de întreprinzător, în comparaţie cu concepţia divizionară promovată în art. 255 şi 256 din Codul penal-model al CSI” [108].

Susținem această poziție. Totuși, nu putem face abstracție de faptul că în art. 242 „Pseudoactivitatea de întreprinzător” din Codul penal al Republicii Moldova legiuitorul utilizează sintagma „activitate de întreprinzător sau bancară”. De ce legiuitorul a deviat în acest articol de la concepţia unitară de ocrotire penală a practicării legale a activităţii de întreprinzător (și a relațiilor sociale aferente), pe care o promovează în art. 241 CP RM?

Încercând să răspundă la această întrebare, N. Sîrbu susține: „Nu avem alte explicaţii asupra cauzei defalcării activităţii bancare din activitatea de întreprinzător, decât cea a preluării

de către legiuitorul moldav a modelului incriminator prevăzut la art. 173 „Pseudoactivitatea de întreprinzător" din Codul penal al Federației Ruse (abrogat). În condițiile unei analize sistemice a legii penale a Federaţiei Ruse, putem remarca că, de vreme ce răspunderea penală pentru desfăşurarea ilegală a activităţii bancare (art. 172 din Codul penal al Federației Ruse) este prevăzută distinct de desfăşurarea ilegală a activităţii de întreprinzător (art. 171 din Codul penal al Federației Ruse), s-a decis delimitarea acestor activităţi şi în contextul art. 173 din Codul penal al Federației Ruse. În cazul legii penale autohtone, nu există o asemenea premisă" [181, p. 71].

Într-adevăr, art. 172 din Codul penal al Federației Ruse nu are un corespondent în legea penală a Republicii Moldova. Articolul 241 CP RM asigură ocrotirea penală unitară a practicării legale a activităţii de întreprinzător (și a relațiilor sociale aferente). Pe cale de consecință, recomandăm legiuitorului excluderea cuvintelor „sau bancară" din art. 242 CP RM. Din perspectiva investigației pe care o întreprindem, considerăm că un asemenea amendament ar avea un impact pozitiv asupra interpretării și aplicării art. 241 CP RM: ar dispărea falsa senzație că ar exista o normă penală care stabilește răspunderea pentru practicarea ilegală a activității bancare.

Sub acest aspect, pune în gardă afirmația făcută de A.J. Sarkisian: „În legile penale ale unor state (a Republicii Azerbaidjan, a Republicii Belarus și a Republicii Moldova) răspunderea pentru practicarea ilegală a activității bancare și practicarea ilegală a activității de întreprinzător este prevăzută în articole diferite" [310, p. 7]. Bineînțeles, o asemenea interpretare nu-și are niciun suport în Codul penal al Republicii Moldova.

Accentuăm că art. 290 „Activitatea bancară fără autorizație" din Codul contravențional al Republicii Moldova prevede răspunderea pentru „desfăşurarea activităţii bancare (efectuarea de operaţiuni bancare) fără înregistrare sau fără licenţă (autorizaţie), dacă licenţa (autorizația) este obligatorie, ori cu încălcarea condiţiilor de licenţiere, dacă aceste acţiuni au cauzat pagube persoanei fizice sau juridice ori statului sau dacă sunt însoţite de însuşirea unui venit". Indiferent de mărimea profitului obținut, răspunderea pentru fapta în cauză se va aplica în baza art. 290 din Codul contravențional, nu conform art. 241 CP RM. Astfel, deși activitatea bancară este un gen al activității de întreprinzător, răspunderea pentru practicarea ilegală a activității bancare scapă incidenței art. 241 CP RM.

O asemenea abordare este nereușită nu doar din cauza defalcării nejustificate a practicării ilegale a activității bancare din practicarea ilegală a activității de întreprinzător. Ea este nereușită și din cauza că răspunderea pentru practicarea ilegală a activității bancare este stabilită în Codul contravențional. Dată fiind importanța sistemului bancar pentru economia națională, este greu de înțeles o asemenea subestimare de către legiuitor a gradului de pericol social al practicării ilegale a activității bancare. Deloc întâmplător, N.A. Lopașenko menționează: „Activitatea de

întreprinzător ilegală este reprezentată de două componențe de infracțiuni. Dintre acestea, una este generală – activitatea de întreprinzător ilegală (art. 171 din Codul penal al Federației Ruse). Cealaltă componența este specială – activitatea bancară ilegală (art. 172 din Codul penal al Federației Ruse). Componența de infracțiune specială presupune un grad de pericol social mai sporit al respectivei fapte (sublinierea ne aparține – *n.a.*), aceasta găsindu-și reflectare în sancțiunea de la art. 172 din Codul penal al Federației Ruse [279, p. 256].

În mod regretabil, legiuitorul autohton a procedat diametral opus, considerând că, după gradul de pericol social, practicarea ilegală a activității bancare este inferioară practicării ilegale a activității de întreprinzător de oricare alt gen. Deoarece considerăm greșită o asemenea abordare, recomandăm legiuitorului excluderea art. 290 din Codul contravențional. După efectuarea acestei remanieri legislative, se va putea afirma că relațiile sociale cu privire la practicarea legală a activității bancare constituie parte integrantă a relațiilor sociale cu privire la practicarea ilegală a activității de întreprinzător, care sunt apărate prin intermediul art. 241 CP RM. Până la operarea unui astfel de amendament, o asemenea afirmație ar fi lipsită de suport normativ [10, p. 47-52].

Vizând alte genuri ale activității de întreprinzător (altele decât activitatea bancară), modelele legislative prezentate în continuare nu ar trebui să fie recepționate de către legiuitorul autohton.

De exemplu, art. 234a din Codul penal al Republicii Bulgaria prevede răspunderea pentru desfășurarea activității economice externe fără autorizație, în cazul în care aceasta este necesară conform legii sau hotărârii Guvernului. Articolul 188 din Codul penal al Republicii Uzbekistan [338] stabilește răspunderea pentru desfășurarea activității de comerț sau de intermediere prin eschivare de la înregistrarea în ordinea stabilită, în scopul obținerii veniturilor în proporții considerabile, săvârșită după aplicarea sancțiunii administrative pentru o faptă similară. Conform alin. (1) art. 242 din Codul penal al Republicii Serbia [267], răspunderea se aplică pentru fabricarea sau prelucrarea fără autorizație a bunurilor a căror fabricare sau prelucrare necesită permisiune din partea unei autorități competente. Potrivit alin. (1) art. 243 din același act legislativ, răspunderea se aplică fie pentru procurarea fără permisiune a bunurilor cu intenția de a le revinde și a obține un profit, fie pentru angajarea în comercializare sau în medierea comercializării fără permisiune a bunurilor în vederea obținerii unui profit, fie pentru angajarea în reprezentarea unor organizații în tranzacțiile de comerț intern sau extern. Prevederi similare cu alin. (1) art. 242 și cu alin. (1) art. 243 din Codul penal al Republicii Serbia găsim în alin. (1) art. 283 și în alin. (1) art. 284 din Codul penal al Muntenegrului [113].

Considerăm că nu s-ar justifica apărarea relațiilor sociale cu privire la practicarea legală a activității economice externe, a activității de comerț sau a celei de intermediere, a activității de

fabricare sau prelucrare a bunurilor sau a altor asemenea activități în alte norme decât în art. 241 CP RM. În plus, fragmentarea ocrotirii penale a practicării legale a activității de întreprinzător (și a relațiilor sociale aferente) ar face mai dificilă deosebirea între ele a diferitelor genuri ale activității de întreprinzător; deci, ar genera și mai multe erori de calificare.

În altă privință, în contextul analizei obiectului juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, este necesar să acordăm atenție următorului punct de vedere exprimat de V. Stati: „Desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără înregistrare nu poate fi privită ca o modalitate specifică de tăinuire a obiectelor impozabile: subiectului infracţiunii îi lipseşte calitatea de persoană care este sau reprezintă un contribuabil. De aceea, în astfel de cazuri este aplicabil art. 241 CP RM (nu (și) art. 244 CP RM)" [161, p. 806-807].

În teoria dreptului penal sunt exprimate și opinii divergente. Astfel, A.P. Kuznețov afirmă: „Practicând ilegal activitatea de întreprinzător, persoana încalcă prevederile legislației fiscale și trebuie să poarte răspundere pentru aceasta" [273]. După V. Kotin, „în cazul practicării ilegale a activității de întreprinzător, atestăm două obiecte de atentare. Pe de o parte, astfel de infracțiuni aduc atingere ordinii și principiilor de desfășurare a activității de întreprinzător. Pe de altă parte, ele aduc atingere intereselor financiare ale statului. De aceea, evaziunea fiscală este absorbită de practicarea ilegală a activității de întreprinzător" [266]. Într-un mod asemănător, M.M. Malikov menționează: „Dacă practicarea ilegală a activității de întreprinzător presupune neachitarea impozitelor, atunci ea are un obiect juridic secundar, și anume – relațiile sociale cu privire la achitarea impozitelor" [282, p. 7]. Potrivit opiniei lui O.A. Belareva, „ca obiect juridic facultativ al practicării ilegale a activității de întreprinzător urmează a fi privite interesele patrimoniale ale statului în sfera formării bugetului în partea de venituri" [217, p. 14-15]. Din punctul de vedere al lui S. Korovinskih, „spre deosebire de obiectul juridic principal și obiectul juridic secundar, cel facultativ nu întotdeauna este pus în pericolul de a suferi o atingere. De aceea, între obiectul juridic principal și obiectul juridic facultativ atestăm o legătură mai fragilă decât între obiectul juridic principal și obiectul juridic secundar. Astfel, nu în oricare situație practicarea ilegală a activității de întreprinzător lezează interesele financiare ale statului în sfera formării bugetului în partea de venituri" [265].

Idei apropiate sunt exprimate într-o speță din practica judiciară a Republicii Moldova: *„G.V. a fost condamnat în baza lit. a) alin. (2) art. 241 CP RM. În fapt, între anii 1999 și 2003 acesta a practicat activitate ilegală de întreprinzător în domeniul afacerilor imobiliare, ... tăinuind în acest mod de la impozitare veniturile obținute de pe urma activității sale ilegale (sublinierea ne aparține – n.a.)"* [79].

Întrucât nu putem fi de acord cu astfel de idei, prezentăm argumentele celor cu viziuni opuse. Astfel, după Ia.E. Ivanova, „nu este corect a vedea pericolul social al practicării ilegale a activității de întreprinzător în cauzarea daunelor materiale statului sub formă de neachitare a impozitelor pe veniturile obținute din activitatea de întreprinzător. Or, interesul financiar al statului, condiționat de vărsarea în buget a impozitelor, constituie obiectul juridic special al unor infracțiuni fiscale" [248, p. 11]. În opinia lui S.A. Plotnikov, „este inadmisibil a confunda obiectul juridic special al practicării ilegale a activității de întreprinzător cu obiectul juridic special al altor infracțiuni (de exemplu, al infracțiunilor fiscale). Prejudiciul cauzat prin practicarea ilegală a activității de întreprinzător nu se poate exprima în neachitarea impozitelor... Este de neconceput impozitarea unei fapte infracționale, cum este practicarea ilegală a activității de întreprinzător" [298, p. 8, 23]. La rândul său, A.V. Silaev susține: „Activitatea de întreprinzător, practicată în lipsa autorizării din partea statului, are un caracter ilicit. Pentru comparație, în cazul evaziunii fiscale, activitatea întreprinderilor și a întreprinzătorilor individuali este conformă legii" [312, p. 25]. Potrivit opiniei lui A.V. Habarov, „caracterul infracțional al profitului obținut de făptuitor condiționează ca acest profit să nu constituie obiectul impozitării" [345]. B.V. Voljenkin afirmă: „Dacă am admite că veniturile obținute pe cale infracțională sunt pasibile de impozitare, ar reieși că statul legalizează infracțiunea. În cazul în care se invocă necesitatea achitării impozitelor pe veniturile obținute din practicarea ilegală a activității de întreprinzător, trebuie demonstrată consecvența și invocată aceeași necesitate în oricare ipoteză de înavuțire infracțională. Însă, într-un asemenea caz, aplicarea răspunderii și pentru evaziune fiscală ar duce la încălcarea unuia dintre cele mai importante principii ale dreptului penal. Se are în vedere principiul echității, în corespundere cu care nimeni nu trebuie să poarte răspundere de două ori pentru aceeași faptă" [221, p. 229-230]. După I.I. Kucerov, „veniturile, obținute în lipsa înregistrării persoanei care practică activitate de întreprinzător, nu pot fi privite ca obiect impozabil. Din aceste considerente, persoana care le-a obținut nu are obligația să achite impozite pe astfel de venituri" [275, p. 41]. N.A. Lopașenko menționează: „Activitatea de întreprinzător, în cazul căreia nu se achită impozite, trebuie calificată fie ca activitate de întreprinzător ilegală (dacă este încălcată ordinea de desfășurare a acesteia), fie ca infracțiune fiscală (dacă făptuitorul practică această activitate în temeiuri legale)" [278, p. 2; 259, p. 254]. Nu în ultimul rând, V. Berliba afirmă: „Relaţiile sociale din domeniul fiscal nu constituie nici obiect nemijlocit de bază, nici obiect nemijlocit facultativ al infracţiunii prevăzute de art. 241 CP RM" [16, p. 198].

În același registru, este util să facem referire la prevederile alin. 4 art. 12 din Convenţia ONU împotriva corupţiei, adoptate la Merida (Mexic) la 31.10.2003 [202], ratificate prin Legea pentru ratificarea Convenţiei ONU împotriva corupţiei, adoptată de Parlamentul Republicii

Moldova la 06.07.2007 [132]: „Fiecare stat parte refuză deductibilitatea fiscală a cheltuielilor care constituie mită, al căror vărsământ este unul dintre elementele constitutive ale infracţiunilor stabilite conform articolelor 15 şi 16 din prezenta Convenţie şi, dacă este cazul, al altor cheltuieli efectuate în scopul corupţiei".

Considerăm că principiul stabilit de această prevedere a Convenţiei ONU împotriva corupţiei urmează a fi extins asupra tuturor infracțiunilor generatoare de venituri ilegale (inclusiv asupra infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM). În caz contrar, activitatea infracțională ar fi tratată de către stat ca activitate corespunzătoare legii. Într-o asemenea ipoteză, în genere, și-ar pierde sensul incriminarea faptelor generatoare de venituri ilegale.

Așadar, calificarea faptei conform art. 241 CP RM exclude aplicarea art. 244 CP RM. Această soluție se datorează nu concurenței dintre o parte și un întreg. Articolul 244 CP RM nu este o parte în întregul reprezentat de art. 241 CP RM. De aceea, relaţiile sociale cu privire la formarea bugetului public naţional pe calea îndeplinirii de către întreprinderile, instituţiile sau organizaţiile contribuabile a obligaţiunilor fiscale nu pot constitui obiectul juridic secundar (sau obiectul juridic facultativ) al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM. Explicația este următoarea: cel care practică ilegal activitatea de întreprinzător nu poate avea calitatea de contribuabil. În lipsa acestei calități nu poate să apară obligația de a achita impozite. Deci, lipsa subiectului infracțiunilor specificate la art. 244 CP RM condiționează lipsa temeiului de aplicare a acestui articol.

Cu titlu de derogare, consemnăm: singura ipoteză prevăzută la art. 241 CP RM, în care obiectul juridic special al infracțiunii are un caracter complex, este cea prevăzută la lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM. În această ipoteză, în plan secundar, se aduce atingere relaţiilor sociale cu privire la desfăşurarea normală a activităţii de serviciu. Mai multe detalii cu privire la această ipoteză vor fi oferite în compartimentul 4.4 al tezei de față.

Din cele menționate mai sus rezultă că nu este posibil concursul ideal dintre infracțiunile prevăzute la art. 241 și cele prevăzute la art. 244 CP RM. Nu este cu putință ca o singură acţiune (inacţiune) să întrunească elementele constitutive atât ale infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, cât și ale infracțiunilor specificate la art. 244 CP RM.

Din aceleași considerente, nu este posibil nici concursul ideal al infracțiunilor prevăzute la art. 241 și 244^1 CP RM. Drept urmare, nu putem fi de acord cu soluția pronunțată în următoarea speță: *T.A. a fost condamnat conform lit. f) alin. (2) art. 241 și alin. (2) art. 244^1 CP RM. În fapt, în perioada 01.01.2012-31.12.2015, în lipsa înregistrării de stat, urmărind scopul de a-și asigura o sursă permanentă de venituri, acesta a desfășurat activitatea de fabricare și comercializare a unor suplimente alimentare. În rezultat, T.A. a obținut un profit în mărime de*

1.564.900,73 de lei. În aceeași perioadă, fiind persoană care nu practică legal activitatea de întreprinzător, și, totodată, subiect al impunerii fiscale, T.A. nu a achitat un impozit pe venit în mărime de 262.640,53 de lei [177]. Bineînțeles, nu poate exista concurs ideal între infracțiunile prevăzute la art. 241 și la art. 244[1] CP RM. Or, în primul rând, subiectul infracțiunilor prevăzute la art. 244[1] CP RM este persoana care nu desfășoară activitatea de întreprinzător. Se are în vedere oricare activitate de întreprinzător, legală sau ilegală. În al doilea rând, sunt incompatibile calitatea de persoană care practică ilegal activitatea de întreprinzător și calitatea de subiect al impunerii fiscale (adică, de contribuabil). Nu este posibil ca, în contextul aceleiași acțiuni (sau inacțiuni), făptuitorul să întrunească ambele aceste calități.

Nu este exclus concursul real dintre infracțiunile prevăzute la art. 241 și la art. 244 CP RM. În acest sens, aducem ca exemplu o speță din practica judiciară: *S.S. a fost condamnat în baza lit. f) alin. (2) art. 241 și alin. (1) art. 244 CP RM. În fapt, în perioada 04.07.2005-30.06.2006, agenția de turism condusă de către acesta a prestat ilegal servicii de plasare a cetăţenilor în câmpul muncii, încheind 92 de contracte cu cetăţeni ai Republicii Moldova în vederea prestării muncii în Republica Cehă. În rezultatul acestei activități S.S. a obținut venituri în mărime de 947.309,27 de lei. În perioada 01.01.2005-31.12.2005, aceeași agenție de turism a transportat 372 de persoane ca turişti în Polonia şi în Turcia. Pentru serviciile în cauză persoanele respective au achitat 44.715,68 de lei, deşi trebuiau să achite 222.258,39 de lei. Diferenţa neachitată şi nereflectată în documentele contabile ale agenției de turism conduse de către S.S. a constituit 177.542,71 de lei, ceea ce a dus la diminuarea impozitului pe venit cu 36.852 de lei* [103]. Observăm că, de această dată, prin două sau mai multe acțiuni (inacţiuni) făptuitorul a săvârşit două infracţiuni.

2.2. Obiectul imaterial și produsul infracțiunilor de practicare ilegală a activității de întreprinzător

După analiza obiectului juridic al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, este cazul să menționăm că aşezarea obiectului infracțiunii pe categorii poate fi făcută nu doar în funcție de ierarhizarea valorilor sociale care fac acest obiect. Or, în funcție de natura – nematerială sau materială – a obiectului infracțiunii, distingem obiectul juridic al infracțiunii şi obiectul material al infracțiunii.

După S. Brînza, este oportună reliefarea a trei variante ale „mecanismului" de atingere a obiectului juridic al infracțiunii: 1) infracţiunea influențează nemijlocit asupra facultăţii sociale

ocrotite de legea penală; 2) infracţiunea influenţează nemijlocit asupra obiectului material al infracțiunii; 3) infracţiunea influenţează nemijlocit asupra victimei infracțiunii [24, p. 289-290].

Care din aceste trei variante o atestăm în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM? Înainte de a răspunde la această întrebare, vom încerca să răspundem la alta: au oare aceste infracțiuni obiect material?

În opinia lui C. Bulai și B.N. Bulai, „obiectul material există nu la orice infracțiune, ci numai la acelea la care valoarea socială ocrotită constă sau se exprimă într-o entitate materială, astfel că amenințarea sau vătămarea relațiilor sociale are loc prin intermediul acestei entități, care este obiectul material al infracțiunii" [31, p. 198].

După V. Berliba şi R. Cojocaru, „la infracţiunea de practicare ilegală a activităţii de întreprinzător, relaţiile sociale ameninţate prin săvârşirea faptei nu sunt încorporate într-o entitate materială. Astfel, obiectul material nu apare în calitate de subelement preexistent, care ar condiţiona existenţa infracţiunii [17]. Într-o manieră apropiată, V. Spalatu menționează: „În cazul săvârşirii infracţiunii de practicare ilegală a activităţii de întreprinzător, relaţiile sociale ameninţate nu sunt încorporate într-o entitate materială" [185, p. 169]. Un punct de vedere asemănător exprimă și V. Stati [192].

Totuși, în literatura de specialitate sunt expuse și alt fel de opinii. Astfel, M.A. Tereşcenkov este de părere că obiectul material al infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător îl pot reprezenta anumite bunuri (produse; mărfuri) [318, p. 9]. Probabil, acest autor a avut în vedere situația în care activitatea de întreprinzător îmbracă forma fabricării de produse. Însă, în acest caz, produsele respective au calitatea nu de obiect material al infracțiunii, ci calitatea de ***produs*** al infracțiunii. În acest plan, A. Reșetnicov afirmă, just: „Prin „produs al infracţiunii" trebuie de înţeles acea entitate care a apărut ca atare în urma săvârşirii infracţiunii, în rezultatul influenţării nemijlocite infracţionale la care a fost supusă o altă entitate (alte entităţi). Produsul infracţiunii nu se confundă cu: obiectul material al infracţiunii; mijloacele de săvârşire a infracţiunii; bunurile dobândite prin infracţiune; alte entităţi având legătură cu activitatea infracţională. Prezenţa produsului infracţiunii este indispensabilă în acele cazuri când dispoziţia incriminatoare conţine formulări de genul „falsificare", „confecţionare", „fabricare", „creare artificială" etc." [167].

Suntem de acord cu această opinie. Produsele fabricate în rezultatul comiterii infracțiunii nu pot constitui obiectul material al infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM: nu este posibil ca prin intermediul unor asemenea entități (care apar după consumarea infracțiunii) să fie amenințate sau vătămate relațiile sociale care reprezintă obiectul juridic special al infracțiunilor

prevăzute la art. 241 CP RM. Este o axiomă că obiectul material al infracțiunii preexistă acesteia. Produsele fabricate nu corespund formulei în cauză.

Nu doar M.A. Tereșcenkov consideră că infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător au obiect material. Astfel, O.N. Strokina susține: „În cazul infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător, obiectul material are un caracter facultativ. Acesta poate consta în documentele care conțin informații vădit false, prezentate de către făptuitor către autoritatea abilitată cu înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali" [314].

Atragem atenția asupra faptului că această opinie reflectă realitatea juridică din Federația Rusă și nu poate fi proiectată automat asupra realității juridice din Republica Moldova. Astfel, în corespundere cu art. 171 din Codul penal al Federației Ruse, una dintre modalitățile normative ale infracțiunilor specificate la acest articol se exprimă în prezentarea unor documente care conțin informații vădit false către autoritatea abilitată cu înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali. O asemenea modalitate normativă nu se numără printre cele nominalizate la lit. a)-d) art. 125 CP RM, la care face trimitere art. 241 CP RM [14].

Nu doar legea penală rusă incriminează, ca modalitate normativă a infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător, prezentarea unor documente care conțin informații vădit false către autoritatea abilitată cu înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali. Astfel, de exemplu, potrivit art. 228 din Codul penal al Republicii Coreea [337], se aplică răspunderea pentru prezentarea unor declarații false care pot duce la obținerea licenței, a autorizației sau a certificatului de înregistrare a întreprinderii. La rândul său, art. 158 din Codul penal al Republicii Populare Chineze [328, p. 95-96] prevede răspunderea fie pentru prezentarea cererii de înregistrare a întreprinderii, pe calea utilizării unor documente de constituire false, fie pentru comunicarea unor informaţii false cu privire la capitalul statutar înregistrat pe calea utilizării altor mijloace frauduloase, fie pentru inducerea în eroare a autorităților care efectuează înregistrarea întreprinderii, în cazul obţinerii documentelor de înregistrare, fie pentru comunicarea informaţiilor false cu privire la mărimea capitalului statutar înregistrat în proporţii deosebit de mari, dacă această faptă fie a cauzat urmări grave, fie presupune prezenţa unor circumstanţe agravante. De asemenea, conform art. 205-1 din Codul penal al Ucrainei [271], se aplică răspunderea fie pentru introducerea datelor vădit false în documentele prezentate în vederea înregistrării de stat a persoanei juridice sau a întreprinzătorului-persoană fizică, fie pentru prezentarea intenționată a documentelor care conțin astfel de date. Nu în ultimul rând, alin. (1) art. 48 al Legii României privind registrul comerţului, nr. 26 din 05.11.1990 [146] stabilea: „Persoana care, cu rea-credinţă, a făcut declaraţii inexacte, în baza cărora s-a operat o

înmatriculare ori s-a făcut o menţiune în registrul comerţului, se pedepseşte cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă de la 1.000.000 de lei la 5.000.000 de lei, dacă, potrivit legii, fapta nu constituie o infracţiune mai gravă". Precizăm că prin Legea României pentru punerea în aplicare a Legii nr. 286/2009 privind Codul penal, nr. 187 din 24.10.2012 [147], art. 48 a fost exclus din Legea României privind registrul comerţului. Actualmente, în astfel de situații se aplică art. 323 „Uzul de fals" din Codul penal al României [43].

Care ar fi soluția de calificare pentru asemenea fapte în acord cu legea penală a Republicii Moldova? Răspunzând la această întrebare, V. Stati afirmă: „Nu intră sub incidenţa art. 241 CP RM prezentarea spre înregistrare de acte sau informaţii neautentice (false). O asemenea faptă este sancţionată conform alin. (8) art. 263 din Codul contravenţional" [192].

În contextul analizat, nu putem face abstracție de opinia lui M.M. Malikov: „Înregistrarea de stat a întreprinzătorului, efectuată în baza unor documente care conțin informații vădit false, are din start un caracter ilegal. De aceea, activitatea desfășurată după o asemenea înregistrare constituie o activitate de întreprinzător ilegală" [282, p. 7]. De o părere asemănătoare este N.A. Lopașenko [279, p. 261]. Ar putea oare săvârșirea faptei prevăzute la alin. (8) art. 263 din Codul contravenţional să fie succedată de comiterea uneia dintre infracțiunile specificate la art. 241 CP RM (privite prin prisma lit. a) și c) art. 125 CP RM)? Considerăm că nu ar putea, în cazul în care scopul faptei prevăzute la alin. (8) art. 263 din Codul contravenţional constă fie în desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate, fie în desfăşurarea activităţii de întreprinzător prin intermediul filialelor, reprezentanţelor, sucursalelor, secţiilor, magazinelor, depozitelor, unităţilor comerciale sau altor unităţi neînregistrate în modul stabilit de legislaţie. Cu alte cuvinte, săvârșirea infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM (privite prin prisma lit. a) și c) art. 125 CP RM) nu trebuie să reprezinte scopul faptei prevăzute la alin. (8) art. 263 din Codul contravenţional.

În legătură cu o situație similară, V. Stati menționează: „Aceeași persoană nu poate cumula calitatea de subiect al uneia dintre infracțiunile specificate la art. 330^2 CP RM și cea de subiect al faptei generatoare de venituri ilicite. Răspunderea se aplică doar pentru fapta generatoare de venituri ilicite, nu și pentru una dintre infracțiunile specificate la art. 330^2 CP RM. Or, în această ipoteză, infracțiunile prevăzute la art. 330^2 CP RM ar reprezenta realizarea scopului faptei anterioare. Deci, ar fi încălcat principiul de neadmitere a sancționării duble a aceleiași fapte. Așadar, art. 330^2 CP RM este funcțional doar în ipoteza în care o persoană comite una dintre infracțiunile prevăzute la art. 330^2 CP RM, iar altă persoană săvârșește fapta generatoare de venituri ilicite" [194].

Parafrazând, afirmăm: aceeași persoană nu poate răspunde pentru fapta prevăzută la alin. (8) art. 263 din Codul contravenţional, succedată de una dintre infracțiunile specificate la art. 241 CP RM (privite prin prisma lit. a) și c) art. 125 CP RM). În ipoteza prezentării spre înregistrare de acte sau informaţii neautentice (false), art. 241 CP RM (coroborat cu lit. a) și c) art. 125 CP RM) este funcțional doar în situația în care o persoană comite una dintre infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM, iar altă persoană prezintă spre înregistrare acte sau informaţii neautentice (false). În această ipoteză, săvârșirea uneia dintre infracțiunile specificate la art. 241 CP RM nu ar reprezenta realizarea scopului faptei anterioare. Aceasta întrucât contribuirea prin complicitate la săvârşirea uneia dintre infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM ar reprezenta realizarea scopului persoanei care prezintă spre înregistrare acte sau informaţii neautentice (false). Reieșind din prevederile art. 41 și ale alin. (5) art. 42 CP RM, persoana în cauză ar trebui să răspundă pentru complicitate la una dintre infracțiunile specificate la art. 241 CP RM (privite prin prisma lit. a) și c) art. 125 CP RM), nu ca autor al faptei prevăzute la alin. (8) art. 263 din Codul contravenţional.

În condițiile descrise, prevederea de la alin. (8) art. 263 din Codul contravenţional își demonstrează inutilitatea. În consecință, propunem legiuitorului excluderea alineatului (8) din art. 263 din Codul contravenţional.

Din cele enunțate mai sus deducem că actele sau informaţiile neautentice (false) prezentate spre înregistrare nu pot avea nici calitatea de mijloace de comitere a infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM. Considerăm că nici alte acte sau informaţii neautentice (false) nu pot avea această calitate. În special, ne referim la codurile fiscale străine sau plastografiate, specificate la lit. d) art. 125 CP RM. În context, prezintă interes poziția exprimată de V. Stati: „În situaţia consemnată la lit. d) art. 125 CP RM, infracţiunea specificată la alin. (1) art. 241 CP RM poate avea ca obiect imaterial: 1) codul fiscal străin, adică codul fiscal autentic aparţinând unui alt contribuabil, care practică legal activitatea de întreprinzător; 2) codul fiscal plastografiat (fals)” [192]. Un punct de vedere similar exprimă A. Airapetean, D. Ioniță, S. Prodan și R. Popov [1, p. 100]. După V. Stati, prin „obiect imaterial al infracțiunii” se înțelege „entitatea incorporală asupra căreia se îndreaptă nemijlocit acțiunea infracțională, prin al cărei intermediu se aduce atingere obiectului juridic al infracțiunii” [188].

Așadar, au oare codul fiscal străin, codul fiscal plastografiat (fals) calitatea de obiect imaterial al infracțiunii sau de mijloc de săvârșire a infracțiunii?

Pentru a răspunde la această întrebare, vom apela la părerea lui A. Reșetnicov: „Dacă în norma de incriminare este conturată – expres sau tacit – o entitate materială, şi numai aceasta, acea entitate reprezintă obiectul material al infracţiunii. Şi nu mijlocul de săvârşire a infracţiunii.

Ca exemplu de maximă relevanţă poate fi prezentat cazul folosirii documentelor oficiale false, caz prevăzut de art. 361 CP RM. În ipoteza dată, ce reprezintă documentele oficiale false: obiectul material al infracţiunii sau mijlocul de săvârşire a infracţiunii? ... Considerăm că în cazul folosirii documentelor oficiale false (prevăzut la art. 361 CP RM) documentele oficiale false constituie obiectul material al infracţiunii. Nu pentru că aceasta e opinia majoritară, dar pentru că nu poate exista un factor al influenţării fără un obiect al influenţării. Un obiect al influenţării există în cazul oricărei infracţiuni. Pentru că oricare infracţiune are un obiect juridic special. Dar nu e obligatoriu ca făptuitorul în toate cazurile să se servească de anumite mijloace pentru a exercita o influenţare asupra unei entităţi materiale. Mai mult, aceeaşi entitate nu poate avea calităţile de obiect material al infracţiunii şi de mijloc de săvârşire a infracţiunii. Ar reieşi că o entitate se autoinfluenţează, ceea ce nu pare a fi posibil" [168].

Vom încerca să analizăm dispoziția de la lit. d) art. 125 CP RM prin prisma părerii precitate. Această dispoziție are următorul conținut: „desfăşurarea activităţii de întreprinzător... cu utilizarea unor coduri fiscale străine sau plastografiate". În această dispoziție sunt conturate expres două entități imateriale: codurile fiscale străine; codurile fiscale plastografiate. Alte entități – materiale sau imateriale – nu sunt conturate. Fiind singurele care sunt menționate în dispoziția de incriminare, codurile fiscale străine și codurile fiscale plastografiate constituie obiectul influenţării. În dispoziția de la lit. d) art. 125 CP RM nu este consemnată entitatea care să reprezinte factorul influenţării. În concluzie, codurile fiscale străine și codurile fiscale plastografiate constituie ***obiectul imaterial*** al infracţiunilor prevăzute la art. 241 CP RM. Şi nu mijlocul de săvârşire a acestora [14].

Fără a întrerupe firul logic, consemnăm că, după V. Spalatu, „la comiterea infracţiunii de practicare ilegală a activităţii de întreprinzător cu utilizarea unui document oficial fals, cum ar fi certificatul de înregistrare, buletinul de identitate al fondatorului sau autorizaţia eliberată pentru exercitarea unei activităţi, fapta urmează a fi încadrată în baza unui concurs real de infracţiuni conform art. 241 şi 361 CP RM" [184]. Într-adevăr, din analiza pe care am efectuat-o *supra* rezultă că documentele pe care le specifică V. Spalatu nu pot să apară, în contextul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, nici în calitate de obiect material (imaterial), nici în calitate de mijloc de săvârșire a infracțiunii. Singura excepție de la această regulă o constituie documentele care conțin coduri fiscale plastografiate. În legătură cu această excepție, ne raliem punctului de vedere exprimat de V. Stati: „Codul fiscal, ca informaţie documentară, este parte a unui document fiscal. Reiese că utilizarea unor coduri fiscale plastografiate presupune folosirea unor documente false. Iată de ce, în ipoteza utilizării unor coduri fiscale plastografiate se atestă concurenţa dintre parte (art. 361 CP RM, în situaţia folosirii documentelor oficiale false) şi întreg (art. 241

CP RM). Drept urmare, în acord cu regula fixată la art. 118 CP RM, aplicabil va fi numai art. 241 CP RM" [193, p. 135-136].

Aşadar, nu concursul – real sau ideal – de infracţiuni, ci concurenţa dintre o parte şi un întreg este ceea ce caracterizează relaţia dintre folosirea unor documente care conţin coduri fiscale plastografiate (care ar intra sub incidenţa art. 361 CP RM) şi desfăşurarea activităţii de întreprinzător cu utilizarea unor coduri fiscale plastografiate (care intră sub incidenţa art. 241 CP RM). Din această perspectivă, remarcăm că nu întotdeauna îşi confirmă valabilitatea următoarea teză formulată de I.Ş. Borciaşvili: „În cazul practicării ilegale a activităţii de întreprinzător, pot fi săvârşite fapte care formează componenţele altor infracţiuni. În acest caz, se aplică regulile concursului de infracţiuni" [257, p. 226].

În cele ce urmează vom aborda problema privind ***victima*** infracţiunilor specificate la art. 241 CP RM. Întrucât victima infracţiunii participă la relaţiile sociale apărate de legea penală, problema în cauză trebuie examinată tocmai în contextul examinării obiectului infracţiunii.

În doctrina penală sunt exprimate următoarele opinii în sprijinul unei astfel de idei: „Victima infracţiunii desemnează unul dintre elementele relaţiei sociale: subiectul relaţiei sociale, a cărui apărare este exercitată de norma penală corespunzătoare" [23]; „Victima infracţiunii este subiect, însă nu al infracţiunii, dar al relaţiei sociale apărate de legea penală. Relevantă este tocmai această caracteristică. Nu cea datorită căreia se operează cu noţiunea „subiect pasiv al infracţiunii" [149, p. 105]; „Tocmai pentru că victima infracţiunii este unul dintre participanţii la relaţia socială apărată de legea penală, reprezentând obiectul infracţiunii, am ales acest sistem de referinţă, şi nu cel al subiectului infracţiunii" [159, p. 148]; „Victima infracţiunii se raportează la sistemul de referinţă al obiectului infracţiunii, nu la sistemul de referinţă al subiectului infracţiunii" [162, p. 60, 113].

După această precizare, menţionăm că infracţiunile prevăzute la art. 241 CP RM sunt săvârşite în dauna statului. Însă, statul nu poate fi victimă a infracţiunilor analizate. În această privinţă ne raliem punctului de vedere exprimat de I. Selevestru: „Doar în conjunctura dreptului penal internaţional un stat poate evolua ca victimă a infracţiunii (de exemplu, ca victimă a agresiunii din partea unui alt stat). În contrast, în conjunctura dreptului penal naţional, în calitate de victimă poate să apară o persoană juridică care reprezintă statul, nu statul însuşi. Statul este cel care apără ordinea de drept împotriva infracţiunilor. Această concluzie reiese din alin. (1) art. 2 CP RM. Ar fi impropriu ca din postura de victimă a infracţiunii statul să-şi exercite calitatea de apărător al ordinii de drept. Un stat care evoluează în această postură este un stat care se declară incapabil de a-şi apăra cetăţenii împotriva infracţiunilor. Este un stat ca şi cum inexistent" [172].

Odată ce am clarificat acest aspect, putem răspunde la întrebarea formulată anterior: care din aceste trei variante o atestăm în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM: 1) infracţiunea influenţează nemijlocit asupra facultăţii sociale ocrotite de legea penală; 2) infracţiunea influenţează nemijlocit asupra obiectului material al infracţiunii; 3) infracţiunea influenţează nemijlocit asupra victimei infracțiunii?

Supra am stabilit că infracțiunile specificate la art. 241 CP RM nu au nici obiect material, nici victimă. Rezultă oare că aceste infracțiuni influenţează nemijlocit asupra facultăţii sociale ocrotite de art. 241 CP RM? La concret, avem în vedere drepturile și interesele ocrotite de lege privitoare la practicarea legală a activității de întreprinzător. Considerăm că răspunsul la această întrebare este afirmativ, cu o singură excepție: în ipoteza stabilită la lit. d) art. 125 CP RM, codurile fiscale străine sau codurile fiscale plastografiate constituie obiectul influenţării nemijlocite infracționale. În concluzie, prin intermediul fie al drepturilor și intereselor ocrotite de lege privitoare la practicarea legală a activității de întreprinzător, fie al codurilor fiscale străine sau al codurilor fiscale plastografiate, se aduce atingere relațiilor sociale cu privire la practicarea legală a activităţii de întreprinzător: 1) soldată cu obţinerea unui profit în proporţii mari (în ipoteza infracțiunii specificate la alin. (1) art. 241 CP RM) *sau* 2) soldată cu obţinerea unui profit în proporţii deosebit de mari (în situația infracțiunii prevăzute la lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM).

2.3. Concluzii la Capitolul 2

În rezultatul analizei obiectului infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, pot fi formulate următoarele *concluzii*:

1) în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, obiectul juridic special trebuie să derive din relațiile sociale cu privire la economia națională, dar și din relațiile sociale cu privire la activitatea de întreprinzător (care constituie obiectul juridic de subgrup al infracțiunilor specificate la art. 241, 241^1, 242, 242^1 și 242^2 CP RM);

2) nu termenul „antreprenoriat”, ci sintagma „activitate de întreprinzător” este mai potrivită pentru a desemna definitul noțiunii respective din art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi;

3) comercializarea mărfurilor, activităţile bancare, de investiţii, operaţiunile cu titluri de valoare, de editare sau de asigurare intră sub incidența definiției noțiunii „activitate de întreprinzător” formulate în art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi;

4) transmiterea proprietății imobiliare în posesie şi/sau în folosinţă (locaţiune, arendă, uzufruct) poate fi considerată activitate de întreprinzător doar atunci când presupune prezența tuturor celor opt semne constitutive ale noțiunii „activitate de întreprinzător” în sensul art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi. În cazul în care unul dintre aceste semne lipsește, transmiterea proprietății imobiliare în posesie şi/sau în folosinţă (locaţiune, arendă, uzufruct) nu poate fi considerată activitate de întreprinzător;

5) în ipoteza faptelor specificate la art. 263 din Codul contravențional, nu este obligatoriu ca făptuitorul să obțină venituri. Este posibil ca el doar să urmărească obținerea unor venituri. Pentru comparație, în ipoteza infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, este obligatoriu să se obțină profit (nu venituri). Mai mult, profitul obținut trebuie să se exprime în proporții mari sau deosebit de mari;

6) o tranzacție singulară sau chiar o pluralitate de tranzacții singulare nu trebuie confundată cu activitatea de întreprinzător, care este practicată sistematic, pentru a-i asigura întreprinzătorului o sursă permanentă de venituri;

7) oricare activitate (inclusiv activitatea de întreprinzător) are un caracter sistematic. Nicio activitate nu poate fi realizată instantaneu, *uno ictu*. O activitate presupune întotdeauna o succesiune de acte care au la bază aceeași intenție. Nu este posibil ca activitatea să fie formată dintr-un singur act. În consecință, tranzacțiile singulare, având la bază intenții de sine stătătoare, nu pot alcătui o activitate;

8) activitatea de întreprinzător trebuie deosebită de activitatea profesională, adică de activitatea persoanelor care exercită profesii liberale: notari, avocaţi, executori judecătoreşti, mediatori etc.;

9) obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la practicarea legală a activităţii de întreprinzător: a) soldată cu obţinerea unui profit în proporţii mari (în ipoteza infracțiunii specificate la alin. (1) art. 241 CP RM) *sau* b) soldată cu obținerea unui profit în proporţii deosebit de mari (în situația infracțiunii prevăzute la lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM);

10) nu este posibil concursul ideal dintre infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM, pe de o parte, și infracțiunile specificate la art. 244 sau 244^1 CP RM, pe de altă parte;

11) produsele fabricate în rezultatul practicării ilegale a activității de întreprinzător constituie nu obiectul material al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, ci produsul acestora;

12) actele sau informaţiile neautentice (false), prezentate de către făptuitor în vederea înregistrării de stat a activității de întreprinzător, nu pot reprezenta nici obiectul material (imaterial) al infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM, nici mijlocul de săvârșire a acestora;

13) în ipoteza prezentării spre înregistrare de acte sau informaţii neautentice (false), art. 241 CP RM (coroborat cu lit. a) și c) art. 125 CP RM) este funcțional doar în situația în care o persoană comite una dintre infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM, iar altă persoană prezintă spre înregistrare acte sau informaţii neautentice (false);

14) în cazul în care contribuirea prin complicitate la săvârșirea uneia dintre infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM reprezintă scopul persoanei care prezintă spre înregistrare acte sau informaţii neautentice (false), persoana în cauză ar trebui să răspundă pentru complicitate la una dintre infracțiunile specificate la art. 241 CP RM (privite prin prisma lit. a) și c) art. 125 CP RM), nu ca autor al faptei prevăzute la alin. (8) art. 263 din Codul contravenţional;

15) codurile fiscale străine și codurile fiscale plastografiate constituie obiectul imaterial al infracţiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, nu mijlocul de săvârşire a acestora;

16) prin intermediul fie al drepturilor și intereselor ocrotite de lege privitoare la practicarea legală a activității de întreprinzător, fie al codurilor fiscale străine sau al codurilor fiscale plastografiate, se aduce atingere relațiilor sociale cu privire la practicarea legală a activităţii de întreprinzător: a) soldată cu obţinerea unui profit în proporţii mari (în ipoteza infracțiunii specificate la alin. (1) art. 241 CP RM) *sau* b) soldată cu obţinerea unui profit în proporţii deosebit de mari (în situația infracțiunii prevăzute la lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM).

3. LATURA OBIECTIVĂ A INFRACȚIUNILOR DE PRACTICARE ILEGALĂ A ACTIVITĂȚII DE ÎNTREPRINZĂTOR

3.1. Fapta prejudiciabilă în ipoteza infracțiunilor de practicare ilegală a activității de întreprinzător

Din analiza dispoziției art. 241 CP RM rezultă că latura obiectivă a infracţiunilor prevăzute la acest articol are următoarea structură:

1) fapta prejudiciabilă de practicare ilegală a activităţii de întreprinzător;

2) urmările prejudiciabile, şi anume – obţinerea unui profit în proporţii mari (în cazul infracțiunii specificate la alin. (1) art. 241 CP RM) sau a unui profit în proporții deosebit de mari (în ipoteza infracțiunii prevăzute la lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM);

3) legătura cauzală dintre fapta prejudiciabilă şi urmările prejudiciabile.

Respectând această ordine, vom începe examinarea semnelor laturii obiective a infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM cu analiza ***faptei prejudiciabile***.

Din alin. (1) art. 14 CP RM reiese că fapta prejudiciabilă poate îmbrăca două forme: a) acțiunea prejudiciabilă; b) inacțiunea prejudiciabilă. Care din aceste două forme este caracteristică pentru fapta prejudiciabilă prevăzută la art. 241 CP RM?

În literatura de specialitate sunt exprimate păreri dintre cele mai diferite cu privire la acest aspect. Astfel, de exemplu, referindu-se la o situație similară cu cea consemnată în art. 241 CP RM, E.L. Strelțov consideră că neexecutarea obligației de înregistrare de stat a activității de întreprinzător denotă că infracțiunea este săvârșită pe calea inacțiunii [336,l p. 401, 402]. La rândul său, A. Makarenko menționează că aplicarea răspunderii pentru infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală de activitate de întreprinzător își are temeiul în practicarea ilegală de către făptuitor a activității de întreprinzător; o asemenea activitate se poate exprima doar în acțiune [281]. După L.S. Aistova, în cazul infracțiunilor analizate, fapta prejudiciabilă se poate concretiza atât sub formă de inacțiune (deoarece făptuitorul nu-și execută obligația de a se înregistra în calitate de întreprinzător), cât și sub formă de acțiune (întrucât făptuitorul desfășoară ilegal activitatea de întreprinzător fără înregistrare) [209, p. 9, 16]. În opinia lui S.L. Șabunevici, infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală de activitate de întreprinzător sunt comise pa calea acțiunii; cu toate acestea, lipsa înregistrării de stat este cea care asigură obținerea profitului de către făptuitor [292, p. 490]. Nu în ultimul rând, V. Spalatu afirmă că fapta prejudiciabilă a infracțiunilor examinate îmbracă atât forma acţiunii, cât şi forma inacţiunii [185, p. 67].

În ce ne privește, considerăm că răspunsul la întrebarea pe care am formulat-o mai sus trebuie prezentat diferențiat cu referire la fiecare dintre cele patru modalități normative specificate în art. 125 CP RM:

a) desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate;

b) desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie;

c) desfăşurarea activităţii de întreprinzător prin intermediul filialelor, reprezentanţelor, sucursalelor, secţiilor, magazinelor, depozitelor, unităţilor comerciale sau altor unităţi neînregistrate în modul stabilit de legislaţie;

d) desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără utilizarea mărcilor comerciale şi de fabrică şi fără indicarea în documente a codurilor fiscale, în cazul când folosirea sau indicarea lor este prevăzută de legislaţie, ori desfăşurarea acestei activităţi cu utilizarea unor coduri fiscale străine sau plastografiate.

În legătură cu prima din aceste modalități, V. Stati susține: „Acţiunea de desfăşurare a activităţii de întreprinzător este însoţită de inacţiunea de neînregistrare (nereînregistrare) la organele autorizate" [25, p. 444]. Într-adevăr, sintagma „fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate" nu poate să desemneze decât inacțiunea de neînregistrare (nereînregistrare) la organele autorizate. În ipoteza examinată, inacțiunea în cauză este la fel de importantă ca și acțiunea de desfăşurare a activităţii de întreprinzător. De una singură, această acțiune nu ar putea reda ilicitatea faptei prejudiciabile.

Mai este de menționat că, la prima etapă, făptuitorul comite inacțiunea de neînregistrare (nereînregistrare) la organele autorizate; la cea de-a doua etapă, este săvârșită acțiunea de desfăşurare a activităţii de întreprinzător. Luând în considerare această succesiune, urmările prejudiciabile (și anume – obţinerea unui profit în proporţii mari sau a unui profit în proporţii deosebit de mari) se vor afla în legătură cauzală nemijlocită cu acțiunea de desfăşurare a activităţii de întreprinzător.

În alt context, în prezența modalității prevăzute la lit. b) art. 125 CP RM, situația nu este similară: fapta prejudiciabilă constă în acţiunea de desfăşurare a unor genuri de activitate interzise de legislaţie. Nu ar fi corect să afirmăm că, în această ipoteză, acțiunea de desfăşurare a activităţii de întreprinzător este însoțită de inacțiunea de neexecutare a obligației de a nu desfășura genuri de activitate interzise de legislaţie. În acest sens, M.A. Hotca afirmă just: „Infracțiunile al căror *verbum regens* obligă destinatarul să nu aibă o anumită conduită se numesc infracțiuni comisive, deoarece cel obligat desfășoară o activitate oprită de lege (sublinierea ne aparține – *n.a.*)" [105, p. 133]. Desfăşurând genuri de activitate interzise de legislaţie, făptuitorul

acționează. El nu se află într-o stare de pasivitate. Așadar, în prezența modalității prevăzute la lit. b) art. 125 CP RM, urmările prejudiciabile (și anume – obţinerea unui profit în proporţii mari sau a unui profit în proporții deosebit de mari) se află în legătură cauzală cu acțiunea de desfăşurare a unor genuri de activitate interzise de legislaţie.

În altă privință, în prezența modalității prevăzute la lit. c) art. 125 CP RM, atestăm o situație asemănătoare cu cea consemnată la lit. a) art. 125 CP RM. Aceasta deoarece acțiunea de desfăşurare a activităţii de întreprinzător este însoţită de inacţiunea de neînregistrare în modul stabilit de legislaţie a filialelor, reprezentanţelor, sucursalelor, secţiilor, magazinelor, depozitelor, unităţilor comerciale sau altor unităţi. În această ipoteză (ca și în cea specificată la lit. a) art. 125 CP RM) săvârșirea infracțiunii cunoaște parcurgerea a două etape: la prima etapă, făptuitorul comite inacțiunea de neînregistrare în modul stabilit de legislaţie a filialelor, reprezentanţelor, sucursalelor, secţiilor, magazinelor, depozitelor, unităţilor comerciale sau altor unităţi; la cea de-a doua etapă, este săvârșită acțiunea de desfăşurare a activităţii de întreprinzător. Urmările prejudiciabile (și anume – obţinerea unui profit în proporţii mari sau a unui profit în proporții deosebit de mari) se vor afla în legătură cauzală nemijlocită cu acțiunea de desfăşurare a activităţii de întreprinzător.

În fine, în ipoteza prevăzută la lit. d) art. 125 CP RM, legiuitorul recurge la o descriere alternativă. Privitor la aceasta, V. Stati menționează: „În ipoteza analizată, inacţiunea, care însoţeşte acţiunea de desfăşurare a activităţii de întreprinzător, se prezintă sub oricare din următoarele două modalităţi normative: 1) neutilizarea mărcilor comerciale şi de fabrică, atunci când folosirea lor este prevăzută de legislaţie; 2) neindicarea în documente a codurilor fiscale, atunci când indicarea lor este prevăzută de legislaţie. De asemenea, ipoteza analizată se va atesta atunci când acţiunea de desfăşurare a activităţii de întreprinzător va fi însoţită de acţiunea de utilizare a unor coduri fiscale străine sau plastografiate” [192].

Așadar, în prezența modalității normative specificate la lit. d) art. 125 CP RM, deosebim două variante alternative de caracterizare a faptei prejudiciabile: 1) acţiunea de desfăşurare a activităţii de întreprinzător este însoțită de inacțiunea de a) neutilizare a mărcilor comerciale şi de fabrică, atunci când folosirea lor este prevăzută de legislaţie *sau* de b) neindicare în documente a codurilor fiscale, atunci când indicarea lor este prevăzută de legislaţie; 2) acţiunea de desfăşurare a activităţii de întreprinzător este însoţită de acţiunea de utilizare a unor coduri fiscale străine sau plastografiate.

Prima din aceste variante de caracterizare a faptei prejudiciabile presupune îmbinarea acțiunii cu inacțiunea. Aceasta amintește de ipotezele prevăzute la lit. a) și c) art. 125 CP RM. Totuși, în ipoteza specificată la lit. d) art. 125 CP RM nu mai putem afirma că inacțiunea este

urmată de acțiune. În această ipoteză acțiunea este comisă în paralel cu inacțiunea. În cazul celei de-a doua variante de caracterizare a faptei prejudiciabile, situația este similară: acţiunea de desfăşurare a activităţii de întreprinzător este săvârşită în paralel cu acţiunea de utilizare a unor coduri fiscale străine sau plastografiate.

În prezența modalității normative specificate la lit. d) art. 125 CP RM, acţiunea de desfăşurare a activităţii de întreprinzător constituie „fondul" faptei prejudiciabile. La rândul său, ilicitatea faptei prejudiciabile este reprezentată de: 1) inacțiunea de a) neutilizare a mărcilor comerciale şi de fabrică, atunci când folosirea lor este prevăzută de legislaţie *sau* de b) neindicare în documente a codurilor fiscale, atunci când indicarea lor este prevăzută de legislaţie; 2) acţiunea de utilizare a unor coduri fiscale străine sau plastografiate.

Luând în considerare săvârșirea paralelă a acțiunii care constituie „fondul" faptei prejudiciabile și a acțiunii (inacțiunii) care reprezintă ilicitatea faptei prejudiciabile, conchidem: urmările prejudiciabile (și anume – obţinerea unui profit în proporţii mari sau a unui profit în proporții deosebit de mari) se vor afla în legătură cauzală nemijlocită cu ambele aceste componente ale faptei prejudiciabile.

După ce ne-am referit la forma faptei prejudiciabile prevăzute la art. 241 CP RM, este necesar să analizăm conținutul acesteia. În această analiză vom respecta succesiunea modalităților normative nominalizate în art. 125 CP RM:

a) desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate

În această ordine de idei, este util să reproducem punctul de vedere exprimat de M. Mutu: „Dacă întreprinderea există *de facto,* nu *de jure*, atunci componenţa infracţiunii de la art. 242 CP RM lipseşte, în acest caz putând fi vorba de practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător. În cazul acesteia din urmă întreprinderea nu este înregistrată în general" [152]. În opinia lui N. Sîrbu, „raţiunea răspunderii penale pentru practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător (art. 241 CP RM) constă în abaterea de la regulile prestabilite de lege privind desfăşurarea în condiţii de legalitate a activităţii de întreprinzător, abatere orientată spre realizarea de profit. În contrast, în ipoteza pseudoactivităţii de întreprinzător, făptuitorul respectă întocmai condiţiile prevăzute de lege privind obţinerea dreptului de a desfăşura activitate de întreprinzător, adică înfiinţează o întreprindere legală, dar conţinutul activităţii sale deviază de la scopul prevăzut în actele de constituire" [181, p. 88]. După V.N. Lubeşko, „în ipoteza pseudoactivității de întreprinzător, făptuitorul înregistrează activitatea de întreprinzător în ordinea stabilită de lege. În contrast, desfășurarea activității de întreprinzător fără înregistrare presupune că făptuitorii nici măcar nu camuflează ilegalitatea acestei activități" [280]. L.A. Prohorov şi M.L. Prohorova

menționează: „În cazul practicării ilegale a activității de întreprinzător, făptuitorul desfășoară efectiv respectiva activitate, deși o face fără respectarea ordinii stabilite de lege. Săvârșind pseudoactivitatea de întreprinzător, făptuitorul nu are intenția de a desfășura activitatea de întreprinzător pe care a declarat-o la înregistrare" [305, p. 229].

Din cele menționate mai sus ar reieși că infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM (privite prin prisma lit. a) art. 125 CP RM) nu sunt compatibile cu infracțiunea prevăzută la art. 242 CP RM. În aceste condiții, este oare posibilă concurența de norme dintre art. 241 și art. 242 CP RM? Sau: pot oare respectivele infracțiuni să formeze un concurs ideal?

L.S. Aistova afirmă: „Nu este posibil concursul ideal dintre infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător și infracțiunea de pseudoactivitate de întreprinzător. Aceasta se datorează diferențelor de esență ce caracterizează latura obiectivă a infracțiunilor comparate. Astfel, în cazul pseudoactivității de întreprinzător, făptuitorul legalizează activitatea de întreprinzător prin înregistrarea acesteia. Totuși, acest caracter legal al activității de întreprinzător este doar de aparență. În ce privește infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător, în cazul acestora se desfășoară o activitate de întreprinzător *de facto* utilă societății, deși fără respectarea procedurilor legale. În ipoteza acestor infracțiuni, activitatea de întreprinzător este chiar desfășurată. În opoziție, în cazul pseudoactivității de întreprinzător, întreprinderea creată de făptuitor fie nu desfășoară în genere niciun fel de activitate, fie este folosită ca paravan pentru desfășurarea unor activități ilegale" [211, p. 75].

Considerăm că o astfel de opinie nu ține seama de nuanțele de natură juridică care diferențiază modalitățile normative specificate la lit. a)-d) art. 125 CP RM. Drept urmare, infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM (privite prin prisma lit. a) art. 125 CP RM (și prin prisma lit. c) și d) art. 125 CP RM)) nu pot forma un concurs ideal cu infracțiunea specificată la art. 242 CP RM. Or, în contextul acestei din urmă infracțiuni, făptuitorul practică activitatea de întreprinzător. Nu este posibil să n-o practice. În caz contrar, nu s-ar produce urmările prejudiciabile descrise în art. 242 CP RM. Însă, pseudoîntreprinzătorul practică nu activitatea de întreprinzător în sensul lit. a), c) și d) art. 125 CP RM, când ilegală este doar forma, nu și conținutul. Pseudoîntreprinzătorul practică genurile activității de întreprinzător ilicite. Acestea sunt ilegale după conținut, deși, după formă (fiind acoperite de întreprinderea având rolul de paravan), acestea sunt legale. O asemenea incompatibilitate de esență face imposibilă și concurența dintre art. 241 și art. 242 CP RM [11].

Infra va fi analizată situația când art. 241 CP RM (coroborat cu lit. b) art. 125 CP RM) se află într-o relație de concurență dintre parte și întreg cu art. 242 CP RM. Doar în această situație este posibilă concurența dintre art. 241 și art. 242 CP RM.

După această digresiune nelipsită de importanță, să trecem la analiza propriu-zisă a modalității normative prevăzute la lit. a) art. 125 CP RM.

Noțiunea „activitate de întreprinzător” a fost analizată cu ocazia examinării obiectului infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM. De aceea, vom supune analizei inacțiunea de neînregistrare (nereînregistrare) a activității de întreprinzător la organele autorizate.

Săvârșind această inacțiune, făptuitorul se abține să comită acțiunea de înregistrare (reînregistrare) a activității de întreprinzător la organele autorizate, deși poate și trebuie s-o facă. Care sunt normele ce-l obligă pe făptuitor să iasă din pasivitate și să înregistreze (reînregistreze) activitatea de întreprinzător la organele autorizate?

În primul rând, potrivit alin. (1) art. 27 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi, „întreprinzătorul este obligat să înregistreze întreprinderea înfiinţată de el pe teritoriul Republicii Moldova până la începerea activităţii ei economice”. În această normă își găsește exprimare ideea enunțată de O.N. Strokina: „Este interzisă practicarea activității de întreprinzător în lipsa unui control din partea statului, adică în lipsa înregistrării în calitate de întreprinzător individual sau de persoană juridică. Ca atare, activitatea de întreprinzător poate fi desfășurată de aproape oricine. Însă, pentru a purcede la desfășurarea ei, este necesară respectarea unui șir de condiții și exigențe. Tocmai nesocotirea acestui precept servește ca temei pentru aplicarea răspunderii pentru infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător” [314].

Confirmând justețea unei asemenea idei, Codul civil prevede: persoana fizică are dreptul să practice activitate de întreprinzător, fără a constitui o persoană juridică, din momentul înregistrării de stat în calitate de întreprinzător individual sau în alt mod prevăzut de lege (alin. (1) art. 26); capacitatea de folosinţă a persoanei juridice se dobândeşte la data înregistrării de stat (alin. (1) art. 60); persoana juridică se consideră constituită în momentul înregistrării ei de stat (alin. (1) art. 63); persoana juridică este pasibilă de înregistrare de stat în modul prevăzut de lege (alin. (3) art. 63); societatea comercială trebuie înregistrată, în modul şi termenul stabilit de lege, la organul înregistrării de stat în a cărui rază teritorială se află sediul său (alin. (1) art. 109); înregistrarea de stat a cooperativelor se efectuează în modul stabilit pentru societăţile comerciale (art. 173).

Prevederi similare se conțin, de exemplu, în Legea României privind registrul comerţului, nr. 26 din 05.11.1990 [146]: comercianţii, înainte de începerea comerţului, precum şi alte persoane fizice sau juridice, prevăzute în mod expres de lege, înainte de începerea activităţii acestora, au obligaţia să ceară înmatricularea în registrul comerţului, iar în cursul exercitării şi la încetarea comerţului sau, după caz, a activităţii respective, să ceară înscrierea în acelaşi registru a menţiunilor privind actele şi faptele a căror înregistrare este prevăzută de lege (alin. (1) art. 1);

potrivit numitei legi, prin înregistrare se înţelege atât înmatricularea comerciantului şi înscrierea de menţiuni, precum şi alte operaţiuni care, potrivit legii, se menţionează în registrul comerţului (alin. (2^1) art. 1); dacă nu respectă dispoziţiile legii şi termenele prevăzute, comercianţii care trebuie să ceară înmatricularea sau înscrierea unei menţiuni sau să depună specimene de semnătură ori anumite acte vor fi obligaţi, prin încheiere pronunţată de judecătorul delegat, la plata unei amenzi judiciare de la 500.000 de lei la 5.000.000 de lei, dacă fapta nu constituie infracţiune (alin. (1) art. 44); în cazul în care înmatricularea, menţiunea, depunerea specimenului de semnătură sau a actului sunt în sarcina unei persoane juridice, amenda judiciară este de la 5.000.000 de lei la 20.000.000 de lei, dacă fapta nu constituie infracţiune (alin. (2) art. 44).

Conform art. 2 al Legii privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice şi a întreprinzătorilor individuali, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 19.10.2007 [133], prin „înregistrare de stat" se înţelege acţiunea organului înregistrării de stat ce constă în certificarea faptului constituirii, reorganizării, lichidării, suspendării sau reluării activităţii persoanelor juridice, filialelor şi reprezentanţelor acestora, precum şi a faptului modificării actelor de constituire a persoanelor juridice, înscrierii datelor în Registrul de stat al persoanelor juridice sau în Registrul de stat al întreprinzătorilor individuali, care are ca efect dobândirea şi încetarea capacităţii juridice a persoanelor juridice, obţinerea şi încetarea de către persoanele fizice a calităţii de întreprinzător individual.

În ce constă esența juridică a procedurii de înregistrare de stat, la care se face referire în dispoziția de la lit. a) art. 125 CP RM?

După V.V. Laptev, prin „libertatea activității de întreprinzător" se înțelege dreptul unei persoane fizice sau al unei persoane juridice de a desfășura activitatea de întreprinzător în oricare domeniu al economiei [303, p. 18]. În general, acceptăm o asemenea viziune. Totuși, libertatea activității de întreprinzător nu este una absolută. Statul o reglementează, stabilind drepturi și obligații pentru subiectele activității de întreprinzător.

Din această perspectivă, M.N. Urda susține: „Sistemul controlului de stat asupra activității de întreprinzător (al cărui mijloc de asigurare îl constituie înregistrarea de stat) este privit ca o garanție a realizării intereselor economice pozitive ale societății. Eschivarea de la acest control pune în pericol realizarea respectivelor interese" [340]. În opinia lui A.M. Garmaș, „sensul înregistrării de stat a activității de întreprinzător constă în aceea că statul își asumă protecția juridică a acestei activități. O astfel de protecție există doar pentru întreprinzătorul înregistrat în conformitate cu legea" [225; 226]. Din punctul de vedere al lui E.I. Moskvitina, I.G. Hodjaeva și T.V. Filatova, „înregistrarea de stat își propune următoarele scopuri de bază: controlul de stat asupra desfășurării activității de întreprinzător (în special, în vederea prevenirii și combaterii

practicilor ilegale de desfășurare a acestei activități); obținerea datelor de evidență statistică pentru exercitarea măsurilor de reglementare economică etc.” [287] Dezvoltând ideea, E.V. Trofimova menționează: „Scopurile principale ale înregistrării de stat se exprimă în a crea capacitatea de folosință a întreprinzătorilor individuali și a persoanelor juridice, precum și în a legaliza activitatea acestora. Înregistrarea de stat a subiectelor activității de întreprinzător permite realizarea unui șir de sarcini, astfel asigurându-se satisfacerea intereselor de ordin public și a celor de ordin privat. Reducerea acestor sarcini la câteva grupuri omogene face posibilă stabilirea funcțiilor de bază ale instituției înregistrării de stat: funcția de legalizare; funcția de supraveghere-evidență; funcția informativă; funcția de protejare” [319, p. 19]. La alte aspecte se referă C. Gandrabur: „Numai după înregistrarea de stat persoana juridică poate să-şi deschidă un cont de decontări într-o bancă comercială, poate să depună actele pentru a i se elibera licenţa, poate să desfăşoare activităţi nelicenţiate, dobândeşte dreptul exclusiv asupra propriei denumiri şi embleme, poate să solicite înregistrarea drepturilor dobândite în procesul de constituire, precum şi să săvârşească alte acte juridice pentru atingerea scopurilor statutare propuse. Dobândirea personalităţii juridice impune şi unele obligaţii stabilite de lege care sunt specifice numai unui subiect de drept. Ca exemplu poate servi obligaţia de înregistrare în calitate de contribuabil la inspectoratul fiscal teritorial, de efectuare a plăţilor numai prin operaţiuni bancare, de a ţine evidenţa contabilă, de a desfăşura activitatea în limitele concurenţei loiale etc.” [46].

După ce am aflat esența juridică a procedurii de înregistrare de stat a activității de întreprinzător, vom menționa că la alin. (3) art. 3 al Legii cu privire la patenta de întreprinzător, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 15.07.1998 [120], se prevede: desfăşurarea activităţii de întreprinzător în baza patentei nu impune înregistrarea de stat.

În legătură cu exceptarea titularilor de patentă de întreprinzător de la înregistrarea de stat, nu pot fi trecute cu vederea unele aspecte cu certe conotații practice. În acest plan, provoacă reticențe următoarele exemple din practica judiciară, în care a fost aplicat alin. (1) art. 263 din Codul contravențional (care stabilește răspunderea pentru desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără înregistrare la Camera Înregistrării de Stat sau la o altă autoritate publică competentă conform legii ori cu act de înregistrare declarat nevalabil): *la 06.08.2014, aflându-se pe bd. Moscovei 18, mun. Chișinău, R.P. a comercializat în stradă legume şi fructe, fără a avea înregistrarea care i-ar permite să desfăşoare o asemenea activitate* [74]*; la 06.08.2014, aflându-se pe bd. Moscovei 18, mun. Chișinău, M.E. a comercializat în stradă legume şi fructe, fără a avea înregistrarea care i-ar permite să desfăşoare o asemenea activitate* [63]*; la 03.06.2015, aflându-se în sediul Inspectoratului Fiscal de Stat pe raionul Criuleni, M.V. a vândut 74 de unități de produse cosmetice, fără a avea înregistrarea care i-ar permite să desfăşoare o asemenea activitate* [77].

Legea cu privire la patenta de întreprinzător stabileşte, printre altele: „Se permite desfăşurarea activităţii de întreprinzător în baza patentei de întreprinzător cu condiţia ca veniturile din vânzări ale titularului de patentă să nu depăşească 300.000 de lei într-o perioadă de 12 luni consecutive" (alin. (3)); „Mărfurile pasibile de comercializare în baza patentei de întreprinzător sunt următoarele: 1) mărfuri industriale:... j) articole de parfumerie şi cosmetică neaccizate;... 2) produse alimentare fabricate şi ambalate de producător:... i) fructe şi legume în stare proaspătă (neambalate), cu excepţia citricelor şi altor fructe exotice; j) fructe şi legume prelucrate în mod industrial;..." (alin. (4)). În plus, în pct. 1.1-1.3 din anexa „Cuantumul taxei lunare pentru patenta de întreprinzător" la această lege se menționează despre: comerţul cu amănuntul la tarabe, tejghele, tonete, în chioşcuri (gherete), pavilioane şi din autovehicule în pieţe şi/sau în locuri stabilite în regulamentul de desfăşurare a activităţilor de comerţ în localitatea respectivă, aprobat de consiliul local; comerţul cu produse alimentare şi mărfuri uşor alterabile autohtone, cu condiţia respectării cerinţelor sanitar-epidemiologice privind depozitarea, păstrarea şi comercializarea lor; comerţul cu amănuntul în chioşcuri şi în alte încăperi ce ocupă terenuri separate, a căror suprafaţă nu depăşeşte 7 m^2, cu excepţia comerţului cu aparate electronice şi electrocasnice cu termenul de garanţie stabilit, conform legislaţiei în vigoare.

Din exemplele din practica judiciară prezentate mai sus nu este clar dacă activitatea de întreprinzător este pasibilă de obținerea patentei de întreprinzător sau de înregistrarea de stat. Aceste detalii nici măcar nu au fost examinate. Totuși, dacă activitatea de întreprinzător este pasibilă de obținerea patentei de întreprinzător, aplicarea alin. (1) art. 263 din Codul contravențional se prezintă ca neîntemeiată. Or, conform alin. (1) art. 1 al Legii cu privire la patenta de întreprinzător, „patenta de întreprinzător este un certificat de stat nominativ (sublinierea ne aparține – *n.a.*) ce atestă dreptul de a desfășura genul de activitate de întreprinzător indicat în ea în decursul unei anumite perioade de timp". În consecință, desfășurarea activității de întreprinzător în lipsa patentei de întreprinzător atrage răspunderea în baza alin. (4) art. 263 din Codul contravențional: „Desfăşurarea unei activităţi de întreprinzător fără autorizaţie, licenţă sau certificat (sublinierea ne aparține – *n.a.*), eliberate de autoritatea competentă în temeiul legii...".

Spre deosebire de titularii patentei de întreprinzător, alte persoane inițiază activitatea de întreprinzător pe calea creării unei întreprinderi. În acest caz, înregistrarea de stat este obligatorie. Aceasta se face în acord fie cu Legea privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice şi a întreprinzătorilor individuali, fie cu Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind înregistrarea gospodăriilor ţărăneşti (de fermier), nr. 977 din 14.09.2001 [94]. Din analiza acestor acte normative rezultă că procedura înregistrării de stat începe din momentul depunerii documentelor pentru înregistrarea de stat şi se încheie în momentul adoptării deciziei de înregistrare de stat sau,

respectiv, al consemnării respective în Registrul gospodăriilor ţărăneşti. Odată cu atingerea acestui din urmă moment, întreprinderea se consideră înregistrată.

În afară de înregistrarea de stat, reînregistrarea de stat este specificată în dispoziția de la lit. a) art. 125 CP RM. Iar potrivit alin. (5) art. 63 din Codul civil, „persoana juridică este supusă reînregistrării de stat doar în cazurile prevăzute de lege". Interpretând această din urmă prevedere, V. Spalatu susține: „Reînregistrarea persoanelor juridice şi a întreprinzătorilor individuali este necesară în cazul reorganizării sau al operării modificărilor în documentele de constituire a acestora" [185, p. 69]. Referindu-se la transformare, ca formă a reorganizării, N. Roșca și S. Baieș menționează: „Nu are loc o trecere a drepturilor şi obligaţiilor de la o persoană la altă, fiindcă persoana juridică nu dispare, ci îşi continuă existenţa într-o altă formă sau într-o altă „haină" juridică. Chiar dacă în Registrul de stat se fac înscrieri de radiere şi de înregistrare, este vorba de o reînregistrare legală şi nu de o dizolvare a unei persoane juridice şi de înfiinţare a alteia, noi [169, p. 343].

Menționăm că, pentru calificarea faptei în baza art. 241 CP RM, nu comportă nicio relevanță dacă se omite efectuarea înregistrării de stat a activității de întreprinzător sau a reînregistrării de stat a acesteia.

Continuând analiza noastră, vom menționa că, de exemplu, art. 207 din Codul penal al Republicii Letonia [112] prevede răspunderea nu doar pentru desfășurarea activității de întreprinzător fără înregistrare, ci și pentru continuarea activității în cauză după suspendarea activității de întreprinzător. Potrivit alin. 8 art. 30 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi, „desfăşurarea activităţii de întreprinzător în perioada de suspendare a activităţii întreprinderii, fără înregistrarea reluării acestei activităţi, atrage, potrivit legislaţiei în vigoare, răspunderea pentru practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător". Reiese că art. 241 CP RM se aplică în ipoteza descrisă la alin. 8 art. 30 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi chiar dacă ipoteza în cauză nu este reliefată expres la lit. a) art. 125 CP RM, așa cum se face în art. 207 din Codul penal al Republicii Letonia? V. Berliba oferă un răspuns afirmativ la această întrebare: „Desfăşurarea activităţii de întreprinzător în perioada de suspendare a activităţii întreprinderii, fără înregistrarea reluării acestei activităţi, atrage, potrivit legislaţiei în vigoare, răspunderea pentru practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător" [6, p. 506].

Considerăm întemeiată această poziție. Or, în perioada de suspendare a activităţii întreprinderii înregistrarea de stat nu-și produce efectul. În acest sens, la alin. 7 art. 30 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi se stabilește: „Pe perioada suspendării activităţii întreprinderii este interzisă desfăşurarea oricăror activităţi de întreprinzător".

Considerăm că lista de modalități faptice ale modalității normative prevăzute la alin. a) art. 125 CP RM este mai largă.

În acord cu punctul de vedere exprimat de S.L. Șabunevici, desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate presupune desfăşurarea acestei activităţi, după caz: 1) fără depunerea documentelor pentru înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate; 2) după depunerea documentelor pentru înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate, însă până la încheierea procedurii în cauză [292, p. 490]. Considerăm restrictivă această interpretare. Înregistrarea (reînregistrarea) de stat nu-și produce efectul și în alte cazuri.

Privitor la astfel de cazuri, I.A. Efimenko afirmă: „Atestăm desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate în următoarele situații: 1) făptuitorul se eschivează să urmeze procedura de înregistrare (reînregistrare) la organele autorizate; 2) făptuitorul începe să desfășoare activitatea de întreprinzător înainte de încheierea procedurii de înregistrare (reînregistrare) la organele autorizate; 3) făptuitorul continuă să desfășoare activitatea de întreprinzător după anularea înregistrării (reînregistrării); 4) făptuitorul continuă să desfășoare activitatea de întreprinzător după încetarea sau suspendarea acestei activități” [240, p. 15]. L.I. Arkușa adaugă la această listă ipoteza desfășurării activității de întreprinzător după refuzul – legal sau ilegal – de înregistrare (reînregistrare) la organele autorizate [215].

Toate aceste ipoteze relevă modalitățile faptice sub care se poate înfățișa modalitatea normativă prevăzută la lit. a) art. 125 CP RM. Pe cale de consecință, recomandăm legiuitorului să elimine, din partea finală a dispoziției de la alin. (1) art. 263 din Codul contravențional, cuvintele „ori cu act de înregistrare declarat nevalabil”. Aceste cuvinte sunt pur și simplu de prisos, de vreme ce respectiva dispoziție conține formularea „fără înregistrare la Camera Înregistrării de Stat sau la o altă autoritate publică competentă conform legii”. Formularea în cauză se află într-un raport de tipul „întreg-parte” față de cuvintele „ori cu act de înregistrare declarat nevalabil”.

Accentuăm că la lit. a) art. 125 CP RM se prevede răspunderea pentru desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate. Dacă activitatea de întreprinzător este desfășurată cu înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate, deși cu încălcarea altor dispoziții legale (cu excepția dispozițiilor de la lit. b)-d) art. 125 CP RM), lipsește temeiul aplicării art. 241 CP RM. În acest sens, suntem de acord cu soluția procurorului în următoarea speță din practica judiciară: *în temeiul lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM, la 08.07.2010 a fost pornită urmărirea penală pe faptul practicării ilegale a activităţii de întreprinzător de către întreprinderea „E.” S.R.L. Drept temei pentru începerea urmăririi penale au servit materialele acumulate de către Direcţia Generală Servicii Operative a MAI. Potrivit acestora, în perioada 2006-2010, factorii de decizie ai întreprinderii „E.” S.R.L. au organizat ilegal*

activitatea unei pieţe din aproximativ 350 de locuri comerciale. Acestea erau destinate pentru comercializarea telefoanelor mobile şi a accesoriilor la acestea. În această piaţă majoritatea comercianților erau persoane fizice care nu posedau acte ce le-ar fi permis să-şi desfăşoare activitatea. Lunar, persoanele fizice şi persoanele juridice, care arendau gheretele din piaţă, achitau factorilor de decizie ai întreprinderii „E." S.R.L. câte 1000-1500 de lei, fără a li se elibera bonul de casă. Ca dovadă de achitare a mijloacelor băneşti pentru arenda spaţiului comercial li se elibera un tichet de carton. Astfel, în fiecare lună, factorii de decizie ai întreprinderii „E." S.R.L. încasau ilegal bani în sumă totală de aproximativ 350.000 de lei, obţinând astfel un profit în proporţii deosebit de mari. La 05.11.2010, procurorul R.E. din cadrul Procuraturii Generale a emis o ordonanţă, prin care a dispus încetarea urmăririi penale. Drept motiv a servit faptul că acţiunile directorului întreprinderii „E." S.R.L., V.T., nu întrunesc elementele constitutive ale infracţiunii prevăzute la art. 241 CP RM [82]. Într-adevăr, odată ce întreprinderea „E." S.R.L. își desfășura activitatea de întreprinzător în perioada în care înregistrarea de stat își producea efectul, nu a existat niciun temei de a invoca aplicabilitatea art. 241 CP RM (coroborat cu lit. a) art. 125 CP RM);

b) desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie

În vederea stabilirii conținutului acestei modalități normative, specificate la lit. b) art. 125 CP RM, este necesar să apelăm la unele prevederi ale Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi. Astfel, la alin. 1 art. 10 al acestei legi se stabilește: „Întreprinderea este în drept să practice orice genuri de activitate, cu excepţia celor interzise de lege". La alin. 2 și 3 din același articol legiuitorul se referă la alte ipoteze: „Întreprinderea are dreptul să practice anumite genuri de activitate, determinate de legislaţie, numai după ce a obţinut licenţa pentru genul respectiv de activitate…" (alin. 2); „Exclusiv întreprinderilor de stat li se permite:…" (alin. 3). Faptul că aceste trei ipoteze sunt diferite rezultă cu mai multă claritate din alin. 4 art. 10 al aceleiași legi: „Pentru desfăşurarea activităţii fără licenţă sau a activităţilor interzise pe teritoriul Republicii Moldova, precum şi a celor permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat, organele fiscale, Camera de Licenţiere sau alt organ abilitat cu atribuţia de eliberare a licenţei aplică amendă în mărimea venitului brut din realizarea obţinută în urma activităţilor menţionate". Utilizând conjuncțiile „sau" și „precum și", legiuitorul a separat sferele de aplicare a dispozițiilor de la alin. 1, 2 și 3 art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi. Din aceste considerente, suntem de acord cu S. Brînza și V. Stati. Referindu-se la alin. 1-4 art. 10 al acestei legi, acești autori menționează: „Din aceste dispoziţii legale reiese că trebuie deosebite următoarele trei ipoteze: 1) desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie; 2) desfăşurarea unor genuri

de activitate permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat; 3) desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără licenţă" [29, p. 86].

Implicit, aceeași concluzie derivă din aserțiunea lui N. Roșca și S. Baieș: „După importanţa pentru societate, activităţile de întreprinzător pot fi clasificate în: activităţi interzise; activităţi monopol de stat (sublinierea ne aparține – *n.a.*); activităţi monopoluri naturale; activităţi supuse licenţierii (sublinierea ne aparține – *n.a.*); activităţi practicate în baza patentei de întreprinzător; activităţi care pot fi practicate liber, fără autorizaţie specială" [169, p. 58].

În continuare, vom analiza ipotezele specificate la alin. 1, 2 și 3 art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi. În paralel, vom prezenta argumente în sprijinul ideii că ipotezele prevăzute la alin. 2 și 3 art. 10 al acestei legi urmează a fi disociate de ipoteza consemnată la alin. 1 din acelaşi articol:

1) desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie

În legătură cu o asemenea ipoteză, O.N. Strokina susține: „În cazul desfășurării unor genuri de activitate de întreprinzător interzise de legislație, făptuitorul trebuie tras la răspundere pentru faptul că obține venituri dintr-o activitate pe care nimeni nu este în drept s-o practice" [314]. Cu alte cuvinte, ipoteza specificată la lit. b) art. 125 CP RM vizează activitatea de întreprinzător care nu este pasibilă de înregistrare de stat, întrucât este stabilită interdicția de a o desfășura. La această ipoteză se referă, de exemplu, alin. (2) art. 60 din Codul civil: „Persoana juridică cu scop lucrativ poate desfăşura orice activitate neinterzisă de lege". În contrast, ipoteza prevăzută la lit. a) art. 125 CP RM privește activitatea de întreprinzător pasibilă de înregistrare de stat, făptuitorul evitând să urmeze această procedură.

Referitor la ipoteza din legea penală ucraineană, similară cu cea consemnată la lit. b) art. 125 CP RM, O.I. Perepelița, V.M. Kiriciko și V.Ia. Tații menționează: „Această ipoteză nu vizează genurile permise ale activității de întreprinzător, atunci când făptuitor este persoana căreia îi este interzis să practice activitatea de întreprinzător" [269, p. 191]. Într-adevăr, de exemplu, la alin.2 art.2 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi se prevede: „Nu au dreptul de a practica antreprenoriatul şefii şi specialiştii din autorităţi ale administraţie publice, în a căror atribuţie intră hotărârea problemelor legate de desfăşurarea activităţii de antreprenoriat sau controlul asupra unei asemenea activităţi". Ipoteza prevăzută la lit. b) art. 125 CP RM interzice tuturor (nu doar anumitor categorii de persoane) să desfășoare genuri de activitate interzise de legislaţie.

Care este conținutul noțiunii „genuri de activitate interzise de legislaţie"?

N. Roșca și S. Baieș afirmă: „Legislaţia nu conţine o listă a activităţilor economice interzise, aşa cum fusese anterior (a se vedea anexa nr. 1 la Hotărârea Guvernului cu privire la

reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova, nr. 581 din 17.08.1995 [91] (abrogată)). În lipsa unor reglementări exprese, în această listă se includ activităţile care pot să aducă un profit material şi pentru care este prevăzută o pedeapsă penală sau administrativă. Potrivit Codului penal, se interzic şi se sancţionează: activitatea mercenarilor (art. 141); traficul de fiinţe umane (art. 165); traficul de copii (art. 206); munca forţată (art. 168); practicarea ilegală a medicinii şi activităţii farmaceutice (art. 214); proxenetismul (art. 220) etc." [169, p. 58].

Precizăm că lista genurilor de activitate interzise pe teritoriul Republicii Moldova, la care fac referire autorii precitați, includea: producerea, comercializarea şi propagarea materialelor pornografice; deschiderea şi întreţinerea caselor de toleranţă; comerţul în scop de contrabandă. Aceeași listă era reprodusă în anexa nr. 1 la Hotărârea Guvernului cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova, nr. 888 din 19.09.1997 [92], prin care a fost abrogată Hotărârea Guvernului cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova, nr. 581 din 17.08.1995. În anexa nr. 1 la Hotărârea Guvernului cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova, nr. 859 din 13.08.1998 [93] (abrogată), prin care a fost abrogată Hotărârea Guvernului cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova, nr. 888 din 19.09.1997, lista genurilor de activitate interzise pe teritoriul Republicii Moldova cuprindea: 1) producerea, comercializarea şi propagarea materialelor pornografice; 2) deschiderea şi întreţinerea caselor de toleranţă; 3) comerţul în scop de contrabandă; 4) alte genuri de activitate interzise de legislaţia în vigoare, tratatele şi convenţiile internaţionale la care Republica Moldova este parte.

După această precizare, consemnăm că – spre deosebire de N. Roșca și S. Baieș – S. Brînza și V. Stati sunt de altă părere: „În prima ipoteză enunţată mai sus – desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie – este important ca activităţile interzise să nu fie prevăzute de norme speciale penale (de exemplu, de art. 165, 206, 208^1, 217^1-217^3, 219, 220 sau altele din Codul penal) ori contravenţionale (de exemplu, de art. 89, 90, 356 sau altele din Codul contravenţional). Aplicarea unor asemenea norme speciale exclude necesitatea aplicării art. 241 CP RM, privit ca normă generală" [26, p. 109]. O astfel de abordare își găsește confirmare în pct. 11 din Hotărârea Plenului Judecătoriei Supreme a Republicii Belarus cu privire la practica judiciară în cauzele referitoare la activitatea de întreprinzător ilegală, nr. 6 din 28.06.2001: „În situația în care activitatea de întreprinzător ilegală se exprimă în săvârșirea infracțiunilor, pentru care se stabilește răspunderea în articolele corespunzătoare din Codul penal (traficul de ființe umane, fabricarea ilicită a armelor, circulația ilegală a substanțelor narcotice etc.), calificarea se va face conform acestor articole, nefiind necesară aplicarea suplimentară a art. 233 din Codul penal" [301]. Într-un mod asemănător, la pct. 18 din Hotărârea Plenului Judecătoriei Supreme a

Federației Ruse cu privire la practica judiciară în cauzele referitoare la activitatea de întreprinzător ilegală și legalizarea (spălarea) mijloacelor bănești și a altor bunuri, obținute pe cale ilegală, nr. 23 din 18.11.2004, se stabilește: „În acele cazuri când persoana (care urmărește obținerea unor venituri) practică activitatea de întreprinzător ilegală, pentru care se stabilește răspunderea în alte articole ale Codului penal (de exemplu, fabricarea ilicită a armelor de foc sau a muniţiilor, înstrăinarea substanţelor narcotice, a substanţelor psihotrope sau a analoagelor acestora), nu este necesară calificarea suplimentară în baza art. 171 din Codul penal" [302].

O opinie similară este exprimată de O.O. Dudorov: „În cazul în care cele comise constau în fapte care reprezintă componențe de infracțiuni de sine stătătoare, făptuitorul nu poate fi tras la răspundere în baza art. 203 din Codul penal al Ucrainei [271], pentru desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie. Într-un asemenea caz, răspunderea se aplică potrivit normei care prevede acea componență de infracțiune" [237, p. 454]. Este adevărat că articolul 203 a fost exclus din Codul penal al Ucrainei. Totuși, succesorul acestui articol – art. 164-16 „Desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie" din Codul cu privire la contravențiile administrative al Ucrainei [255] – se fundamentează pe aceeași concepție. Dovadă este chiar dispoziția acestui articol: „Desfăşurarea unor genuri de activitate de întreprinzător, cu privire la care există o interdicție specială stabilită de lege, dacă lipsesc semnele unei fapte prevăzute de Codul penal al Ucrainei (sublinierea ne aparține – *n.a.*)".

Bineînțeles, fapte similare cu cea prevăzută la lit. b) art. 125 CP RM se prevăd nu doar la art. 164-16 din Codul cu privire la contravențiile administrative al Ucrainei. Astfel, de exemplu, art. 208 din Codului penal al Republicii Letonia [112] stabilește răspunderea pentru desfășurarea unei activități de întreprinzător la care se referă o interdicție specială. Alineatul 2 art. 202 din Codul penal al Republicii Lituania [148] prevede răspunderea pentru activitatea economică, comercială, financiară sau profesională interzisă. Articolul 148 din Codul penal al Republicii Estonia [111] stabilește răspunderea, printre altele, pentru desfășurarea unei activități de întreprinzător la care se referă o interdicție specială. Alineatul (1) art. 276 din Codul penal al Republicii Macedonia [268] prevede răspunderea pentru: producerea sau prelucrarea unor bunuri, a căror producere sau prelucrare este interzisă, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă. Alineatul (1) art. 277 din același act legislativ stabilește răspunderea pentru procurarea, vânzarea sau schimbul bunurilor, a căror înstrăinare este interzisă sau limitată, dacă făptuitorul nu dispune de autorizația corespunzătoare și dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă. Nu în ultimul rând, art. 161.1 din Codul penal al Mongoliei [200] prevede răspunderea pentru desfășurarea unei activități interzise de producere, de prestare de servicii sau de comercializare.

Supra am menționat că vom analiza situația când art. 241 CP RM (coroborat cu lit. b) art. 125 CP RM) se află într-o relație de concurență între parte și întreg cu art. 242 CP RM.

În legătură cu această situație, V. Stati afirmă: „Activitatea de întreprinzător ilicită, care este acoperită de făptuitor prin crearea întreprinderii, se exprimă în una dintre activităţile interzise de legislaţia penală, contravenţională, ecologică, fiscală, bancară, antimonopol etc. Această activitate constituie o verigă obligatorie în lanţul cauzal dintre acţiunea de creare a unei întreprinderi şi urmările prejudiciabile sub formă de obţinere a unui profit în proporţii mari. De aceea, după cum reiese din art. 118 CP RM, activitatea de întreprinzător ilicită, care este acoperită de făptuitor prin crearea întreprinderii, va fi absorbită de infracţiunea prevăzută la art. 242 CP RM" [193, p. 161]. Suntem de acord cu această aserțiune. În contextul pseudoactivității de întreprinzător, obținerea unui profit în proporții mari ar fi posibilă numai în rezultatul desfășurării de către pseudoîntreprindere a activității de întreprinzător ilicite, concretizate în desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie. În acest context, practicarea ilegală a activității de întreprinzător nu se confundă cu pseudoactivitatea de întreprinzător. Practicarea ilegală a activității de întreprinzător constituie doar o parte din întregul reprezentat de infracțiunea de pseudoactivitate de întreprinzător. Cealaltă parte a acestui întreg o constituie acţiunea de creare a pseudoîntreprinderii. În contextul analizat, este exclus concursul ideal dintre infracțiunile prevăzute la art. 241 și la art. 242 CP RM. În caz contrar, făptuitorul ar răspunde de două ori pentru aceeași faptă de practicare ilegală a activității de întreprinzător. Deci, ar fi încălcat principiul de neadmitere a sancționării duble a aceleiaşi fapte;

2) desfăşurarea unor genuri de activitate permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat

Această ipoteză nu se regăsește în dispoziţia de la lit. b) art. 125 CP RM şi, implicit, în dispoziţia de la art. 241 CP RM. O analizăm tocmai pentru a o putea deosebi de ipoteza prevăzută la lit. b) art. 125 CP RM. În consecință, ne exprimăm dezacordul cu N. Sîrbu, care menționează: „În sensul art. 242 CP RM, prin „genurile activităţii de întreprinzător ilicite" se are în vedere inclusiv activităţile care sunt permisive în exclusivitate întreprinderilor de stat" [181, p. 98]. În același context, autoarea consemnează: „Ne întrebăm dacă poate fi pus semn de egalitate între o faptă interzisă şi o faptă ilicită? Considerăm că nu există nicio deosebire de conţinut între cele două formulări; există o diferenţă doar în aparenţă, legată de terminologie" [181, p. 95].

Răspunderea pentru desfăşurarea unor genuri de activitate, permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat, poate fi doar cea stabilită la alin. 4 art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi: „Pentru desfăşurarea activităţii permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat, organele fiscale, Camera de Licenţiere sau alt organ abilitat cu atribuţia de eliberare a licenţei aplică amendă în mărimea venitului brut din realizarea obţinută în urma activităţilor menţionate".

Oricare încercare de a răsfrânge incidența lit. b) art. 125 CP RM asupra desfăşurării unor genuri de activitate, permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat, trebuie tratată ca susținere a aplicării prin analogie a legii penale. Această încălcare a principiului legalității este interzisă de alin. (2) art. 3 CP RM.

Menționăm că alin. 2 art. 162.4 din Codul penal al Republicii Sovietice Socialiste Federative Ruse [332] stabilea răspunderea pentru desfășurarea neautorizată a activității de întreprinzător permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat. În legătură cu această normă, S. Șanțev și A. Korenev afirmă, just: „Articolul 171 din Codul penal al Federației Ruse nu prevede o astfel de ipoteză... De aceea, aplicarea acestui articol în respectiva ipoteză ar reprezenta analogia legii penale" [350].

Probabil, inspirați de dispoziția de la alin. 2 art. 162.4 din Codul penal al Republicii Sovietice Socialiste Federative Ruse, O.N. Strokina, S. Șanțev și A. Korenev propun completarea Codului penal al Federației Ruse cu un articol în care ar fi incriminată desfăşurarea unor genuri de activitate permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat [314; 350]. În ce privește legea penală autohtonă, nu considerăm oportună o asemenea incriminare: pe măsura reducerii continue a listei de activități de întreprinzător permise exclusiv întreprinderilor de stat, interdicția de a desfăşura unele genuri de activitate permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat, prevăzută de Legea cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi, va deveni inutilă.

După această clarificare, este necesar să stabilim conținutul noțiunii „genuri de activitate permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat".

În conformitate cu alin. 3 art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi, exclusiv întreprinderilor de stat li se permite: supravegherea şi tratamentul bolnavilor care suferă de narcomanie, boli contagioase periculoase şi deosebit de periculoase, inclusiv de boli dermatovenerice infecţioase, precum şi de boli psihice în forme agresive şi eliberarea avizelor corespunzătoare; efectuarea expertizei pentru determinarea pierderii temporare sau stabile a capacităţii de muncă, precum şi a examenelor şi controalelor medicale periodice şi preventive decretate ale cetăţenilor; tratamentul animalelor ce suferă de boli deosebit de periculoase; confecţionarea ordinelor şi medaliilor; producerea emblemelor ce confirmă achitarea impozitelor şi taxelor de stat; prestarea serviciilor poştale (cu excepţia poştei exprese), confecţionarea timbrelor poştale; producerea şi comercializarea tehnicii militare speciale şi de luptă, a substanţelor explozive (cu excepţia prafului de puşcă), precum şi producerea oricăror feluri de arme; evidenţa de stat, înregistrarea de stat şi inventarierea tehnică (inclusiv paşaportizarea) a bunurilor imobile, restabilirea documentelor pentru dreptul de proprietate şi administrarea acestor bunuri; imprimarea bancnotelor şi baterea monedelor metalice, imprimarea valorilor mobiliare de stat; efectuarea

lucrărilor astronomo-geodezice, gravimetrice, a lucrărilor în domeniul hidrometeorologiei; efectuarea activității particulare de pază la obiectivele de depozitare şi păstrare a armelor, muniţiilor, materialelor explozibile ce aparţin autorităţilor publice, la obiectivele de depozitare şi păstrare a substanţelor toxice, radioactive şi periculoase, precum şi a substanţelor narcotice, psihotrope şi a precursorilor (cu excepţia instituţiilor medicale şi a farmaciilor private); efectuarea activităţii particulare de pază la Banca Naţională a Moldovei.

Referindu-se la asemenea activităţi, N. Roşca şi S. Baieş afirmă: „Activităţile monopol de stat sunt desfăşurate exclusiv de organe ale statului sau de persoane juridice constituite de stat. Monopolul de stat este definit ca situaţie în care un număr limitat de agenţi economici sunt învestiţi de către autorităţile administraţiei publice cu dreptul exclusiv sau cu drepturi exclusive de desfăşurare a unei anumite activităţi aducătoare de profit" [169, p. 58].

Genurile de activităţi, enumerate în alin. 3 art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi, sunt permise exclusiv întreprinderilor de stat. Potrivit art. 1 al Legii cu privire la întreprinderea de stat, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 16.06.1994 [116], „întreprinderea de stat este o întreprindere al cărei capital social aparţine în întregime statului" (alin. (1)); „întreprindere de stat este agentul economic independent cu drepturi de persoană juridică, care, pe baza proprietăţii de stat transmise ei în gestiune, desfăşoară activitate de întreprinzător" (alin. (2)). Conform alin. 1 art. 20 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi, „întreprinderea de stat se înfiinţează şi se dotează cu bunuri de Guvern sau de organul administraţiei de stat împuternicit pentru acest lucru". Cu această ocazie, precizăm că prin „organul administraţiei de stat" nu se are în vedere organul de autoadministrare locală. Or, potrivit alin. 2 art. 20 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi, „întreprinderea municipală se înfiinţează şi se dotează cu bunuri de organul de autoadministrare locală".

Întreprinderea de stat trebuie deosebită nu doar de întreprinderea municipală. Ea trebuie deosebită şi de societatea pe acţiuni în care statul deţine cote. De această dată, criteriile de delimitare se referă nu la caracteristicile autorităţii publice care înfiinţează întreprinderea şi o dotează cu bunuri. În acest caz, criteriile de delimitare se referă la: 1) forma organizatorico-juridică de desfăşurare a activităţii de întreprinzător: din alin. 1 art. 13 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi rezultă că întreprinderea de stat şi societatea pe acţiuni sunt forme organizatorice-juridice diferite de desfăşurare a activităţii de întreprinzător; 2) tipul societăţii: din alin. (2) art. 106 din Codul civil deducem că societatea pe acţiuni este o societate comercială, în timp ce întreprinderea de stat nu este; 3) proporţia capitalului social deţinut de stat: din alin. (1) art. 1 al Legii cu privire la întreprinderea de stat aflăm că întreprinderea de stat este o întreprindere al cărei capital social aparţine în întregime statului;

3) desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără licenţă

După C. Bulai, „pe lângă variaţiile decurgând din gradul de pericol social generic pe care îl poate prezenta o infracţiune, variaţii ce se exprimă în variantele în care fapta este incriminată, există variaţii ce decurg din însăşi săvârşirea faptei, din specificul trăsăturilor pe care le dobândeşte fiecare faptă, în împrejurările concrete în care a fost săvârşită… Datorită variabilităţii practic nelimitate a împrejurărilor concrete care le determină, modalităţile faptice scapă oricărei prevederi şi nu pot fi cunoscute decât după ce fapta a fost săvârşită" [30, p. 419, 422]. Din perspectiva acestei aserțiuni, vom încerca să demonstrăm că practicarea activității de întreprinzător în lipsa unei licențe nu poate fi considerată o modalitate faptică a infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM. Pe această cale, vom argumenta că desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără licenţă nu poate fi confundată cu desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie.

În acest scop, întâi de toate este necesar să stabilim conținutul noțiunii „desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără licenţă".

În acord cu alin. 2 art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi, întreprinderea are dreptul să practice anumite genuri de activitate, determinate de legislaţie, numai după ce a obţinut licenţa pentru genul respectiv de activitate; lista genurilor de activitate menţionate şi modul de eliberare a licenţelor se stabilesc de legislaţie. Nu vom prezenta această listă voluminoasă, pe care legiuitorul o stabilește la lit. a)-f) alin. (1) art. 8 al Legii privind reglementarea prin licenţiere a activităţii de întreprinzător, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 30.07.2001 [123].

I.A. Efimenko și L.I. Arkuşa susțin că modalitățile faptice, sub care se înfățișează desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără licenţă, presupun desfăşurarea acestei activități: fără licență de către persoana care a parcurs procedura înregistrării de stat; după expirarea termenului de valabilitate a licenței; până la momentul adoptării deciziei privind eliberarea licenței; după suspendarea sau retragerea licenței; în baza licenței eliberate unei alte persoane sau pentru un alt gen de activitate; fără reperfectarea licenței, în cazurile în care au apărut temeiuri pentru aceasta [240, p. 15; 215].

În niciuna dintre aceste modalități faptice desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără licenţă nu se regăsește în dispoziția de la lit. b) art. 125 CP RM. În astfel de cazuri, răspunderea se aplică în baza alin. (4) art. 263 din Codul contravenţional. În asemenea cazuri, nu este exclusă nici aplicarea unei norme care este specială în raport cu alin. (4) art. 263 din Codul contravenţional (de exemplu: lit. l) art. 169, art. 179, alin. (1)-(3) art. 197, 248, alin. (2) art. 277^1, alin. (2) art. 284, alin. (1) art. 293^2 sau altele din Codul contravențional). De asemenea, poate fi aplicat art. 214 sau 245^6 CP RM.

Apropo, în legătură cu concurența de norme pe care am reliefat-o, semnalăm o practică judiciară neuniformă. Ea se referă la aplicarea alin. (1) art. 197 din Codul contravențional, care prevede răspunderea pentru efectuarea transportului rutier contra cost de persoane cu vehicule rutiere construite şi echipate pentru transportul de persoane care au mai mult de 9 locuri pe scaune, inclusiv locul conducătorului auto, fără a deține licența de transport rutier. În unele cazuri [98; 99; 100; 78; 58; 52; 64], se aplică această normă. În alte cazuri [56; 55; 66; 59; 60; 71; 68], care diferă doar prin detalii irelevante, se aplică alin. (1) art. 263 din Codul contravențional. Amintim că această normă stabilește răspunderea pentru desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără înregistrare la Camera Înregistrării de Stat sau la o altă autoritate publică competentă conform legii ori cu act de înregistrare declarat nevalabil.

Înainte de a obține licența pentru transportul rutier contra cost, persoana trebuie să parcurgă procedura înregistrării de stat. Aceasta rezultă din următoarea definiție formulată în art. 2 al Legii privind reglementarea prin licenţiere a activităţii de întreprinzător: „solicitant de licenţă – persoana juridică sau fizică, înregistrată în modul stabilit în Republica Moldova în calitate de întreprindere sau de organizaţie, indiferent de tipul de proprietate şi forma juridică de organizare...”. Poate avea obligația de obținere a licenței doar cel care a parcurs procedura înregistrării de stat. Așadar, în cazurile din practica judiciară menționate mai sus este relevabilă omiterea de către făptuitor a înregistrării de stat, nu lipsa licenței. De aceea, trebuia să fie aplicat nu alin. (1) art. 197 din Codul contravențional, ci alin. (1) art. 263 din acest Cod. Alineatul (1) art. 197 din Codul contravențional poate fi aplicat doar atunci când persoana, înregistrată în modul stabilit, desfășoară activitatea de transport rutier contra cost fără a deține licența pentru o asemenea activitate [198].

Fără a întrerupe firul logic, amintim că la lit. a) art. 125 CP RM se stabilește răspunderea pentru desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate. În această ipoteză, nu contează dacă activitatea de întreprinzător este pasibilă de licențiere sau nu. Contează că ea este pasibilă de înregistrare (reînregistrare) la organele autorizate. În contrast, de exemplu, conform art. 188 din Codul penal al Republicii Armenia [329], răspunderea se aplică pentru desfăşurarea fără înregistrarea de stat a activității de întreprinzător supuse licențierii. Acest articol nu se aplică în cazul desfășurării fără înregistrarea de stat a activității de întreprinzător care nu este supusă licențierii.

În alt context, cu referire la desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără licenţă, V. Stati susține: „În ipoteza dată, nu poate fi aplicat art. 241 CP RM, chiar dacă făptuitorul va reuşi să obţină un profit în proporţii mari. Oricare altă interpretare este inadmisibilă” [192]. Alți autori exprimă o opinie diferită. De exemplu, A. Borodac menționează: „Infracţiunea prevăzută la

lit. b) art. 125 CP RM se realizează atât prin practicarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie, cât şi a genurilor de activitate supuse licenţierii" [20, p. 307]. La rândul său, V. Spalatu afirmă: „Atunci când vorbim despre tipurile de activităţi care sunt interzise, este vorba despre acele tipuri de activităţi pentru a căror desfăşurare se cere o autorizaţie specială din partea organelor de stat" [185, p. 73].

V. Spalatu mai susține: „Elementul material al infracţiunii cercetate, prevăzut la lit. b) art. 125 CP RM, are o formulare nereuşită din punct de vedere tehnic, ceea ce creează mari dificultăţi pentru teoreticieni şi practicieni la aprecierea corectă a condiţiilor de încadrare juridico-penală sau, ca urmare, aceste condiţii sunt înțelese eronat. Propunem modificarea dispoziţiei de la lit. b) art. 125 CP RM, ceea ce ar permite să aibă un conţinut mai reuşit, şi anume – desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără licenţă, atunci când aceasta este obligatorie" [185, p. 80]. Se pare că V. Spalatu se contrazice: în ce se exprimă necesitatea remanierii legislative pe care o propune, odată ce el însuşii afirmă că, în ipoteza desfăşurării activităţii de întreprinzător fără licenţă, deja este incidentă prevederea de la lit. b) art. 125 CP RM? Dacă această ipoteză există *de lege lata* (așa cum arată V. Spalatu), atunci de ce ea ar trebui să constituie obiectul unei recomandări *de lege ferenda*?

V. Iacuboi se situează pe alte poziții decât A. Borodac și V. Spalatu. Referitor la alin. (4) art. 162 „Desfăşurarea ilegală a activităţii de întreprinzător" din Codul cu privire la contravenţiile administrative, adoptat de Sovietul Suprem al RSSM la 29.03.1985 [34] (abrogat), V. Iacuboi menționează: „Conform acestei prevederi, este sancţionată desfăşurarea unei activităţi de întreprinzător interzise, sau care necesită licenţă ori autorizaţie privind amplasarea unităţii de comerţ, eliberată de către autorităţile administraţiei publice locale, sau care este permisă exclusiv întreprinderilor de stat. Aşadar, în alin. (4) art. 162 din Codul cu privire la contravenţiile administrative noţiunile „desfăşurarea unei activităţi de întreprinzător interzise" şi „desfăşurarea ilegală a unei activităţi de întreprinzător ce necesită licenţă" sunt folosite ca noţiuni distincte ce nu se intersectează. Rezultă că acelaşi coraport între cele două noţiuni trebuie respectat în contextul art. 241 CP RM. Or, conform lit. e) art. 19 al Legii Republicii Moldova privind actele legislative, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 27.12.2001 [124], „terminologia utilizată este constantă şi uniformă atât în actul elaborat, cât şi în toate celelalte acte legislative; se va utiliza unul şi acelaşi termen dacă este corect, iar folosirea lui repetată exclude confuzia". Cele evocate ne-au adus la ideea că noţiunea „desfăşurarea unei activităţi de întreprinzător interzise" nu este mai largă în raport cu noţiunea „desfăşurarea ilegală a unei activităţi de întreprinzător ce necesită licenţă" [106].

Suntem de acord cu aceste argumente, chiar dacă autoarea lor face trimitere la un act legislativ abrogat. Unele dintre ideile din alin. (4) art. 162 din Codul cu privire la contravenţiile administrative și-au găsit continuitatea în art. 263 din Codul contravențional, doar că într-o altă formă. Așa cum în art. 125 și 241 CP RM și-au găsit continuitatea unele dintre ideile din art. 164 CP RM din 1961. Conform notei la art. 164 CP RM din 1961, prin „desfăşurarea ilegală a activităţii de întreprinzător" se înțelegea, printre altele, desfăşurarea fără licenţă a unor activităţi ce necesită autorizarea prin licenţă. (Subliniem că, alături de desfăşurarea fără licenţă a unor activităţi ce necesită autorizarea prin licenţă, în aceeași notă se menționa expres desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie). Cei care consideră că art. 241 CP RM (coroborat cu art. 125 CP RM) stabilește răspunderea pentru desfăşurarea fără licenţă a unor activităţi ce necesită autorizarea prin licenţă o fac, cel mai probabil, din inerție, fiind ancorați conceptual de art. 164 CP RM din 1961. Însă, spre deosebire de nota de la art. 164 CP RM din 1961, art. 125 CP RM nu mai prevede, ca modalitate normativă a infracțiunii, desfăşurarea fără licenţă a unor activităţi ce necesită autorizarea prin licenţă.

În acest sens, V. Stati afirmă, pe bună dreptate: „În nota la art. 164 CP RM din 1961 (care îndeplineşte un rol similar cu cel al art. 125 CP RM) desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie este diferenţiată în raport cu desfăşurarea fără licenţă a unor activităţi ce necesită autorizarea prin licenţă. Luând în considerare contextul istoric în care au fost incriminate faptele reunite sub denumirea marginală de practicare ilegală a activităţii de întreprinzător, nu avem niciun temei să afirmăm că, în contextul art. 125 CP RM (şi, implicit, al art. 241 CP RM), noţiunea „desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie" ar fi supraordinată în raport cu noţiunile „desfăşurarea unor genuri de activitate permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat" şi „desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără licenţă" [192].

Bineînțeles, în analiza pe care o efectuăm nu putem face abstracție de concluziile formulate în Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind excepția de neconstituționalitate a articolului 125 lit. b) din Codul penal, a articolelor 7 alin. (7), 39 pct. 5), 313 alin. (6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi din articolele 2 lit. d) și 16 lit. c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție (faptele care constituie practicarea ilegală a activității de întreprinzător) (sesizarea nr. 37g/2016): „Curtea a reținut că dispoziția de la lit. b) art. 125 CP RM, și anume „desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie", este distinctă de „desfășurarea unei activități fără licență". Or, în această din urmă situație, activitatea nu face parte din categoria genurilor interzise de lege, ci este una permisă, care însă urmează a fi desfășurată în condițiile legii. De asemenea, Curtea a observat că desfășurarea unei activități în lipsa licenței nu se regăsește nici în celelalte dispoziții ale art. 125 CP RM, ci doar în Codul contravențional. Prin

urmare, dispoziția cuprinsă la lit. b) art. 125 CP RM nu este una neclară. Dimpotrivă, din redacția acestui articol și a art. 263 din Codul contravențional rezultă cu claritate că desfășurarea activității de întreprinzător fără licență nu este pasibilă decât de sancțiune contravențională, și nu penală. În această ordine de idei, Curtea a reamintit că unul dintre elementele fundamentale ale preeminenței dreptului şi ale statului de drept îl constituie principiul legalităţii. În acest sens, Curtea a subliniat că, în conformitate cu principiul interzicerii interpretării extensive a legii penale, analogia nu este niciodată permisă în dreptul penal în detrimentul inculpatului. Dimpotrivă, în domeniul penal, legea este de strictă interpretare. În acest context, însăși Constituția, în articolul 22 garantează că nimeni nu va fi condamnat pentru acţiuni sau omisiuni care, în momentul comiterii, nu constituiau un act delictuos. În consecință, Curtea a conchis că lit. b) art. 125 CP RM este constituțională, în măsura în care, în redacţia actuală, nu este interpretată ca incriminând fapta de desfăşurare a activităţii de întreprinzător fără licenţă" [89].

Aşadar, calificarea desfăşurării activităţii de întreprinzător fără licenţă în baza art. 241 CP RM (coroborat cu lit. b) art. 125 CP RM) ar însemna nu altceva decât aplicarea prin analogie a legii penale, interzisă de alin. (2) art. 3 CP RM. Desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără licenţă poate fi calificată doar conform alin. (4) art. 263 CP RM.

Din această perspectivă, prezintă interes următoarea speță din practica judiciară: *G.V. a fost învinuit de comiterea infracțiunii specificate la lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM. În fapt, acesta deținea funcția de administrator al întreprinderii „E." S.R.L. Întreprinderea în cauză a fost înregistrată la 01.04.1993. La 13.05.2003, lista genurilor de activitate desfășurate de întreprinderea „E." S.R.L. a fost completată cu activitatea de furnizare și (sau) transport, distribuire a gazelor naturale. Pentru desfășurarea acestei activități a fost obținută licența valabilă până la 03.01.2009. După expirarea acestui termen, până la 31.12.2010, respectiva întreprindere a prestat servicii de furnizare a gazelor naturale către consumatorii din comuna Hârtopul Mare, raionul Criuleni. În timpul examinării cauzei în instanța de judecată s-a stabilit că G.V. a fost sancționat pentru aceeași faptă în baza alin. (4) art. 263 din Codul contravențional. Drept urmare, procesul penal, pornit împotriva acestuia în conformitate cu lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM, a fost încetat* [178]. Observăm că, în acest caz, făptuitorul a fost tras la răspundere în baza alin. (4) art. 263 din Codul contravențional, pentru desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără licenţă. Ulterior, s-a încercat tragerea lui la răspundere penală pentru aceeași faptă conform art. 241 CP RM. Considerăm întemeiată aplicarea alin. (4) art. 263 din Codul contravențional, chiar dacă mărimea profitului obținut a constituit 415.299 de lei. Or, întreprinderea „E." S.R.L. era înregistrată, însă desfășura activitatea de întreprinzător fără licență. Aplicarea art. 241 CP RM ar fi fost neîntemeiată. Însă, cauza unei asemenea soluții constă nu în necesitatea

respectării principiului *„non bis in idem”*. Aceasta întrucât alin. (4) art. 263 din Codul contravențional și art. 241 CP RM nu stabilesc răspunderea pentru aceeași faptă. Adevărata cauză se exprimă în aceea că art. 241 CP RM nu prevede răspunderea pentru desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără licenţă.

Într-o altă speță din practica judiciară, *întreprinderea „V.” S.R.L. a fost învinuită de săvârșirea infracțiunii prevăzute la lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM. În fapt, în perioada 01.01.2012-31.12.2013, pe teritoriul mun. Bălți aceasta a efectuat, fără licență, retransmisia unor canale TV prin rețelele de televiziune prin cablu. În rezultat, întreprinderea „V.” S.R.L. a obținut un profit în mărime de 205,4 mii de lei* [175]. Remarcăm că, în acest caz, întreprinderea era înregistrată, însă nu deținea licență. Deci, lipsește temeiul aplicării art. 241 CP RM. Răspunderea urma să fie aplicată în baza alin. (4) art. 263 din Codul contravențional.

În alte două spețe din practica judiciară, *întreprinderea „I.T.” S.R.L. desfășoară activitatea de transport rutier contra cost. Această întreprindere este înregistrată și deține licența pentru o asemenea activitate. Drept temei pentru învinuirea acestei întreprinderi în baza lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM a servit nerespectarea condițiilor prevăzute de licență. Este adevărat că întreprinderea „I.T.” S.R.L. a fost liberată de răspundere penală. Însă, motivul l-a constituit expirarea termenului de prescripție de tragere la răspundere penală* [173; 174]. Considerăm incorectă calificarea faptei comise de întreprinderea „I.T.” S.R.L. O asemenea faptă nu este pasibilă de răspundere nici măcar în baza alin. (4) art. 263 din Codul contravențional. În circumstanţele reliefate în cele două spețe, nerespectarea condițiilor prevăzute de licență este pasibilă, eventual, de sancțiunea stabilită la lit. f) alin. (2) art. 21 al Legii privind reglementarea prin licenţiere a activităţii de întreprinzător. În concluzie, și în ultimele două spețe exemplificate mai sus a fost admisă aplicarea legii penale prin analogie.

După analiza celor trei ipoteze prevăzute la alin. 1-3 art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, ne pronunțăm asupra oportunității completării art. 125 CP RM, astfel încât art. 241 CP RM să apere și relațiile sociale cu privire la practicarea activității de întreprinzător supuse licenţierii. În acest plan, ne raliem, în mare parte, argumentelor invocate de V. Iacuboi: „Relaţiile sociale cu privire la licenţiere trebuie apărate de legea penală împotriva infracţiunii prevăzute la art. 241 CP RM... Nu există nicio justificare de a se acorda atenţie apărării penale a relaţiilor sociale cu privire la licenţierea acordării asistenţei medicale şi a activităţii farmaceutice (prin incriminarea faptei de la art. 214 CP RM) şi de a se ignora apărarea penală a relaţiilor sociale cu privire la licenţierea celorlalte genuri de activitate supuse licenţierii (prin neincriminarea, la art. 241 CP RM, a faptei de desfăşurare ilegală a unei activităţi de întreprinzător ce necesită licenţă). Gradul prejudiciabil este acelaşi în ambele ipoteze. În concluzie, recomandăm

completarea lit. b) art. 125 CP RM cu următoarele cuvinte: „ori desfăşurarea activităţii de întreprinzător în lipsa licenţei în cazurile când aceasta este obligatorie, sau cu încălcarea cerinţelor ori condiţiilor de licenţiere” [106].

Ca și V. Iacuboi, considerăm că art. 125 CP RM (și, implicit, art. 241 CP RM) prezintă lacune. Desfăşurarea activităţii de întreprinzător în lipsa licenţei, în cazurile când aceasta este obligatorie, scapă incidenței acestor două articole. Totuși, propunerea noastră de modificare a lit. b) art. 125 CP RM se deosebește de recomandarea formulată de V. Iacuboi. Nu considerăm oportună menționarea în această normă a desfăşurării activităţii de întreprinzător cu încălcarea cerinţelor ori condiţiilor de licenţiere. În această ipoteză, gradul de pericol social nu se ridică la cel caracteristic unei infracțiuni. Este suficientă sancțiunea stabilită de Legea privind reglementarea prin licenţiere a activităţii de întreprinzător. Potrivit lit. f) alin. (2) art. 21 al acesteia, drept temei pentru realizarea acțiunilor prevăzute de lege în vederea retragerii licenţei servește nerespectarea a doua oară a prescripţiilor privind lichidarea încălcărilor ce ţin de condiţiile de licenţiere.

De aceea, *in concreto*, recomandăm ca dispoziția de la lit. b) art. 125 CP RM să fie modificată după cum urmează: cuvintele „desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie” să fie substituite cu „desfășurarea activității de întreprinzător fără licență, în cazul când aceasta este obligatorie”.

În acest fel, opinia noastră este opusă celei exprimate de O.N. Strokina, S. Șanțev, A. Korenev și S.A. Plotnikov: este necesară completarea Codului penal al Federației Ruse cu un articol în care ar fi incriminată fapta de desfăşurare a unor genuri de activitate de întreprinzător interzise de legislaţie, care nu formează componențele altor infracțiuni [314; 350; 298, p. 22-23].

De altă părere este L.S. Aistova: „Dacă persoana desfășoară o activitate care nu este pasibilă de înregistrare de stat, ea nu ar trebui să răspundă potrivit normei care incriminează faptele reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător. Răspunderea ar trebui să i se aplice doar în cazul în care activitatea respectivă se concretizează într-o infracțiune de sine stătătoare” [211, p. 20]. La rândul său, Xu Zhichang susține: „Alineatul 4 art. 225 din Codul penal al Republicii Populare Chineze [328, p. 95-96] prevede răspunderea, printre altele, pentru „o altă activitate de întreprinzător ilegală, care destabilizează considerabil relațiile de piață”. O asemenea noțiune confuză poate avea ca efect încălcarea principiului legalității sub aspectul nesocotirii regulii *„nullum crimen sine lege”*” [315].

Luând în considerare punctele de vedere exprimate de L.S. Aistova și Xu Zhichang, suntem de părere că normele penale, cărora practicienii le atribuie un conținut „inventat”, nu-și au locul în cadrul legii penale. Practic, toate activitățile de întreprinzător interzise, care au fost nominalizate în anexa nr. 1 la Hotărârea Guvernului cu privire la reglementarea unor genuri de

activitate în Republica Moldova, nr. 859 din 13.08.1998, intră sub incidența unor norme penale sau contravenționale. Ne referim la astfel de activități ca: 1) producerea, comercializarea şi propagarea materialelor pornografice; 2) deschiderea şi întreţinerea caselor de toleranţă; 3) comerţul în scop de contrabandă. Cât privește formularea „alte genuri de activitate interzise de legislația în vigoare, tratatele şi convenţiile internaționale la care Republica Moldova este parte", specificată la pct. 4 al anexei nr. 1 la hotărârea de Guvern menționată *supra*, suntem de părere că nu este necesară prezența în legea penală a unei norme „de rezervă" față de art. 165, 206, 208^1, 217^1-217^3, 219, 220 sau altele din Codul penal ori față de art. 89, 90, 356 sau altele din Codul contravenţional. În cazul în care practicarea activității de întreprinzător nu este incriminată în niciuna din astfel de norme, ar trebui să deducem că ea este permisă;

c) desfăşurarea activităţii de întreprinzător prin intermediul filialelor, reprezentanţelor, sucursalelor, secţiilor, magazinelor, depozitelor, unităţilor comerciale şi altor unităţi neînregistrate în modul stabilit de legislaţie

Modalitatea normativă examinată, prevăzută la lit. c) art. 125 CP RM, este, în multe privințe, asemănătoare cu cea consemnată la litera a) din același articol. Deosebirea constă în statutul juridic al entității, pasibile de înregistrare de stat, care nu este obținut din cauza omiterii înregistrării de stat a acestei entități. Astfel, în prezența modalității normative specificate la lit. a) art. 125 CP RM, entitatea, pasibilă de înregistrare de stat, ar urma să obțină statutul de întreprindere. În contrast, în prezența modalității normative prevăzute la lit. c) art. 125 CP RM, entitatea, pasibilă de înregistrare de stat, ar urma să obțină statutul de filială, reprezentanţă, sucursală, secţie, magazin, depozit, unitate comercială sau altă unitate.

Conform art. 21 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi, „întreprinderea are dreptul de a constitui filiale şi reprezentanţe cu drept de a deschide subconturi" (alin. 1); „filială se consideră subdiviziunea separată a întreprinderii care este situată în altă parte şi care exercită unele dintre atribuţiile acesteia. Reprezentanţă se consideră subdiviziunea separată a întreprinderii care este situată în altă parte şi care apără şi reprezintă interesele întreprinderii, încheie, în numele acesteia, tranzacţii şi înfăptuieşte alte acţiuni de drept" (alin. 2). Potrivit art. 27 al aceluiaşi act legislativ, „întreprinzătorul este obligat să înregistreze... filialele şi reprezentanţele întreprinderii, înfiinţate de către acesta pe teritoriul Republicii Moldova, până la începerea activităţii lor economice".

În corespundere cu art. 12 al Legii privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice şi a întreprinzătorilor individuali, „filialele şi reprezentanţele persoanelor juridice se înregistrează cu condiţia indicării în actele de constituire a persoanei juridice a datelor cu privire la crearea, denumirea şi sediul acestora". Din analiza acestei legi rezultă că procedura înregistrării de stat a

filialelor şi reprezentanţelor persoanei juridice începe din momentul depunerii documentelor pentru înregistrarea de stat și se încheie în momentul adoptării deciziei de înregistrare de stat. Odată cu atingerea acestui din urmă moment, filiala sau reprezentanţa persoanei juridice se consideră înregistrată.

În art. 1597 din Codul civil sunt menționate sucursalele persoanei juridice. Potrivit art. 2 al Legii instituțiilor financiare, sucursală este persoana aflată în relaţie cu o întreprindere-mamă în sensul aceluiași articol. Noțiunea „sucursală" mai este specificată la lit. g) alin. (5) art. 42 al Legii cu privire la asigurări, deși nu-și găsește definirea în cadrul acestei legi.

Nu există un act normativ în care să fie definită noțiunea de secție. În consecință, considerăm că prin „secție" se are în vedere subdiviziunea unei persoane juridice (alta decât filiala, reprezentanţa, sucursala, magazinul, depozitul, unitatea comercială sau altă unitate), care este pasibilă de înregistrare de stat.

Din alin. (1) art. 9 al Legii cu privire la comerţul interior aflăm că magazin este unitatea comercială staţionară. Potrivit art. 3 al aceluiași act legislativ, unitate comercială constituie unitatea (spaţiul) în care au loc procesele operative de circulaţie a mărfurilor/serviciilor (primirea, depozitarea şi vânzarea). În afară de magazin, unitate comercială poate fi: unitatea staţionară provizorie (pavilion; gheretă (chioşc)); unitatea mobilă (stand mobil; tonetă; tarabă; tejghea; cărucior; aparat-automatul pentru vânzări; autoremorcă; rulotă mobilă; vehicul/automagazin special amenajat; alt utilaj mobil pentru comerț).

Din art. 1086 din Codul civil deducem că depozit reprezintă locul în care este păstrat un bun mobil, predat unei persoane de către o altă persoană, pentru o perioadă determinată sau nedeterminată, cu condiția restituirii acelui bun la cerere.

Pentru a afla conținutul noțiunii „altă unitate", apelăm la definiția din pct. 29) art. 5 din Codul fiscal: subdiviziune este „unitatea structurală a întreprinderii, instituţiei, organizaţiei (filială, reprezentanţă, sucursală, secţie, magazin, depozit etc.), situată în afara locului ei de reşedinţă de bază, care exercită unele dintre atribuţiile acesteia". Precizăm că tipurile de subdiviziuni sunt nominalizate exhaustiv în anexa nr. 14 la Ordinul Inspectoratului Fiscal Principal de Stat cu privire la aprobarea Instrucţiunii privind evidenţa contribuabililor, nr. 299 din 02.05.2012 [156].

Din cele menționate mai sus reiese că prin „altă unitate", în sensul lit. c) art. 125 CP RM, trebuie de înțeles subdiviziunea unei persoane juridice (alta decât filiala, reprezentanţa, sucursala, secţia, magazinul, depozitul sau unitatea comercială), situată în afara locului de reşedinţă de bază a acestei persoane juridice, care exercită unele dintre atribuţiile acesteia și care este pasibilă de înregistrare de stat.

După V. Spalatu, „în ceea ce priveşte sucursalele, secţiile, magazinele, depozitele, unităţile comerciale şi ale unităţi, legiuitorul cere nu înregistrarea acestora, ci autorizarea lor. Astfel, sucursalele băncilor sunt autorizate de către Banca Naţională a Moldovei (BNM) să-şi desfăşoare activitatea în corespundere cu Regulamentul nr. 23/09-01 din 15.08.1996 al BNM cu privire la autorizarea băncilor [166]" [185, p. 81]. Considerăm că sucursalele, secţiile, magazinele, depozitele, unităţile comerciale sau alte asemenea unităţi, menţionate la lit. c) art. 125 CP RM, sunt pasibile anume de înregistrare de stat, nu de autorizare. Tocmai o asemenea concluzie rezultă din dispoziția acestei norme. De aceea, în raport cu aceste unități (subdiviziuni) este aplicabilă prevederea de la alin.2 art.21 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi: „Subdiviziunile, care nu sunt filiale sau reprezentanţe ale întreprinderii, se înregistrează de către Serviciul Fiscal de Stat". Oricare altă interpretare ar veni în contradicție cu litera legii [13];

d) desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără utilizarea mărcilor comerciale şi de fabrică şi fără indicarea în documente a codurilor fiscale, în cazul când folosirea sau indicarea lor este prevăzută de legislaţie, ori desfăşurarea acestei activităţi cu utilizarea unor coduri fiscale străine sau plastografiate

O ipoteză asemănătoare celei prevăzute la lit. d) art. 125 CP RM este specificată la art. 45 al Legii României privind registrul comerţului, nr. 26 din 05.11.1990 [146]: „Comercianţii persoane fizice şi reprezentanţii asociaţiilor familiale şi ai persoanelor juridice, care nu se conformează obligaţiilor prevăzute la articolul 29, vor fi sancţionaţi de organele de control ale Ministerului Finanţelor Publice cu amendă de la 5.000.000 de lei la 10.000.000 de lei, iar în cazul înscrierii unor date false, se vor aplica dispoziţiile corespunzătoare din legea penală". Precizăm că art. 29 din aceeaşi lege stabileşte: „Comerciantul este obligat să menţioneze pe facturi, oferte, comenzi, tarife, prospecte şi orice alte documente întrebuinţate în comerţ numele/denumirea, sediul social, codul unic de înregistrare şi, dacă este cazul, codul numeric personal. Sunt exceptate bonurile fiscale emise de aparatele de marcat electronice, care vor cuprinde elementele prevăzute de legislaţia din domeniu".

Așa cum am menționat *supra*, în prezența modalității normative specificate la lit. d) art. 125 CP RM, deosebim două variante alternative de caracterizare a faptei prejudiciabile: 1) acţiunea de desfăşurare a activităţii de întreprinzător este însoțită de inacțiunea de a) neutilizare a mărcilor comerciale şi de fabrică, atunci când folosirea lor este prevăzută de legislaţie *sau* de b) neindicare în documente a codurilor fiscale, atunci când indicarea lor este prevăzută de legislaţie; 2) acţiunea de desfăşurare a activităţii de întreprinzător este însoţită de acţiunea de utilizare a unor coduri fiscale străine sau plastografiate.

În continuare, ne vom referi pe rând la situațiile prevăzute la pct.1a), 1b) și 2).

Astfel, în prima din aceste situații, ne vom focaliza atenția pe neutilizarea mărcilor comerciale şi de fabrică, atunci când folosirea lor este prevăzută de legislaţie.

În Legea privind protecţia mărcilor, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 29.02.2008 [134], se utilizează noțiunea „marcă", nu „marcă comercială şi de fabrică". În corespundere cu art. 2 din această lege, *marcă* este „orice semn (vizual, sonor, olfactiv, tactil) care serveşte la individualizarea şi deosebirea produselor şi/sau serviciilor unei persoane fizice sau juridice de cele ale altor persoane fizice sau juridice". Pentru calificarea faptei în baza art. 241 CP RM, nu are importanță dacă marca este una colectivă, de certificare (de conformitate), notorie sau de alt fel. Potrivit art. 2 al Legii privind protecţia mărcilor, *marcă colectivă* reprezintă marca utilizată de către o asociaţie de fabricanţi, producători, prestatori de servicii sau comercianţi ori de către alte organizaţii similare pentru a desemna produsele şi/sau serviciile lor; *marcă de certificare (de conformitate)* constituie marca utilizată pentru a certifica anumite caracteristici ale unui produs şi/sau serviciu; *marcă notorie* este marca larg cunoscută în Republica Moldova la data depunerii unei cereri de înregistrare de marcă sau la data priorităţii revendicate în cerere, în cadrul segmentului de public vizat pentru produsele şi/sau serviciile cărora li se aplică marca, fără a fi necesară înregistrarea sau utilizarea mărcii notorii în Republica Moldova pentru a fi opusă.

După V. Stati, „marca nu se confundă cu firma (denumirea). De aceea, se va aplica răspunderea conform alin. (6) art. 263 din Codul contravenţional în cazul desfăşurării activităţii de întreprinzător cu încălcarea dreptului la firmă (denumire), stabilit de lege, şi a modului de utilizare a firmei" [192]. Din pct. 2) art. 1 al Convenţiei de la Paris pentru protecţia proprietăţii industriale, încheiate la Paris la 20.03.1883 [48], aflăm că atât marca, cât și firma (denumirea) constituie obiecte ale proprietății industriale. Totuși, marca se deosebește de firmă (denumire): marca este un atribut de individualizare a produselor fabricate, a lucrărilor executate sau a serviciilor prestate; firma (denumirea) este un atribut de identificare a persoanei juridice. Potrivit alin. 5 art. 24 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, „firma poate fi utilizată și în calitate de marcă, cu condiţia înregistrării acesteia conform Legii privind protecţia mărcilor". Din acest punct de vedere, contează tocmai scopul în care, la momentul comiterii infracțiunii, este folosit semnul: de a individualiza produsele fabricate, lucrările executate sau serviciile prestate *ori* de a identifica persoana juridică.

În acord cu alin. (2) art. 9 al Legii privind protecţia mărcilor, utilizarea mărcilor în procesul desfășurării activității de întreprinzător ar putea presupune: a) aplicarea semnului pe produse sau pe ambalaje, precum şi utilizarea lui în calitate de ambalaj, în cazul mărcilor tridimensionale; b) oferirea produselor spre comercializare sau comercializarea ori stocarea lor în aceste scopuri

sau, după caz, oferirea ori prestarea serviciilor sub acest semn; c) importul sau exportul produselor sub acest semn; d) utilizarea semnului pe documentele de afaceri şi în publicitate; e) multiplicarea, stocarea sau comercializarea semnului în scopurile menţionate la literele a)-d); f) utilizarea semnului în reţeaua internet, inclusiv în calitate de nume de domen.

Care este sursa obligației făptuitorului de a utiliza mărcile în procesul desfășurării activității de întreprinzător?

Din alin. (1) și (3) art. 9 al Legii privind protecţia mărcilor rezultă că înregistrarea mărcii conferă titularului dreptul exclusiv asupra acesteia; dreptul exclusiv asupra mărcii produce efecte pentru terţi începând cu momentul fie al publicării datelor referitoare la înregistrarea mărcii în Buletinul Oficial de Proprietate Industrială al Republicii Moldova, fie al înscrierii acestor date în Registrul internaţional. Din momentul respectiv, când marca devine opozabilă față de terți, neutilizarea de către aceştia a mărcii în procesul desfășurării activității de întreprinzător poate fi calificată conform art. 241 CP RM.

La lit. d) art. 246^1 „Concurența neloială" din Codul penal se prevede răspunderea, printre altele, pentru folosirea mărcii comerciale într-o manieră care să producă confuzie cu cele folosite legitim de un alt agent economic. Care este deosebirea acestei fapte de cele incriminate la art. 241 CP RM (privite prin prisma lit. d) art. 125 CP RM)? Răspunsul la această întrebare ni-l oferă S. Brînza și V. Stati: „Infracţiunea de concurenţă neloială (atunci când presupune ipoteza în cauză) (se are în vedere ipoteza folosirii mărcii comerciale într-o manieră care să producă confuzie cu cele folosite legitim de un alt agent economic – *n.a.*) implică folosirea mărcii. În opoziţie, infracţiunea specificată la alin. (1) art. 241 CP RM (atunci când presupune desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără utilizarea mărcilor comerciale şi de fabrică, în cazul când folosirea lor este prevăzută de legislaţie) implică omisiunea folosirii mărcii" [29, p. 88]. Într-adevăr, în conjunctura ipotezei analizate prevăzute la lit. d) art. 246^1 CP RM, noțiunea „marcă" este utilizată în legătură cu desfășurarea activității de întreprinzător. Însă, în această ipoteză făptuitorul folosește ilegal marca. Astfel, făptuitorul săvârșește o acțiune în pofida interdicției de a o nu săvârși. În opoziție, în ipoteza prevăzută la lit. d) art. 125 CP RM, făptuitorul nu utilizează marca, ignorând obligația de a o folosi [13].

Într-o manieră similară, infracțiunile specificate la art. 241 CP RM (privite prin prisma lit. d) art. 125 CP RM) trebuie delimitate de infracțiunea prevăzută la alin. (2) art. 185^2 CP RM (atunci când aceasta presupune ipoteza de utilizare fără consimţământul titularului a mărcii protejate sau a unui semn care, din cauza identităţii ori similitudinii cu marca înregistrată şi a identităţii ori similitudinii produselor sau serviciilor acoperite de semn şi de marcă, generează riscul de confuzie în percepţia consumatorului, care a cauzat daune în proporţii mari). Și de

această dată – ca și în ipoteza menționată mai sus, prevăzută la lit. d) art. 246^1 CP RM – făptuitorul folosește ilegal marca.

Încheind examinarea situației nominalizate la pct. 1a), propunem excluderea din dispoziția de la lit. d) art. 125 CP RM a îmbinării de cuvinte „comerciale şi de fabrică". În acest fel, se va asigura un grad mai sporit de compatibilizare a dispoziției în cauză cu prevederile de referință din cadrul Legii privind protecţia mărcilor.

În cele ce urmează vom analiza situația specificată la pct. 1b): acțiunea de desfăşurare a activităţii de întreprinzător este însoțită de inacțiunea de neindicare în documente a codurilor fiscale, atunci când indicarea lor este prevăzută de legislaţie.

Potrivit pct. 28 art. 5 din Codul fiscal, prin „cod fiscal" se înţelege un număr personal de identificare al contribuabilului, atribuit în modul stabilit de acest Cod. Se consideră cod fiscal și nu necesită atribuire în modul prevăzut de Codul fiscal: a) numărul de identificare de stat atribuit de entitatea abilitată cu dreptul de înregistrare de stat și indicat în decizia de înregistrare a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali supuși înregistrării de stat, conform prevederilor Legii privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice şi a întreprinzătorilor individuali, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 19.10.2007 [133]; b) numărul de identificare de stat atribuit de entitatea abilitată cu dreptul de înregistrare de stat și indicat în certificatul de înregistrare a persoanelor juridice supuse înregistrării de stat, conform prevederilor Legii cu privire la asociațiile obștești, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 17.05.1996 [118]; c) codul personal (IDNP) indicat pe versoul buletinului de identitate al persoanei fizice cetățean al Republicii Moldova; d) seria și numărul pașaportului persoanei fizice cetățean al Republicii Moldova care nu dispune de buletin de identitate, iar dacă nu deține nici pașaport, codul fiscal reprezintă seria și numărul certificatului de naștere sau al altui act de identitate; e) codul personal (IDNP) indicat pe versoul permisului de ședere al persoanei fizice cetățean străin sau apatrid care deține obiecte impozabile pe teritoriul Republicii Moldova sau care are obligații fiscale, iar în cazul lipsei permisului de ședere, codul fiscal reprezintă seria și numărul (fără spații) al pașaportului persoanei respective din țara de origine.

Care este sursa obligației făptuitorului de a indica în documente codurile fiscale în procesul desfășurării activității de întreprinzător?

În conformitate cu art. 86 din Codul fiscal, fiecare persoană care obţine venit sau care efectuează plăţi impozabile, în conformitate cu Titlul II al Codului fiscal, utilizează codul fiscal atribuit (obţinut) în scopul evidenţei contribuabililor în modul prevăzut de Codul fiscal şi de alte acte normative adoptate în conformitate cu acesta.

Persoana care nu execută această obligație în procesul desfășurării activității de întreprinzător este pasibilă de răspundere conform art. 241 CP RM (coroborat cu lit. d) art. 125 CP RM).

În continuare, vom examina situația specificată la pct. 2): acțiunea de desfășurare a activității de întreprinzător este însoțită de acțiunea de utilizare a unor coduri fiscale străine sau plastografiate.

A. Borodac explică: coduri fiscale străine sunt cele înregistrate pe numele unei alte persoane; coduri fiscale plastografiate sunt cele falsificate [20, p. 308].

Care este sursa obligației făptuitorului de a nu utiliza coduri fiscale străine sau plastografiate în procesul desfășurării activității de întreprinzător?

Potrivit art. 165 din Codul fiscal, orice persoană obligată, conform legislației fiscale, să prezinte organului fiscal dare de seamă fiscală sau alte documente, trebuie să indice în ele codul său fiscal (alin. (1)); la încheierea tranzacțiilor şi efectuarea operațiunilor economice, părțile sunt obligate să indice în documentele respective codurile lor fiscale (alin. (3)); subdiviziunile unei persoane juridice, care nu au statut de persoană juridică, utilizează codul fiscal al acesteia (alin. (5)).

Are dreptate V. Stati când menționează: „În situația utilizării unor coduri fiscale străine, cele săvârşite urmează a fi calificate suplimentar conform art. 196 CP RM sau art. 106 din Codul contravențional. În astfel de situații, victimă este contribuabilul de bună-credință al cărui cod fiscal îl utilizează făptuitorul. În aceste condiții, victima în cauză suferă daune materiale, întrucât achită impozite în locul făptuitorului" [192]. Într-adevăr, în situația conturată atestăm prezența a două urmări prejudiciabile: 1) profitul în proporții mari sau deosebit de mari care se află în legătură de cauzalitate cu acțiunea de desfăşurare a activității de întreprinzător, însoțită de acțiunea de utilizare a unor coduri fiscale străine; 2) daunele materiale care se află în legătură cauzală cu una dintre faptele prevăzute la art. 196 CP RM sau la art. 106 din Codul contravențional. De asemenea, prezența victimei (și anume – a contribuabilului de bună-credință al cărui cod fiscal îl utilizează făptuitorul) denotă că nu ar fi suficientă aplicarea doar a art. 241 CP RM. În aceste condiții, este întemeiată calificarea suplimentară a celor comise conform art. 196 CP RM sau art. 106 din Codul contravențional.

Calificarea suplimentară în baza art. 361 CP RM nu este necesară în cazul utilizării unor coduri fiscale străine sau plastografiate în contextul desfășurării activității de întreprinzător. Nu concursul de infracțiuni, ci concurența de norme caracterizează situația analizată. La ea se referă S. Brînza și V. Stati: „Codul fiscal, ca informație documentară, este parte a unui document fiscal. Reiese că utilizarea unor coduri fiscale plastografiate presupune folosirea unor documente false. Iată de ce, în ipoteza utilizării unor coduri fiscale plastografiate se atestă concurența dintre parte (art. 361 CP RM, în situația folosirii documentelor oficiale false) şi întreg (art. 241 CP RM).

Drept urmare, în acord cu regula fixată la art. 118 CP RM, aplicabil va fi numai art. 241 CP RM" [29, p. 88].

După V. Spalatu, „în cazul în care făptuitorul utilizează coduri fiscale străine sau plastografiate, având drept scop folosirea acestora pentru a trece procedura de înregistrare de stat în calitate de întreprinzător şi obţinerea unui profit în proporţii mari, suntem în prezenţa unui concurs de infracţiuni prevăzute la art. 241 şi 361 CP RM" [185, p. 86]. Nu ne putem ralia unei asemenea soluții de calificare. Cu acest prilej, reiterăm teza pe care am formulat-o mai sus: doar în ipoteza specificată la lit. b) art. 125 CP RM făptuitorul desfășoară activitatea de întreprinzător care nu este pasibilă de înregistrare de stat. Dimpotrivă, în ipotezele consemnate la lit. a) și c) art. 125 CP RM făptuitorul desfășoară activitatea de întreprinzător care este pasibilă de înregistrare de stat. Cât privește ipoteza prevăzută la lit. d) art. 125 CP RM, făptuitorul desfășoară activitatea de întreprinzător deja după ce a parcurs procedura de înregistrare de stat.

În continuarea acestei idei, nu putem agrea recomandarea lui V. Spalatu de a fi exclusă litera d) din art. 125 CP RM. Argumentele acestui autor în susținerea unei asemenea propuneri sunt următoarele: „Utilizarea mărcii comerciale şi de fabrică, precum și indicarea în documente a codurilor fiscale, ca elemente esenţiale de structură juridică a societăţii, sunt premergătoare activităţii de întreprinzător şi se referă nemijlocit la condiţiile de înregistrare (reînregistrare), nu şi la activitatea propriu-zisă de întreprinzător. În cazul neutilizării mărcilor comerciale şi de fabrică sau al neindicării în documente a codurilor fiscale, de fapt suntem în prezenţa încălcării condiţiilor de înregistrare, care, până la urmă, face ca o astfel de activitate să se desfăşoare fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate. Nicidecum, în cazul dat, nu poate fi vorba despre o încadrare juridico-penală separată conform lit. d) art. 125 CP RM" [185, p. 85-86].

Autorul precitat scapă din vedere că, în ipoteza menționată la lit. d) art. 125 CP RM, făptuitorul desfășoară o activitate de întreprinzător înregistrată. Aceasta o sugerează formularea „în cazul când folosirea sau indicarea lor este prevăzută de legislaţie", la care legiuitorul recurge în dispoziția de la lit. d) art. 125 CP RM. Dacă făptuitorul ar desfășura o activitate de întreprinzător neînregistrată (deci, în afara ariei de legalitate), ar putea oare legiuitorul să-i impună obligația de a utiliza mărcile în activitatea de întreprinzător sau de a indica în documente codurile fiscale? În afară de aceasta, neutilizarea mărcilor, neindicarea în documente a codurilor fiscale, ca și utilizarea unor coduri fiscale străine sau plastografiate, nu pot fi premergătoare activităţii de întreprinzător înregistrate. Chiar din dispoziția de la lit. d) art. 125 CP RM reiese cu claritate concluzia pe care am formulat-o anterior: acţiunea de desfăşurare a activităţii de întreprinzător este săvârșită <u>în paralel</u> cu inacțiunea de neutilizare a mărcilor sau de neindicare în documente a codurilor fiscale, ori cu acţiunea de utilizare a unor coduri fiscale străine sau plastografiate.

3.2. Urmările prejudiciabile în cazul infracțiunilor de practicare ilegală a activității de întreprinzător

Suntem de acord cu V. Stati și V. Berliba că respectivele infracțiuni sunt infracţiuni materiale, care se consideră consumate din momentul obţinerii profitului în proporţii mari sau deosebit de mari [192; 5, p. 372].

În același făgaș, M.M. Malikov afirmă: „Întotdeauna, desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără înregistrarea la organele autorizate este antecedentă în raport cu obținerea veniturilor" [282, p. 7]. Adaptând această aserțiune la conținutul art. 125 și 241 CP RM, afirmăm: indiferent de modalitatea normativă sub care se înfățișează, practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător este antecedentă în raport cu obținerea unui profit în proporţii mari sau deosebit de mari și se soldează cu producerea unor astfel de urmări prejudiciabile.

În teoria dreptului penal sunt exprimate opinii, potrivit cărora infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător ar fi infracțiuni continue [265; 297]. În corespundere cu art. 29 CP RM, „se consideră infracţiune continuă fapta care se caracterizează prin săvârşirea neîntreruptă, timp nedeterminat, a activităţii infracţionale. În cazul infracţiunii continue nu există pluralitate de infracţiuni" (alin. (1)); „infracţiunea continuă se consumă din momentul încetării activităţii infracţionale sau datorită survenirii unor evenimente care împiedică această activitate" (alin. (2)).

Împotriva unei asemenea poziții se pronunță A. Gorelov: „Durata îndelungată de săvârșire a infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător nu constituie un motiv pentru a le considera infracțiuni continue. Aceste infracțiuni sunt infracțiuni prelungite, întrucât presupun o succesiune de acte care urmăresc același scop și care alcătuiesc împreună o infracțiune unică. O asemenea abordare decurge din descrierea faptei prejudiciabile – „practicarea activității". De asemenea, ea permite sumarea veniturilor obținute în rezultatul comiterii actelor alcătuitoare" [231]. Opinii apropiate sunt exprimate de alți autori. De exemplu, O.A. Beleaeva menționează: „Caracterul sistematic al activității de întreprinzător presupune că această activitate este desfășurată fie pe parcursul unei perioade determinate și, cel mai probabil, îndelungate, fie pe parcursul unei perioade indeterminate, în care atestăm repetabilitatea actelor care alcătuiesc activitatea de întreprinzător" [218, p. 1]. La rândul lor, M.M. Kazanțev și V.I. Krainov susțin: „Practicarea activității de întreprinzător implică săvârșirea sistematică a unor acte care alcătuiesc un tot coerent, îndreptate spre obținerea veniturilor de pe urma satisfacerii contra cost a necesităților altor persoane cu privire la anumite produse, servicii sau lucrări" [250, p. 15]. A.S. Merzleakova afirmă: „Activitatea de întreprinzător este o activitate îndreptată spre

obținerea sistematică a veniturilor. O tranzacție singulară nu poate fi echivalată cu o astfel de activitate. Reiese că practicarea ilegală a activității de întreprinzător constituie o infracțiune unică prelungită" [285]. Nu în ultimul rând, V. Spalatu menționează: „Practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător reprezintă o infracţiune prelungită, deoarece este săvârşită cu intenţie unică, caracterizată prin două sau mai multe acţiuni infracţionale identice, comise cu un singur scop şi alcătuind în ansamblu o infracţiune" [185, p. 61].

În mare parte, împărtășim aceleași păreri. Cu o singură rectificare: infracțiunea unică prelungită este alcătuită din acte, nu din acțiuni (inacțiuni). În acest plan, agreăm opinia exprimată de S. Botnaru: „Noțiunea de acțiune nu trebuie confundată cu aceea de act. Act este mișcarea materială, operația materială care intră în compunerea acțiunii. El este un fragment, o parte a acțiunii" [87, p. 190].

Este adevărat că art.30 CP RM stabilește: „Se consideră infracţiune prelungită fapta săvârşită cu intenţie unică, caracterizată prin două sau mai multe acţiuni (sublinierea ne aparține – *n.a.*) infracţionale identice, comise cu un singur scop, alcătuind în ansamblu o infracţiune" (alin. (1)); „Infracţiunea prelungită se consumă din momentul săvârşirii ultimei acţiuni sau inacţiuni (sublinierea ne aparține – *n.a.*) infracţionale" (alin. (2)). Totuși, compararea contextului, în care cuvântul „acțiune" este utilizat în alin. (1) art. 30 CP RM, cu contextul, în care același cuvânt este folosit în alin. (2) art. 30 CP RM, demonstrează că legiuitorul le-a atribuit semnificații diferite. În caz contrar, legiuitorul ar fi formulat dispoziția alin. (1) art. 30 CP RM în felul următor: „Se consideră infracţiune prelungită fapta săvârşită cu intenţie unică, caracterizată prin două sau mai multe acţiuni sau inacțiuni infracţionale identice, comise cu un singur scop, alcătuind în ansamblu o infracţiune".

După această clarificare, să supunem examinării problema propriu-zisă privind momentul consumativ al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM.

Unii autori cad de acord că infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător sunt infracțiuni prelungite. Cu toate acestea, ridică semne de întrebare punctele lor de vedere referitoare la momentul în care se consumă aceste infracțiuni. Astfel, după O.N. Strokina, infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător trebuie considerate consumate din momentul comiterii unuia dintre actele care alcătuiesc seria de acte preconizate, cuprinse de intenția făptuitorului" [314]. Opinie asemănătoare are T. Ustinova [341].

La stabilirea momentului consumativ al oricăror infracțiuni prelungite (inclusiv al celor prevăzute la art. 241 CP RM) nu putem devia de la regula stabilită la alin. (2) art. 30 CP RM: „Infracţiunea prelungită se consumă din momentul săvârşirii ultimei acţiuni sau inacţiuni infrac-

ţionale”. Deci, în cazul realizării parțiale a intenției de a comite infracțiunea prelungită, aceasta nu poate fi considerată consumată.

Sub acest aspect, provoacă nedumerire opinia oarecum contradictorie a lui I.A. Klepiţki: „În ipoteza infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător, intenția poate să nu fie determinată. Nu rareori, făptuitorul nu cunoaște care va fi mărimea veniturilor pe care le va obține în rezultatul practicării ilegale a activității de întreprinzător. Miza acestuia este să obțină venituri cât mai mari. Din această cauză, în ipoteza infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător tentativa este exclusă. În caz contrar, fiecare subiect al acestor infracțiuni ar trebui să răspundă pentru tentativă. Cu toate acestea, dacă intenția făptuitorului este determinată, tentativa nu se exclude” [254, p. 155].

Bineînțeles, în ipoteza infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM, în cazul în care intenția făptuitorului este directă și determinată, tentativa este posibilă. În context, putem face analogie cu cele relatate de S. Brînza și V. Stati în legătură cu sustragerile: „Dacă făptuitorul are intenţia determinată simplă de a săvârşi sustragerea în proporţii mari sau deosebit de mari, intenţie pe care nu o poate realiza din cauze independente de voinţa lui, atunci fapta trebuie calificată ca tentativă la sustragerea săvârşită în proporţii mari sau deosebit de mari, indiferent de mărimea prejudiciului patrimonial care s-a produs în realitate. În contrast, dacă făptuitorul manifestă intenţie determinată alternativă sau intenţie nedeterminată, calificarea trebuie făcută nu în funcţie de orientarea intenţiei (întrucât nu este cu putinţă a o particulariza), dar în funcţie de urmările prejudiciabile produse în mod efectiv” [28, p. 881]. Pentru o mai multă claritate, apelăm la următoarea opinie: „În acele situaţii în care făptuitorul are o reprezentare precisă cu privire la urmările prejudiciabile individual determinate ale infracţiunii, atestăm intenţia determinată simplă. Atunci când făptuitorul prevede posibilitatea, aproximativ egală, de producere a două sau mai multor urmări individual determinate, atestăm intenţia determinată alternativă. În fine, în situațiile în care făptuitorul are nu o reprezentare individual determinată, ci o reprezentare generală referitoare la urmările prejudiciabile pe care le produce infracţiunea, atestăm intenţia nedeterminată” [309, p. 144-145].

După această divagație, parafrazând cele menționate de S. Brînza și V. Stati, susținem: dacă subiectul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM are intenţia determinată simplă de a obține un profit în proporţii mari sau deosebit de mari, intenţie pe care nu o poate realiza din cauze independente de voinţa lui, atunci fapta trebuie calificată ca tentativă la una dintre infracțiunile specificate la alin. (1) sau lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM, indiferent de mărimea profitului obținut în realitate. În contrast, dacă făptuitorul manifestă intenţie determinată alternativă sau intenţie nedeterminată, calificarea trebuie făcută nu în funcţie de orientarea intenţiei

(întrucât nu este cu putinţă a o particulariza), dar în funcţie de mărimea profitului obținut în mod efectiv [12].

În concluzie, pentru atestarea consumării infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, este necesară întrunirea următoarelor două condiții: 1) să fie comise toate actele care alcătuiesc seria de acte preconizate cuprinse de intenția făptuitorului; 2) să fie obținut în întregime profitul în proporţii mari sau deosebit de mari preconizat, cuprins de intenția făptuitorului.

Caracterizând ***urmările prejudiciabile*** cu care se soldează infracțiunile specificate la art. 241 CP RM, legiuitorul recurge la sintagmele „profit în proporții mari" (alin. (1)) și „profit în proporții deosebit de mari" (lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM).

Care este conținutul noțiunii „profit" utilizate în art. 241 CP RM?

Pentru a răspunde la această întrebare, vom apela la punctele de vedere ale unor autori ruși. S-ar putea reproșa că opiniile acestora nu sunt relevante, deoarece în art. 171 „Activitatea de întreprinzător ilegală" din Codul penal al Federației Ruse urmările prejudiciabile sunt caracterizate prin termenul „venituri", nu „profit". Cu toate acestea, prezintă interes faptul cum definesc acești autori noțiunea „venituri" folosită în art. 171 din Codul penal al Federației Ruse: „Urmările prejudiciabile sunt prezente, dacă are loc îmbunătățirea situației materiale a făptuitorului. De aceea, la stabilirea mărimii veniturilor trebuie luată în calcul mărimea cheltuielilor. Veniturile vor fi prezente doar atunci când avantajele patrimoniale obținute depășesc ca mărime cheltuielile legate de obținerea acestora" [265]; „Venituri constituie excedentul care rămâne după suportarea tuturor cheltuielilor" [211, p. 40].

În această ordine de idei, comportă relevanță și unele reflecții ale lui V. Iacuboi: „Interesantă este următoarea particularitate a normativizării răspunderii penale pentru practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător (activităţii bancare), conform art. 171 sau 172 din Codul penal al Federației Ruse. Astfel, potrivit acestor două articole, pentru desemnarea uneia dintre urmările prejudiciabile este folosit termenul „venituri". Totuşi, definind înţelesul acestui termen, instanţa supremă îi atribuie o semnificaţie mai restrânsă, cea de „profit". La concret, în corespundere cu pct. 12 al Hotărârii Plenului Judecătoriei Supreme a Federației Ruse cu privire la practica judiciară în cauzele referitoare la activitatea de întreprinzător ilegală și legalizarea (spălarea) mijloacelor bănești și a altor bunuri, obținute pe cale ilegală, nr. 23 din 18.11.2004 [302], prin „venituri", în contextul art. 171 din Codul penal al Federației Ruse, se are în vedere „câştigul obţinut din valorificarea produselor (lucrărilor, serviciilor) pe parcursul desfăşurării ilegale a activităţii de întreprinzător, excluzând cheltuielile legate de desfăşurarea ilegală a activităţii de întreprinzător"" [108].

Aceste opinii sunt similare cu cele exprimate de doctrinarii autohtoni care definesc noțiunea „profit”: „Profitul provine din diferenţa dintre venitul obţinut de întreprinzător şi costul de producţie al acestuia; cu alte cuvinte, el este excedentul preţului de vânzare asupra preţului de cost” [192]; „Profitul reprezintă diferenţa dintre încasările efective şi totalul cheltuielilor aferente” [181, p. 87-88]; „Beneficiul (profitul), adică avantajul propriu al iniţiatorului activităţii, reprezintă diferenţa dintre valoarea capitalului investit şi valoarea realizată din activitate [169, p. 54]; „Profitul brut se calculează ca diferenţa dintre încasările totale şi cheltuielile totale” [18].

Aceste păreri sunt conforme cu interpretarea oficială a termenului „profit”. Astfel, de exemplu, potrivit alin. (2) art. 47 al Legii privind societăţile pe acţiuni, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 02.04.1997 [119], „profitul net se formează după achitarea impozitelor şi altor plăţi obligatorii şi rămâne la dispoziţia societăţii”. De asemenea, pct. 13 al Compartimentului I din Capitolul I al anexei nr. 2 la Ordinul Inspectoratului Fiscal Principal de Stat (IFPS) privind aprobarea Dării de seamă fiscale unificate (Declaraţie) (Forma UNIF14), nr. 1804 din 30.12.2014, stabilește: „În rândul 010 „Profitul (pierderea) perioadei de gestiune curente până la impozitare (rândul 0101-rândul 0102)” se indică rezultatul obţinut, conform datelor evidenţei financiare (profit, pierdere), până la impozitare, prin diferenţa dintre valoarea indicată în rândul 0101 şi valoarea indicată în rândul 0102” [157]. Precizăm că prin „valoarea indicată în rândul 0101” se are în vedere suma totală a veniturilor constatate conform datelor contabilităţii financiare (suma clasei „Venituri”). Prin „valoarea indicată în rândul 0102” se înțelege suma totală a cheltuielilor constatate conform datelor contabilităţii financiare (suma clasei „Cheltuieli”).

Diferența conceptuală dintre termenii „venituri” și „profit” a determinat-o pe V. Iacuboi să constate următoarele: „În conformitate cu art. 255 din Codul penal-model al CSI, se sancţionează efectuarea activităţii de întreprinzător fără înregistrare sau fără autorizare specială (licenţă) în acele cazuri, când o astfel de autorizare (licenţă) este obligatorie, fiind însoţită de obţinerea unor venituri în proporţii mari, ori care a cauzat daune în proporţii mari intereselor cetăţenilor, ale organizaţiilor comerciale sau necomerciale ori ale statului. Se prevede, în calitate de urmare prejudiciabilă, obţinerea unor venituri în proporţii mari. În contrast, în art. 241 CP RM este consemnată obţinerea unui profit în proporţii mari. În mod regretabil, această discordanţă terminologică nu face decât să acutizeze controversele doctrinare privind alcătuirea urmărilor prejudiciabile ale infracţiunii de practicare ilegală a activităţii de întreprinzător: a) venitul brut, *sau* b) diferenţa dintre venitul realizat şi cheltuielile ocazionate de acesta” [108].

În replică, vom menționa că în Republica Moldova singura lege penală este Codul penal al Republicii Moldova. Fiind un act legislativ model, Codul penal-model al CSI nu poate avea forță juridică pe teritoriul statului nostru. De aceea, *de lege lata*, termenul „profit”, nu termenul „veni-

turi”, caracterizează urmările prejudiciabile produse în rezultatul comiterii infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM. În compartimentul 3.2 al prezentei teze vom argumenta de ce considerăm că, *de lege ferenda*, situația ar trebui să fie inversă: nu termenul „profit”, dar termenul „venituri” ar trebui să caracterizeze urmările prejudiciabile produse în rezultatul comiterii infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM.

În alt context, referindu-se la parametrii valorici ai urmărilor prejudiciabile specificate la alin. (1) și lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM, legiuitorul folosește noțiunile „proporții mari” și, respectiv, „proporții deosebit de mari”. În acord cu alin. (1) și, respectiv, (1^1) art. 126 CP RM, noțiunea „proporţii mari” se referă la profitul care depăşeşte 20 de salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârşirii faptei; noțiunea „proporţii deosebit de mari” vizează profitul care depăşeşte 40 de salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârşirii faptei. De exemplu, conform Hotărârii Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2016, nr. 879 din 23.12.2015 [96], „se aprobă cuantumul salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2016, în mărime de 5050 de lei, pentru utilizare în modul stabilit de legislație”. Potrivit Hotărârii Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2017, nr. 1233 din 09.11.2016 [97], „se aprobă cuantumul salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2017, în mărime de 5300 de lei, pentru utilizare în modul stabilit de legislație”. Astfel, mărimea proporțiilor mari este de 101.000 de lei pentru anul 2016 și, respectiv, de 106.000 de lei pentru anul 2017. Cât privește mărimea proporțiilor deosebit de mari, aceasta este de 202.000 de lei pentru anul 2016 și, respectiv, de 212.000 de lei pentru anul 2017.

Un asemenea mod de calculare a proporțiilor mari și a celor deosebit de mari a fost stabilit prin Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 28.07.2016 [145]. Până la intrarea în vigoare a acestei legi, modul de calculare a acestor proporții era cel prevăzut de varianta anterioară a alin. (1) art. 126 CP RM: „Se consideră proporţii deosebit de mari, proporţii mari valoarea bunurilor sustrase, dobândite, primite, fabricate, distruse, utilizate, transportate, păstrate, comercializate, trecute peste frontiera vamală, valoarea pagubei pricinuite de o persoană sau de un grup de persoane, care, la momentul săvârşirii infracţiunii, depăşeşte 5000 şi, respectiv 2500 unităţi convenţionale de amendă”.

Accentuăm că tocmai mărimea profitului obținut constituie principala deosebire între infracțiunile prevăzute la alin. (1) și lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM. În acest sens, V. Stati

susține: „În cazul infracţiunii prevăzute la alin. (1) art. 241 CP RM, este esenţial ca mărimea profitului obţinut să nu depăşească 5000 unităţi convenţionale. În caz contrar, răspunderea se va aplica pentru infracțiunea specificată la lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM” [192].

Care este soluția de calificare în ipoteza în care practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător nu implică producerea urmărilor prejudiciabile sub forma obţinerii unui profit în proporţii mari? Răspunzând la această întrebare, S. Brînza şi V. Stati menționează: „Cele comise pot fi calificate potrivit art. 263 din Codul contravenţional: desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără înregistrare la Camera Înregistrării de Stat sau la o altă autoritate publică competentă conform legii ori cu act de înregistrare declarat nevalabil (alin. (1)); desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără înregistrarea în termen a modificărilor operate în actele de constituire, precum şi a datelor privind schimbarea conducătorului (managerului) ori a sediului (alin. (5)); desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără marcă de producţie obligatorie prin lege (alin. (7))” [29, p. 89].

La alin. 4 art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi se prevede: „Pentru desfăşurarea... activităţilor interzise pe teritoriul Republicii Moldova,... organele fiscale... aplică amendă în mărimea venitului brut din realizarea obţinută în urma activităţilor menţionate”. Considerăm că o astfel de răspundere extrapenală poate fi aplicată doar pentru desfăşurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie, care nu implică producerea urmărilor prejudiciabile sub forma obţinerii unui profit în proporţii mari. Cât privește infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM (privite prin prisma lit. b) art. 125 CP RM), aplicarea suplimentară a unei astfel de răspunderi extrapenale ar trebui să fie exclusă. Sub acest aspect, este util să reproducem dispoziția de la alin. (1) art. 233 din Codul fiscal: „Tragerea la răspundere pentru încălcarea fiscală se face în temeiul legislaţiei fiscale în vigoare în timpul şi la locul săvârşirii încălcării, cu excepţia situaţiilor când legea nouă prevede sancţiuni mai blânde, cu condiţia că încălcarea fiscală, prin caracterul ei, nu atrage după sine, în condiţiile legii, răspunderea penală (sublinierea ne aparține – *n.a.*)”. Este adevărat că, în sensul alin. 4 art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, răspunderea nu este prevăzută de legislația fiscală. Cu toate acestea, regula stabilită de alin. (1) art. 233 din Codul fiscal ar trebui să fie valabilă și pentru dispoziția de la alin. 4 art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi.

Sub acest aspect, în hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza *Ziliberberg contra Moldovei* se menționează: „Pentru ca articolul 6 al Convenţiei europene pentru apărarea drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale [49] să devină aplicabil, este suficient ca abaterea în cauză să fie, prin natura sa, „penală” din punctul de vedere al Convenţiei sau ar trebui să facă persoana în cauză pasibilă de o sancţiune care, datorită naturii sale şi gradului de severitate, ţine, de obicei, de domeniul „penal”… Mai mult, dl Ziliberberg a fost sancţionat de instanţele judecă-

toreşti cu amendă. Amenda nu a avut ca scop compensarea materială a prejudiciul, ci a avut, în esenţă, scopul de a pedepsi şi de a preveni... Curtea reiterează că caracterul punitiv este, tradiţional, caracteristica distinctivă a pedepselor penale" [90].

Considerăm că amenda în mărimea venitului brut, obţinut în urma activităţilor interzise pe teritoriul Republicii Moldova, menționată la alin. 4 art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, reprezintă o sancțiune care corespunde (sau, chiar, depășește), după gradul de severitate, pedeapsa amenzii în sensul art. 64 CP RM. Mărimea amenzii, stabilite la alin. 4 art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, este întotdeauna o mărime fixă. Ea nu poate fi individualizată. Aceasta circumstanțiază natura sancțiunii stabilite la alin. 4 art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi. Or, în comparație cu o asemenea amendă, cele prevăzute de legea penală pot fi cel puțin individualizate. În esență, scopul sancțiunii stabilite la alin. 4 art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi poate fi comparat cu cel enunțat la alin. (2) art. 61 CP RM: „restabilirea echităţii sociale, corectarea condamnatului, precum şi prevenirea săvârşirii de noi infracţiuni atât din partea condamnaţilor, cât şi a altor persoane". Scopul sancțiunii stabilite la alin. 4 art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi nu poate consta în compensarea materială a prejudiciului. Aceasta întrucât activităţile interzise pe teritoriul Republicii Moldova nu se soldează cu producerea unui prejudiciu [12].

În concluzie, aplicarea, pentru activităţile interzise pe teritoriul Republicii Moldova, a sancțiunii stabilite la alin. 4 art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi trebuie să excludă aplicarea art. 241 CP RM (coroborat cu lit. b) art. 125 CP RM).

În altă privință, consemnăm că în legile penale ale unor state urmările prejudiciabile ale infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător sunt descrise într-o manieră alternativă. De exemplu, în art. 192 din Codul penal al Republicii Georgia [199] se vorbește despre „producerea unor daune în proporții considerabile sau obținerea unor venituri în proporții mari". În mod similar, în art. 171 din Codul penal al Federației Ruse [333] se specifică „producerea unor daune în proporții mari cetățenilor, organizațiilor sau statului ori obținerea unor venituri în proporţii mari". De asemenea, în art. 258 din Codul penal al Republicii Tadjikistan [256] se menționează „obținerea unor venituri în proporții mari sau producerea unor daune în proporții mari cetățenilor, organizațiilor comerciale ori necomerciale sau statului".

Menționăm că o concepție asemănătoare era promovată în art. 241 CP RM înainte de intrarea în vigoare a Legii pentru modificarea şi completarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 18.12.2008 [135]: la litera e) alineatul (2) erau specificate cuvintele „în proporţii deosebit de mari"; la litera f) alineatul (2) era şi este utilizată sintagma „cu obţinerea unui profit în proporţii deosebit de mari". Considerăm justificată renun-

țarea la această concepție, prin excluderea literei e) din alin. (2) art. 241 CP RM. Argumentele lui Ia.E. Ivanova confirmă afirmația noastră: „Producerea daunelor în proporții mari, specificată în art. 171 din Codul penal al Federației Ruse, nu are o legătură directă cu procesul de desfășurare a activității de întreprinzător. Aceasta întrucât, în cazul analizat, lipsește legătura de cauzalitate... Practicarea ilegală a activității de întreprinzător nu reprezintă condiția necesară a producerii daunelor în proporții mari și nu creează pericolul producerii acestora. Pot fi cauzate daune unor persoane în rezultatul violării drepturilor sau intereselor acestora ocrotite de lege, în legătură cu desfășurarea activității de întreprinzător (de exemplu: neachitarea datoriilor contractuale; prestarea unor servicii necalitative sau executarea unor lucrări necalitative etc.). Însăși desfășurarea activității de întreprinzător nu poate cauza niciun fel de daune" [248, p. 13, 17-18].

Totuși, S. Korovinskih remarcă: „Practicarea ilegală a activității de întreprinzător poate cauza daune intereselor financiare ale statului, căruia nu-i sunt achitate taxele pentru înregistrarea de stat" [265]. În anexa la Legea privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice şi a întreprinzătorilor individuali sunt stabilite următoarele taxe pentru înregistrarea de stat: 1149 de lei – în cazul persoanei juridice, al filialei sau reprezentanţei acesteia; 364 de lei – în cazul întreprinzătorului individual. Un asemenea cuantum nu se ridică nici pe departe la plafonul, stabilit în alin. (1) art. 126 CP RM, pentru caracterizarea proporțiilor mari. Astfel, constatăm că desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate (lit. a) art. 125 CP RM), ca şi desfăşurarea activităţii de întreprinzător prin intermediul filialelor, reprezentanţelor, sucursalelor, secţiilor, magazinelor, depozitelor, unităţilor comerciale sau altor unităţi neînregistrate în modul stabilit de legislaţie (lit. c) art. 125 CP RM), poate presupune cauzarea unor daune intereselor financiare ale statului. Totuși, mărimea acestor daune este prea redusă pentru a corespunde gradului de pericol social al unei infracțiuni.

Cât privește desfășurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie, aceasta nu poate cauza niciun fel de daune. Producerea lor ar depăși cadrul stabilit de lit. b) art. 125 și de art. 241 CP RM, necesitând calificare aparte conform art. 149, 157 sau altor articole din Codul penal.

Amintim că, în ipoteza desfăşurării activităţii de întreprinzător cu utilizarea unor coduri fiscale străine, cele comise urmează a fi calificate suplimentar conform art. 196 CP RM sau art. 106 din Codul contravenţional. În acest caz, daunele materiale se află în legătură de cauzalitate cu faptele prevăzute la aceste articole.

3.3. Legătura de cauzalitate în ipoteza infracțiunilor de practicare ilegală a activității de întreprinzător

După examinarea urmărilor prejudiciabile specificate la art. 241 CP RM ne vom axa analiza pe ***legătura de cauzalitate*** dintre aceste urmări și fapta prejudiciabilă de practicare ilegală a activității de întreprinzător.

În doctrina penală acest semn al laturii obiective a respectivei infracțiuni este caracterizat în felul următor: „În cadrul faptei incriminate la art. 241 CP RM va exista o legătură de cauzalitate între faptă şi urmarea prejudiciabilă atunci când practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător se înscrie în antecedenţa cauzală de obţinere a profitului în calitate de verigă (condiţie) necesară în producerea rezultatului" [16, p. 208]; „Ca element al laturii obiective a infracțiunii de practicare ilegală a activității de întreprinzător, legătura de cauzalitate apare ca o relaţie de la cauză la efect, care trebuie să existe între acţiunea sau inacţiunea prevăzută la art. 125 CP RM şi urmarea imediată, profitul" [185, p. 90]; „Pentru aplicarea răspunderii în baza alin. (1) art. 241 CP RM, este necesar ca urmările prejudiciabile sub forma obţinerii profitului în proporţii mari să se afle în legătură cauzală cu fapta de practicare ilegală a activităţii de întreprinzător, nu cu o altă faptă (de exemplu, cu fapta de dobândire ilicită a bunurilor altei persoane prin înşelăciune sau abuz de încredere)" [29, p. 89].

În contextul examinat, prezintă interes următoarea speță din practica judiciară: *I.V. a fost condamnată în baza lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM. În fapt, în perioada 2005-2006 aceasta a exercitat funcția de director al întreprinderii „E.-P." S.R.L. Printre genurile de activitate permise întreprinderii în cauză nu se număra prestarea serviciilor în domeniul recrutării cetăţenilor Republicii Moldova pentru muncă în alte state. Sub pretextul perfectării vizelor „Schengen" şi al încheierii contractelor pentru prestarea muncii în unele state europene, I.V. a sustras, prin înşelăciune şi abuz de încredere, de la mai multe persoane mijloace băneşti în proporţii deosebit de mari. Sentința de condamnare a lui I.V. a fost contestată în ordine de apel de către procuror. Acesta a solicitat casarea ei cu pronunțarea unei noi hotărâri de condamnare, conform învinuirii aduse. Autorul contestării a argumentat că probele administrate şi examinate au confirmat vinovăţia lui I.V. în săvârşirea infracţiunii de însuşire în proporţii deosebit de mari, prevăzute la alin. (2) art. 195 CP RM. Colegiul penal lărgit al Curţii Supreme de Justiţie a susţinut poziţia instanței de apel că fapta comisă de I.V. nu conține elementele constitutive ale infracţiunii prevăzute la lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM. Aceasta deoarece întreprinderea condusă de I.V. nu a obţinut niciun profit. Ceea ce întreprinderea trebuia să obțină ca profit nu era reflectat de către I.V. în evidența contabilă a întreprinderii „E.-P." S.R.L. Toți banii, care trebuiau să-i*

revină acestei întreprinderi, au fost sustraşi de către I.V. pe calea săvârşirii unor acte infracţionale omogene, având acelaşi scop şi alcătuind în ansamblu infracţiunea prevăzută la alin. (2) art. 195 CP RM [81].

Sprijinim calificarea faptei comise de I.V. în baza alin. (2) art. 195 CP RM. Din speță rezultă cu claritate că daunele produse se află în legătură cauzală cu fapta care a fost prevăzută la această normă, nu cu fapta descrisă la art. 241 CP RM.

În speța analizată nu atestăm nici concursul infracțiunilor prevăzute la alin. (2) art. 195 și la lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM. Or, este exclus concursul dintre două infracțiuni materiale, dacă urmarea prejudiciabilă este una singură și se află în legătură cauzală doar cu una dintre aceste infracțiuni. În acest sens, suntem de acord cu S.A. Plotnikov, care exclude posibilitatea concursului ideal dintre infracțiunile reunite sub denumirea de escrocherie și infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător [298, p. 23].

Într-o altă speță, *din lipsa elementelor constitutive ale infracțiunii, G.I. a fost achitat de învinuirea de comitere a faptei incriminate la alin. (1) art. 330 „Primirea de către un funcționar a recompensei ilicite" din Codul penal. În fapt, acesta a pretins că deţine funcţia de expert tehnic în cadrul Întreprinderii de Stat „Direcţia de Verificare şi Expertizare a Proiectelor de Construcţie". În aceste circumstanțe, la 12.07.2007, G.I. a extorcat de la N.D. o recompensă ilicită în mărime de 1000 de lei. În schimbul acestor bani, G.I. a promis să urgenteze efectuarea expertizei tehnice legate de posibilitatea de a fi construită o anexă la apartamentul lui N.D. Sentinţa de achitare a lui G.I. a fost contestată în ordine de apel de către procuror. Acesta a solicitat ca G.I. să fie recunoscut vinovat de comiterea infracţiunii prevăzute la alin. (1) art. 330 CP RM. Prin decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Chişinău apelul declarat de procuror a fost admis parţial. Drept urmare, sentinţa de achitare a fost casată, fiind pronunţată o nouă hotărâre. Conform acesteia, G.I. a fost recunoscut vinovat în comiterea infracţiunii prevăzute la alin. (1) art. 241 CP RM. Astfel, fapta săvârșită de G.I. a fost recalificată. Întru susținerea unei asemenea soluții, s-a motivat că, la momentul săvârșirii infracțiunii, G.I. nu deținea funcția de expert tehnic în cadrul Întreprinderii de Stat „Direcţia de Verificare şi Expertizare a Proiectelor de Construcţie", deci nu avea calitatea de funcționar al unei întreprinderi de stat. În același timp, G.I. a obţinut un profit ca urmare a practicării ilegale a activităţii de întreprinzător* [80].

În primul rând, ridică semne de întrebare mărimea „profitului" obținut. Nu este clar de ce acesta a fost catalogat ca fiind de proporții mari. Însă, acesta nu este singurul impediment pentru a califica fapta comisă de G.I. conform alin. (1) art. 241 CP RM. Or, G.I., atunci când semna actul cu privire la rezultatul expertizei, pretindea că era expert „cu actele în regulă". Deci, el pretindea că are competența să semneze un astfel de act. Însă, aceasta nu corespundea realității,

deoarece îi lipsea licența și brevetul. În consecință, răspunderea trebuia să i se aplice în baza art. 190 CP RM. În exemplul reprodus mai sus, urmările prejudiciabile sub formă de prejudiciu patrimonial se aflau în legătură cauzală cu fapta de escrocherie, nu cu fapta de practicare ilegală a activității de întreprinzător. În această ordine de idei, putem apela la argumentele prezentate de S. Brînza și V. Stati, cu ajustările de rigoare: „Atunci când persoana publică sau persoana publică străină nu are în competenţă acţiunile, a căror îndeplinire, neîndeplinire, grăbire sau întârziere o urmăreşte, reiese că remunerația ilicită este sustrasă (în cazul primirii remunerației ilicite) sau se încearcă a fi sustrasă (în cazul acceptării remunerației ilicite). Or, fiind imposibilă urmărirea scopului consemnat în alin. (1) art. 324 CP RM – desemnat prin cuvintele „pentru a îndeplini sau nu ori pentru a întârzia sau a grăbi îndeplinirea unei acţiuni în exercitarea funcţiei sale (sublinierea ne aparţine – *n.a.*) sau contrar acesteia" – unicul scop posibil devine cel de cupiditate. În ipoteza reliefată, întrucât sustragerea este însoțită de înșelăciune sau de abuz de încredere, răspunderea se va aplica pentru una dintre infracțiunile prevăzute la art. 190 (cu sau fără trimitere la art. 27) din Codul penal" [29, p. 866-867]. În același context, în pct. 5.2 al Hotărârii Plenului Curţii Supreme de Justiţie cu privire la aplicarea legislaţiei referitoare la răspunderea penală pentru infracţiunile de corupţie, nr. 11 din 22.12.2014, se explică: „Dacă, în cazul pretinderii, acceptării, primirii sau extorcării remuneraţiei ilicite ce nu i se cuvin, acţiunea pe care urma să o execute făptuitorul nu ţinea de atribuţiile lui de serviciu, dar el susţinea că este în drept s-o îndeplinească în interesul corupătorului sau al persoanelor pe care le reprezintă, fără a avea de fapt o asemenea posibilitate, fapta nu poate fi calificată drept corupere pasivă. În asemenea circumstanţe, în ipoteza primirii remuneraţiei ilicite, cele comise vor alcătui elementele componenţei infracţiunii de escrocherie (art. 190 CP RM)" [104].

Fără a întrerupe firul logic, reproducem punctul de vedere al lui A.V. Silaev: „În cazul escrocheriei, făptuitorul încheie un act juridic fictiv. Nu același lucru poate fi afirmat despre practicarea ilegală a activității de întreprinzător" [312, p. 25]. Această aserțiune ne apropie de opinia exprimată de I. Botezatu: „În esenţă, delimitarea escrocheriei de încălcarea normelor de drept civil trebuie făcută luându-se în considerare două aspecte de maximă importanţă: 1) atitudinea făptuitorului faţă de faptul transmiterii lui a bunurilor; 2) prezenţa disponibilităţii efective a făptuitorului de a-şi executa angajamentele. Aceste două aspecte sunt puse la baza circumstanţelor care trebuie cercetate în vederea constatării lipsei sau prezenţei scopului de cupiditate, circumstanţe enumerate la pct. 15 al Hotărârii Plenului Curţii Supreme de Justiţie cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor, nr. 23 din 28.06.2004 [102]... Sugerăm şi cercetarea altor circumstanţe, nu mai puţin importante: 1) maniera de comportament pe care făptuitorul a manifestat-o după ce i-au fost transmise bunurile (de exemplu, cheltuirea ime-

diată a banilor care erau destinaţi pentru procurarea unor bunuri victimei); 2) acceptarea de către făptuitor să-i fie transmise bunurile pe care cu bună ştiinţă nu le va putea valorifica (de exemplu, pentru că-i lipsesc cunoştinţele şi aptitudinile necesare); 3) realizarea unor acţiuni care demonstrează nedorinţa făptuitorului de a-şi executa angajamentele (de exemplu, transferul banilor transmişi de către victimă pe un cont deschis pe numele unei alte persoane decât făptuitorul); 4) sistematicitatea cu care făptuitorul îşi asumă obligaţii pe care ulterior afirmă că nu este în stare să le execute etc." [22, p. 236-237].

Suntem de părere că astfel de criterii de delimitare pot fi extrapolate asupra delimitării infracțiunilor prevăzute la art. 190 de cele specificate la art. 241 CP RM. Or, atât în cazul încălcărilor normelor de drept civil, cât și în ipoteza infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, nu se comite nici sustragere, nici înșelăciune sau abuz de încredere (cu excepția unei situații prevăzute la lit. d) art. 125 CP RM – „desfăşurarea acestei activităţi cu utilizarea unor coduri fiscale străine sau plastografiate", când se atestă înșelăciune).

3.4. Concluzii la Capitolul 3

În rezultatul analizei laturii obiective a infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM pot fi formulate următoarele *concluzii*:

1) sub aspectul formei faptei prejudiciabile, modalitatea normativă prevăzută la lit. a) art. 125 CP RM presupune săvârșirea unei inacțiuni, succedată de comiterea unei acțiuni;

2) infracțiunile specificate la art. 241 CP RM (privite prin prisma lit. a), c) sau d) art. 125 CP RM) nu pot forma un concurs ideal cu infracțiunea prevăzută la art. 242 CP RM. În prezența modalităților normative consemnate la lit. a), c) sau d) art. 125 CP RM nu este posibilă concurența dintre art. 241 și art. 242 CP RM;

3) desfășurarea activității de întreprinzător în lipsa patentei de întreprinzător atrage răspunderea în baza alin. (4) art. 263 din Codul contravențional, nu conform alin. (1) art. 263 din Codul contravențional;

4) în prezența modalității prevăzute la lit. b) art. 125 CP RM, fapta prejudiciabilă adoptă forma acțiunii;

5) ipoteza prevăzută la lit. b) art. 125 CP RM interzice tuturor (nu doar anumitor categorii de persoane) să desfășoare genuri de activitate interzise de legislație;

6) în prezența modalității prevăzute la lit. b) art. 125 CP RM este exclus concursul ideal dintre infracțiunile prevăzute la art. 241 și la art. 242 CP RM;

7) ipoteza de desfăşurare a unor genuri de activitate, permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat, nu se regăsește în dispoziția de la lit. b) art. 125 CP RM şi, implicit, în dispoziția de la art. 241 CP RM. Răspunderea pentru desfăşurarea unor genuri de activitate, permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat, poate fi doar cea stabilită la alin. 4 art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi;

8) desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără licenţă nu se regăsește în dispoziția de la lit. b) art. 125 CP RM. În astfel de cazuri, răspunderea se aplică în baza alin. (4) art. 263 din Codul contravenţional. În asemenea cazuri, nu este exclusă nici aplicarea unei norme care este specială în raport cu alin. (4) art. 263 din Codul contravenţional (de exemplu: lit. l) art. 169, art. 179, alin. (1)-(3) art. 197, 248, alin. (2) art. 277^1, alin. (2) art. 284, alin. (1) art. 293^2 sau altele din Codul contravențional). De asemenea, poate fi aplicat art. 214 sau 245^6 CP RM;

9) alineatul (1) art. 197 din Codul contravențional poate fi aplicat doar atunci când persoana, înregistrată în modul stabilit, desfășoară activitatea de transport rutier contra cost, fără a deține licența pentru o asemenea activitate;

10) nerespectarea condițiilor prevăzute de licență este pasibilă, eventual, de sancțiunea stabilită la lit. f) alin. (2) art. 21 al Legii privind reglementarea prin licenţiere a activităţii de întreprinzător;

11) sub aspectul formei faptei prejudiciabile, modalitatea normativă prevăzută la lit. c) art. 125 CP RM presupune săvârșirea unei inacțiuni, succedată de comiterea unei acțiuni;

12) prin „altă unitate”, în sensul lit. c) art. 125 CP RM, trebuie de înțeles subdiviziunea unei persoane juridice (alta decât filiala, reprezentanţa, sucursala, secţia, magazinul, depozitul sau unitatea comercială), situată în afara locului de reşedinţă de bază a acestei persoane juridice, care exercită unele dintre atribuţiile acesteia și care este pasibilă de înregistrare de stat;

13) sucursalele, secţiile, magazinele, depozitele, unităţile comerciale sau alte asemenea unităţi, menționate la lit. c) art. 125 CP RM, sunt pasibile anume de înregistrare de stat, nu de autorizare;

14) sub aspectul formei faptei prejudiciabile, modalitatea normativă prevăzută la lit. d) art. 125 CP RM presupune îmbinarea acțiunii cu inacțiunea sau cu altă acțiune;

15) calificarea suplimentară în baza art. 361 CP RM nu este necesară în cazul utilizării unor coduri fiscale străine sau plastografiate în contextul desfășurării activității de întreprinzător;

16) infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM sunt infracțiuni prelungite, nu infracțiuni continue;

17) dacă subiectul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM are intenţia determinată simplă de a obține un profit în proporţii mari sau deosebit de mari, intenţie pe care nu o poate

realiza din cauze independente de voinţa lui, atunci fapta trebuie calificată ca tentativă la una dintre infracțiunile specificate la alin. (1) sau lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM, indiferent de mărimea profitului obținut în realitate;

18) dacă făptuitorul manifestă intenţie determinată alternativă sau intenţie nedeterminată, calificarea trebuie făcută nu în funcţie de orientarea intenţiei (întrucât nu este cu putinţă a o particulariza), dar în funcţie de mărimea profitului obținut în mod efectiv;

19) spre deosebire de infracțiunile specificate la art. 190 CP RM, cele prevăzute la art. 241 CP RM nu presupun comiterea sustragerii, a înșelăciunii sau a abuzului de încredere (cu excepția unei situații prevăzute la lit. d) art. 125 CP RM – „desfăşurarea acestei activităţi cu utilizarea unor coduri fiscale străine sau plastografiate", când se atestă înșelăciune).

4. LATURA SUBIECTIVĂ ȘI SUBIECTUL INFRACȚIUNILOR DE PRACTICARE ILEGALĂ A ACTIVITĂȚII DE ÎNTREPRINZĂTOR

4.1. Latura subiectivă a infracțiunilor de practicare ilegală a activității de întreprinzător

Latura subiectivă a infracțiunii relevă atitudinea psihică a făptuitorului faţă de obiectivitatea propriului său act de conduită. În cazul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, latura subiectivă se caracterizează prim următoarele semne: vinovăție; scop; motiv.

Întâi de toate, ne vom referi la ***vinovăția*** manifestată în ipoteza infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător.

În acest sens, unii autori consideră că intenția directă sau indirectă caracterizează vinovăția la comiterea acestor infracțiuni [228, p. 139; 323, p. 342; 241; 277; 234; 231; 261, p. 371]. În replică, considerăm că infracțiunile specificate la art. 241 CP RM puteau fi săvârşite cu intenție indirectă doar înainte de intrarea în vigoare a Legii pentru modificarea şi completarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 18.12.2008 [135]. Până la acel moment, urmările prejudiciabile se puteau exprima şi în daune în proporții deosebit de mari (lit. e) alin. (2)). Tocmai în raport cu astfel de daune făptuitorul manifesta intenție directă sau indirectă. Mai concret, făptuitorul îşi dădea seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sau inacţiunii sale de practicare ilegală a activității de întreprinzător, prevedea producerea daunelor în proporții deosebit de mari, dorea sau admitea, în mod conştient, producerea acestora.

În acord cu varianta în vigoare a art. 241 CP RM, urmările prejudiciabile se pot exprima doar în obținerea unui profit în proporții mari (alin. (1) art. 241 CP RM) sau în obținerea unui profit în proporții deosebit de mari (lit. f) alin. (2) art. 241 CP RM). În aceste condiții, considerăm că vinovăția se poate caracteriza exclusiv prin intenție directă.

Prezentând argumentele de rigoare, nu putem să nu abordăm problema privind ***scopul*** infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM.

În doctrina penală, prin „scopul infracţiunii" se înțelege: „finalitatea urmărită de făptuitor, situaţia la care vrea să ajungă acesta prin săvârşirea faptei" [207, p. 106]; „ceea ce vrea să realizeze pe plan subiectiv infractorul prin producerea urmării acţiunii (inacţiunii) sale periculoase" [7, p. 122]; „reprezentarea clară a rezultatului faptei de către făptuitor" [150, p. 98]; „obiectiv propus şi reprezentat de făptuitor ca rezultat al acţiunii sau inacţiunii sale" [33, p. 262]; „reprezentarea persoanei cu privire la rezultatul activităţii sale ori, altfel spus, rezultatul ideal" [227,

p. 167]; „modelul ideal (imaginar) al rezultatului viitor dorit, la a cărui producere tinde infractorul pe calea comiterii infracţiunii” [307, p. 149].

Din cele menționate reiese că scopul infracțiunii reprezintă acel semn al laturii subiective a infracțiunii care constituie rezultatul imaginar al acţiunii sau inacţiunii prejudiciabile.

După A.I. Bobîlcă şi V. Paraschiv, „intenţia este calificată (specială) atunci când făptuitorul urmăreşte producerea unui anume rezultat, nu a unui rezultat generic, pentru realizarea unui anumit scop care trebuie urmărit de către făptuitor în săvârşirea faptei şi care este prevăzut de lege” [19]. În același făgaș, S. Timofei menționează: „Numai intenţia directă poate fi o intenţie calificată (specială). Or, în cazul în care făptuitorul urmăreşte un scop anume şi doar acel scop, nu mai putem pune la îndoială că doreşte, în vederea atingerii acelui scop, să săvârşească fapta prejudiciabilă şi să survină urmările prejudiciabile corespunzătoare. Făptuitorul nu ar fi mulţumit nici de producerea unui rezultat infracţional generic, nici de producerea unui rezultat infracţional altul decât cel pe care şi l-a dorit. În consecinţă, numai cu intenţia directă poate fi compatibil scopul special al infracţiunii” [203, p. 248-249].

Este oare special scopul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM?

Încercând să identificăm răspunsul la această întrebare, apelăm la următoarea opinie: „Obținerea veniturilor este un semn obligatoriu al noțiunii „activitate de întreprinzător”, însă nu reprezintă scopul special al infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător” [291, p. 398-399]. Nu putem accepta o asemenea părere. Reiterăm afirmația pe care am făcut-o în compartimentul 2.2 al prezentei teze: noțiunea „activitate de întreprinzător”, utilizată în legea penală, are același înțeles ca și noțiunea „activitate de întreprinzător”, folosită în reglementările de drept civil. Pe cale de consecință, semnul constitutiv „cu scopul de a-şi asigura o sursă permanentă de venituri” este obligatoriu în vederea stabilirii conținutului noțiunii „activitate de întreprinzător” utilizate în art. 241 CP RM.

Considerăm că scopul asigurării unei surse permanente de venituri nu poate să fie obligatoriu în contextul noțiunii „activitate de întreprinzător” folosite în reglementările de drept civil, și, în același timp, să nu fie obligatoriu în contextul noțiunii „activitate de întreprinzător” utilizate în legea penală.

Unii autori sunt de acord că scopul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM este un scop special. Cu toate acestea, respectivii autori nu consideră că scopul asigurării unei surse permanente de venituri reprezintă scopul acestor infracțiuni. Astfel, de exemplu, K.V. Pitulko și V.V. Koreakovțev afirmă că scopul infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător este scopul de cupiditate [296, p. 127]. În mod similar, unii doctrinari

autohtoni susțin că scopul de profit constituie scopul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM [45; 44, p. 514; 20, p. 308; 5, p. 372; 1, p. 100].

Totuși, din punctul de vedere al lui V. Spalatu, „scopul escrocheriei poate fi unul de profit sau de însuşire a averii altei persoane, pe când în cazul practicării ilegale a activităţii de întreprinzător scopul este de a obţine un profit în proporţii mari sau deosebit de mari... Scopul de a obţine un profit în proporţii mari este un semn obligatoriu al componenţei de infracţiune prevăzut în dispoziţia art. 241 CP RM" [185, p. 105, 121].

Suntem de acord cu V. Spalatu. Sintagma „scopul de profit" (utilizată pentru caracterizarea unor infracțiuni contra patrimoniului) nu este potrivită pentru a desemna scopul infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM. Utilizarea unei asemenea sintagme ar face extrem de dificilă delimitarea acestor infracțiuni de cele prevăzute la art. 190 CP RM. Or, criteriul de bază al unei astfel de delimitări îl constituie tocmai prezenţa sau lipsa scopului de cupiditate (numit și „scop de profit") la momentul asumării obligaţiilor de către făptuitor.

După I.A. Klepițki, „scopul obținerii veniturilor exclude manifestarea intenției indirecte față de obținerea veniturilor în proporții mari sau deosebit de mari. E de neconceput o așa situație că făptuitorul, care urmărește scopul obținerii veniturilor, doar admite obținerea acestora" [254, p. 155]. Și alți autori consideră că scopul obținerii veniturilor constituie scopul infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător [237, p. 445; 269, p. 188; 270, p. 207].

Cu această ocazie, accentuăm că anume scopul asigurării unei surse permanente de venituri, și nu scopul obținerii veniturilor, reprezintă scopul infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM. O tranzacție singulară este comisă în scopul obținerii veniturilor, însă nu poate fi calificată în baza art. 241 CP RM.

Dar este oare corect să afirmăm că scopul asigurării unei surse permanente de venituri, nu scopul asigurării unei surse permanente de profit, constituie scopul infracțiunilor examinate?

Să nu uităm că în art. 241 CP RM se utilizează noțiunea „profit", nu noțiunea „venituri". Pornind de la această premisă, amintim că, în ipoteza faptelor specificate la art. 263 din Codul contravențional, nu este obligatoriu ca făptuitorul să obțină venituri. Este posibil ca el doar să urmărească obținerea unor venituri. Pentru comparație, în ipoteza infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, este obligatoriu să se obțină profit (nu venituri). Mai mult, profitul obținut trebuie să se exprime în proporții mari sau deosebit de mari. Pe de altă parte, scopul asigurării unei surse permanente de venituri, nu de profit, are un caracter obligatoriu în contextul noțiunii „activitate de întreprinzător" utilizate în legea penală.

Aşadar, suntem în prezența unei discordanțe de ordin legislativ, care are un impact negativ asupra interpretării și aplicării art. 241 CP RM. Or, cum este posibil ca făptuitorul să urmărească asigurarea unei surse permanente de venituri, iar urmările prejudiciabile să fie descrise prin sintagmele „obținerea unui profit în proporții mari” și „obținerea unui profit în proporții deosebit de mari”? Or, într-o asemenea ipoteză, momentul de consumare a infracțiunii nu corespunde regulii fixate la alin. (1) art. 25 CP RM: „Infracţiunea se consideră consumată, dacă fapta săvârşită întruneşte toate semnele constitutive ale componenţei de infracţiune”.

N.F. Semionova prezintă ca model de urmat dispoziția art. 241 CP RM: „Este necesar să acordăm atenție prevederilor art. 241 CP RM. În condițiile unei inflații, a devenit evidentă utilizarea nereușită de către legiuitorul rus în art. 171 din Codul penal al Federației Ruse a termenului „venituri”. Acesta presupune câștigul obținut de pe urma fabricării produselor, prestării serviciilor sau a executării lucrărilor, cu luarea în calcul a cheltuielilor suportate. În acest mod, art. 171 din Codul penal al Federației Ruse poate fi aplicat chiar și în acele situații când făptuitorul desfășoară o activitate care implică costuri înalte, pentru a obține un profit nesemnificativ. Creșterea continuă a prețurilor și a tarifelor contribuie la săvârșirea tot mai frecventă a infracțiunilor prevăzute la art. 171 din Codul penal al Federației Ruse. Din aceste considerente, legiuitorul rus ar trebui să recepționeze experiența pozitivă a legiuitorului moldovean și să substituie termenul „venituri” prin termenul „profit”” [311].

Nu considerăm că respectiva experiență este una pozitivă. În context, nu putem face abstracție de recomandarea înaintată de N. Sîrbu ca sintagma „dacă aceasta a cauzat daune în proporţii mari” din dispoziția art. 242 CP RM să fie înlocuită cu „dacă aceasta s-a soldat cu obţinerea unui venit în proporţii mari” [181, p. 150]. În mod similar, considerăm că în art. 241 CP RM sintagma „unui profit” ar trebui înlocuită prin „unor venituri”. O asemenea remaniere legislativă este imperioasă, întrucât ar compatibiliza art. 241 CP RM cu definiția legislativă a noțiunii „activitate de întreprinzător” din art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi. În acest fel, s-ar confirma pe cale legislativă ideea că noțiunea „activitate de întreprinzător”, folosită în reglementările de drept civil, are exact același conținut ca și noțiunea „activitate de întreprinzător” utilizată în legea penală.

Cineva ar putea obiecta, susținând următoarele: în contextul infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM, este posibil ca făptuitorul să urmărească asigurarea unei surse permanente de venituri, iar urmările prejudiciabile să se exprime în obținerea unui profit în proporții mari sau în obținerea unui profit în proporții deosebit de mari.

Analizând această posibilitate, vom apela la punctul de vedere exprimat de R.L. Haciaturov și D.A. Lipinski: „De regulă, scopul infracțiunii este unul concret. Totuși, scopul, conceput

cu puțin timp înainte de săvârșirea infracțiunii, poate presupune o anumită lipsă de certitudine. Iar aceasta poate duce la o anumită disonanță între scopul infracțiunii și rezultatul infracțional. Cu alte cuvinte, nu întotdeauna scopul infracțiunii coincide cu rezultatul infracțional" [346, p. 292]. N.N. Voplenko dezvoltă această idee și ne propune să facem deosibirea între: scopul realizat integral; scopul realizat parțial; scopul realizat în exces [222, p. 52]. Conform unui alt punct de vedere, „exemplu de realizare parțială a scopului trebuie considerat tentativa de infracțiune, ipoteză în care scopul nu se realizează în întregime din cauze care nu depind de voința făptuitorului. În ipoteza realizării în exces a scopului, acțiunea (inacțiunea) făptuitorului depășește limitele scopului inițial și implică producerea unui rezultat pe care făptuitorul nu și l-a dorit (de exemplu, vătămarea intenţionată gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii, care a provocat decesul victimei)" [306]. Într-un mod asemănător, M.K. Kirillova susține: „În afară de cazurile când scopul infracțiunii și rezultatul infracțional coincid, atestăm alte două cazuri: 1) scopul este realizat parțial, ceea ce presupune că scopul infracțiunii este realizat doar în parte, din cauza unor factori obiectivi sau subiectivi; 2) scopul este realizat în exces, ceea ce presupune că rezultatul obținut de făptuitor depășește scopul conceput înainte de comiterea infracțiunii (de exemplu, în rezultatul atacului tâlhăresc, victima decedează ca urmare a vătămării intenţionate grave a integrităţii corporale sau a sănătăţii)" [253, p. 16].

În opinia noastră, toți autorii precitați confundă scopul infracțiunii cu vinovăția concretizată în intenție. De regulă, pentru consumarea infracțiunii, nu este necesar ca scopul infracțiunii să-și găsească realizare. Realizarea sau nerealizarea lui nu poate influența asupra calificării faptei. Excepție constituie doar infracțiunile prevăzute la art. 238 și 242 CP RM. Acestea presupun că, înainte de producerea urmărilor prejudiciabile, scopul infracţiunii în cauză trebuie să se fi realizat. În orice caz, nu realizarea parțială a scopului, ci realizarea parțială a intenției caracterizează tentativa de infracțiune. Cât privește așa-numitul „scop realizat în exces", autorii precitați ne oferă exemple de infracțiuni sau de concurs de infracțiuni care implică manifestarea a două forme de vinovăție. În asemenea cazuri, este și firesc ca rezultatul produs din imprudență să nu fie cuprins de intenția făptuitorului.

Așadar, indiferent de gradul de realizare a scopului infracțiunii, nu este cu putință ca subiectul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM să urmărească asigurarea unei surse permanente de venituri, iar urmările prejudiciabile să se exprime în obținerea unui profit în proporții mari sau în obținerea unui profit în proporții deosebit de mari. Dispoziția art. 241 CP RM descrie o ipoteză care nu poate să corespundă realității obiective. Din această cauză, considerăm nereușită descrierea în acest articol a urmărilor prejudiciabile prin sintagmele „obținerea unui profit în proporții mari" și „obținerea unui profit în proporții deosebit de mari".

În literatura de specialitate atestăm opinii, potrivit cărora săvârșirea infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător poate să presupună manifestarea imprudenței.

De exemplu, O.A. Belareva afirmă că astfel de infracțiuni pot fi comise cu încredere exagerată [217, p. 23]. Această opinie nu este acceptată de M.M. Malikov: „Încrederea exagerată, ca tip al imprudenței, nu se regăsește în ipoteza infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător" [282, p. 17]. Același autor prezintă argumentele în susținerea poziției sale: „În cazul infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător, nu este posibil ca acțiunea (inacțiunea) făptuitorului să fie îndreptată spre preîntâmpinarea producerii urmărilor prejudiciabile. Aceasta deoarece scopul făptuitorului constă în obținerea unor venituri" [283].

În principiu, împărtășim opinia exprimată de M.M. Malikov. Din perspectiva art. 18 CP RM, nu este cu putință ca subiectul infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM să considere în mod ușuratic că obținerea unui profit în proporții mari sau deosebit de mari ar putea fi evitată. Dacă persoana în cauză ar avea o asemenea reprezentare, atunci fapta pe care o comite pur și simplu nu s-ar putea exprima în una dintre infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM.

O altă idee criticabilă este enunțată de V.P. Revin. Dânsul afirmă că, în ipoteza infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător, este posibilă cauzarea din neglijență a vătămării intenționate grave sau medii a integrității corporale ori a sănătății [325, p. 108]. În replică, A.P. Jerebțov este de părere că, într-o asemenea ipoteză, răspunderea trebuie aplicată suplimentar în baza normei care stabilește răspunderea pentru cauzarea din imprudență a vătămării intenționate grave sau medii a integrității corporale ori a sănătății. O asemenea urmare prejudiciabilă nu poate fi rezultatul practicării ilegale a activității de întreprinzător [243, p. 18]. Puncte de vedere similare sunt expuse de A. Andreev și S. Gordeicik [213], precum și de V.V. Novicenko [294].

Într-adevăr, din perspectiva art. 18 CP RM, este de neconceput ca subiectul infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM să nu prevadă posibilitatea survenirii urmărilor prejudiciabile ale acestor infracțiuni. Subiectul respectivelor infracțiuni prevede producerea urmărilor prejudiciabile descrise în art. 241 CP RM, dorind producerea lor. Urmările prejudiciabile, care nu sunt descrise în acest articol, depășesc cadrul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM. Deci, ele se referă la o altă infracțiune care poate forma concurs cu una dintre infracțiunile specificate la art. 241 CP RM.

În concluzie, imprudența, concretizată în încredere exagerată sau în neglijență, nu poate caracteriza vinovăția manifestată în ipoteza infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM.

În altă privință, în afară de vinovăție și scop, printre semnele laturii subiective a infracțiunilor examinate se numără ***motivul***.

Cu privire la conținutul noțiunii „motivul infracțiunii", în teoria dreptului penal au fost exprimate opinii care se aseamănă, Astfel, după C. Bulai, „prin mobil sau motiv al infracţiunii se înţelege impulsul intern al făptuitorului la săvârşirea infracţiunii, adică acea dorinţă, tendinţă, pasiune, acel sentiment ce a făcut să se nască în mintea făptuitorului ideea săvârşirii unei anumite activităţi conştient orientate într-o anumită direcţie în vederea satisfacerii acelei dorinţe, tendinţe, pasiuni etc." [30, p. 192]. Din punctul de vedere al lui V. Dobrinoiu, „prin mobil al infracţiunii se înţelege impulsul intern din care se naşte rezoluţia infracţională şi, pe cale de consecinţă, punerea în executare a acesteia" [84, p. 171]. Privitor la motivul infracțiunii, Gh. Alecu afirmă: „Acest element reprezintă tocmai geneza procesului psihic care precede și impulsionează pe subiect să se hotărască a comite o anumită infracțiune" [2, p. 197]. După V. Păvăleanu, „prin „mobilul infracțiunii" se înțelege motivul sau impulsul interior care determină hotărârea infracțională și, deci, implicit comiterea infracțiunii" [160, p. 143].

Așadar, motivul infracțiunii constituie impulsul interior care îl determină pe făptuitor să săvârșească infracțiunea.

În opinia lui V. Stati, motivul infracţiunilor prevăzute la art. 241 CP RM constă, în principal, în interesul material [192]. În mod asemănător, N.A. Lopașenko susține că, de cele mai dese ori, interesul material este cel care determină persoanele să comită infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător [322, p. 220]. În același făgaș, S.A. Bronnikov, Iu.V. Logvinov și E.V. Eminov menționează: „Legiuitorul nu circumstanțiază expres un anume motiv al infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător. Cu toate acestea, aproape întotdeauna, respectivele infracțiuni sunt comise din interes material. Aceasta întrucât năzuința de a obține un câștig constituie nu altceva decât una dintre formele tipice de aspirare a făptuitorului spre înavuțire" [220, p. 37].

Alți autori sunt mai categorici. În opinia lor, doar interesul material poate reprezenta motivul infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător [1, p. 100; 262, p. 162; 324, p. 254].

În ce ne privește, considerăm că nu doar interesul material poate fi motivul acestor infracțiuni. Un asemenea motiv nu este indicat expres în dispoziția art. 241 CP RM (așa cum se face, de exemplu, la lit. b) alin. (2) art. 145, lit. g) alin. (2) art. 151, lit. h) alin. (2) art. 152, lit. f) alin. (2) art. 164, alin. (5) art. 218, lit. a) alin. (2) art. 260^3, lit. a) alin. (2) art. 260^4, lit. b) alin. (2) art. 311, lit. b) alin. (2) art. 312, lit. b^1) alin. (2) art. 327, art. 332, 335, alin. (1) art. 360 și alin. (3) art. 388

CP RM). Cineva ar putea obiecta, afirmând că, în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, exclusivitatea interesului material rezultă nu din litera legii, ci din spiritul legii.

În replică, consemnăm că, după L.S. Aistova, infracțiunile analizate pot avea la bază teama făptuitorului de a-și asuma statutul de întreprinzător. Argumentele prezentate sunt următoarele: „Situația în domeniul activității de întreprinzător este de o asemenea natură, încât întreprinzătorul este ca și cum poziționat între două părți care urmăresc să se înavuțească pe seama lui: factorii de decizie corupți *și* criminalitatea organizată" [210, p. 181-182]. Nu putem exclude o asemenea abordare, mai ales din perspectiva prezenței în art. 125 CP RM a dispoziției de la litera a). Or, este posibil ca desfăşurarea activităţii de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate să aibă la bază tocmai teama făptuitorului de a-și asuma statutul de întreprinzător.

De asemenea, considerăm că, în ipoteza menționată la lit. d) art. 125 CP RM, motivul infracțiunii constă în năzuința făptuitorului de a nu fi identificat. Or, care impuls interior, dacă nu acesta, îl determină să desfăşoare activitatea de întreprinzător fără utilizarea mărcilor comerciale sau de fabrică ori fără indicarea în documente a codurilor fiscale, în cazul când folosirea sau indicarea lor este prevăzută de legislaţie, ori să desfăşoare această activitate cu utilizarea unor coduri fiscale străine sau plastografiate?

Totuși, acest motiv, ca și teama făptuitorului de a-și asuma statutul de întreprinzător, precum și alte asemenea motive, nu pot decât să secundeze interesul material ca motiv dominant al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM. O asemenea abordare este condiționată de scopul infracțiunilor examinate. Or, dacă urmărești asigurarea unei surse permanente de venituri, nu ai cum să nu fii impulsionat, în exclusivitate sau în principal, de năzuința de a obține sau a reține un câștig material ori de a te elibera de cheltuieli materiale.

În concluzie, interesul material reprezintă motivul exclusiv sau dominant al infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM. În acele cazuri când interesul material constituie motivul dominant, acesta este secundat de un alt motiv. Motivul secundar al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM îl constituie: teama făptuitorului de a-și asuma statutul de întreprinzător; năzuința făptuitorului de a nu fi identificat etc.

4.2. Subiectul infracțiunilor de practicare ilegală a activității de întreprinzător

Analizând prevederile art. 241 CP RM prin prisma dispoziției art. 21 CP RM, deducem că subiect al infracţiunilor specificate la art. 241 CP RM poate fi atât persoana fizică, cât și persoana juridică (cu excepţia autorităţii publice).

Cât privește persoana juridică (cu excepţia autorităţii publice), în acord cu alin. (3) art. 21 CP RM, aceasta este pasibilă de răspundere penală pentru o faptă prevăzută de legea penală dacă nu a îndeplinit sau a îndeplinit necorespunzător dispozițiile directe ale legii ce stabilesc îndatoriri sau interdicții privind efectuarea unei anumite activități și se constată cel puțin una dintre următoarele circumstanțe: a) fapta a fost săvârșită în interesul persoanei juridice respective de către o persoană fizică împuternicită cu funcții de conducere, care a acționat independent sau ca parte a unui organ al persoanei juridice; b) fapta a fost admisă sau autorizată, sau aprobată, sau utilizată de către persoana împuternicită cu funcții de conducere; c) fapta a fost săvârșită din cauza lipsei de supraveghere și control din partea persoanei împuternicite cu funcții de conducere.

Este clar că infracțiunile specificate la art. 241 CP RM pot fi comise de o persoană juridică (cu excepţia autorităţii publice) doar în cazul în care o asemenea persoană a fost înființată în ordinea prevăzută de lege. În consecință, o astfel de posibilitate lipsește în ipoteza: 1) desfăşurării activităţii de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate (lit. a) art. 125 CP RM); 2) desfăşurării activităţii de întreprinzător prin intermediul sucursalelor neînregistrate în modul stabilit de legislaţie (lit. c) art. 125 CP RM). În această din urmă ipoteză, sucursala are statut de persoană juridică (de exemplu, conform art. 3 al Legii instituțiilor financiare, sucursală este persoana aflată în relaţie cu o întreprindere-mamă; sucursala poate avea sucursalele sale, fiind pentru acestea întreprindere-mamă).

În opinia lui N. Roșca și S. Baieș, persoanele juridice, care pot desfăşura activitate de întreprinzător, se numesc persoane juridice cu scop lucrativ (societăţi comerciale, societăţi cooperatiste, întreprinderi) [169, p. 49]. O opinie mai nuanțată o exprimă V. Stati: „O organizaţie necomercială poate practica activitatea de întreprinzător, însă profitul, realizat de pe urma acestei activităţi, este folosit pentru îndeplinirea scopului de bază, a celui nonlucrativ. De exemplu, universitatea este finanţată de la bugetul de stat, dar, deoarece mijloacele bugetare sunt insuficiente, această instituţie este în drept să practice şi o activitate de întreprinzător: să organizeze studii şi cursuri cu plată, să dea în arendă patrimoniul său, să comercializeze mărfuri şi utilaje vandabile, să presteze servicii de intermediere etc. Rezultă că orice întreprindere practică activitatea de întreprinzător, însă nu orice persoană fizică sau juridică, care practică activitatea de întreprinzător, este o întreprindere” [187, p. 36-37]. Într-adevăr, de exemplu, din pct. 1.17 al Statutului

Universității de Stat din Moldova, aprobat la 26.02.2013 [196], precum și din alin. (1) art. 30 și alin. (10) art. 59 ale Cartei Universității de Stat din Moldova, aprobate la 31.03.2015 [32], aflăm că această instituție publică poate desfășura activitatea de întreprinzător.

În concluzie, persoana juridică cu scop nelucrativ (necomercial), care desfășoară activitatea de întreprinzător, poate fi subiect al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM.

Menționăm că persoana juridică (cu excepţia autorităţii publice) poate avea nu doar calitatea de autor al infracțiunilor examinate. În practica judiciară atestăm un exemplu, când *întreprinderea „V." S.R.L. a fost condamnată în baza alin. (3) art. 42 și lit. b), c) și f) alin. (2) art. 241 CP RM* [180]. Astfel, această întreprindere a fost trasă la răspundere ca organizator al infracțiunii prevăzute la art. 241 CP RM, autor fiind o persoană fizică.

Posibilitatea evoluării persoanei juridice ca organizator, instigator sau complice la infracțiune este confirmată de către unii doctrinari [165, p. 275; 114; 170]. De asemenea, din textul legii penale nu reiese că o astfel de posibilitate s-ar exclude.

În altă ordine de idei, o definiție a noțiunii „persoană fizică" găsim în art. 17 din Codul civil: „Persoană fizică este omul, privit individual, ca titular de drepturi şi de obligaţii civile".

Alineatul (1) art. 21 CP RM cere, printre altele, ca subiectul persoană fizică să fie responsabil. Din art. 22 CP RM rezultă că este responsabilă acea persoană fizică care are capacitatea de a înţelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum şi capacitatea de a-şi manifesta voinţa şi a-şi dirija acţiunile.

În calitate de subiect al infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM, persoana fizică responsabilă trebuie să aibă împlinită, la momentul săvârşirii infracţiunii, vârsta de 16 ani. Or, din alin. (2) art. 21 CP RM nu reiese că infracțiunile analizate ar face parte din lista infracțiunilor al căror subiect are vârsta între 14 şi 16 ani.

În literatura de specialitate sunt exprimate opinii, potrivit cărora nu vârsta de 16 ani este vârsta minimă a răspunderii penale pentru persoanele fizice care comit infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător. Astfel, T.O. Koșaeva este de părere că subiect al respectivelor infracțiuni este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârşirii infracţiunii are împlinită vârsta de 18 ani [334, p. 101]. După P.N. Pancenko, la 18 ani persoana fizică dobândește capacitatea deplină de exercițiu; de aceea, răspunderea pentru infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător poate fi aplicată doar persoanelor care la momentul comiterii infracţiunii au atins vârsta de 18 ani [293, p. 470]. A.P. Jerebțov afirmă că, dacă minorul practică de sine stătător activitatea de întreprinzător, atunci aceasta atestă emanciparea lui „economică"; în astfel de condiții, el trebuie să poarte

răspundere pentru infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător [242].

Este adevărat că, în acord cu art. 19 și 20 din Codul civil, doar persoana fizică, care are capacitate deplină de exercițiu, poate practica activitatea de întreprinzător. Din art. 20 din Codul civil rezultă că activitatea de întreprinzător poate fi practicată de sine stătător (adică, fără acordul altor persoane) de la vârsta de 18 ani. Bineînțeles, aceasta dacă respectiva persoană: 1) nu este lipsită de capacitatea de exerciţiu din cauza tulburărilor psihice (în corespundere cu art. 24 din Codul civil); 2) nu este limitată în capacitate de exerciţiu din cauza abuzului de alcool, substanţe narcotice sau alte substanţe psihotrope (în conformitate cu art. 25 din Codul civil). Din alin. (2) art. 25 din Codul civil deducem că persoana, limitată în capacitate de exerciţiu din cauza abuzului de alcool, substanţe narcotice sau alte substanţe psihotrope, poate practica activitatea de întreprinzător doar cu acordul curatorului.

Totuși, din alin. (2) și (3) art. 20 din Codul civil aflăm că capacitatea deplină de exercițiu poate fi dobândită înainte de împlinirea vârstei de 18 ani: 1) prin căsătorie; 2) prin emancipare. În acest al doilea caz, care este reliefat la alin. (3) art. 20 din Codul civil, activitatea de întreprinzător este practicată de către minor nu de sine stătător, ci cu acordul părinţilor, adoptatorilor sau al curatorului.

În același timp, unele legi stabilesc vârsta de 18 ani ca vârstă de la care poate fi practicată activitatea de întreprinzător. De exemplu, conform alin. (1) art. 9 al Legii privind gospodăriile ţărăneşti (de fermier), adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 03.11.2000 [122], fondator al gospodăriei ţărăneşti poate fi persoana fizică care a atins vârsta de 18 ani, are capacitate de exerciţiu deplină, posedă teren cu drept de proprietate privată.

S.A. Bronnikov, Iu.V. Logvinov și E.V. Eminov iau în vizor ipoteza în care minorul, care nu a atins vârsta de 18 ani, practică activitatea de întreprinzător fără respectarea tuturor condițiilor cerute de lege. Acești autori afirmă că, într-o asemenea situație, răspunderea se va aplica nu pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător, dar pentru alte infracțiuni (de exemplu, pentru cauzarea daunelor materiale pin înșelăciune sau abuz de încredere, pentru dobândirea ilicită a creditelor etc.) [220, p. 30-31]. Altfel spus, S.A. Bronnikov, Iu.V. Logvinov și E.V. Eminov consideră că, de exemplu, persoana care nu atins vârsta de 18 ani, care nu este emancipată și care practică activitatea de întreprinzător fără acordul părinţilor, adoptatorilor sau al curatorului, nu poate fi subiect al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM.

Anterior, în compartimentul 3.1 al tezei de față am conchis: doar în ipoteza specificată la lit. b) art. 125 CP RM făptuitorul desfășoară activitatea de întreprinzător care nu este pasibilă de înregistrare de stat. Dimpotrivă, în ipotezele consemnate la lit. a) și c) art. 125 CP RM făptuitorul

desfășoară activitatea de întreprinzător care este pasibilă de înregistrare de stat. Cât privește ipoteza prevăzută la lit. d) art. 125 CP RM, făptuitorul desfășoară activitatea de întreprinzător deja după ce a parcurs procedura de înregistrare de stat.

Deducem că dacă activitatea de întreprinzător este pasibilă de înregistrare de stat sau este desfășurată după parcurgerea procedurii de înregistrare de stat, atunci subiectul infracțiunii trebuie să respecte condițiile cerute de lege privind vârsta admisibilă de la care poate fi practicată activitatea de întreprinzător. Deci, în ipotezele consemnate la lit. a), c) și d) art. 125 CP RM subiect al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM nu poate fi persoana care nu a atins vârsta de 18 ani și care practică activitatea de întreprinzător fără a respecta condițiile cerute de lege privind vârsta admisibilă de la care poate fi practicată activitatea de întreprinzător. Pentru comparație, în ipoteza specificată la lit. b) art. 125 CP RM subiect al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM poate fi persoana care nu a atins vârsta de 18 ani și care practică activitatea de întreprinzător fără a respecta condițiile cerute de lege privind vârsta admisibilă de la care poate fi practicată activitatea de întreprinzător. Or, în această ipoteză, activitatea de întreprinzător nu este pasibilă de înregistrare de stat. Deci, subiectului infracțiunii nu-i revine obligația de a respecta condițiile respective.

În concluzie, vârsta minimă a persoanei pasibile de răspundere în baza art. 241 CP RM este în unele cazuri de 16 ani, iar în alte cazuri de 18 ani. Această diferențiere își are cauza în: 1) particularitățile ce caracterizează modalitățile normative specificate în art. 125 CP RM; 2) posibilitatea de dobândire a capacității depline de exercițiu înainte de împlinirea vârstei de 18 ani.

În alt registru, este oare necesar ca subiectul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM să aibă o calitate specială? Întrebarea noastră se referă nu la ipoteza stabilită la lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM – „cu folosirea situației de serviciu" – ipoteză pe care o vom analiza aparte, ci la celelalte ipoteze consemnate în art. 241 CP RM.

Conform art. 37 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, antreprenorii și persoanele cu funcții de răspundere din întreprinderi, persoanele cu funcții de răspundere din autoritățile administrației publice, din autoritățile administrației publice locale sunt sancționate pe cale juridică pentru încălcarea numitei legi sau a altor legi ce reglementează antreprenoriatul, înființarea de întreprinderi sau activitatea acestora, în modul prevăzut de Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi și de alte acte legislative.

O asemenea prevedere nu ne ajută prea mult să răspundem la întrebarea formulată mai sus. De aceea, vom apela la opiniile unor doctrinari. Astfel, T.Iu. Pogosian consideră că, în cazul desfășurării activității de întreprinzător fără înregistrare, subiect poate fi oricare persoană fizică

responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani [320, p. 276]. Un punct de vedere asemănător îl exprimă V. Berliba [44, p. 514].

B.V. Voljenkin are o altă părere. Dânsul afirmă că subiectul infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare a activității de întreprinzător trebuie să fie persoana care desfășoară nemijlocit activitatea de întreprinzător sau care dirijează această activitate [221, p. 95]. În mod regretabil, nu este clar dacă B.V. Voljenkin s-a referit la ipostaza *de facto* sau la ipostaza *de jure*. Este şi firesc ca subiectul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM să fie tocmai persoana care desfășoară activitatea de întreprinzător. Însă, această activitate este desfășurată ilicit. Iar această ilicitate cunoaște conotații diferite. De aceea, nu întotdeauna subiectul infracțiunilor analizate are calitatea de întreprinzător în sensul Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi. În acest sens, ne alăturăm punctului de vedere enunțat de A.I. Ciuceaev, S.Iu. Ivanova și G.S. Avanesian [349]: nu este corect a confunda noțiunile „subiectul activității de întreprinzător" și „subiectul infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare a activității de întreprinzător". Într-adevăr, sferele acestor două noțiuni se intersectează, însă nu se suprapun: nu întotdeauna subiectul infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM este subiect al activității de întreprinzător.

Din aceste considerente, atestarea prezenței unei eventuale calități speciale a subiectului infracțiunilor examinate trebuie făcută în funcție de obligația ce-i revine persoanei care trebuia s-o execute, însă n-a executat-o, ignorând astfel interdicția stabilită de art. 125 și 241 CP RM.

Vom încerca să circumstanțiem respectivele obligații pentru fiecare din cele patru ipoteze consemnate în art. 125 CP RM:

a) în ipoteza desfăşurării activităţii de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate, făptuitorul nu execută obligația de a înregistra (reînregistra) activitatea pe care o desfășoară. Conform alin. (1) art. 8 al Legii privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice şi a întreprinzătorilor individuali, documentele pentru înregistrarea de stat se depun de către fondator sau de către reprezentantul acestuia, împuternicit prin procură autentificată în modul stabilit de lege.

Totuși, noțiunea de fondator are conotații juridice și desemnează persoana care a aprobat prin semnătură actul de constituire a unei persoane juridice. Dacă persoana n-a îndeplinit această acțiune, ea nu poate fi numită fondator. În concluzie, în ipoteza prevăzută la lit. a) art. 125 CP RM, subiectul infracțiunii poate avea calitatea specială de fondator sau de reprezentant al acestuia, împuternicit prin procură autentificată în modul stabilit de lege;

b) în ipoteza desfăşurării unor genuri de activitate interzise de legislaţie, activitatea desfășurată este ilegală atât după formă, cât și după conținut. Drept urmare, în prezența acestei ipoteze, subiectul infracțiunii nu are o calitate specială;

c) în ipoteza desfăşurării activităţii de întreprinzător prin intermediul filialelor, reprezentanţelor, sucursalelor, secţiilor, magazinelor, depozitelor, unităţilor comerciale sau altor unităţi neînregistrate în modul stabilit de legislaţie, făptuitorul nu execută obligația de a înregistra aceste unități.

Din alin. (2) art. 12 al Legii privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice şi a întreprinzătorilor individuali aflăm că documentele pentru înregistrarea de stat a filialelor sau reprezentanțelor persoanelor juridice se depun de către fondatorul persoanei juridice sau de către reprezentantul acestuia, împuternicit prin procură autentificată în modul stabilit de lege. În concluzie, făcând analogie cu cele menționate mai sus, la litera a), deducem că, în acest caz, subiectul infracțiunii are calitatea specială de fondator sau de reprezentant al acestuia, împuternicit prin procură autentificată în modul stabilit de lege.

De asemenea, din anexa nr. 15 la Ordinul Inspectoratului Fiscal Principal de Stat cu privire la aprobarea Instrucţiunii privind evidenţa contribuabililor, nr. 299 din 02.05.2012 [156], aflăm că contribuabilul sau persoana sa responsabilă depun la organul fiscal cererea privind înregistrarea subdiviziunilor. În concluzie: în cazul desfăşurării activităţii de întreprinzător prin intermediul sucursalelor, secţiilor, magazinelor, depozitelor, unităţilor comerciale sau altor unităţi (cu excepția filialelor și reprezentanțelor) neînregistrate în modul stabilit de legislaţie, subiectul infracțiunii are calitatea specială de contribuabil sau de persoană responsabilă a acestuia, căreia îi revine obligația de a depune cererea privind înregistrarea subdiviziunilor;

d) în ipoteza desfăşurării activităţii de întreprinzător fără utilizarea mărcilor comerciale sau de fabrică ori fără indicarea în documente a codurilor fiscale, în cazul când folosirea sau indicarea lor este prevăzută de legislaţie, ori a desfăşurării acestei activităţi cu utilizarea unor coduri fiscale străine sau plastografiate, făptuitorul nu execută una dintre următoarele obligații: 1) de a utiliza mărcile, 2) de a indica în documente codurile fiscale, 3) de a utiliza propriul cod fiscal; 4) de a utiliza codul fiscal autentic.

În primul dintre aceste cazuri apelăm la prevederile alin. (1) și (3) art. 9 al Legii privind protecţia mărcilor. Din acestea reiese că oricărei persoane (altei decât titularul mărcii) îi revine obligația de a utiliza mărcile în procesul desfășurării activității de întreprinzător. Așadar, în acest caz, subiectul infracțiunii nu are o calitate specială.

În cel de-al doilea caz, din art. 86 din Codul fiscal deducem că fiecare persoană, care obţine venit sau care efectuează plăţi impozabile, are obligația de a indica în documente codurile fiscale. Deci, în acest caz, subiectul infracțiunii are calitatea specială de contribuabil sau de conducător al contribuabilului.

Aceeași calitate specială o atestăm în cazurile 3) și 4). O astfel de concluzie rezultă din prevederile alin. (1), (3) și (5) art. 165 din Codul fiscal.

Așadar, numai în unele cazuri subiectul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM are o calitate specială. Prezența/lipsa acestei calități și specificul acesteia depind de particularitățile ce caracterizează ipotezele prevăzute la art. 125 CP RM.

Indiferent de aceste particularități, subiect al infracțiunilor examinate este persoana care desfășoară nemijlocit activitatea de întreprinzător. În acest plan, are dreptate V. Spalatu când susține: „Fondatorii şi acţionarii nu pot fi supuşi răspunderii penale pentru practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător, dacă ei nu participă nemijlocit la desfăşurarea activităţii de întreprinzător" [185, p. 97]. Asemănătoare este opinia expusă de S.A. Bronnikov, Iu.V. Logvinov și E.V. Eminov [220, p. 33], precum și de L.S. Aistova [210, p. 181-182]. O asemenea opinie își găsește confirmare în art. 4 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi: titularul patrimoniului este în drept de a transmite, pe bază de contract, o parte sau toate atribuţiile de efectuare a activităţii de antreprenoriat managerului-şef de întreprindere (alin. 1); titularul patrimoniului nu are dreptul să se amestece în activitatea managerului-şef de întreprindere în decursul termenului de valabilitate a contractului, cu excepţia cazurilor prevăzute de condiţiile contractului sau de legislaţia în vigoare (alin. 3).

În cazul în care persoana nu desfășoară nemijlocit activitatea de întreprinzător, aceasta fie nu va răspunde în genere în baza art. 241 CP RM, fie va răspunde în calitate de organizator, instigator sau complice.

4.3. Săvârșirea infracțiunii de două sau mai multe persoane

Întrucât circumstanțele agravante consemnate la lit. b) și c) alin. (2) art. 241 CP RM caracterizează subiectul infracțiunii, le vom analiza în cadrul acestui capitol al tezei de față.

Anterior, în compartimentul 2.2 al prezentei teze, am formulat următoarea concluzie: obţinerea unui profit în proporţii deosebit de mari nu poate fi privită ca circumstanță agravantă pentru infracțiunea specificată la alin. (1) art. 241 CP RM, infracțiune care presupune obţinerea unui profit în proporţii mari. Or, obţinerea unui profit în proporţii deosebit de mari nu poate fi privită ca apendice, ca adaos, ca supliment, ca anexă la componența de infracțiune prevăzută la alin. (1) art. 241 CP RM, care deja presupune obţinerea unui profit în proporţii mari. Din aceste considerente, doar ipotezele specificate la lit. b) și c) alin. (2) art. 241 CP RM reprezintă circumstanțe agravante.

După această notă introductivă, vom trece la analiza propriu-zisă a circumstanței agravante specificate la lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM.

Astfel, potrivit lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM, răspunderea se agravează dacă practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător, soldată cu obţinerea unui profit în proporţii mari, este săvârșită de două sau mai multe persoane.

Nu doar în Codul penal al Republicii Moldova există o asemenea normă. Prevederi similare găsim în articolele corespondente cu art. 241 CP RM din legile penale ale altor state. De exemplu, la lit. a) alin. 2 art. 192 din Codul penal al Republicii Georgia [199] se stabilește răspunderea pentru activitatea de întreprinzător ilicită săvârșită de un grup de persoane. În mod similar, la pct. 1) alin. 2 art. 214 din Codul penal al Republicii Kazahstan [331] se prevede răspunderea pentru activitatea de întreprinzător ilegală, activitatea bancară ilegală săvârșită de un grup de persoane.

După L.S. Aistova, activitatea de întreprinzător nu poate fi practicată niciodată unipersonal; ea reprezintă o activitate organizată a două sau a mai multor persoane [210, p. 216]. Considerăm prea categorică această afirmație. Infracțiunile specificate la art. 241 CP RM nu sunt infracţiuni presupunând o pluralitate naturală de făptuitori (așa cum este, de exemplu, infracțiunea prevăzută la art. 246 CP RM). În primul rând, această concluzie rezultă din alin. 1 art. 2 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi. Conform acestei norme, întreprinzător poate fi un grup de cetăţeni sau de apatrizi (un grup de parteneri) din care se constituie întreprinzătorul colectiv. Totodată, potrivit aceleiași norme, întreprinzător poate fi, printre altele: orice cetăţean al Republicii Moldova care nu este îngrădit în drepturi, în modul stabilit de această lege şi de alte acte legislative; orice cetăţean străin sau apatrid, în conformitate cu legislaţia în vigoare. În al doilea rând, nu trebuie să uităm că, în contextul infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM, practicarea activității de întreprinzător se caracterizează prin ilegalitate. Această ilegalitate poate avea conotații variate. De exemplu, în cazul în care desfășurarea activității de întreprinzător nu este pasibilă de înregistrare, făptuitorul este cel care decide asupra (ne)asocierii sale cu alte persoane. Într-un asemenea caz, legea nu constituie un obstacol pentru cel care desfășoară o activitate de întreprinzător ilegală după formă și după conținut.

În legătură cu circumstanţa agravantă consemnată la lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM, V. Stati menționează: „Săvârşirea de două sau mai multe persoane a infracţiunii specificate la alin. (1) art. 241 CP RM presupune nu o singură ipoteză, dar trei ipoteze: 1) săvârşirea infracţiunii de doi sau mai mulţi coautori; 2) săvârşirea infracţiunii de către o persoană, care întruneşte semnele subiectului infracţiunii, în comun cu una sau cu mai multe persoane, care nu întrunesc aceste semne (de exemplu, nu au atins vârsta răspunderii penale, sunt iresponsabile etc.);

3) săvârşirea infracţiunii de către o persoană, care întruneşte semnele subiectului infracţiunii, prin intermediul unei persoane, care nu întruneşte aceste semne (de exemplu, nu a atins vârsta răspunderii penale, este iresponsabilă etc.)" [193, p. 138].

În acelaşi timp, V. Spalatu afirmă: „Pentru calificarea faptei potrivit lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM, este necesar ca coautorii să întrunească semnele subiectului infracţiunii. La săvârşirea infracţiunii respective, când numai o persoană (autor) poate avea calitatea de subiect, suntem în prezenţa aşa-numitei „participaţii false". Dacă autorul foloseşte la practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător alte persoane care nu sunt pasibile de răspundere penală din cauza vârstei, iresponsabilităţii sau din alte cauze, atunci acesta va fi tras la răspundere penală în calitate de autor al infracţiunii, în baza alin. (1) art. 241 CP RM (dacă nu există alte circumstanţe agravante). Cu alte cuvinte, în cazul dat, fapta nu poate fi calificată ca practicare ilegală a activităţii de întreprinzător, săvârşită de două sau mai multe persoane" [185, p. 110].

După ce am urmat dictonul *„audiatur et altera pars"* („să fie ascultată şi cealaltă parte"), vom apela la dictonul *„aurea mediocritas"* („aurita cale de mijloc").

Referindu-se la o ipoteză apropiată cu cea de la lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM, V. Stati susține: „Infracţiunea specificată la alin. (1) art. 240 CP RM este o infracţiune cu componenţă specială. Persoana care nu are semnele subiectului infracţiunii cu componenţă specială nu o poate săvârşi. De aceea, circumstanţa agravantă consemnată la lit. b) alin. (2) art. 240 CP RM nu este aplicabilă în următoarele două ipoteze: 1) infracţiunea este săvârşită de o persoană având semnele subiectului infracţiunii, împreună cu o persoană care nu are astfel de semne; 2) infracţiunea este săvârşită de o persoană având semnele subiectului infracţiunii, prin intermediul unei persoane neavând astfel de semne. Circumstanţa agravantă în cauză este aplicabilă numai în ipoteza în care persoanele, care săvârşesc infracţiunea prevăzută la alin. (1) art. 240 CP RM, au calitatea specială de ordonatori" [195].

Totodată, *supra,* în compartimentul 4.2 al prezentei teze, am menționat: numai în unele cazuri acest subiect are o calitate specială. Prezența/lipsa acestei calități și specificul ei depind de particularitățile ce caracterizează ipotezele prevăzute la art. 125 CP RM.

Analizând în ansamblu cele evocate mai sus, ajungem la următoarea concluzie: în acele cazuri în care subiectul infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM are o calitate specială, circumstanța agravantă prevăzută la lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM presupune doar ipoteza săvârşirii infracţiunii de doi sau mai mulţi coautori. Pe de altă parte, în cazul în care acest subiect nu are o calitate specială, circumstanța agravantă consemnată la lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM presupune trei ipoteze: 1) săvârşirea infracţiunii de doi sau mai mulţi coautori; 2) săvârşirea infracţiunii de către o persoană, care întruneşte semnele subiectului infracţiunii, în comun cu una sau

cu mai multe persoane, care nu întrunesc aceste semne; 3) săvârşirea infracţiunii de către o persoană, care întruneşte semnele subiectului infracţiunii, prin intermediul unei persoane, care nu întruneşte aceste semne.

În alt context, în opinia lui S. Brînza şi V. Stati, „lipsa sau prezenţa înţelegerii prealabile dintre făptuitori nu poate influenţa calificarea celor săvârşite în baza lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM, dar poate fi luată în considerare la individualizarea pedepsei" [29, p. 90]. Este de menționat că în articolele corespondente cu art. 241 CP RM din legile penale ale altor state situația este alta. De exemplu, la lit. a) alin. (2) art. 239 din Codul penal al Republicii Turkmenistan [335] se stabilește răspunderea pentru activitatea de întreprinzător ilegală, săvârșită de un grup de persoane în urma înțelegerii prealabile. În aceeași ordine de idei, consemnăm că la lit. b) alin. (2) art. 264 „Practicarea ilegală a activității de întreprinzător" din proiectul Codului penal al Republicii Moldova [37, p. 110] se conținea sintagma „în urma înțelegerii prealabile de către un grup de persoane". Totuși, legiuitorul nu a susținut această idee. Astfel, în acord cu varianta în vigoare a art. 241 CP RM, spontaneitatea sau caracterul preordinat al comiterii infracțiunii comportă relevanță, eventual, doar în planul individualizării pedepsei.

Sub un alt aspect, S. Brînza şi V. Stati afirmă: „În cazul infracţiunii prevăzute la lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM, făptuitorii pot realiza simultan şi integral latura obiectivă a infracţiunii. Dar, la fel de posibil este ca făptuitorii să o realizeze succesiv şi parţial. Important este ca aceşti făptuitori să participe la săvârşirea, chiar şi parţială, a infracţiunii prevăzute la alin. (1) art. 241 CP RM. Noţiunea „de două sau mai multe persoane", în sensul consemnat la lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM, presupune pluralitatea de făptuitori. Iar aceşti făptuitori trebuie să aibă calitatea de autori mijlociţi (mediaţi) sau de autori nemijlociţi (imediaţi) ai infracţiunii. Un autor – mediat sau imediat – al infracţiunii, alături de o altă persoană având calitatea de organizator, instigator sau complice, nu formează conţinutul noţiunii „de două sau mai multe persoane"" [29, p. 90]. Sprijinim această poziție: din alin. (2) art. 42 CP RM reiese că autorul infracțiunii săvârșește – nemijlocit sau mijlocit – infracțiunea; din alin. (3)-(5) art. 42 CP RM deducem că organizatorul, instigatorul sau complicele la infracțiune doar contribuie la săvârșirea acesteia.

Cu această ocazie, precizăm: în acele cazuri în care subiectul infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM are o calitate specială, persoanele care nu au această calitate, însă care au participat la săvârșirea infracțiunilor în cauză, vor răspunde în baza alin. (3), (4) sau (5) art. 42 și art. 241 CP RM.

Mai sus, în compartimentul 4.2 al tezei de față, am menționat: în cazul în care persoana nu desfășoară nemijlocit activitatea de întreprinzător, aceasta fie nu va răspunde în genere în baza art. 241 CP RM, fie va răspunde în calitate de organizator, instigator sau complice.

Dezvoltând această idee, apelăm la punctul de vedere exprimat de V.N. Lubeșko: persoanele care activează în baza unui contract individual de muncă și care nu participă la practicarea ilegală a activității de întreprinzător nu pot fi trase la răspundere pentru infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător [280]. Într-o manieră asemănătoare, M.V. Talan susține: dacă activitatea de întreprinzător este desfășurată ilegal de o întreprindere, răspunderea pentru infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător nu poate fi aplicată față de cei care prestează muncă în cadrul acelei întreprinderi, însă nu participă la activitatea de întreprinzător [326, p. 162].

La rândul său, I.A. Klepițki afirmă, just: dacă întreprinderea desfășoară ilegal activitatea de întreprinzător, angajații din cadrul acesteia pot fi trași la răspundere pentru contribuirea la comiterea infracțiunilor reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător. Însă, aceasta devine posibil numai cu condiția că respectivii angajați își dădeau seama de faptul că-și aduc aportul nu la o oarecare practicare a activității de întreprinzător, dar anume la practicarea ilegală a activității de întreprinzător [254, p. 156-157]. Opinii similare sunt exprimate și de alți autori [242; 237, p. 445].

Într-adevăr, potrivit art. 41 CP RM, „se consideră participaţie cooperarea cu intenţie a două sau a mai multor persoane la săvârşirea unei infracţiuni intenţionate”. Deci, pentru aplicarea alin. (3), (4) sau (5) art. 42 și art. 241 CP RM este necesar ca participantul la infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM să conștientizeze că activitatea de întreprinzător, la a cărei săvârșire contribuie, este desfășurată: a) fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate; b) în pofida interdicțiilor stabilite de legislaţie; c) prin intermediul filialelor, reprezentanţelor, sucursalelor, secţiilor, magazinelor, depozitelor, unităţilor comerciale sau altor unităţi neînregistrate în modul stabilit de legislaţie; d) fără utilizarea mărcilor sau fără indicarea în documente a codurilor fiscale, în cazul când folosirea sau indicarea lor este prevăzută de legislaţie, ori cu utilizarea unor coduri fiscale străine sau plastografiate.

În altă ordine de idei, în articolele corespondente cu art. 241 CP RM din legile penale ale altor state în locul sintagmei „de două sau mai multe persoane” se utilizează expresia „de un grup criminal organizat” (de exemplu, la: alin. 3 art. 233 din Codul penal al Republicii Belarus [330]; lit. a) alin. (2) art. 171 din Codul penal al Federației Ruse [333]; pct. 2) alin. 3 art. 188 din Codul penal al Republicii Armenia [329]; art. 192.2.2 din Codul penal al Republicii Azerbaidjan [201]).

Amintim că până la intrarea în vigoare a Legii pentru modificarea şi completarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 18.12.2008 [135], la lit. d) alin. (2) art. 241 CP RM se stabilea răspunderea pentru practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător, soldată cu obţinerea unui profit în proporţii mari, săvârșită de un grup criminal

organizat sau de o organizație criminală. În Nota informativă la proiectul care se află la baza adoptării acestei legi se menționează: „Litera d) se exclude din alin. (2) art. 241 CP RM, deoarece este alogică posibilitatea comiterii acestei infracţiuni de un grup criminal organizat sau de o organizaţie criminală” [154].

Nu optăm pentru „reanimarea” prevederii de la lit. d) alin. (2) art. 241 CP RM. Cu toate acestea, în opinia noastră, nu este nimic alogic în posibilitatea comiterii infracțiunii specificate la alin. (1) art. 241 CP RM de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală. Dovada cea mai concludentă este prezența circumstanței agravante „de un grup criminal organizat” în legile penale ale Republicii Belarus, Federației Ruse, Republicii Armenia și a Republicii Azerbaidjan. Nu putem admite ideea că legiuitorii din aceste state ar fi lipsiți de logică.

Nu putem exclude cu totul practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător, soldată cu obţinerea unui profit în proporţii mari, săvârşită de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală. În condițiile legii penale în vigoare, o asemenea faptă trebuie calificată în baza lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM. În plus, la individualizarea pedepsei, poate fi luată în considerare dispoziția de la lit. c) alin. (1) art. 77 CP RM: „săvârşirea infracţiunii prin orice formă de participaţie”. Or, în acord cu art. 43 CP RM, grupul criminal organizat și organizația criminală constituie întotdeauna forme ale participației; grupul, format din două sau mai multe persoane, reprezintă o formă a participației doar atunci când presupune coautoratul.

În alt context, atrage atenția explicația de la pct. 13 al Hotărârii Plenului Judecătoriei Supreme a Federației Ruse cu privire la practica judiciară în cauzele referitoare la activitatea de întreprinzător ilegală și legalizarea (spălarea) mijloacelor bănești și a altor bunuri, obținute pe cale ilegală, nr. 23 din 18.11.2004: „La stabilirea mărimii veniturilor obținute de către un grup criminal organizat trebuie luat în considerare cuantumul cumulat al veniturilor obținute de către toți membrii acestui grup” [302].

În opinia noastră, în ipoteza prevăzută la lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM, problema privind stabilirea mărimii profitului obținut trebuie abordată nuanțat. În acest sens, recurgem la interpretarea prin analogie a unei ipoteze examinate de S. Brînza și I. Botezatu: „Dacă furtul în proporţii mari sau deosebit de mari este săvârşit de două sau mai multe persoane, răspunderea lor trebuie să depindă de prezenţa intenţiei fiecărei persoane de a cauza un prejudiciu patrimonial care, în ansamblu, va fi exprimat în proporţii mari sau deosebit de mari. Este însă posibil ca proporţiile mari sau deosebit de mari să se compună din câteva sume ce provin din câteva episoade ale unei infracţiuni unice prelungite, săvârşite de două sau mai multe persoane care au luat parte nu la toate aceste episoade. În acest caz, răspunderea fiecăreia dintre aceste persoane va fi pusă în dependenţă nu de suma integrală, care a fost sustrasă de întregul grup, în toate episoadele, ci va

fi limitată numai la acele episoade care au fost executate cu participarea nemijlocită a persoanei respective" [27].

Aşadar, invocând principiul caracterului personal al răspunderii penale, ajungem la concluzia că nu întotdeauna răspunderea persoanelor, care săvârşesc infracţiunea specificată la lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM, poate fi pusă în dependenţă de mărimea integrală a profitului obţinut de întregul grup, în toate episoadele infracţionale. Este necesar ca această răspundere să fie limitată doar la episoadele care au fost executate cu participarea nemijlocită a persoanelor respective.

4.4. Săvârşirea infracţiunii cu folosirea situaţiei de serviciu

Conform lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM, răspunderea se agravează dacă practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător, soldată cu obţinerea unui profit în proporţii mari, este săvârşită cu folosirea situaţiei de serviciu.

Aceasta este singura ipoteză prevăzută la art. 241 CP RM, în care obiectul juridic special al infracţiunii are un caracter complex. La concret, în această ipoteză, în plan secundar, se aduce atingere relaţiilor sociale cu privire la desfăşurarea normală a activităţii de serviciu.

V. Spalatu enunţă un punct de vedere asemănător, făcând conexiunea dintre obiectul infracţiunii, specificate la lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM, şi subiectul acesteia: „Cât priveşte dispoziţia normativă prevăzută la lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM, obiectul juridic special secundar îl constituie relaţiile privind buna desfăşurare a activităţii de întreprinzător de către persoane cu funcţii de răspundere sau de către persoane care gestionează o organizaţie comercială, obştească sau o altă organizaţie nestatală, în scopul îndeplinirii de către acestea a atribuţiilor lor de serviciu în mod corect, cu respectarea intereselor legale ale persoanelor fizice şi juridice" [185, p. 111].

Situându-se pe poziţii apropiate, V. Stati menţionează: „În această ipoteză (adică, în ipoteza consemnată la lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM – *n.a.*), subiect al infracţiunii este, după caz: 1) persoana cu funcţie de răspundere; 2) persoana care gestionează o organizaţie comercială, obştească sau altă organizaţie nestatală. Persoanele care nu posedă astfel de calităţi speciale, dar care au luat parte la comiterea infracţiunii împreună cu subiecţii speciali sus-menţionaţi, trebuie să răspundă nu în calitate de coautori, dar în calitate de organizatori, instigatori sau complici la infracţiunea prevăzută la lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM" [193, p. 139].

În legătură cu cele afirmate de V. Spalatu şi V. Stati poate să apară următoarea întrebare: de ce persoana cu funcţie de răspundere şi nu persoana publică trebuie considerată subiect al

infracțiunii specificate la lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM? Această întrebare este justificată, deoarece – până la intrarea în vigoare a Legii privind modificarea şi completarea unor acte legislative, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 02.12.2011 [139] – în art. 327 CP RM ca subiect al infracțiunii era nominalizată persoana cu funcţie de răspundere. După intrarea în vigoare a acestei legi, ca subiect al infracțiunii este menționată persoana publică. Ne referim la art. 327 CP RM, întrucât, așa cum vom vedea *infra*, acest articol reprezintă o parte în întregul pe care îl formează lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM.

Răspunzând la întrebarea formulată mai sus, prezentăm următoarele argumente: la pct. 18 al Hotărârii Plenului Curţii Supreme de Justiţie cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor, nr. 23 din 28.06.2004 [102], se menționează, printre altele: în ipoteza prevăzută la lit. d) alin. (2) art. 191 CP RM (adică, în ipoteza de delapidare a averii străine săvârşită cu folosirea situației de serviciu), subiect al infracţiunii poate fi doar persoana cu funcţie de răspundere sau persoana care gestionează o organizaţie comercială, obştească sau altă organizaţie nestatală. Această explicație a instanței supreme reprezintă singura interpretare oficială a unei dispoziții similare cu cea de la lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM.

Este adevărat că în art. 327 CP RM este utilizată aceeași sintagmă: „folosirea situației de serviciu”. În cazul infracțiunilor prevăzute de acest articol, subiect poate fi orice persoană publică. Totuși, prevederea de la lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM este în concurență nu doar cu art. 327 CP RM, dar și cu art. 312 din Codul contravențional. Noțiunea de persoană publică nu-i este cunoscută Codului contravențional. În acest Cod se operează cu noțiunea de persoană cu funcţie de răspundere. Astfel, observăm o neconcordanță terminologică și semantică între Codul penal și Codul contravențional. De aceea, atât timp cât este în vigoare interpretarea oficială din Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie nr. 23 din 28.06.2004, considerăm că, în ipoteza prevăzută la lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM, subiect al infracţiunii poate fi doar acea persoană publică care posedă calitatea de persoana cu funcţie de răspundere.

Care este conținutul noțiunii „folosirea situației de serviciu” folosite la lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM? Considerăm că, în esență, această noțiune nu se deosebește de noțiunile similare utilizate, de exemplu, la lit. d) alin. (2) art. 190 și la lit. d) alin. (2) art. 191 CP RM. De aceea, în vederea stabilirii conținutului noțiunii „folosirea situației de serviciu” utilizate la lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM, putem recurge la explicația din pct. 18 al Hotărârii Plenului Curţii Supreme de Justiţie cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor, nr. 23 din 28.06.2004: „Prin „folosirea situaţiei de serviciu” se înţelege săvârşirea unor acţiuni sau inacţiuni care decurg din atribuţiile de serviciu ale făptuitorului şi care sunt în limitele competenţei sale de serviciu”.

În teoria dreptului penal atestăm opinii, potrivit cărora excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu ar intra sub incidența noțiunii „folosirea situației de serviciu” [284; 260, p. 367]. Împotriva unor asemenea constatări se pronunță V. Stati: „Noţiunea „folosirea situaţiei de serviciu” se referă implicit nu la excesul de putere sau depăşirea atribuţiilor de serviciu. Se referă doar la abuzul de putere sau abuzul de serviciu (ori abuzul de serviciu). Aceasta rezultă din dispoziţiile de la art. 327 şi 335 CP RM, precum şi de la art. 312 din Codul contravenţional” [189]. Opinii similare sunt exprimate de R. Ștefănuț [197, p. 229] și I. Selevestru [171, p. 248-249].

După această clarificare, nu ne rămâne decât să constatăm că art. 327 şi 335 CP RM, precum şi art. 312 din Codul contravenţional, se află în concurență față de lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM. Avem în vedere concurența dintre o parte și un întreg în sensul art. 118 CP RM. Cealaltă parte, care nu este implicată în această concurență, constă în practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător, soldată cu obţinerea unui profit în proporţii mari. Reieșind din prevederile art. 118 CP RM, calificarea faptei conform lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM exclude aplicarea art. 327 sau 335 CP RM ori a art. 312 din Codul contravenţional. În situația în care practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător, soldată cu obţinerea unui profit în proporţii mari, este însoțită de excesul de putere sau depăşirea atribuţiilor de serviciu, nu mai putem invoca regula fixată la art. 118 CP RM. În această situație, soluția de calificare este: art. 241 (cu excepția lit. c) alin. (2)) și 328 CP RM sau art. 313 din Codul contravențional [15, p. 264].

Din aceste considerente, acceptăm doar în parte poziția exprimată de S.L. Șabunevici: dacă infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător sunt săvârșite de un factor de decizie, atunci calificarea celor comise trebuie făcută conform regulilor concursului de infracțiuni [292, p. 490]. Contează în care condiții factorul de decizie a săvârșit respectivele infracțiuni: cu folosirea situației de serviciu *sau* depășind limitele drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege. În caz contrar, s-ar ignora diferențierea legislativă a faptelor prevăzute la art. 327 CP RM și la art. 312 din Codul contravențional, pe de o parte, de cele specificate la art. 328 CP RM și la art. 313 din Codul contravențional, pe de altă parte. Ceea ce este inadmisibil.

4.5. Concluzii la Capitolul 4

În rezultatul analizei laturii subiective și a subiectului infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM, pot fi formulate următoarele *concluzii*:

1) nici intenția indirectă, nici imprudența (concretizată în încredere exagerată sau în neglijență) nu pot caracteriza vinovăția manifestată în ipoteza infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM;

2) interesul material reprezintă motivul exclusiv sau dominant al infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM;

3) în cazurile în care interesul material constituie motivul dominant, acesta este secundat de un alt motiv. Motivul secundar al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM îl constituie: teama făptuitorului de a-și asuma statutul de întreprinzător; năzuința făptuitorului de a nu fi identificat etc.;

4) subiect al acestor infracțiuni este persoana care desfășoară nemijlocit activitatea de întreprinzător;

5) persoana juridică cu scop nelucrativ (necomercial), care desfășoară activitatea de întreprinzător, poate fi subiect al infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM;

6) numai în unele cazuri subiectul infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM are o calitate specială;

7) în cazul în care acest subiect nu are o calitate specială, circumstanţa agravantă consemnată la lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM presupune trei ipoteze: a) săvârşirea infracţiunii de doi sau mai mulţi coautori; b) săvârşirea infracţiunii de către o persoană, care întruneşte semnele subiectului infracţiunii, în comun cu una sau cu mai multe persoane, care nu întrunesc aceste semne; c) săvârşirea infracţiunii de către o persoană, care întruneşte semnele subiectului infracţiunii, prin intermediul unei persoane, care nu întruneşte aceste semne;

8) în situațiile în care subiectul infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM are o calitate specială, persoanele care nu au această calitate, însă care au participat la săvârșirea infracțiunilor în cauză, vor răspunde în baza alin. (3), (4) sau (5) art. 42 și art. 241 CP RM;

9) infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM nu sunt infracţiuni presupunând o pluralitate naturală de făptuitori;

10) practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător, soldată cu obţinerea unui profit în proporţii mari, săvârșită de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală, trebuie calificată în baza lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM. În plus, la individualizarea pedepsei, poate fi luată în considerare dispoziția de la lit. c) alin. (1) art. 77 CP RM;

11) nu întotdeauna răspunderea persoanelor care săvârșesc infracțiunea specificată la lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM poate fi pusă în dependenţă de mărimea integrală a profitului obținut de întregul grup, în toate episoadele infracționale. Este necesar ca această răspundere să fie limitată doar la episoadele care au fost executate cu participarea nemijlocită a persoanelor respective;

12) calificarea faptei conform lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM exclude aplicarea art. 327 sau 335 CP RM ori a art. 312 din Codul contravenţional;

13) în situația în care practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător, soldată cu obţinerea unui profit în proporţii mari, este însoțită de excesul de putere sau depășirea atribuţiilor de serviciu, soluția de calificare este: art. 241 (cu excepția lit. c) alin. (2)) și 328 CP RM sau art. 313 din Codul contravențional.

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI

Rezultatele obţinute în urma investigaţiilor efectuate constau în:

1. Stabilirea caracteristicilor obiectului juridic și ale obiectului imaterial în cazul infracţiunilor prevăzute la art. 241 CP RM.

2. Identificarea conținutului noțiunii „activitate de întreprinzător” utilizate în art. 125 și art. 241 CP RM.

3. Relevarea formei şi conținutului faptei prejudiciabile specificate la art. 241 CP RM prin prisma prevederilor de la lit. a)-d) art. 125 CP RM.

4. Profilarea particularităților ce caracterizează consumarea infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM.

5. Identificarea formei şi tipului vinovăției manifestate la săvârșirea infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM.

6. Elucidarea aspectelor legate de vârsta minimă a răspunderii penale pentru faptele incriminate la art. 241 CP RM.

7. Relevarea ipotezelor în care subiectul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM are o calitate specială.

8. Stabilirea condițiilor în care devin aplicabile dispozițiile de la lit. b) și c) alin. (2) art. 241 CP RM.

9. Elucidarea criteriilor de delimitare a infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM de infracţiunile prevăzute la art. 190, 241^1, 242, 244, 244^1 și altele din Codul penal.

10. Evidenţierea convergenţelor şi divergenţelor dintre art. 241 CP RM şi unele norme nepenale, relevabile în procesul de apărare a ordinii de drept împotriva practicării ilegale a activității de întreprinzător.

11. Relevarea deficienţelor de ordin tehnico-legislativ ce marchează dispoziţiile art. 125 și 241 CP RM, precum și ale art. 263 din Codul contravențional.

12. Formularea de recomandări menite să contribuie la îmbunătățirea calitativă a dispoziţiilor art. 125 şi 241 CP RM.

Ca o trecere în revistă a obiectivelor realizate în cadrul prezentei lucrări, se impun următoarele ***concluzii generale***:

1) fiecare dintre semnele constitutive ale noțiunii „activitate de întreprinzător”, formulate în art. 1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi, are un caracter necesar, însă nu și

suficient. În lipsa oricăruia dintre aceste semne, activitatea nu poate fi considerată activitate de întreprinzător;

2) calificarea desfăşurării activităţii de întreprinzător fără licenţă în baza art. 241 CP RM (coroborat cu lit. b) art. 125 CP RM) ar însemna aplicarea prin analogie a legii penale, interzisă de alin. (2) art. 3 CP RM;

3) doar în ipoteza specificată la lit. b) art. 125 CP RM făptuitorul desfăşoară activitatea de întreprinzător care nu este pasibilă de înregistrare de stat. Dimpotrivă, în ipotezele consemnate la lit. a) și c) art. 125 CP RM făptuitorul desfăşoară activitatea de întreprinzător care este pasibilă de înregistrare de stat. Cât privește ipoteza prevăzută la lit. d) art. 125 CP RM, făptuitorul desfăşoară activitatea de întreprinzător deja după ce a parcurs procedura de înregistrare de stat;

4) pentru a se atesta consumarea infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM este necesară întrunirea următoarelor condiții: a) comiterea tuturor actelor care alcătuiesc seria de acte preconizate, cuprinse de intenția făptuitorului; b) obținerea în întregime a profitului în proporţii mari sau deosebit de mari preconizat, cuprins de intenția făptuitorului;

5) aplicarea, pentru activităţile interzise pe teritoriul Republicii Moldova, a sancțiunii stabilite la alin. 4 art. 10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi trebuie să excludă aplicarea art. 241 CP RM (coroborat cu lit. b) art. 125 CP RM);

6) scopul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM constă în asigurarea unei surse permanente de venituri;

7) persoana juridică nu poate fi subiect al infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM în ipoteza: a) desfăşurării activităţii de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate (lit. a) art. 125 CP RM); b) desfăşurării activităţii de întreprinzător prin intermediul sucursalelor neînregistrate în modul stabilit de legislaţie (lit. c) art. 125 CP RM);

8) vârsta minimă a persoanei pasibile de răspundere în baza art. 241 CP RM este în unele cazuri de 16 ani, iar în alte cazuri de 18 ani;

9) în cazurile în care subiectul infracțiunilor specificate la art. 241 CP RM are o calitate specială, circumstanța agravantă prevăzută la lit. b) alin. (2) art. 241 CP RM presupune doar ipoteza săvârşirii infracţiunii de doi sau mai mulţi coautori;

10) în ipoteza prevăzută la lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM, subiect al infracţiunii poate fi doar acea persoană publică care posedă calitatea de persoană cu funcţie de răspundere.

Problema ştiinţifică importantă rezolvată rezidă în interpretarea prevederilor art. 241 CP RM, ceea ce a condus la clarificarea pentru practicienii și teoreticienii din domeniul dreptului penal a condițiilor în care acest articol devine aplicabil, în vederea calificării corecte a faptelor în corespundere cu art. 241 CP RM.

În legătură cu investigaţiile întreprinse în cadrul tezei de faţă, venim cu un şir de ***recomandări*** ce pot fi luate în considerare la perfecţionarea legislaţiei penale:

1) substituirea în art. 241 CP RM a sintagmei „unui profit” cu sintagma „unor venituri”;

2) modificarea dispoziției de la lit. b) art. 125 CP RM: locuțiunea „desfășurarea unor genuri de activitate interzise de legislaţie” să fie reformulată după cum urmează: „desfășurarea activității de întreprinzător fără licenţă, în cazul când aceasta este obligatorie”;

3) excluderea din dispoziția de la lit. d) art. 125 CP RM a îmbinării de cuvinte „comerciale şi de fabrică”;

4) excluderea cuvintelor „sau bancară” din art. 242 CP RM;

5) excluderea din partea finală a dispoziției de la alin. (1) art. 263 din Codul contravențional a cuvintelor „ori cu act de înregistrare declarat nevalabil”;

6) excluderea alineatului (8) din art. 263 din Codul contravenţional;

7) excluderea art. 290 din Codul contravențional.

Avantajele acestor recomandări sunt următoarele:

a) s-ar preveni admiterea erorilor judiciare care, la moment, sunt generate de interpretarea defectuoasă a prevederilor art. 125 și 241 CP RM, precum și ale art. 263 din Codul contravențional;

b) recomandările înaintate ar contribui la soluționarea unor controverse din teoria dreptului penal cu privire la calificarea faptelor în baza art. 241 CP RM (de exemplu, a celei privind scopul infracțiunilor prevăzute la art. 241 CP RM);

c) impactul asupra economiei naţionale ar consta în reducerea costurilor legate de rejudecarea cauzelor ca urmare a recalificării de la art. 241 CP RM la art. 190, 241^1, 244, 244^1 sau altele din Codul penal, ori viceversa.

Planul de cercetări de perspectivă include următoarele repere:

1. Analiza juridico-istorică, secundată de examinarea aprofundată în planul dreptului comparat a infracţiunilor prevăzute la art. 241 CP RM;

2. Estimarea eficacităţii pedepselor aplicate pentru infracţiunile specificate la art. 241 CP RM.

3. Elaborarea proiectului Hotărârii Plenului Curţii Supreme de Justiţie consacrate practicii de aplicare a răspunderii penale pentru infracțiunile prevăzute la art. 241 CP RM.

4. Studierea oportunității dezincriminării faptelor prevăzute la art. 241 CP RM.

BIBLIOGRAFIE:

1. Airapetean A., Ioniță D., Prodan S., Popov R. *Drept penal. Partea Specială: Note de curs. (Ciclul I)*. Chișinău, 2013. 350 p. http://www.usem.md/uploads//files/Note_de_curs_drept_ciclul_1/041_-_054_-_Drept_penal__Partea_speciala_I,_II.pdf (vizitat 21.05.2016)
2. Alecu Gh. *Drept penal. Partea Generală*. Constanța: Europolis, 2007. 572 p.
3. Andronic T., Spalatu V. *Evoluția legislației penale a Republicii Moldova cu privire la practicarea ilegală a activității de întreprinzător*. În: Avocatul Poporului, 2010, nr. 1-2, p. 24-28.
4. Aranjamentul de la Nisa privind clasificarea internaţională a produselor şi serviciilor în vederea înregistrării mărcilor, adoptat la 15.06.1957. În: Tratate internaţionale la care Republica Moldova este parte. Vol. 13. Chişinău: Moldpres; Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998-2001, p. 163-174.
5. Barbăneagră A., Berliba V., Gurschi C. et al. *Codul penal comentat şi adnotat*. Chişinău: Cartier, 2005. 656 p.
6. Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. et al. *Codul penal al Republicii Moldova: Comentariu (Legea nr. 985-XV din 18 aprilie 2002. Cu toate modificările operate până la republicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74/195 din 14.04.2009. Adnotat cu jurisprudenţa CEDO şi a instanţelor naţionale.)*. Chişinău: Sarmis, 2009. 860 p.
7. Basarab M. *Drept penal. Partea Generală. Vol. I*. Iaşi: Chemarea, 1995. 415 p.
8. Băbălău D. *Obiectul juridic al infracțiunilor prevăzute la art. 241 din Codul penal: aspecte introductive*. În: Revista Națională de Drept, 2016, nr. 8, p. 18-25.
9. Băbălău D. *Noțiunea „activitatea de întreprinzător" în contextul infracțiunilor prevăzute la art. 241 din Codul penal*. În: Revista Națională de Drept, 2016, nr. 9, p. 42-47; nr. 10, p. 59-65.
10. Băbălău D. *Unele considerații privind obiectul infracțiunilor prevăzute la art. 241 din Codul penal*. În: Revista Națională de Drept, 2016, nr. 11, p. 47-52; nr. 12, p. 44-49.
11. Băbălău D. *Practicarea ilegală a activității de întreprinzător: modalitatea normativă prevăzută la lit. a) art. 125 din Codul penal*. În: Revista științifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae". Seria „Ştiinţe sociale". Chişinău: CEP USM, 2016, nr. 8, p. 126-133.
12. Băbălău D. *Infracțiunile prevăzute la art. 241 din Codul penal al Republicii Moldova: momentul de consumare, urmările prejudiciabile și legătura de cauzalitate*. În: Актуальные научные исследования в современном мире: XVI Международная научная конференция (26-27 августа 2016 г., Переяслав-Хмельницкий). Сборник научных трудов. Переяслав-Хмельницкий, 2016, Вып. 8, ч. 1, p. 112-125.
13. Băbălău D. *Practicarea ilegală a activității de întreprinzător: modalitățile normative prevăzute la lit. c) și d) art. 125 din Codul penal al Republicii Moldova*. În: Актуальные научные

исследования в современном мире: XVI Международная научная конференция (26-27 августа 2016 г., Переяслав-Хмельницкий). Сборник научных трудов. Переяслав-Хмельницкий, 2016, Вып. 8, ч. 1, p. 125-134.

14. Băbălău D. *Obiectul imaterial al infracțiunilor prevăzute la art. 241 din Codul penal.* În: Integrare prin cercetare şi inovare. Conferinţă ştiinţifică naţională cu participare internaţională. Rezumate ale comunicărilor. Ştiinţe juridice. Ştiinţe economice. Chişinău, 2016, p. 76-80.
15. Băbălău D. *Răspunderea penală pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător:* Monografie. Chișinău: Tipografia Centrală, 2016. 304 p.
16. Berliba V. *Răspunderea penală pentru delictele fiscale*: Teză de doctor habilitat în drept. Chișinău, 2015. 300 p.
17. Berliba V., Cojocaru R. *Semne obiective ale infracţiunii de practicare ilegală a activităţii de întreprinzător*. În: Revista de ştiinţe penale. Ediţie specială, 2008-2009, p. 11-27.
18. Blanovschi A. *Întreprinderea – unitate de bază a economiei naţionale*. În: Administrarea publică, 2015, nr. 1, p. 69-85.
19. Bobâlcă A.I., Paraschiv V. *Intenţia în dreptul penal*. În: George Antoniu – in honorem: culegeri de studii juridice. Craiova: Sitech, 2009, p. 79-88.
20. Borodac A. *Manual de drept penal. Partea Specială*. Chişinău: Tipografia Centrală, 2004. 622 p.
21. Boroi A., Gorunescu M., Popescu M. *Dicționar de drept penal*. București: ALL Beck, 2004. 417 p.
22. Botezatu I. *Răspunderea penală pentru escrocherie*. Chişinău: CEP USM, 2010. 302 p.
23. Brînza S. *Obiectul infracţiunilor contra proprietăţii: relaţiile sociale ca obiect al ocrotirii penale*. În: Analele Ştiinţifice al Universităţii de Stat din Moldova. Seria „Ştiinţe socioumanistice". Vol. I, 2001, p. 48-93.
24. Brînza S. *Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005. 675 p.
25. Brînza S., Ulianovschi X., Stati V. et al. *Drept penal. Partea Specială.* Chișinău: Cartier, 2005. 804 p.
26. Brînza S., Stati V. *Drept penal. Partea Specială. Vol. II*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011. 1322 p.
27. Brînza S., Botezatu I. *Analiza de drept penal a infracțiunilor prevăzute la art. 186 „Furtul" din Codul penal*. În: Revista ştiinţifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae". Seria „Ştiinţe sociale", 2013, nr. 8, p. 142-153.
28. Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p.

29. Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. II*. Chişinău: Tipografia Centrală, 2015. 1300 p.
30. Bulai C. *Manual de drept penal. Partea Generală*. Bucureşti: ALL, 1997. 647 p.
31. Bulai C., Bulai B.N. *Manual de drept penal. Partea Generală*. Bucureşti: Universul Juridic, 2012. 678 p.
32. *Carta Universității de Stat din Moldova*. http://usm.md/wp-content/uploads/2015/04/Carta_USM__EDU-1.pdf (vizitat 30.05.2016)
33. Cioclei V. *Mobilul în conduita criminală*. Bucureşti: ALL Beck, 1999. 336 p.
34. Codul cu privire la contravenţiile administrative, adoptat de Sovietul Suprem al RSSM la 29.03.1985. În: Вештиле Советулуй Супрем ал РССМ, 1985, № 3.
35. Codul penal, adoptat de Sovietul Suprem al RSSM la 24.03.1961. În: Вештиле Советулуй Супрем ал РССМ, 1961, № 10.
36. Codul fiscal, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 24.04.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr. 62.
37. Codul penal al Republicii Moldova. Proiect. Chişinău: Garuda-Art, 1999. 175 p.
38. Codul penal, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 128-129.
39. Codul civil, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 82-86.
40. Codul muncii, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 159-162.
41. Codul de executare, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 24.12.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr. 34-35.
42. Codul contravențional, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 24.10.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr. 3-6.
43. Codul penal al României. În: Monitorul Oficial al României, 2009, nr. 510.
44. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu* / Sub red. lui A.Barbăneagră. Chişinău: ARC, 2003. 836 p.
45. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu*. http://cj.md/uploads/CPRM_Partea_Speciala.pdf (vizitat 24.05.2016)
46. *Codul civil al Republicii Moldova. Comentariu*. http://gandrabur.net/wp-content/uploads/2016/04/Comentariu-CC.pdf (vizitat 20.05.2016)
47. Constituția Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr. 1.

48. Convenţia de la Paris pentru protecţia proprietăţii industriale, încheiată la Paris la 20.03.1883. În: Tratate internaţionale la care Republica Moldova este parte. Vol. 6. Chişinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p. 160-186.
49. Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, adoptată la Roma la 04.11.1950. În: Tratate internaţionale la care Republica Moldova este parte. Vol. 1. Chişinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p. 341-358.
50. Decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Bălți din 24.02.2010. Dosarul nr. 1r-91/2010. http://cab.instante.justice.md (vizitat 23.05.2016)
51. Decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Bălți din 11.11.2015. Dosarul nr. 4r-808/2015. http://cab.instante.justice.md (vizitat 21.05.2016)
52. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 11.09.2014. Dosarul nr.4r-2114/14. http://ca.justice.md (vizitat 22.06.2016)
53. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 15.09.2014. Dosarul nr. 4r-1836/14. http://ca.justice.md (vizitat 22.05.2016)
54. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 18.02.2015. Dosarul nr. 4r-482/15. http://ca.justice.md (vizitat 24.06.2016)
55. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 30.04.2015. Dosarul nr. 4r-1255/15. http://ca.justice.md (vizitat 26.06.2016)
56. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 25.05.2015. Dosarul nr. 4r-1253/15. http://ca.justice.md (vizitat 26.06.2016)
57. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 26.05.2015. Dosarul nr. 4r-1673/15. http://ca.justice.md (vizitat 23.06.2016)
58. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 01.07.2015. Dosarul nr. 4r-1516/15. http://ca.justice.md (vizitat 21.05.2016)
59. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 15.07.2015. Dosarul nr. 4r-2166/15. http://ca.justice.md (vizitat 03.07.2016)
60. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 15.07.2015. Dosarul nr. 4r-2261/15. http://ca.justice.md (vizitat 27.06.2016)
61. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 16.07.2015. Dosarul nr. 4r-2385/15. http://ca.justice.md (vizitat 29.06.2016)
62. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 21.07.2015. Dosarul nr. 4r-2133/15. http://ca.justice.md (vizitat 11.06.2016)
63. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 03.08.2015. Dosarul nr. 4r-2458/15. http://ca.justice.md (vizitat 17.06.2016)

64. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 05.08.2015. Dosarul nr. 4r-2655/14. http://ca.justice.md (vizitat 27.05.2016)
65. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 13.08.2015. Dosarul nr. 4r-2070/15. http://ca.justice.md (vizitat 22.06.2016)
66. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 17.08.2015. Dosarul nr. 4r-2120/15. http://ca.justice.md (vizitat 20.06.2016)
67. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 07.09.2015. Dosarul nr. 4r-2215/15. http://ca.justice.md (vizitat 19.05.2016)
68. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 20.10.2015. Dosarul nr. 4r-3057/15. http://ca.justice.md (vizitat 21.06.2016)
69. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 22.10.2015. Dosarul nr. 4r-3063/15. http://ca.justice.md (vizitat 19.06.2016)
70. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 11.11.2015. Dosarul nr. 4r-2998/15. http://ca.justice.md (vizitat 07.06.2016)
71. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 12.11.2015. Dosarul nr. 4r-3128/15. http://ca.justice.md (vizitat 28.05.2016)
72. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 19.11.2015. Dosarul nr. 4r-2873/15. http://ca.justice.md (vizitat 16.06.2016)
73. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 17.12.2015. Dosarul nr. 4r-3695/14. http://ca.justice.md (vizitat 18.06.2016)
74. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 02.02.2016. Dosarul nr. 4r-201/16. http://ca.justice.md (vizitat 22.05.2016)
75. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 09.02.2016. Dosarul nr. 4r-4037/15. http://ca.justice.md (vizitat 01.06.2016)
76. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 15.03.2016. Dosarul nr. 4r-414/16. http://ca.justice.md (vizitat 14.06.2016)
77. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 16.03.2016. Dosarul nr. 4r-487/16. http://ca.justice.md (vizitat 05.06.2016)
78. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 21.03.2016. Dosarul nr. 4r-754/16. http://ca.justice.md (vizitat 12.06.2016)
79. Decizia Colegiului penal lărgit al Curţii Supreme de Justiţie din 11.11.2008. Dosarul nr. 1ra-1156/ 2008. www.csj.md (vizitat 04.07.2016)
80. Decizia Colegiului penal lărgit al Curţii Supreme de Justiţie din 20.10.2009. Dosarul nr. 1ra-992/ 2009. www.csj.md (vizitat 17.06.2016)

81. Decizia Colegiului penal lărgit al Curţii Supreme de Justiţie din 17.11.2009. Dosarul nr. 1ra-864/ 2009. www.csj.md (vizitat 25.06.2016)
82. Decizia Colegiului penal lărgit al Curţii Supreme de Justiţie din 23.10.2012. Dosarul nr. 1re-423/ 2012. www.csj.md (vizitat 20.06.2016)
83. Decizia Colegiului penal lărgit al Curţii Supreme de Justiţie din 16.02.2016. Dosarul nr. 1ra-179/16. www.csj.md (vizitat 02.07.2016)
84. Dobrinoiu V., Pascu I., Molnar I. et al. *Drept penal. Partea Generală*. Bucureşti: Europa Nova, 1999. 576 p.
85. Faigher A. *Riscul întemeiat*: Teză de doctor în drept. Chișinău, 2011. 157 p.
86. Gavajuc S. *Răspunderea penală pentru remunerații ilicite în îndeplinirea lucrărilor de deservire a populației*: Teză de doctor în drept. Chișinău, 2016. 170 p.
87. Grama M., Botnaru S., Șavga A. et al. *Drept penal. Partea Generală. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 327 p.
88. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova pentru controlul constituţionalităţii pct. 72 din Art. IX al Legii nr. 324 din 23 decembrie 2013 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative (evidenţa fiscală a unor persoane care desfăşoară activităţi liberale) (Sesizarea nr. 12a/2014). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 223-230.
89. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind excepţia de neconstituţionalitate a articolului 125 lit. b) din Codul penal, a articolelor 7 alin. (7), 39 pct. 5), 313 alin. (6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi din articolele 2 lit. d) și 16 lit. c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție (faptele care constituie practicarea ilegală a activității de întreprinzător) (Sesizarea nr. 37g/2016). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 355-359.
90. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza *Ziliberberg contra Moldovei*. http://jurisprudentacedo.com/Ziliberberg-c.-Moldovei-Necitarea-in-cadrul-procedurilor-penale.html (vizitat 26.05.2016)
91. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova, nr. 581 din 17.08.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 59-60.
92. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova, nr. 888 din 19.09.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr. 77-78.
93. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova, nr. 859 din 13.08.1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr. 79-80.

94. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind înregistrarea gospodăriilor ţărăneşti (de fermier), nr. 977 din 14.09.2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 116-118.
95. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Foii de parcurs pentru ameliorarea competitivităţii Republicii Moldova, nr. 4 din 14.01.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 17-23.
96. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2016, nr. 879 din 23.12.2015. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr. 347-360.
97. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2017, nr. 1233 din 09.11.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 388-398.
98. Hotărârea Judecătoriei sectorului Centru, mun. Chișinău, din 03.02.2016, cu privire la cauza contravențională. Dosarul nr. 4-53/2016. http://www.jcn.instante.justice.md (vizitat 19.05.2016)
99. Hotărârea Judecătoriei sectorului Centru, mun. Chișinău, din 15.03.2016, cu privire la cauza contravențională. Dosarul nr. 4-254/2016. http://www.jcn.instante.justice.md (vizitat 02.06.2016)
100. Hotărârea Judecătoriei sectorului Centru, mun. Chișinău, din 24.03.2016, cu privire la cauza contravențională. Dosarul nr. 4-54/2016. http://www.jcn.instante.justice.md (vizitat 29.05.2016)
101. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova pentru aderarea Republicii Moldova la Aranjamentul de la Nisa privind clasificarea internaţională a produselor şi serviciilor în scopul înregistrării mărcilor, nr. 1251 din 10.07.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr. 49-50.
102. Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor, nr. 23 din 28.06.2004. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=37 (vizitat 24.05.2016)
103. Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie din 05.10.2009. Dosarul nr. 4-1re-285/2009. www.csj.md (vizitat 24.05.2016)
104. Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie cu privire la aplicarea legislaţiei referitoare la răspunderea penală pentru infracţiunile de corupţie, nr. 11 din 22.12.2014. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=195 (vizitat 24.05.2016)
105. Hotca M.A. *Codul penal. Comentarii și explicații*. București: C.H. Beck, 2007. 1593 p.
106. Iacuboi V. *Necesitatea apărării penale a relaţiilor sociale cu privire la licenţiere*. În: Revista ştiinţifică a USM „Studia Universitatis". Seria „Ştiinţe sociale", 2007, nr. 3, p. 134-138.
107. Iacuboi V. *Pericolul social al faptelor săvârşite în sfera activităţii de întreprinzător*. În: Revista ştiinţifică a USM „Studia Universitatis". Seria „Ştiinţe sociale", 2007, nr. 6, p. 128-132.

108. Iacuboi V. *Practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător: reglementarea răspunderii conform codurilor penale ale unor state din spaţiul CSI*. În: Revista Naţională de Drept, 2007, nr. 12, p. 58-62.
109. Iacuboi V. *Obiectul juridic special al infracţiunii de practicare ilegală a activităţii de întreprinzător*. În: Revista ştiinţifică a USM „Studia Universitatis". Seria „Ştiinţe sociale", 2008, nr. 1, p. 96-102.
110. Iacuboi V. *Delimitarea infracţiunii prevăzute la art. 241 „Practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător" din Codul penal de faptele prevăzute la art. 162 „Desfăşurarea ilegală a activităţii de întreprinzător" din Codul cu privire la contravenţiile administrative*. În: Revista Naţională de Drept, 2008, nr. 4, p. 56-61.
111. *Kriminaalkoodeks*. https://www.riigiteataja.ee/akt/77448 (vizitat 23.05.2016)
112. *Krimināllikums*. În: Latvijas Vēstnesis, 1998, No.199/200.
113. *Krivični zakonik*. Službeni list Republike Crne Gore, 2003, No.70.
114. Lascu I. *Răspunderea penală a persoanei juridice în lumina noului Cod penal*. În: Papers of the Sibiu Alma Mater University Conference (24-26 March 2011, Sibiu). Vol. 2, p. 56-65.
115. Legea cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 03.01.1992. În: Monitorul Parlamentului Republicii Moldova, 1994, nr. 2.
116. Legea cu privire la întreprinderea de stat, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 16.06.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 59-60.
117. Legea instituțiilor financiare, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 21.07.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr. 1.
118. Legea cu privire la asociațiile obștești, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 17.05.1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr. 6.
119. Legea privind societăţile pe acţiuni, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 02.04.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr. 38-39.
120. Legea cu privire la patenta de întreprinzător, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 15.07.1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr. 72-73.
121. Legea cu privire la activitatea editorială, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 20.04.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 70-72.
122. Legea privind gospodăriile ţărăneşti (de fermier), adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 03.11.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 14-15.
123. Legea privind reglementarea prin licenţiere a activităţii de întreprinzător, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 30.07.2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 108.
124. Legea privind actele legislative, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 27.12.2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 36-38.

125. Legea cu privire la avocatură, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 19.07.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 126-127.
126. Legea cu privire la notariat, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 08.11.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 154-157.
127. Legea privind protecţia consumatorilor, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 13.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 126-131.
128. Legea cu privire la investiţiile în activitatea de întreprinzător, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 18.03.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr. 64-66.
129. Legea cu privire la exercitarea profesiunii de medic, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 27.10.2005. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr. 172-175.
130. Legea cu privire la asigurări, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 21.12.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 47-49.
131. Legea asociaţiilor de economii şi împrumut, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 21.06.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 112-117.
132. Legea pentru ratificarea Convenţiei ONU împotriva corupţiei, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 06.07.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 103-106.
133. Legea privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice şi a întreprinzătorilor individuali, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 19.10.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 184-187.
134. Legea privind protecţia mărcilor, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 29.02.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 99-101.
135. Legea pentru modificarea şi completarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 18.12.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr. 41-44.
136. Legea privind executorii judecătoreşti, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 17.06.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr. 126-128.
137. Legea cu privire la comerţul interior, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 23.09.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr. 206-209.
138. Legea privind implementarea ghişeului unic în desfăşurarea activităţii de întreprinzător, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 22.07.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr. 170-175.
139. Legea privind modificarea şi completarea unor acte legislative, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 02.12.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 25-28.
140. Legea pentru completarea unor acte legislative, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 08.06.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 143-148.

141. Legea privind piaţa de capital, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 11.07.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 193-197.
142. Legea pentru aprobarea Strategiei naţionale de dezvoltare „Moldova 2020", adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 11.07.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 245-247.
143. Legea cu privire la administratorii autorizaţi, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 18.07.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 293-296.
144. Legea cu privire la mediere, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 03.07.2015. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr. 224-233.
145. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 28.07.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 369-378.
146. Legea României privind registrul comerţului, nr. 26 din 05.11.1990. În: Monitorul Oficial al României, 1990, nr. 12.
147. Legea României pentru punerea în aplicare a Legii nr. 286/2009 privind Codul penal, nr. 187 din 24.10.2012. În: Monitorul Oficial al României, 2012, nr. 757.
148. *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas*. http://www.skelbimas.lt/istatymai/baudziamasis_kodeksas.htm (vizitat 21.05.2016)
149. Manea V. *Răspunderea penală pentru acţiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor*. Chişinău: CEP USM, 2010. 292 p.
150. Mitrache C. *Drept penal român. Partea Generală*. Bucureşti: Şansa, 1997. 357 p.
151. Moscalciuc I. *Stabilirea obiectului juridic al infracţiunilor săvârşite în sfera consumului de produse şi servicii*. În: Revista Naţională de Drept, 2007, nr. 11, p. 44-51.
152. Mutu M. *Pseudoactivitatea de întreprinzător în legislația penală a Republicii Moldova*. În: Analele Științifice ale USM. Seria „Ştiinţe socioumanistice". Vol. I. Chişinău: CEP USM, 2004, p. 291-295.
153. Mutu-Strulea M. *Analiza juridico-penală a spălării banilor*. Chişinău: CEP USM, 2006. 190 p.
154. *Notă informativă la Proiectul Legii pentru modificarea si completarea Codului penal al Republicii Moldova (art. 10^1, 16, 21 ș.a.)*. http://old.parlament.md/lawprocess/laws/december2008/277-XVI-18.12.2008/ (vizitat 19.05.2016)
155. *Notă informativă la Proiectul Legii privind modificarea şi completarea Codului contravenţional al Republicii Moldova nr. 218-XVI din 24 octombrie 2008*. http://www.justice.gov.md/public/files/proiecte/proiect_de_lege_pregatit_pentru_Guvern.pdf (vizitat 18.05.2016)
156. Ordinul Inspectoratului Fiscal Principal de Stat cu privire la aprobarea Instrucţiunii privind evidenţa contribuabililor, nr. 299 din 02.05.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 99-102.

157. Ordinul Inspectoratului Fiscal Principal de Stat (IFPS) privind aprobarea Dării de seamă fiscale unificate (Declaraţie) (Forma UNIF14), nr. 1804 din 30.12.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr. 11-21.
158. Pasat A.O. *Analiza juridico-penală a infracţiunilor vamale conform legislaţiei Republicii Moldova şi a României*: Teză de doctor în drept. Chişinău, 2016. 196 p.
159. Păduraru A. *Infracţiunile în domeniul proprietăţii industriale în legislaţia Republicii Moldova şi în legislaţia României. Studiu de drept comparat*. Chişinău: CEP USM, 2011. 269 p.
160. Păvăleanu V. *Drept penal general: conform noului Cod penal*. Bucureşti: Universul Juridic, 2012. 503 p.
161. Poalelungi M., Dolea I., Vîzdoagă T. et al. *Manualul judecătorului pentru cauze penale*. Chişinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p.
162. Popov R. *Subiectul infracţiunilor prevăzute în capitolele XV şi XVI ale Codului penal*. Chişinău: CEP USM, 2012. 315 p.
163. Prodan S. *Răspunderea penală pentru infracţiunile legate de creditare*. Chişinău: CEP USM, 2011. 294 p.
164. *Proiectul Legii privind modificarea şi completarea Codului contravenţional al Republicii Moldova nr. 218-XVI din 24 octombrie 2008*. http://www.justice.gov.md/public/files/proiecte/proiect_de_lege_pregatit_pentru_Guvern.pdf (vizitat 14.06.2016)
165. Radu H.R. *Participaţia în dreptul penal*. Bucureşti: C.H. Beck, 2013. 374 p.
166. Regulamentul nr. 23/09-01 din 15.08.1996 al BNM cu privire la autorizarea băncilor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr. 59-60.
167. Reşetnicov A. *Natura juridică a produsului infracţiunii*. În: Revista ştiinţifică a USM „Studia Universitatis". Seria „Ştiinţe sociale", 2007, nr. 6, p. 185-191.
168. Reşetnicov A. *Obiectul material al infracţiunii şi mijlocul de săvârşire a infracţiunii: criterii de delimitare*. În: Revista Naţională de Drept, 2007, nr. 6, p. 17-22.
169. Roşca N., Baieş S. *Dreptul afacerilor. Vol. I*. Chişinău: Tipografia Centrală, 2004. 456 p.
170. Sandu F., Pantea M. *Consideraţii generale privind răspunderea penală a persoanei juridice*. În: Revista de investigare a criminalităţii, 2011, nr. 1, p. 13-27.
171. Selevestru I. *Răspunderea penală pentru delapidarea averii străine*. Chişinău: CEP USM, 2015. 311 p.
172. Selevestru I. *Victima infracţiunilor prevăzute la art. 191 CP RM*. În: Revista ştiinţifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae". Seria „Ştiinţe sociale". Chişinău: CEP USM, 2015, nr. 3, p. 194-199.
173. Sentinţa Judecătoriei mun. Bălţi din 16.08.2011. Dosarul nr. 1-608/2011. http://www.jbl.instante.justice.md (vizitat 12.06.2016)

174. Sentinţa Judecătoriei mun. Bălți din 07.09.2011. Dosarul nr. 1-533/2011. http://www.jbl.instante.justice.md (vizitat 14.06.2016)
175. Sentinţa Judecătoriei mun. Bălți din 13.05.2016. Dosarul nr. 1-870/2014. http://www.jbl.instante.justice.md (vizitat 17.06.2016)
176. Sentința Judecătoriei raionului Ungheni din 17.03.2016. Dosarul nr. 1-111/2016. http://www.jun.instante.justice.md (vizitat 10.06.2016)
177. Sentința Judecătoriei sectorului Buiucani, mun. Chișinău, din 16.05.2016. Dosarul nr. 1-1014/ 2016. http://www.jbu.instante.justice.md (vizitat 11.06.2016)
178. Sentința Judecătoriei sectorului Ciocana, mun. Chișinău, din 22.04.2013. Dosarul nr. 1-118/ 2013. http://www.jci.instante.justice.md (vizitat 19.06.2016)
179. Sentința Judecătoriei sectorului Centru, mun. Chișinău, din 24.11.2014. Dosarul nr.1-1227/ 2014. http://www.jcn.instante.justice.md (vizitat 30.05.2016)
180. Sentința Judecătoriei sectorului Centru, mun. Chișinău, din 12.01.2016. Dosarul nr. 1-147/2016. http://www.jcn.instante.justice.md (vizitat 01.06.2016)
181. Sîrbu N. *Răspunderea penală pentru pseudoactivitatea de întreprinzător*: Teză de doctor în drept. Chișinău, 2012. 172 p.
182. Spalatu V. *Practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător conform legislaţiei penale a ţărilor de peste hotare*. În: Analele ştiinţifice ale Academiei „Ştefan cel Mare" a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova. Ştiinţe socioumanistice. Chişinău: Academia „Ştefan cel Mare" a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, 2006, p. 136-139.
183. Spalatu V. *Profitul în proporţii mari şi deosebit de mari obţinut în urma practicării ilegale a activităţii de întreprinzător*. În: Avocatul Poporului, 2009, nr. 1, p. 21-24.
184. Spalatu V. *Obiectul infracţiunii de practicare ilegală a activităţii de întreprinzător*. În: Avocatul Poporului, 2009, nr. 5-6, p. 13-16.
185. Spalatu V. *Analiza juridico-penală şi criminologică a infracţiunii de practicare ilegală a activităţii de întreprinzător*: Teză de doctor în drept. Chişinău, 2011. 194 p.
186. Standardul Naţional de Contabilitate 31 „Reflectarea în rapoartele financiare a participaţiilor în activitatea de întreprinzător sub control mixt", aprobat prin Ordinul Ministrului Finanţelor cu privire la aprobarea şi punerea în aplicare a Standardelor Naţionale de Contabilitate şi Comentariilor, nr. 16 din 29.01.1999. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 35-36.
187. Stati V. *Răspunderea penală pentru infracţiunile legate de insolvabilitate*. Chişinău: CE USM, 2003. 164 p.
188. Stati V. *Problema obiectului material în cazul infracţiunii de încălcare a dreptului de autor şi drepturilor conexe*. În: Probleme teoretice şi practice ale economiei proprietăţii intelectuale. Chişinău, AGEPI, 2007, p. 228-230.

189. Stati V. *Unele consideraţii asupra practicii aplicării răspunderii penale pentru infracţiunea de violare de domiciliu (art. 179 CP RM)*. În: Revista Institutului Naţional al Justiţiei, 2009, nr. 3, p. 38-47.
190. Stati V. *Răspunderea penală pentru evaziunea fiscală a persoanelor fizice (art. 244[1] CP RM) (Partea a II-a)*. În: Revista Naţională de Drept, 2012, nr. 5, p. 10-16.
191. Stati V. *Răspunderea penală pentru practicarea ilegală a activităţii financiare (art. 241[1] CP RM) (Partea I)*. În: Revista Naţională de Drept, 2012, nr. 11, p. 7-12.
192. Stati V. *Practicarea ilegală a activității de întreprinzător (art. 241 CP RM): aspecte teoretice și practice*. În: Revista ştiinţifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae". Seria „Ştiinţe sociale", 2014, nr. 3, p. 279-289.
193. Stati V. *Infracțiuni economice: Note de curs*. Chișinău: CEP USM, 2014. 530 p.
194. Stati V. *Reglementarea răspunderii penale pentru infracțiunile prevăzute la art. 330[2] „Îmbogățirea ilicită" din Codul penal: controverse, soluții, perspective*. În: Revista Naţională de Drept, 2015, nr. 9, p. 2-12.
195. Stati V. *Utilizarea contrar destinației a mijloacelor din împrumuturile interne sau externe garantate de stat: răspunderea conform legii penale a Republicii Moldova*. În: Актуальные научные исследования в современном мире: XIV Международная научная конференция (26-27 июня 2016 г., Переяслав-Хмельницкий). Сборник научных трудов. Переяслав-Хмельницкий, 2016, Вып. 6, ч. 2, p. 114-121.
196. *Statutul Universității de Stat din Moldova*. http://usm.md/wp-content/uploads/2013/STATUT%20USM%202013_1.pdf (vizitat 17.06.2016)
197. Ștefănuț R. *Infracțiunea de violare de domiciliu în legislația Republicii Moldova și în cea a României. Studiu de drept comparat*. Chișinău: CEP USM, 2011. 258 p.
198. Ulianovschi Gh., Băbălău D. *Practicarea ilegală a activității de întreprinzător: modalitatea normativă specificată la lit. b) art. 125 din Codul penal*. În: Revista științifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae". Seria „Ştiinţe sociale". Chișinău: CEP USM, 2016, nr. 8, p. 231-242.
199. *The Criminal Code of Georgia*. http://www.parliament.ge/index.php?lang_id= GEO&sec_id= b69&kan_det=det&kan_id=673 (vizitat 25.05.2016)
200. *The Criminal Code of Mongolia*. http://www.lexadin.nl/wlg/legis/nofr/oeur/lxwemon.htm (vizitat 30.05.2016)
201. *The Criminal Code of the Republic of Azerbaijan*. http://www.parliament.am/library/Qreakan/Azerbadjan.pdf (vizitat 30.05.2016)
202. *The United Nations Convention against Corruption*. http://www.unodc.org/pdf/crime/convention_corruption/signing/Convention-e.pdf (vizitat 29.05.2016)

203. Timofei S. *Răspunderea penală pentru infracţiunile în domeniul concurenţei*. Chişinău: CEP USM, 2011. 300 p.
204. Vremea I. *Evaziunea fiscală a întreprinderilor, instituţiilor şi organizaţiilor (aspecte juridico-penale)*. Chişinău: CE USM, 2003. 145 p.
205. *Wetboek van Strafrecht*. http://www.wetboek-online.nl/wet/Wetboek%20van%20Strafrecht.html (vizitat 12.06.2016)
206. *Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon*. http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300#cast2 (vizitat 16.06.2016)
207. Zolyneak M. *Drept penal. Partea Generală. Vol. II*. Iaşi: Universitatea „Al.I. Cuza", 1976. 180 p.
208. Абакарова Б., Абдуллаева М.З. *Экономическая и юридическая сущность предпринимательской деятельности в преступлении, предусмотренном ст. 171 УК Российской Федерации*. În: Основные направления совершенствования уголовного законодательства. Материалы студенческой региональной научно-практической конференции. Сборник статей и тезисов. Избербаш: ДГУ, 2009, p. 7-15.
209. Аистова Л.С. *Теоретические и практические проблемы квалификации незаконного предпринимательства – ст. 171 УК Российской Федерации*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Санкт-Петербург, 2001. 23 p.
210. Аистова Л.С. *Незаконное предпринимательство.* Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс, 2002. 304 p.
211. Аистова Л.С. *Незаконное предпринимательство и смежные составы*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры РФ, 2005. 124 p.
212. Аистова Л.С. *Понятие незаконного предпринимательства как преступления*. În: Законность, 2005, № 7, p. 23-25.
213. Андреев А., Гордейчик С. *Понятие последствий преступлений в сфере экономической деятельности*. În: Российская юстиция, 1997, № 7, p. 43-45.
214. Арендаренко А.В., Афанасьев Н.Н., Батюков В.Е. и др. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*. Москва: Проспект, 1997. 760 p.
215. Аркуша Л.И. *Характеристика преступлений, связанных с незаконным занятием предпринимательской деятельностью*. http://inter.criminology.onua.edu.ua/?p=1501 (vizitat 17.06.2016)
216. Батычко В.Т. *Уголовное право. Общая и Особенная части*. Таганрог: ТГРУ, 2006. 325 p.
217. Беларева О.А. *Уголовно-правовая характеристика незаконного предпринимательства (ст. 171 УК Российской Федерации)*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Томск, 2005. 25 p.

218. Беляева О.А. *Предпринимательское право* / Под ред. В.Б. Ляндреса. Москва: Контракт, Инфра-М, 2006. 271 p.
219. Бодиловская Е.Н. *Экономическая преступность и предпринимательская деятельность*. În: Исследования и разработки в области машиностроения, энергетики и управления: Материалы V Международной межвузовской научно-технической конференции студентов, магистрантов и аспирантов, Гомель, 12-13 мая 2005 г. Гомель: ГГТУ им. П.О. Сухого, 2005, p. 309-312.
220. Бронников С.А., Логвинов Ю.В., Эминов Е.В. *Квалификация экономических преступлений по уголовному законодательству*. Москва: Норма, 2006. 95 p.
221. Волженкин Б.В. *Экономические преступления*. Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс, 1999. 312 p.
222. Вопленко Н.Н. *Правонарушение и юридическая ответственность*. Волгоград: ВолГУ, 2005. 136 p.
223. Вотякова Е.С. *История развития уголовного законодательства о преступлениях в сфере предпринимательской деятельности*. În: Актуальные вопросы юридических наук: Материалы Международной заочной научной конференции (г. Пермь, март 2012 г.). Челябинск: Два комсомольца, 2012, p. 77-79.
224. Гаврилова Ю.В. *Право на предпринимательскую деятельность в системе экономических прав*. În: Вестник МГПУ. Серия Юридические науки, 2010, № 1, p. 8-13.
225. Гармаш А.М. *О некоторых недостатках действующего российского уголовного законодательства в сфере охраны предпринимательской деятельности*. În: Пробелы в российском законодательстве, 2012, № 2, p. 305-309.
226. Гармаш А.М. *Реформирование 22 главы Уголовного кодекса РФ как один из путей предупреждения преступности в предпринимательской деятельности*. În: Общество и право, 2012, № 3, p. 134-137.
227. Гаухман Л.Д. *Квалификация преступлений: закон, теория, практика*. Москва: ЮрИнфоР, 2001. 316 p.
228. Гаухман Л.Д., Максимов С.В. *Преступления в сфере экономической деятельности*. Москва: ЮрИнфоР, 1998. 296 p.
229. Гильманова Э.И. *Криминологическая характеристика незаконного предпринимательства*. În: Теоретические и практические аспекты развития научной мысли в современном мире: Сборник статей Международной научно-практической конференции (13 ноября 2015 г.). Уфа: РИО МЦИИ ОМЕГА САЙНС, 2015, p. 221-224.

230. Глинчикова Е.Ю., Агафонова М.С. *Предприятие, сущность, классификация*. În: Международный студенческий научный вестник, 2014, № 1. http://www.eduherald.ru/ru/article/view?id=11796 (vizitat 19.06.2016)
231. Горелов А. *Как квалифицировать незаконное предпринимательство*. În: Российская юстиция, 2003, № 12, p. 47-48.
232. *Гражданский кодекс Республики Беларусь*. În: Ведамасці Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь, 1999, № 7-9.
233. Гришаева Л.В., Кужбанова Г.Т. *К вопросу о сущности предпринимательства*. În: Вопросы экономики и права, 2012, № 3, p. 45-48.
234. Гусев О.Б., Завидов Б.Д., Коротков А.П. *Преступления в сфере экономической деятельности и против интересов службы в коммерческих и иных организациях (главы 22-23 Уголовного кодекса Российской Федерации). (Продолжение)*. În: Право и экономика, 2000, № 1, p. 72-76.
235. Гырла Л.Г., Табарча Ю.М. *Уголовное право Республики Молдова. Часть Особенная. Т. 1*. Кишинэу, Cartdidact, 2010. 712 p.
236. Денисюк М.Е. *Об изменении подхода к определению дохода от незаконной предпринимательской деятельности*. În: Правовое обеспечение инновационного развития общества и государства: Материалы Международной научной конференции студентов, магистрантов и аспирантов. Минск, 29-30 октября 2010 г. Минск, 2011, p. 212-213.
237. Дудоров О.О. *Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика*. Київ: Юридична практика, 2003. 924 p.
238. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. *Законодавство України про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності – час визначитися зі стратегією розвитку*. În: Вісник Асоціації кримінального права України, 2015, № 2, p. 215-263.
239. Егоршин В.М., Колесников В.В. *Преступность в сфере экономической деятельности*. Санкт-Петербург: Университет, 2000. 270 p.
240. Ефименко И.А. *Незаконное предпринимательство: уголовно-правовая и криминологическая характеристика*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Челябинск, 2006. 24 p.
241. Жалинский А. *Уголовная ответственность в сфере лицензирования*. În: Закон, 2000, № 1, p. 114-120.
242. Жеребцов А.П. *Проблемы квалификации незаконного предпринимательства*. În: Российский юридический журнал, 1998, № 2, p. 40-50.

243. Жеребцов А.П. *Проблемы уголовной ответственности за нарушения порядка осуществления предпринимательской деятельности*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Екатеринбург, 1998. 29 p.
244. Завьялова Л.В. *К вопросу о типологии предпринимательства*. În: Вестник ОмГУ. Серия Экономика, 2011, № 3, p. 57-65.
245. Заєць В.А. *Декриміналізація господарських злочинів: можливості для підприємництва і загрози для суспільства*. În: Часопис Київського університету права, 2013, № 1, p. 381-384.
246. *Закон України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності, № 4025-VI від 15.11.2011*. În: Відомості Верховної Ради України, 2012, № 25.
247. Зотов П.В. *Уголовно-правовая и криминологическая характеристика незаконной банковской деятельности*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Казань, 2007. 24 p.
248. Иванова Я.Е. *Незаконное предпринимательство: вопросы теории и проблемы правоприменения*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2010. 34 p.
249. Иващенко А.А. *Понятие предпринимательской деятельности в гражданском законе Российской Федерации и цивилистической доктрине*. În: Общество и право, 2013, № 2, p. 45-48.
250. Казанцев М.М., Крайнов В.И. *Особенности квалификации некоторых составов преступлений в сфере экономической деятельности*. Домодедово: ВИПК МВД РФ, 1999. 45 p.
251. Карпович О.Г. *Предпринимательская деятельность как объект уголовно-правовой охраны*. În: Российский следователь, 2003, № 3, p. 32-35.
252. Карпович О.Г. *Уголовно-правовая охрана предпринимательской деятельности в России и в странах Европы*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва, 2003. 62 p.
253. Кириллова М.К. *Психология преступного поведения*. Ижевск: Удмуртский университет, 2012. 53 p.
254. Клепицкий И.А. *Система хозяйственных преступлений*. Москва: Статут, 2005. 570 p.
255. *Кодекс України про адміністративні правопорушення*. Відомості Верховної Ради Української РСР, 1984, додаток до № 51.
256. *Кодекси Ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон*. http://mmk.tj/legislation/base/codecs/ (vizitat 15.06.2016)

257. *Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан (Особенная часть)* / Под ред. И.Ш. Борчашвили. Алматы: Жеті жарғы, 2007. 989 p.
258. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под общ. ред. В.И. Радченко и А.С. Михлина. Москва: Спарк, 2000. 862 p.
259. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под ред. А.А. Чекалина, В.Т. Томина, В.В. Сверчкова. Москва: Юрайт-Издат, 2006. 1228 p.
260. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под общ. ред. В.М. Лебедева. Москва: Норма, 2007. 976 p.
261. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под ред. А.В. Бриллиантова. Москва: Проспект, 2010. 1391 p.
262. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под ред. А.И. Рарога. Москва: Проспект, 2011. 820 p.
263. *Коммерческое (предпринимательское) право. Том 1* / Под ред. В.Ф. Попондопуло. Москва: Проспект, 2010. 592 p.
264. *Конституція України від 28 червня 1996 р*. În: Голос України, 1996, № 138.
265. Коровинских С. *Уголовная ответственность за незаконное предпринимательство*. În: Российская юстиция, 2000, № 4, p. 42-44.
266. Котин В. *Ответственность за незаконное предпринимательство*. În: Законность, 1995, № 4, p. 15-23.
267. *Кривични законик Србије*. http://www.uzda.gov.rs/filesystem/sitedocuments/zakoni/krivicni_zakonik.pdf (vizitat 24.05.2016)
268. *Кривичниот законик*. În: Службен весник на Република Македонија, 1996, № 37.
269. *Кримінальне право України. Особлива частина* / За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 544 p.
270. *Кримінальне право України. Особлива частина* / За ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Харків: Право, 2010. 608 p.
271. *Кримінальний кодекс України*. În: Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26.
272. *Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар* / За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ: Ін Юре, 2003. 1196 p.
273. Кузнецов А.П. *Интерпретационная практика Пленума Верховного Суда Российской Федерации в сфере уголовно-правовой охраны экономической деятельности: анализ отдельных противоречий*. În: Актуальные вопросы борьбы с преступлениями, 2015, № 1, p. 10-13.
274. Куликов Е.М. *Незаконная банковская деятельность: уголовно-правовые и криминологические проблемы*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2003. 178 p.

275. Кучеров И.И. *Налоговая преступность: криминологические и уголовно-правовые проблемы*. Москва: ЮрИнфоР, 1997. 125 p.
276. Лантінов Я.О. *Кримінальна відповідальність за порушення порядку зайняття господарською та банківською діяльністю за ст. 202 Кримінального кодексу України*: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Харків, 2004. 18 p.
277. Ларичев В. *Уголовная ответственность за незаконное предпринимательство*. În: Законодательство и экономика, 2000, № 7, p. 37-47.
278. Лопашенко Н.А. *Преступления в сфере экономики: авторский комментарий к уголовному закону (раздел VIII УК Российской Федерации)*. Москва: Волтерс Клувер, 2006. 330 p.
279. Лопашенко Н.А. *Преступления в сфере экономики: авторский комментарий к уголовному закону*. Москва: Волтерс Клувер, 2007. 538 p.
280. Лубешко В.Н. *Квалифицирующие признаки незаконного предпринимательства и вопросы отграничения его от составов других преступлений в правоприменительной практике*. În: Научный журнал КубГАУ, 2003, № 2, p. 212-242.
281. Макаренко А. *Незаконная предпринимательская деятельность: проблемные вопросы определения формы преступного поведения*. În: Тенденции развития юридической науки в Беларуси (к 80-летию Белорусского государственного экономического университета и 15-летию факультета права БГЭУ): Минск: БГЭУ, 2013, p. 190-191.
282. Маликов М.М. *Уголовно-правовая и криминологическая характеристика незаконного предпринимательства*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Махачкала, 2005. 28 p.
283. Маликов М.М. *Проблема определения форм вины при занятии незаконной предпринимательской деятельностью*. În: Вестник Российской правовой академии, 2007, № 3, p. 80-82.
284. Мачковский Л. *Уголовная ответственность за незаконное проникновение в жилище*. În: Российская юстиция, 2003, № 7, p. 57-58.
285. Мерзлякова А.С. *Проблемы квалификации по ст. 171 УК Российской Федерации*. În: Юридические науки и образование в современном мире: Материалы Межвузовской студенческой научной конференции Российской правовой академии Министерства юстиции Российской Федерации (Ижевск, 17-18 апреля 2006 года): Сборник / Отв. ред. А.Р. Усиевич. Ижевск: ИЮИ РПА МЮ РФ, 2006, p. 124-128.
286. *Модельный Уголовный кодекс для государств-участников СНГ*. În: Правоведение, 1996, № 1, p. 92-150.

287. Москвитина Е.И., Ходжаева И.Г., Филатова Т.В. *Государственная регистрация как заключительный этап создания современных коммерческих организаций*. În: Инновационные процессы современности: Сборник статей Международной научно-практической конференции (18 сентября 2014 г., г. Уфа). Уфа: РИО МЦИИ ОМЕГА САЙНС, 2014, p. 80-82.
288. Навроцький В.О. *Кримінальне право України. Особлива частина*. Київ: Знання, 2000. 771 p.
289. *Наказателен кодекс. Сборник нормативни актове*. София: Ciela, 2008.
290. *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України* / За ред. В.Ф. Бойко. Київ: А.С.К., 2000. 1118 p.
291. *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України* / За ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка. Київ: Форум, 2002. 942 p.
292. *Научно-практический комментарий к Уголовному кодексу Республики Беларусь* / Под общ. ред. А.В. Баркова, В.М. Хомича. Минск: ГИУСТ БГУ, 2007. 1004 p.
293. *Научно-практический комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Т. 1* / Под ред. П.Н. Панченко. Нижний Новгород: НОМОС, 1996. 624 p.
294. Новиченко В.В. *Ущерб от незаконного предпринимательства*. În: Бизнес в законе, 2007, № 4, p. 187-189.
295. Пинкевич Т.В. *Уголовная ответственность за преступления в сфере экономической деятельности*. Ставрополь: Ставропольсервисшкола, 1999. 262 p.
296. Питулько К.В., Коряковцев В.В. *Уголовное право. Особенная часть*. Санкт-Петербург: Питер, 2010. 256 p.
297. Пишин А.Г. *К вопросу об объективной стороне преступлений, состоящих в нарушении договорных обязательств*. În: Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России, 2010, № 2, p. 236-239.
298. Плотников С.А. *Уголовная ответственность за незаконное предпринимательство*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2003. 26 p.
299. Половникова Н.В. *Правовое регулирование предпринимательской деятельности: гражданско-правовой и финансово-правовой аспекты*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Екатеринбург, 2008. 28 p.
300. Полянина А.В. *Основные тенденции развития института уголовной ответственности за незаконное предпринимательство в России*. În: Общество и право, 2009, № 1, p. 205-208.

301. *Постановление Пленума Верховного Суда Республики Беларусь «О судебной практике по делам о незаконной предпринимательской деятельности», № 6 от 28 июня 2001 г.* În: Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь, 2001, № 68.
302. *Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации «О судебной практике по делам о незаконном предпринимательстве и легализации (отмывании) денежных средств или иного имущества, приобретенных преступным путем», № 23 от 18 ноября 2004 г*. https://rg.ru/2004/12/07/otmyvanie-dok.html (vizitat 19.06.2016)
303. *Предпринимательское (хозяйственное) право* / Под ред. В.В. Лаптева, С.С. Занковского. Москва: Волтерс Клувер, 2006. 560 p.
304. *Предпринимательское право* / Под ред. Н.И. Клейн. Москва: Юридическая литература, 1993. 478 p.
305. Прохоров Л.А., Прохорова М.Л. *Уголовное право*. Москва: Юристъ, 1999. 480 p.
306. *Психологическая структура преступного действия*. http://www.psyhologyguide.ru/psyhols-520-3.html (vizitat 23.05.2016)
307. Рарог А.И. *Квалификация преступления по субъективным признакам*. Москва: Юридический Центр Пресс, 2002. 304 p.
308. Ровный В.В. *Понятие и признаки предпринимательства (гражданско-правовой аспект)*. Иркутск: Издательство Иркутского университета, 1998. 100 p.
309. *Российское уголовное право. Часть Особенная* / Под ред. В.Н. Кудрявцева и А.В. Наумова. Москва: Юристъ, 1997. 496 p.
310. Саркисян А.Ж. *Незаконная банковская деятельность: уголовно-правовые аспекты*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ростов-на-Дону, 2007. 25 p.
311. Семенова Н.Ф. *К вопросу об особенностях уголовной ответственности за незаконное предпринимательство по законодательству отдельных зарубежных стран*. http://www.rusnauka.com/15_APSN_2011/Pravo/5_88128.doc.htm (vizitat 22.05.2016)
312. Силаев А.В. *Проблемы уголовной ответственности за незаконное предпринимательство*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Челябинск, 2011. 29 p.
313. Скворцова О.В. *Гуманізація відповідальності за злочини у сферісфері економіки в сучасному кримінальному законодавстві України*. În: Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки», Том 26, 2013, № 1, p. 284-288.

314. Строкина О.Н. *Уголовная ответственность за незаконную предпринимательскую деятельность*. În: Труды Международного симпозиума «Надежность и качество», 2005, том 1, p. 459-462.
315. Сюй Чжичан. *О незаконном предпринимательстве по Уголовному кодексу КНР*. În: Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права, 2010, № 3, p. 89-90.
316. Терехов А.М. *Некоторые спорные признаки незаконного предпринимательства*. În: Бизнес в законе, 2008, № 2, p. 92-93.
317. Терещенко В. *Признаки предпринимательской деятельности*. În: Legea și Viața, 2014, nr. 3, p. 213-215.
318. Терещенков М.А. *Уголовно-правовая ответственность за незаконное предпринимательство по законодательству Российской Федерации*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2006. 21 p.
319. Трофимова Е.В. *Правовые механизмы легитимации субъектов предпринимательства*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2013. 31 p.
320. *Уголовное право. Особенная часть* / Под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамовой, Г.П. Новоселова. Москва: Норма-Инфра-М, 1997. 768 p.
321. *Уголовное право. Особенная часть* / Под ред. Н.И. Ветрова и Ю.И. Ляпунова. Москва: Новый Юрист, 1998. 768 p.
322. *Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть* / Под ред. Б.Т. Разгильдиева, А.Н. Красикова. Саратов: СЮИ МВД России, 1999. 672 p.
323. *Уголовное право. Часть Общая. Часть Особенная* / Под общ. ред. Л.Д. Гаухмана, Л.М. Колодкина, С.В. Максимова. Москва: Юриспруденция, 1999. 784 p.
324. *Уголовное право. Особенная часть* / Под ред. Л.В. Иногамовой-Хегай, А.И. Рарога, А.И. Чучаева. Москва: Контракт; Инфра-М, 2008. 553 p.
325. *Уголовное право России. Особенная часть* / Под ред. В.П. Ревина. Москва: Юстицинформ, 2010. 392 p.
326. *Уголовное право России. Особенная часть* / Под ред. Ф.Р. Сундурова, М.В. Талан. Москва: Статут, 2012. 943 p.
327. *Уголовный кодекс Киргизской Республики*. În: Ведомости Жогорку Кенеша Кыргызской Республики, 1998, № 7.
328. *Уголовный кодекс Китайской Народной Республики* / Под ред. А.И. Коробеева. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. 303 p.

329. *Уголовный кодекс Республики Армения*. http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus (vizitat 21.05.2016)
330. *Уголовный кодекс Республики Беларусь*. În: Ведамасці Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь, 1999, № 24.
331. *Уголовный кодекс Республики Казахстан*. În: Ведомости Парламента Республики Казахстан, 1997, № 15-16.
332. *Уголовный кодекс РСФСР*. În: Ведомости Верховного Совета РСФСР, 1960, № 40.
333. *Уголовный кодекс Российской Федерации*. În: Собрание законодательства Российской Федерации, 1996, № 25.
334. *Уголовный кодекс Российской Федерации. Постатейный комментарий. Ч. 2* / Под ред. И.Л. Марогулова. Москва: Интел-Синтез, 1996. 286 p.
335. *Уголовный кодекс Туркменистана*. http://www.turkmenistan.gov.tm/_ru/laws/?laws=01go (vizitat 29.06.2016)
336. *Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий* / Под ред. Е.Л. Стрельцова. Харьков: Одиссей, 2005. 864 p.
337. *Уголовный кодекс Республики Корея* / Под ред. А.И. Коробеева. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. 238 p.
338. *Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси*. http://lex.uz/pages/getact.aspx?lact_id=111453 (vizitat 30.05.2016)
339. Урда М.Н. *Определение легитимности предпринимательской деятельности для цели применения ст. 171 УК Российской Федерации.* În: Уголовное право в эволюционирующем обществе: проблемы и перспективы: Сборник научных статей по материалам Международной научно-практической конференции, 24 мая 2010 г. Курск: ЮЗГУ, 2010, p. 210-214.
340. Урда М.Н. *Незаконное предпринимательство как уголовно-правовое средство обеспечения экономической безопасности: исторический аспект*. În: Уголовное право в эволюционирующем обществе: проблемы и перспективы: Сборник научных статей. Курск: ЮЗГУ, 2012, p. 163-165.
341. Устинова Т. *Ответственность за незаконную предпринимательскую и банковскую деятельность*. În: Законность, 1999, № 7, p. 14-19.
342. Устинова Т. *Уголовная ответственность за незаконное предпринимательство*. În: Уголовное право, 1999, № 1, p. 25-31.
343. Устинова Т.Д. *Уголовная ответственность за незаконное предпринимательство*. Москва: Интел-Синтез, 2001. 120 p.

344. Фабричный А.И. *Уголовно-правовая характеристика незаконного предпринимательства*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Красноярск, 2001. 26 p.
345. Хабаров А.В. *Незаконное предпринимательство и уклонение от уплаты налогов: проблемы соотношения*. În: Вестник ТюмГУ, 2008, № 2, p. 171-176.
346. Хачатуров Р.Л., Липинский Д.А. *Общая теория юридической ответственности*. Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс, 2007. 950 p.
347. Цитович П.П. *Очерк основных понятий торгового права*. Москва: ЮрИнфоР, 2001. 448 p.
348. Чугунов А.А. *Уголовно-правовая охрана свободы предпринимательской деятельности*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2001. 26 p.
349. Чучаев А.И., Иванова С.Ю., Аванесян Г.С. *Совершенствование уголовно-правовой охраны предпринимательской деятельности*. În: Российский юридический журнал, 2000, № 2, p. 77-84.
350. Шанцев С., Коренев А. *Незаконное предпринимательство и другие формы запрещенной деятельности*. În: Законность, 2000, № 10, p. 28-30.
351. Шишко И.В. *Экономические правонарушения*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. 307 p.
352. Эминов Е.Б. *Борьба с незаконной предпринимательской деятельностью. Уголовно-правовой и криминологический аспекты*. Москва: Пенаты, 1999. 176 p.
353. Яни П.С. *Экономические и служебные преступления*. Москва: Интел-Синтез, 1997. 208 p.
354. Яни П.С. *Цивилистический анализ при установлении признаков незаконного предпринимательства*. În: Цивилист, 2009, № 4, p. 25-30.

ANEXĂ

Demersul Facultății de Drept a USM din 28.10.2016 /

Răspunsul Ministerului Afacerilor Interne din 15.11.2016

MINISTERUL EDUCAŢIEI

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

MD-2009, Chişinău
str. A. Mateevici, 60
tel: 57-74-01, fax (373-22) 24-42-48
www.usm.md

MINISTRY of EDUCATION

MOLDOVA STATE UNIVERSITY

MD-2009, Chisinau
60, A. Mateevici str.
tel: 57-74-01, fax (373-22) 24-42-48
www.usm.md

28.10.16 **Nr** 01/2320

Domnului Andrian Șova
Director al Serviciului tehnologii informationale
Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova
mun.Chişinău, str.Vasile Alecsandri, 42

DEMERS

În legătură cu elaborarea tezei de doctor în drept cu tema „Răspunderea penală practicarea ilegală a activității de întreprinzător" de către Denis Băbălău, doctorand la Catedra Drept penal și Criminologie a Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova, conducător științific: Gheorghe Ulianovschi, dr. în drept, conf. univ.,

Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova solicită informația statistică privind infracțiunile prevăzute la art.241 CP RM, din 2003 până în prezent, după următoarele caracteristici:

- numărul cauzelor penale înregistrate;
- numărul cauzelor penale trimise în instanța de judecată;
- numărul cauzelor penale suspendate;
- numărul cauzelor penale încetate sau clasate.

Răspunsul expediat, va fi utilizat în conținutul tezei de doctor în drept, cu asumarea obligației autorului de a face referințele necesare.

Vă mulțumim anticipat.

Decanul Facultății de Drept
Sergiu Băieșu,
Dr. în drept, prof. univ.

Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova
Ministry of Internal Affairs of the Republic of Moldova
Serviciul tehnologii informaționale
Information Technology Department

MD-2012, mun. Chişinău, str. Vasile Alecsandri, nr. 42, tel: 022-255-228, fax: 022-255-617, e-mail: sti@mai.gov.md

Nr. 8/6-3672 din „15" noiembrie 2016
La nr. 01/2320 din 28 octombrie 2016

Domnului Sergiu BAIEŞU
Decanul facultății de drept al Universității de Stat din Moldova
---
(Md-2009, mun. Chişinău, str. Mateevici, nr. 60)

Stimate domnule Baieşu,

Direcția servicii publice şi guvernamentale a STI al MAI a examinat demersul dumneavoastră cu solicitarea prezentării datelor statistice privind cauzele penale, intentate în baza art. 241 Cod penal al Republicii Moldova, comise pe teritoriul Republicii Moldova în perioada anilor 2004 – 9 luni 2016.

Vă expediez informația solicitată (se anexează).

Anexă: 1 (una) filă.

Cu respect,

şef al Direcției servicii publice şi guvernamentale a STI al MAI locotenent-colonel de poliție **Sergiu STRUNGARU**

Executor: Serghei Nasipov
Telefon: 0787-10-249

Articolul 241 „Practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător”

Perioada	În total înregis-trate	Urmărirea penală a fost terminată					
		În total	Trimise în judecată	Încetate	Clasate	Suspen-date con-diţionat	Trimise în alt stat
09 luni 2016	45	10	1	3	6		
12 luni 2015	44	15		8	7		
12 luni 2014	46	8	3	3	2		
12 luni 2013	20	4		1	3		
12 luni 2012	35	4			4		
12 luni 2011	22	3	2		1		
12 luni 2010	22	3	1		2		
12 luni 2009	25	11	10		1		
12 luni 2008	19	8	4		4		
12 luni 2007	20	11	11		1		
12 luni 2006	40	12	11	2	4		
12 luni 2005	40	21	20	3	1	1	
12 luni 2004	83	46	18	30	9	2	

DECLARAŢIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul Băbălău Denis, declar pe proprie răspundere că materialele prezentate în teza de doctorat se referă la propriile activităţi şi realizări, în caz contrar urmând să suport consecinţele, în conformitate cu legislaţia în vigoare.

Băbălău Denis

07 noiembrie 2016

CURRICULUM VITAE

Date personale: BĂBĂLĂU Denis

Data naşterii: 16 mai 1986

Cetăţenia: Republica Moldova

Starea civilă: căsătorit, un copil

Studii:

2004-2008 – studii la Facultatea de Drept a USM, finalizate cu conferirea titlului de licențiat în drept, specializarea Drept public.

2009-2011 – audient la Institutul Național al Justiției, candidat la funcția de judecător.

2012-2013 – UTM – studii la ciclul de master, finalizate cu conferirea titlului de master în drept.

2012-2016 – doctorand USM, specialitatea 554.01 – Drept penal și execuțional penal.

Activitate profesională:

2007-2008 – jurisconsult, Cooperativa agricolă „Tehagrodas”.

2008-2010 – jurisconsult, S.R.L „R&R”.

septembrie 2011-prezent – lector universitar, conferențiar universitar interimar la UTM.

octombrie 2011-2016 – judecător la Judecătoria raionului Ocnița.

decembrie 2014-decemrbie 2015 – transferat temporar la Judecătoria sect. Râșcani, mun. Chișinău.

noiembrie 2016-prezent – judecător la Judecătoria mun. Chișinău.

Domeniul de activitate ştiinţifică: Dreptul penal

Participări la foruri ştiinţifice internaţionale: cea de-a XVI-a Conferință științifică internațională „Studiile științifice actuale în lumea modernă” (Pereiaslav-Hmelnițki, Ucraina, 26-27 august 2016); Conferinţa ştiinţifică cu participare internaţională „Integrare prin cercetare şi inovare” (Chişinău, 28-29 septembrie 2016).

Cunoaşterea limbilor străine: rusa, engleza – fluent.

Lucrări ştiinţifice publicate: 9 lucrări ştiinţifice

Date de contact:

telefon: 079809891

e-mail: denis.babalau@protonmail.com